Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

7938
7939
7940
7941

929
0-90

1906
1910
1906
1903

9551.m11

910.4

ՖՐԻՏԺՕՖ ՆԱՆՍԷՆ

ԴԷՊԻ
ԲԵԻԵՈՒ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

معارف نظارت جلیله‌سنك ۱۶ محرم ۳۲۲ و ۱۰ مارت ۳۲۱ تاریخلی
و ۳ نومرولی رخصتنامه‌سیله طبع و نشر اولنمشدر

ԹՖԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
1906

13509

25-21-57

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԻՆ

Աշխարհահռչակ Նոր Կտակարանի բեւեռախոյզ՝ Ֆրիտժօֆ Նանսենի «Դէպի Բեւեռ» անուն գրքին հայերէն թարգմանութիւնը, զոր կատարած է մեր հանակրելի քաղաքակից եւ բազմահմուտ գրագէտ Մեծ. Մեսրոպ Էփ. Նուպարեան, հրատարակութեան տալով՝ կ'կարծենք օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ հայ գրականութեան եւ առհասարակ ամէն կարգի ընթերցողներուն։ Երկրպագական մտքի արդիւնք եղող գրական, վիպական եւ քիչ անգամ գիտական երկերու թարգմանութեանց շարքին մէջ՝ նորութեան եւ զանազանութեան հրապոյր մը կուգայ դնել հայերէն թարգմանութիւնը ներկայ գործին՝ ուր ընտանի ախորժ ոճով մը պատմուած ուղեւորական նկարագրութիւնները. ծայրագոյն հիւսիսի յատուկ հրաշատեսիլ եւ մեծասքանչ տեսարանները եւ անակնկալ դէպքերու ու բներեւոյթներու իրադարձութիւնները՝ յուզումով կ'լեցնեն ընթերցողի սիրտն ու հոգին. միւս կողմէ անվեհեր բեւեռախոյզին եւ իր ընկերներուն գերմարդկային յանդգնութիւնը, անպարագիծ եւ անկոխ սառնապատ ամայութիւններու մէջէն իրենց տաժանելի այլ խիզախ արշաւանքը՝ ցուրտին, նօթութեան եւ հազարումէկ վտանգներու ու զրկումներու դիմագրաւելով, եւ վերջապէս վերադարձը իր սրտակոյզ պարագաներով՝ զարմանքի ու հիացման առարկայ կ'դարձնեն Նոր Կտակեցի յանդուգն հանճարեղ բեւեռախոյզը եւ անոր յարատեւող անվհատ ոգին ու տոկուն նկարագիրը կ'ցուցադրեն ցայտուն ու պերճ գոյներով։ Ահա այս առաւելութիւնները եղան մանաւանդ որ գրգիռ տուին մեզ ձեռնարկելու ներկայ գործին հրատարակութեան։

Եթէ մեր այս առաջին փորձը գնահատուի եւ յաջողութիւն գտնէ ընթերցող հասարակութեան կողմէ, մտադիր ենք առաջիկային նմանօրինակ գործերու թարգմանութիւններ հրատարակութեան տալ ձեռնհաս, այսպէս կազմելով ուղեւորական-գիտական մատենադարանի շարք մը՝ մատչելի երկու սեռէ ամէն հասակի եւ ամէն աստիճանի զարգացման տէր ընթերցողներու։

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻՆ

Յրիժտորֆ Նանսենի «Դէպ ի Բեւեռ» ուղեւորական հռչակաւոր գիրքը Յրանսերէն ընտիր թարգմանութենէ մ՚ի Հայ փոխելով հասատ գիտակցութիւնն ունիմ օգտակար հատոր մը առնցուցած ըլլալու հայերէն հրատարակութեանց մինար շարքին վրայ՝ որ արդէն առնէ մանր ընտրութիւն մը չեն յայտներ դժբաղդաբար:

«Դէպ ի Բեւեռ» գիրքն այնպիսի շահեկան եւ առեւնահետաքրքրաշարժ պատմութիւն մ՚ունի՝ որու նմանին՝ անկեղծօրէն խոստովանիմ՝ տեսած չեմ որ եւ է ուղեւորական պատմութեան մէջ: Նոյն իսկ Փիթր Վերնի հռչակաւոր երկերը՝ ուր սակայն երեւակայութիւն եւ առասպել յաճախ կամ նուազ մեծ դեր մը կը խաղան ասկէ, Նանսենի հապճեպ իրական դէպքեր ու պատահարներ պատմող եզական գործին գերազանցապէս յանկուցիչ հանգամանքը չեն ընծայեր բնաւ: Եւ ասոնցմէ Նորվեկիացի գերահռչակ ուղեւորին հատորը վէպի մը չափ եւ անկէ իսկ աւելի կը գրաւէ ընթերցողը տեղ տեղ հատնակ յուզիչ դէպքերով ու պարագաներով՝ որ ընթերցողին սիրտը տրոփել կուտան անդորհ ու անձկութենէ, ու մինչեւնոյն ժամանակ անոր միտքը կը հարստացնէ մինչեւ ցարդ անծանօթ մնացած բարձր յայտնութիւններու վրայ իր հետազօտական տեղեկութիւններով, դիտողութիւններով եւ այնպիսի բանականի ծանօթութիւններով՝ զոր գիտութիւնը տակաւին նո՛ր կ՚արձանագրէ մեծանուն աշխարհախոյզին կատարած զարմանահրաշ ուղեւորութեան շնորհիւ, ուղեւորութիւն որ աշխարհի մէկ ընդարձակ մասին ծանօթացուց մեզ՝ ամենակարեւոր գիտելիքներու մ՚շնման ճոխ հատոր մ՚ընծայելով, արդիւնք անխոնջ, անվհատ հետազօտութեանց եւ խղճամիտ ուսումնասիրութեանց:

Պ. Նանսենի պատուած էր միջոց մը յայտնելի ճանչցուած արգելքներ յաղթելու անհրաժեշտ փաստը: Զոր դարձ հետ կտրիճ հայրենակիցներ Բեւեռի մերձեցումին անկարելի ընծայող սառեցին զարհուրելի պատուարին դէմ հետզհետէ ոգորել կ՚էլլէին, եւ ամէն անգամ իրենց արձերը կուգային կը փշրուէին խորհրդաւոր սառակոյտերու անյաղթելի ճանչցուած իրապես արտակարգ եւ զարհուրելի խոչընդոտներուն առջեւ:

Ի՛նչ կը պակսէր Նանսենի՝ որու անունին աշխարհածանօթ է այսօր, այսպիսի հանգամանքներ մը գոյութիւն ունենալու համար: Նա ունէր ամէն կարեւոր ձիրքեր ու յատկութիւններ. հանճարիններ միտք, խիզախ՝ անհրաժեշտ յանդգնութիւն մը, անխոնջ ջանք եւ աշխատասիրութիւն, անդուլ յարատեւութիւն, բողոքանուէր անձնուիրութիւն եւ միանգամայն կատարեալ խելամտութիւն կատարելի ամենաձգտուածին պայմաններուն, արդիւնք 1888 ին Սվերտրուփ ֆարի մը պայմանագր

ԴԷՊ ԻՐԵՒԵՔ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

Մեր նախնիք՝ հին Նորմանները բեւեռային ասոյցները զիմագրաւող առաջին նաւարկուներն եղան, Ը. դարէ սկսեալ՝ մինչ ուրիշ երկիրներու նաւորդք ափունքներէ հեռանալ չէին համարձակեր՝ մերինները կարճօրէն բաց ծովերն արչաւելով Իսլանտան ու յետոյ Կրօնլանտը կը գտնէին։ Այս երկիրներուն բոլորտիքը սառակոյտերու (*banquises*) հանդիպելով՝ չատ չանցած անոնցմէ առաջ եկած վոտնգները ճանչնալ սկսան։ ԺԳ. դարու վաւերաթուղթ մը՝ Բօնիֆաքեզը (Հայելի Արքայից)՝ այդ բիւրեղեայ սառաններուն ամենաճշգրիտ մէկ նկարագրութիւնը կը պարունակէ՝ ինչ որ ամենանչանաւոր բան մ'է այդ ժամանակներու համար՝ ուր բնական երեւոյթները զրեթէ անդնին կ'անցնէին։

Քանի մը դար ետք՝ սառոյցներու դէմ պայքարին մէջ Նորմաններուն յաջորդեցին Անկլիացիք, յետոյ Հոլանտացիք։

Հիւսիսային Եւրոպայի նաւարկութ ցամաք աչխարհներու հիւսիսակողմը լայնարձակ ծովու մը գոյութեան հաւատալով՝ այս ուղղութեամբ երկար ժամանակներ վնտռեցին անցք մ'որ զիրենք Հնդկաստան եւ Չինաստան պիտի տանէր։ Ամէն կողմէն ճամբան զոց գտան անոնք, այլ փոխանակ այդ անյաջողութիւնները վհատելու՝ իրենց փորձերուն մէջ երկար տեսնիներ յարատեւեցին։ Եթէ ծովը՝ համեմատաբար հարաւային զօտիներու մէջ, կրօնլանտի, Սրիցպերկի եւ Նոր–Զեմպլայի հարաւային ափանց չուրջը՝ սառոյցներով խափանուած կ'գտնուէր անտարակոյս զէպ ի աւելի հիւսիս ազատ ու արձակ ըլլալ պէտք էր, կը խորհէին այդ նաւարկուք, եւ այս համոզումով արիաբար փորձ փորձեցին ճամբայ մը բանալ զէպ ի Բեւեռ։

Այս թուխքը սխալ ըլլալով հանդերձ՝ երկրագունտի ծանօթութեան զարգանալուն օգուտ ունեցաւ, քանզի բոլոր այդ արշաւները թանկագին գիտութիւններ յառաջ բերին՝ անծանօթի սահմաններն հեռագնահ անձկացնելով։

Հին ու նոր երկրախոյզք չատ մը տարբեր ճամբաներով եւ յոյժ զանազան միջոցներով, բեւեռի խորհրդաւոր սահմանները թափանցել փորձեցին։ Առաջին փորձերուն այսպիսի հաւարկութեանց անյարմար նաւեր գործածուեցան։ Նօրմաննեբու անձամբ տակաւ նաւերն, ինչպէս նաեւ անկլիական կամ հոլանտական կառավարութիւնները սառոյցներուն յաղթելու համար ոչ հարկ եղած արագութիւնն ունէին եւ ոչ ալ տոկունութիւնը։ Այլ քիչ քիչ նաւաչինութեան արուեստն յառաջդիմութիւններ ըրաւ. նաւերն սկսան աւելի յարմար ըլլալ ինչ նպատակի որ սահմանուած էին. միեւնոյն ժամանակ մարդս հեռագնահ աւելի բուռն եռանդով բեւեռային սառնակոյտներու յարձակման կը խոյանար։

Արջային արշաւանքներու սկիզբ առնելէն չատ յառաջ՝ հիւսիսային Ասիայի ու Ափրիկէի ցեղեր չնաձիգ բալխիրներ կը գործածէին իրենց բնական սառուցեալ անապատներուն մէջ դէքերելու համար։ Փոխագրութեան այս եղանակը Սիպերիայի մէջ առաջին անգամ երկրախոյզներէ գործածուեցաւ Ժէ. եւ ԺԸ. դարերէն սկսեալ Ռուսերը բալխիրի միջոցաւ երկար ճամբորդութիւններու ձեռնարկեցին Ասիոյ հիւսիսային եզերքներու դիրքերը նշանակելու համար՝ Եւրոպայի սահմաններէն սկսելով մինչեւ Պեհրինկի նեղուցը։ Փոխագրութեան այս միջոցով ընդարձակ սառնակոյտ մ'ալ կտրեցին անցան Ասիայի հիւսիսակողմը՝ Նոր–Սիպերիայի կղզիներն հասնելու համար։

Համեմատաբար հին ժամանակներէ Անգլիացիք ալ Ամերիկայի մէջ՝ Արջային Ովկիանոսի ծովափնեքները գտնելու համար բալխիրներ գործածեցին՝ զորս մեծ մասամբ մարդիկ կը քաշէին չուաններով։ Այսպէս ահա Ալպէրթ Մարքամ հիւսիսային աւազանին մէջ մտնելու համար ցայն վայր եղած արշաւանքներէն ամենէ խիզախն ի գործ դրաւ՝ սառնակոյտին մէջ յառաջանալով։

Առաջին անգամ Բաւի՝ փոխագրութեան երրորդ եղանակ մը փորձեց՝ թէ՛ բալխիր եւ թէ նաւ գործածելով միանգամայն։ Այդ պաշտօնակալն իր նաւն Սբիցպէրկի հիւսիսային ափանց վրայ թողլով յառաջացաւ սառնամանեաց մէջ՝ բալխիրներու կապուած մակոյկներով, եւ այս կերպով բռնեց մինչեւ իր ժամանակներն հասցուած ամենէ բարձր լայնոյթը (82° 45°)։ Սառակոյտը՝ որու վրայէ դժուարաւ ճամբայ կ'ընէր

հիւսիսի ուղղութեամբ, հոսանքէն դէպի հարաւ քչուելով՝ պարտաւորուեցաւ նահանջել վերջ ի վերջոյ։

Փոխագրութեան այս զանազան ձեւերով երկրախոյզք բեւեռային աւազանին մէջ մտնելու չորս տարբեր ճամբաներ փորձեցին. Սմիթի նեղուցը, Կրօնլանտի եւ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրի միջեւ պարփակուած լայն ծովարտզկի (bras de mer) երկու ափունքը, վերջապէս Պեհրինկի նեղուցը։

Այս վերջին ժամանակներս Սմիթի նեղուցին ճամբան փորձուեցաւ առնէ աւելի։ Ամերիկացիք — փոքր ինչ թեթեւօրէն — այդ ծովարտզկի մէջ ազատ ջուրի մեծամեծ աւազաններու գոյութիւնն հաստատած ըլլալով, աւազաններ՝ որք դէպ ի հիւսիս խիտ հեռուները տարածուած ըլլան, աշխարհախոյզք բնականաբար այս ճամբան ընտրեցին առնէ աւելի. սակայն իսկական կացութիւնը բոլորովին տարբեր էր դժբաղդաբար։ Կրօնլանտի եւ հիւսիսային Ամերիկայի միջեւ բացուած այս նեղ մուտքէն՝ ջուրերու հոսանք մ'անդադար սառակոյտներ կը քշէ դէպ ի հիւսիս կը տանի, եւ այն քչուած սառոյցներու տարածութեան առջեւ բոլոր նաւերը պարտաւորեցան կանգ առնուլ՝ եւ ապաստան փնտռել ծովափանց վրայ։ Այս ուղղութեամբ ձեռնարկուած առաջին կարեւոր փորձ Նարսիսն է (1875 –1876)։ Անլուր ճիգեր թափելով՝ այս արշաւանքի մասնակցող պաշտօնակալ մը՝ հրամատար Մարքամ 83° 20′ը բռնեց, մինչեւ այն ժամանակ հասնուած ամենաբարձր լայնոյթը։ Այս արշաւանքէն ետք՝ այդ ճամբէն բեւեռ հասնելու անկարելիութիւնն ակներեւ էր Նարսի կարծիքով։

Մինչ կրկին այս սահմաններուն մէջ կը գտնուէր (1881–1884)։ Լօբուտա տեղակալը Մարքամի հասած լայնոյթէն միայն չորս մանրամասն աւելի յառաջ անցաւ։ Այս կերպով մինչեւ մեր ուղեւորութեան թուականը՝ դէպի հիւսիս եղած համաչխարհական արշաւներու մէջ ամենէ առջեւ անցնողն եղած է այդ Ամերիկացին։

Նաւարկուները Կրօնլանտի եւ Սբիցպերկի միջեւ բացուած ընդարձակ ծովարտզկին մէջ չա'ս աւելի հարաւային լայնոյթներու վրայ կրնդ առնուլ սահպուեցան 1869–70ին, Բօլտուէնու դերման արշաւանքը բալխիրներու միջոցաւ Կրօնլանտի արեւելեան ծովափերուն երկայնքը 77° լայնոյթէ անդին չկրցան անցնիլ։ Այս ծովափերուն առջեւ բեւեռային հոսանք մը կայ որ սառոյցի ահաղին զանգուած մը կը քշէ կը տանի դէպի հարաւ. հետեւաբար այդ ուղղութեամբ դէպի հիւսիս արշաւը կայծողելու հանգամանութիւն չընծայեր բնաւ։ Սբիցպերկի կողմէն պայմաններն աւելի նպաստաւոր են։ Այդ արքիպեղագոսին արեւմտեան ափին երկայնքով դէպ ի հիւսիս հասնող

տաք հոսանքը մինչեւ 80°է անդին ծովը ազատ կը թողու. արդէն ուրիշ ոչ մէկ կողմէ կարելի է այդքան դիւրաթեամբ աւելի հիւսիսային լայնոյմի մը հասնիլ քան ծովերու մէջ։

Աւելի դէպի արեւելք սառոյցներու վիճակն առաւել անբարեացակամ ըլլալով՝ չատ քիչ գիտական արշաւներ հաստատուած են այդ կողմը։ Նոր-Զեմլեայի հիւսիսակողմը եղած ցլիսաւոր փորձը Ուէյդրեխտի եւ Բէյերի ըրածն է 1872-1874)։ Աւստրօ-հունգարական նաւը այդ երկրի հիւսիսային ծայրի լայնոյմի աստիճաններուն վրայ հասանքի մը մղուելով դէպի հիւսիս քշուեցաւ, եւ հետզհետէ Ֆրանսուա-Ժոզէֆի երկիրը գտաւ։ Բէյեր հետեւեալ ուղղութեամբ ճամբան չարունակելով՝ 82° 5° հասաւ։ Անկէ ետք այդ արկածախոյզ միայն Լէյ Սմիթի եւ անգլիական տէրութեան կողմէ խրկուած ճէքսընի Հարմսուորթի արշաւախումբն եղաւ՝ որ այս մինչեւ հոն կը գտնուի։

Պէրինկի նեղուցէն առաջին փորձը Քուքի ձեռքով եղած է 1776ին. իսկ վերջինը՝ Ժանէթի դժբաղդ արշաւը։ Այդ նաւը 1879 Սեպտեմբեր 6ին Վլադիվոլի երկրին հիւսիս-արեւմտեան կողմը սառակոյտի մէջ արգիլուած՝ զինք փակող պատիկող սառոյցի զանգուածին հետ դէպի հա. արեւմտեան-արեւմուտք երկամեայ խոտորումէ (1) մը ետք Նոր-Սիպերիոյ Կղզիներու հիւսիսակողմը խարտակուելով կորսուեցաւ բոլորովին։

Այսպէս ուրեմն մինչեւ ցայն կէտ բռնուած ամէն ուղղութեանց մէջ սառակոյտը մարգկային ամէն ջանքերու արգելք եղած էր։ Հարկ էր ուրեմն սառոյցներու ընդհմութիւնն յաղթելու համար բեւեռային աւազանին մէջ մուտք գտնելու նոր եղանակ մը հանձարել ու նոր ճամբայ մ'բնտրել։

Ժանէթը՝ ինչպէս վերեւ պատմեցի, Նոր-Սիպերիոյ արքիպեղագոսի հիւսիսակողմը չախջախուեցաւ՝ Սիպերիոյ Սառուցեալ Ովկիանոսի մէջէն երկու տարի խոտորումէ կրելէ ետք։ Երեք տարի վերջ՝ այս նաւէն վաւերական բեկորներ սառակոտորի մը վրայ գտնուած էին Ճուլիանէ Հասոպի մօտ, Կրօնլանտի հարաւ-արեւմտեան ծայրի քովերը։

Հաւասար բան մ'էր որ այս բեկորները կրող սառակոյտը բեւեռային աւազանը պարել անցնելով միայն կրնար այդ տեղ հասնիլ։ Այլ ո՞ր ճամբով Սմիթի նեղուցէն ելած չէր անշուշտ։ Այդ անցքին մէջ բեւեռային հոսանքը Պաֆինի երկրին ու Լաբրատորը կը քերէ՝ սառակոյտները ամբողջական ափունքը քշելով եւ ոչ մէկ Կրօնլանտի կողմը։ Այդ սառակոյտը Ճուլիանէ

(1) *Dérive*. հոսանքի կամ հովի միջոցաւ նաւու մը իր ճամբէն շեղիլը։
Ծ. Թ.

Հասպ կրնար հասած ըլլալ բեւեռային մեծ հոսանքէն մղուելով միայն. հոսանք՝ որ Կրօնլանտի արեւելեան ափունքի երկայնութեամբ դէպի հարաւ կ'իջնէ եւ որ ծարվէլ Տրուտ-դանն անցնելէ ետք՝ նորէն դէպի հիւսիս կը բարձրանայ Տալհուսի նեղուցէն։ Այս մասին որ եւ է տարակոյս ներելի չէր։ Կը մնար հիմա այդ սառահատորին բռնած ճամբան պարզել, Նոր-Սիպերիոյ կղզիներէն ինչուան արեւելեան Կրօնլանտ նաւարկութենէ ետք ժանէթի բեկորներն, ըստ ամենայն հաւանականութեան, դէպի հա. արեւմուտք խոտորած էին՝ Սիպերիոյ Սառուցեալ Ովկիանոսէն քշուելով. եւ այդ քշողը եղած էր այդ ուղղութեամբ քալող հոսանքը. յետոյ, Ֆրանսուա-Ժոզէֆի երկրէն եւ Սրիցպերկի հիւսիսակողմն անցնելէ ետք՝ հասնորէն Բեւեռի մօտերը, արեւելեան Կրօնլանտի չուրերն հասած էին, ու յետոյ այդ կողմերու բեւեռային հոսանքէն դէպի հարաւ քշուած՝ Մեր չրագրական ծանօթութեանց արդի վիճակին մէջ միակ ընդունելի ճամբան ա'յդ է գոնէ։ Նոր-Սիպերեայի կղզիներէն Ճուլիանէ Հասպ միջոցը՝ վերեւ նշանակուած ճամբով 2900 ծովային մղոն է (1852 մէթր)։ Նաւարկելէ ետք 1100 օրուան մէջ կատարած էին այս ճամբորդութիւնը, այսինքն քան եւ չորս ժամը 2,6 մղոն արագութեամբ, եւ այդ թիւը խոտորանքի արդէն ծանօթ արագութեանց հետ կը չարմարի։

Ջուրերէ բերուած ուրիշ առարկաներ թեպէտ ժանէթի բեկորներուն չափ աչքի զարնող չըլլան նոյնպէս կ'ապացուցանեն դէպի արեւելեան Կրօնլանտ սիպերիական ջուրերու համախառժանքը։ Օրինակի համար այդ երկրի ափանց վրայ նետ արձակելու լծակ մը գտնուած է, ինչպէս Գիւրինկի նեղուցը բնակող Եսքիմոցիք ալ չունին։ Ակէ գտած Կրօնլանտի մէջ ջուրերէ բերուած փայտերու մեծ մասը ասիական ցամաքի հիւսիսային մասէն յառաջ կուգան։ Գոլտվէյի գերման արքի հիւսիսային մասէն յառաջ կուգան։ Գոլտվէյի գերման արքի ջային արշաւէն ժողվուած քանի եւ հինգ նմոյշներու մէջէն տասնեւհոթը ճանչցուեցաւ իբր Սիպերեայի կուենիներ։ Այս առթիւ սա՛ ալ յիշեմ թէ ըստ Կրիչպախի Կրօնլանտի բոյսերուն մէջ սիպերիական տեսակներ կան։ այս տունկերն յայտնապէս ուրիշ կերպով փոխադրուած չեն այդչափ հեռուն՝ բայց եթէ երկու երկիրները միացնող ծովային հոսանքով մը։ Աւելին կայ։ Արեւելեան Կրօնլանտի սառակոյտին վրայէն 1888ին իմ ձեռքով ժողվուած տիղմերուն քննութիւնը բացարձակապէս նշանակելի իրողութիւններ ի յայտ բերաւ։ Բան տարբեր հանքային տեսակներ կը պարունակեն անոնք, եւ բաղադրութեան այսպիսի այլայլանում մը Սիբէրիայի ասքիէօր Թօռնըպերիայի արտադրութիւն ըլլան անոնք։ Վերջապէս, այդ դիրտեռ-

րուն մէջեւ ածխէօր Քլէվ խիստ հետաքրքրական տրամա-
հատեր (*Diatomées*) գտաւ՝ որ իրմէ քննուած հազարաւոր
նմոյշներու մէջէն ա՛յն տեսակներուն կը վերաբերին միայն՝ որք
պէհրինկի նեղուցին մտերը Ատլանթլանտայի հրատանգէն
ժողուած են վեկտ նաւով եղած գիտական արշաւի միջոցին։

Հետեւապէս բոլոր այս գննութիւնք անտարակուսելի
կերպով հաստատել կը թուին հնուն հոսանքի մը գոյութիւնը,
հոսանք՝ որ Սիպերիոյ Սառուցեալ Ովկիանոսէն մեկնելով եւ
բեւեռային աւազանէն անցնելով կրօնլանտի արեւմտեան ա-
փերը կուգայ կը յանկի։

Տեսականն ալ արդէն կը հաստատէ այս հոսանքի գոյու-
թիւնը։ Հարաւային Սբիցպէրկի ինչպէս նաեւ Ֆրանսուա-Ժո-
զէֆ երկրի հարաւային ծայրի արեւելակողմը, Սառուցեալ
Ովկիանոսի վրայ ծանրաչափական ճնշման կեդրոն մը կը գըտ-
նուի, Պիւի–Պալօթի օրէնքին համեմատ՝ հովերը՝ նուազագոյն
ասպիճանի այդ գօտիին հիւսիսային մասին մէջ արեւելքէն դէ-
պի արեւմուտք կը փչեն, ու հետեւաբար ջուրերու խոտորանք
մը յառաջ բերել պէտք են այս վերջին ուղղութեամբ, այսինքն
դէպ ի բեւեռային աւազան եւ դէպի կրօնլանտ։

Եթէ մինչեւ օրս ձեռնարկուած արշաւներն անյաջող
եղած ունեցան՝ պատճառն այն է որ այնպիսի ծովերուն մէջ
ու ըլուեցան սնոնք ուր հոսանքը դէպի հարաւ կը տանէին։

Որքան նաեւ հիւսիսի ուղղութեամբ յառաջանար՝ ա՛նքան
հալումի մէջ գտնուող սառոյցները երթալով կ՚աւելնային, եւ
հետզ ուրեմն նաւը չդժուարանալով՝ դէպի ի հս կը քշէին զա-
նոնք։ Նաւարկութ սառակոյտին վրայէն բալխրներով յառա-
ջանալ ուզած առենին՝ իրենց բոլոր ճիգերն ի դերեւ կ՚ելլէ-
ին։ Մինչ սոսկալի յորձանութիւններով դէպի հիւսիս կը քալէին
իրենք, միւս կողմէ ջուրերու գանգատ խոտորանքը կը քշէր
դէպի հարաւ կը տանէր սառակոյտը՝ որու վրայէն դէպի իրենց
նպատակը յառաջանալ կը կարծէին։ Բեւեռային աւազանն
հասնելու համար ընդհակառակն հարկ էր դէպի հիւսիս տանող
հոսանքի մը հետեւիլ, մէկ խօսքով՝ ժանեկի բնկորներուն
ճամբորդութիւնը նաւով մը կատարել։

Նոր–Սիպերիոյ կղզիներն հասնիլ, անկէ որքան հնար է
յառաջանալ դէպի հիւսիս՝ սառոյցներու մէջէն ճամրայ բանա-
լով, յետոյ՝ անգամ մը որ այս ուղղութեամբ փակուէր ամէն
ելք դէպի արեւմտեան–հիւսիս քշուիլ այն զօրեղ խոտորան-
քով՝ որ Սիպերիոյ Սառուցեալ Ովկիանոսի ջրերը դէպի կրօն-
լանտ կը տանի։ ա՛յս էր անա պատրաստած ուղեւորութեանս
ծրագիրը։

Ժանեթի հոսանքը Բեւեռէն անցնէր, եւ կամ այս կէտին ու

Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրին մէջտեղէն, կարեւորութիւն չունէր
այդ. իմ նպատակս էր՝ ինչպէս Քրնտհամնիայի Աչխարհագրա-
կան Ընկերութեան ըրած առաջին յայտարարութենցս մէջ
կ՚ըսէի, չէ թէ մեր երկրագունտի հիւսիսային առանցքն հաս-
նիլ, այլ գիտական տեսակէտով քննել գննել անոր չուրջը
գտնուղ անթաւ միջոցներն՝ որք անծանօթ մնացած են տակա-
ւին։ Ուղեւորութեանս նպատակն այդ անապատներուն ուսում-
նասիրութիւնն եղաւ միայն, քանզի Բեւեռը կազմող մաթե-
մաթիքական կէտին հետազօտութիւնն իմ կարծիքով գոյն
չահեկանութիւն մը կ՚ընծայէ։

Պէտք է խոստովանիմ թէ իմ խորհուրդս արշաւին երկրա-
խոյզներու հատանութեան քուէները չի կրցաւ առանալ ցարդ
ընդունուած գաղափարներէն չափազանց չեղած ըլլալով։

Այսպիսի ձեռնարկի մը վատնները մեծ պիտի ըլլային ան-
տարակոյս, այլ ես կը յուսայի յաղթել անոնց՝ հանդերձանքի
ուշադրութիւն եւ արշաւանքի մասնակցողներու խնամեալ
ընտրութիւն մ՚ընելով ինչպէս նաեւ խոհական ուղղութիւն մը
տալով մեր կատարելիք ուղեւորութեան։

Երկրախուզութեան ծրագիրը լաւ մը հաստատելէ ետք՝ կը
մնար անոր գործադրութիւն ապահովել։ Նորվեկիան կառավարու-
թիւնն ու խորհրդարանը եռանդագին ցոյցերով 392,000 ֆրանքի
նպաստ մը չնորհեցին ինձ։ Նորվեկիոյ թագաւորն ու առատա-
սիրտ հայրենակիցներ հոգացին մնացեալ մասը ծախուց՝ որ
622,000 ֆրանքի համագումարի մը հասաւ։

Ամեն բանէ յառաջ բացառապէս ամուր նաւու մը պէտք
ունէի՝ սառոյցներու դիմադրելու կարող, զի սառակոյտին մէ-
ջեւ մեր փակուած միջոցին անտարակուսելի էր թէ անոնց
պիտի ըլլային անոնց յարձակումները։ Այս պատճառով նաւուն
շինութիւնը յատուկ ու մանաւանդ խնամքներու առարկայ ե-
ղաւ։ Քոլէն Արչէ Նորվեկիացի ճարտարապետը՝ որու յանձնեցի
այդ պաշտօնը, անոր կարեւորութիւնն հասկնալով՝ իր բոլոր
հմտութիւնն ու արթնութիւնը գործածեց անոր գործադրու-
թեան։ Այդ աշխատակցին կը պարտաւորիմ մասամբ ձեռնարկիս
յաջողութիւնը

Նախորդ արշաւներու չաները սառոյցներու մէջէն քալելու
համար մանաւանդ կերպով չնուած նաւեր չունէին իրենց սը-
բամպրութեան տակ. անփութութիւն որ խիստ զարմանալի
է, քանզի այդ ուղեւորութեանց չաին համար մեծագումար
ծախքեր վատնուած են։ Ընդհանրապէս արշաւանքի որոշում
մը տուելուն պէս անոր գլխին եղողը ա՛նքան կ՚արտորայ
ճամրայ ելլելու՝ որ հանդերձանքի ժամանակ չմնար պատ-
րաստութենք չատ անգամ մեկնումէ քանի մ՚ամիս յառաջ

կ'ակսէին միասին։ Մեր արչաւն այսքան չուտ չէր կրնար հանդիպիլ անոր սարքումը երեք տարուան կարօտ եղաւ, մինչ անոր գործադրութենէն իսկ տարի յառաջ ծրագիրն յղացուած ու որոշուած էր արդէն։

Երկար խորհրդակցութիւններէ եաք մեր նաւուն համար ընդունուած ձեւը խիստ վայելուչ չէր տպաւորիչ, այլ էական կէտն էր այնպիսի ամրութիւններ տալ անոր՝ որ սառոյցներէ ճնշուած միջոցին՝ փչրուելու տեղ օդին մէջ բարձրանայ։

Ծրագիրը չէ թէ սրընթաց նաւ մ'ըլլալու համար չինուեցաւ՝ այլ որպէսզի բեւեռային Ովկիանոսի մէջէ բոլոր մեր խոստացեալ ժամանակի հատուած ու հանգստաւէտ ապաւէն մ'ըլլար մեզի։ Կարելի եղածին չափ փոքր նաւ մը կը փափաքէի՝ չուրջ 170 տակառաչափ մեծութեամբ, այլ Ծրագիրը չափ աւելի մեծ եղաւ (402 խոտն տակառաչափ, 30 մը զուտ)։ Ինծի կարճուկ նաւ մը պէտք էր՝ ոլպէսզի սառերու մէջտեղէն կարենար դիւրաւ իր չարժումները կատարել՝ միեւնոյն ժամանակ մեծ տոկունութիւն ընծայելով։ Նաւու մարմինն երկարութիւնը տակառութեան պատճառ մ'է սառակոյտերու մէջեւ։ Միւս կողմէ էական էր որ կողերը հնար եղածին չափ ողորկ ըլլային՝ առանց արտաքին ցցուածքի, միտարթ մակերեսներէ զգուշանալով վիրաւորելի մասերու մօտերը։ Այլ որպէսզի այդպիսի նաւ մը որու ներքին պատեհութիւնները պէտք էին չափ աւելի դարմար ըլլալ, կարենար բնակարանի հարկ եղած ապրոզութիւններն ունենալ կարեւոր էր որ խիստ լայնչի չինուէր այն։ Հետեւապէս Ծրագիրը իր երկարութենէն երրորդ մասին հաւասար լայնութիւն ունեցաւ։ Մարմինը, առաջքը, յետակողմը եւ ողնուցը կսկլոր ձեւ մ'ունեցաւ, որպէսզի սառոյցը ոչ մէկ կողմէ կռուան չգտնէ։ Մէկ խօսքով մեր նաւը ամէն կողմ հարթ հաւասար մակերես մը կը ներկայէր օձաձուկի նման սառոյցի դուրս սպրդիլ կարենալու ձեւով՝ երբ սառ հատորներ պարփակէին զինք ուժգին։

Նաւամարմնոյ նրբաւարտ եղած առջեւէն ու հետեւէն երկու ծայրերը մանուածրապէս ամրացած էին, անոնք պատ առաջակողմը հերձակով (*taille-mer*) մը պաշտպանուած էր։

Յետակողմը սառակոյտի մէջէ արչաւող նաւին ամենէ տըկար մասն է, ուր սառոյցը դիւրաւ կրնայ մեծամեծ ատերներ պատճառել, մանուածրապէս դեկը խորտակել։ Այս վտանգին առաջքն առնելու համար՝ մերինին վերջն այնքան ցած էր՝ որ ջուրէն վեր հազիւ կը տեսնուէր։ Եթէ յաղթ սառատոտոր մը զար բախէր նաւուն այդ մասին՝ անոր յատկութեամբ հեծանը այդ բախիւնը պիտի խոտորէր, որով հարուածը պիտի հասնէր

դեկին։ Կրած մեր բոլոր ուժգին ճնշումներու մէջ՝ այդ կողմէ որ եւ է վնաս չտեսանք ամենեւին։ (1)

. . . . . .

Ծրագիրը էլեքտրական լուսով լուսաւորուած էր կազմածի մը միջոցաւ՝ որ նաւուն քալած ժամանակը մեքենայէն կը չարժէր։ Եաքէն՝ երբ անչարժութեան մէջ գտնուէինք՝ նաւուն ծածկին վրայ հաստատուած հողմաչարժ աղօրի մը եւ լեքտրական արտադրութեան համար հարկ եղած ոյժը պիտի հայթայթէր։

Ութ մակոյկ ունէր մեր նաւը՝ երկուքը ամբողջ նաւազնեղրն եւ չատ ամիսներու համար պաշար ընդունելու չափ մեծ էին։ Եթէ Ծրագիր խորտակուէր գիտաւորութիւն ունէի այդ մակոյկներուն մէջ հաստատուիլ՝ մինչ հասանք մեր քշուելը պիտի չարունակուէր։ Չոգիչարժ նաւակ մը տարի հետս՝ քարիւղի վառիչով մը, այլ այդ մեքենան մեզ համար սրանեզու թեանց աղբիւր մ'եղաւ միայն։

Լնդագարութեան տեղի չտալու համար՝ նպարակման մասին ամէն խնամք տարի՝ այնպիսի ընտրութիւններ ընելով որ առողջարար ու այլազան ուտեստ մը հայթայթէին մեզ։ Սմէն կարգի մունդ ընդունելէ յառաջ տարբալուծական քննութեան ենթարկուեցաւ։ Նոյնպէս պատատանքն ալ մանրակրկիտ ուշադրութեան առարկայ եղաւ։ Չոր կանանչեղէնը, պաքսամանն անգամ զինկէ տուփերու մէջ փակուեցան։ Ապաքէն աւելորդ է մեծաքանակ ուտեստներ առնիլ։ Եթէ մանրակրկիտ զգուշութիւններ ձեռք առնուած չեն անոնց անեզծ պահպանութիւնն ապահովող։ Այս մասին ամենափոքր անփութութիւն մը կրնայ ամենասոսկալի հետեւանքներու առիթ տալ։

Մեր արչաւն գիտական զննութեանց համար չատ մը կահ ու կազմած տարաւ իր հետ։ Այս ձեռնարկիս մէջ իրենց գործակցութիւնը նուիրել հաճող բազմաթիւ գիտնականներու հետ համաձայնութեամբ՝ գործնական ու քաջակերտ գործիներ մասնաւանդ տարհետս։ Ջերմաչափներէ, ծանրաչափներէ, ցրտաչափներէ, հովաչափներէ զատ՝ հետս առի արձանագրիչ գործի-

---

(1) Մեզ պատշաճ երեւցաւ յապաւել **Քրամի** շինութեան ժանրամասն նկարագրութիւնը՝ որ կը շարունակուի քանի մը երեսներ, ոչ միայն վանգի էապէս արուեստիկ նկարագիր ժ'ունի այն՝ որ ընթերցողաց շահեկանութիւն չկրնար ընծայել, այլ նաև կարգ մը նաւային բառերով ու բացատրութիւններով խճողուած է՝ զորս գժուարին պիտի ըլլար Թարգմանել և աւելի գժուարին՝ հասկանալի ընել զայն։ Աւելորդ է ըսել Թէ տրուած տեղեկութեանց ամբողջութիւնը կ'ապացուցանէ ըստ ամենայնի նորվեկիացի հռչակաւոր երկրաչոյզին և իր ճարտարապետին հնարիմաց ոգին և ամէն կարգէ վտանգներու պատահականութեանց դէմ հանճարեղ կանխատեսութիւնը։ Ե. Թ.

ներ, աստղաբաշխական զննութեանց համար մեծ թէօոլիտ մը, երկու աւելի փոքրներ՝ բալխիրներով արշաւանքի համար, զանազան տարածութիւններով բազմաթիւ վեցերորդականներ (*sextants*), չորս նաւային ժամաչափ (*chrono mètre*), ինչպէս նաեւ գրպանի ժամաչափեր։ Վերջապէս մագնիսական ներզօրութիւն, խտասրտում եւ հակում չափող կարեւոր գործիքներ։ Մեր գիտական հանգերձանքի կարեւորութիւնը այս թուահամարէս կը յայտնուի զննութեանց ճոխ հունձք մը քաղել կարենալու համար ամէն միջոցներ ձեռք առնուեցան։

Մեր արշաւի յաջողութեան համար ամենակարեւոր բան մ՚էր բալխիրներ քաշող ուժեղ շուներ ունենալ մեր ձեռաց տակ։

Պարոն ալ Թօլ՝ հիւսիսային Սիպերիայի Ռուս հնչակաւոր աշխարհախոյզը առաջարկեց հարկ եղած շուներն հայթայթել մեզ՝ այն նոր ուղեւորութեան միջոցին՝ որու պիտի ձեռնարկէր ինք ընդհուպ արջային Ասիայի մէջ։ 1893 Յունվարին Թիւմէնէ անցնելու ժամանակ Ալէքսանար Իվանովիչ Թրօնթէյմ անուն մէկուն յանձնարարեց օպիտաքցի երեսուն շուներ գնոյ առնելով Քապրովա տանիլ, սամոյետական գիւղ մը՝ Նուկոր Շարի ափանց վրայ հաստատուած, Քարայի ծովուն բերանը։ Այսքանով գոհ չեղաւ Պ. ալ Թօլ։ Արեւելեան Սիպերիոյ շուներն արեւմտեան Սիպերիոյ շուներէն աւելի ընտիր բալխիրաձիգներ ըլլալով՝ երկրին մէջ բնակող Նորվեկիացիի մ՚ապսպրեց այդ կենդանիներէն սուտար ջոկատ մը բերել մեզ Օլենեքի բերանը, Ասիոյ հիւսիսային ափանց վրայ։ 1893 գարունին՝ այդ Ռուս երկրախոյզը Նոր-Սեպերիոյ կղզիներն այցելած պահուն մեզ համար ուսերնիքի բազմաթիւ մթերանոցներ հաստատեց՝ որոնք կրնային մեր արշաւանքը փորձանքի մը հանդիպած ժամանակ օգտակար ըլլալ մեզի։

Ֆրամի նաւազանին տանուտէրնիք հոգիէ կը բաղկանար։ Մեր արշաւանքի բարեբաստիկ յաջողութենէ հաք՝ այդ թուի ժասին կեցող հին ու փուճ աւելորդապաշտութիւնը գոյութեան պատճառ չունի այլեւս։ Անհատական իմ ուղեկիցներուս ցանկը.

Օթթօ Նէօմանն Սվերտրուփ, Ֆրամի նաւապետ, 1855ին ծնած ամուսնացեալ եւ զաւկի մը հայր։ Իմ ուղեւորական խորհուրդներս իմանալուն պէս իր ծառայութիւնն առաջարկեց, զոր ընդունեցայ սիրով։ Նաւուն առաջնորդութիւնն աւելի յաջող ձեռքերու չէր կրնար յանձնուիլ Սվէրտրուփ կրօնլանտի իմ նախորդ արշաւս ընկերակցած էր։

Սիկուրդ Սքեղ–Հանսէն, ութրութեան նաւային առաջնակարգ տեղակալ, 1868ին ծնած։ Նաւուն վրայ օգերեւութաբանական, աստղաբաշխական եւ մագնիսաբանական զննութիւնները իրեն յանձնուած էին։

Հէնրիկ Կրէվ Պլեսինկ, բժիշկ եւ բուսաբան, 1866ին ծնած։

Թէոտոր Քլօսիւս Ժաքօպսըն, երկրորդ նաւապետ Ֆրամի, 1855ին ծնած։ 1886էն ինչուան 1890, ամէն ամառ որսի ու ձկնորսութեան արշաւներ ըրած է։ Կարգուած ու զաւակի մը տէր։

Անդրէ Ամբնասէն, առաջին մեքենավար, քսան տարիէ հետէ ութրութեան նաւերու մէջ պաշտօն վարած։ Ամուսնացեալ եւ հօրը զաւակի տէր։

Աւոլֆ Ժիւէլ, խոհարար եւ ուսանողներու վերակացու։ Շատ տարիներ նաւ մ՚առաջնորդած է։ 1860ին ծնած, չորս զաւակի տէր։

Ֆրետերիք Ժալմար Ժօհանսէն, բանակի մէջ պահեստի զօրաց տեղակալ, 1867ին ծնած։ Մեր արշաւին մասնակցելու փափաքն այնքան մեծ էր՝ որ հնազանդութիւն ընդունեց, որ եւ է բաց պաշտօն մնացած չըլլալով։ Ուղեւորութեան միջոցին օգնական օդերեւութաբանի գործ ալ կատարեց։

Պեռնարտ Նորտահլ, 1862ին ծնած։ Տէրութեան նաւերու վրայ տասնեւչորս տարի նաւարկած է, ապա, ոսոիկանութեան գործակալ ըլլալէ հաք՝ ալեքսարազէտ եղած։ Նաւուն վրայ քնականապէս իր արուեստին պաշտօնները կը վարէր՝ վրայ քնականալէն զատ նաեւ հնազանդ եւ մեծ օգերեւութաբանի պաշտօնի միացած։ Վերջ զաւկի տէր։

Իվար Օթթօ Իրկէնս Մօկստատ, 1856ին ծնած։ Ի սկզբան անտառապահ, յետոյ յիմարանոցի մը գլխաւոր պահապան։ Ամէն արհեստ գիտէ, ժամագործութենէ սկսեալ ինչուան չուներու խնամարկութիւն։ Խիստ այլազան ծառայութիւններ մատուցած է մեզ։

Պետր Պենձէն, 1860ին ծնած, ավինայածութեան արտօնաւոր նաւապապետ։ Վերջին պահուն մտած մեր մէջ։ Երեկոյեան ժամ ութին եկաւ գուռ զիս, եւ ժամը տասնին Թրօմսօյէ կը մեկնէինք՝ որ մեր վերջնաթեր կայանն էր։

75 21.57

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԵԿՆՈՒՄ — ՓՈՓՈՒՐՕՎԱ — ՓԱՐԱՅԻ ԾՈՎԸ — ԶԵԼՈՒՄՓԻՆ ՀՐՈՒԱՆԴԱՆԸ — ՄՈՒՏ ՍԱՒՍԱԿՈՅՏԻՆ ՄԷՋ

1893 Յունիս 24 տոնին օրը Նորվեկիոյ մէջ տխրագին կը հասնէր մեզի, քանզի մեկնումի սահմանուած օրն էր։ Տունէն կլլելով՝ պարապէրին մէջէն առանձին կ'իջնեմ դէպի ծովեզը՝ ուր Ֆրանկ մակոյկը կ'սպասէ ինծի։ Աչխարհի մէջ ամենէ սիրելիներս կը թողում հոս։ Ե՞րբ արդեօք մէյ մ'ալ պիտի տեսնեմ այդ պաշտելի էակները։ Մատաղատի Լիմս հոն՝ պատուհանը նստած ձեռքերն իրար կը զարնէ։ Հէք մանուկ, բարեբաղդաբար կ'անգիտէ՝ տակաւին աչխարհի փորձանքները,

Մակոյկը իբր փքին կը թռի կը սրանայ խորխորչի միահարթ մակերեսին վրայ ու չուտով մը Ֆրանկ կը մօտենայ՝ ուր ամէն ինչ կարզադրուած պատրաստ է։ Նաւն խակոյն կը վերցնէ խարիսխը քարափանց վրայ խոնուած Բրիսթոլեանիայի բնակչուհեան ողջոյններն ընդունելով, եւ կամաց կամաց ճամբայ կ'ելլէ . . . ։ Վերջին բարեւ մ'ալ կուտամ իմիններուս ու պզտի տունիս՝ որ այդ թերակղզւոյն խորը կը գանուէր . . . ։ Այդ մեկնումի օրը ուղեւորութեանս ամէնէ տխրագին օրն եղաւ։

Բրիսթոլեանիայէ ծովափին երկայնութեամբ քերեցինք Նորվեկիան մինչեւ Վարսո։ Այդ եզերքներն իրենց դրեթէ բովանդակ տարածութեանը մէջ ընդարձակ արքիպեղագոսի մը պաշտպանութիւնը կը վայելեն։ այդ ապաստանարանը քանի մը կէտերու մէջ միայն կը պակսի, զոր օրինակ Սթաթ եւ Լինաերնաս հրուանդաններն՝ որոնց առջեւով ծովը ալեկոծ է միշտ։ Լինաերնասի մօտերը մրրկի հետեւող մեծ ծփանք մ'ունեցանք՝ որ քիչ մնաց՝ ծանրապէս բեռնաւորուած մեր նաւուն մեծ վնասներ պիտի հասցնէր։ Ֆրանկը պատրիկ տակտի մը նման կը թաւալէր՝ ահագին ալիքներ ներսն ընդունելով՝ որք ծածքին վրայ կը չախչախէին, կը խորտակէին ամէն բան։ Կոհակներու անդադար բախիւններու տակ, մեր խաչոր մակոյկներու տա-

ղիներն կոտրտուելու վտանգ ունեցան։ Եթէ այսպիսի փորձանք մ'իրօք տեղի ունենար՝ չէ թէ միայն մեզմէ պիտի խլուէին անոնք՝ այլ նաեւ կայմերու մէկ մասն ալ վար պիտի գլորէր Լինաերնասի առջեւ խիստ դէշ ժամ մ'անցուցինք։

Հաղիւ Յուլիս 12ին Թրոմզոյի՝ Հիւսիսի այդ պզտի բլղին առջեւ խարիսխ կը նետենք՝ հոն ձիւնային փոթորկի մը բարեւները ընդունելով։ Իւղոր երկիրը հատ պատանքի մը ներքեւ թաղուած է։ Յուլիսի իշխանութեան սահմանները կը գտնուինք։

— Ի վարսո՝ քաղաքակիրթ աչխարհն մեր հրաժեչտի բարեւները առնով տատուկն հանգարտութեան մէջ խարիսխը վեր կ'առնունք մեր ուղեւորութիւնն սկսելու համար։ Տխո՛ւր սկիզբ յիրաւի. չարաճնակ չորս օր թանձր մշուշի մը մէջ կը նաւարկենք։ Յուլիսի 25ին առտու նաւուն ձագը եւած ժամանակս՝ երկինքը պայծառ արեւով մը լուսաւորուած է, եւ ծովը թեթեւ ծփանքով մը տատանելով մեղմիկ՝ ճառագայթաւէտ լուսոյ փողփիւնի մը մէջ կ'չողայ։ Տխուր ու մառախլապատ երկար օրերէ վերջ՝ բնութեան այս ճառագայթումը ուրախութիւն եւ յոյս կ'արծարծէ մեր սրտերու մէջ։ կ'սօրէ եաք՝ Նոր–Զեմպլիա կ'երեւի աչքերնուս եւ հրացանները կը պատրաստենք խակոյն՝ երէներու յոյսով արդէն խակ ուրախանալով։ Այս միջոցին մէզը կը հասնի նորէն եւ իր գօրչագոյն սաւանով ծովը կը ծածկէ արագօրէն։ ահա դարձեալ ան՚ջաւուա՛ծ, մեկուսացա՛ծ ենք աչխարհէ

Յուլիս 27ին մէզը կ'սպիտականայ յանկարծ։ առաջին սառոյցները կը տեսնուին, զորս վիւրաւ կը կոչենք կ'անցնինք, այլ սակայն յաջորդ առաւն չատ աւելի հոծ ու խիտ են առնոնք։ Միգապատ օդով սառակոյտ (1) մը մէջտեղէ նաւարկել դիւրին բան չէ ճշդիւ, ինչպէս գժուար չէ երեւակայել. ո՛ւր գտնուելնիս չգիտցած՝ մեր նաւը կրնայ բռնուիլ արգիլուիլ։ Յաւուրն այս եղանակին մէջ սովորաբար ազատ ծովու մը մէջ սառոյցի այս ներկայութիւնը չարագուշա՛կ նչան մ'էր մեզի համար։ Թրոմսոյի եւ վարսոյի մէջ մեզ արուած լուրերը խրախուսիչ չէին արդէն։ Մեր հասնելէն քանի մ'օր յառա՛ջ միայն Սպիտակ ծովը դարձած էր պաշարուած ձնալէ, եւ մեզ նման եուկօր Շար երթալու համար ճամբայ ելած նաւ մը սառոյցներէն արգիլուեր էր։ Ի՞նչ պիտի ըլլար իրաց վիճակը Քարայի ծովուն մէջ. այս բոլոր մտածել չէինք համարձակեր։

29ին դէպ ի եուկօր Շար ճամբայ կ'ելլենք. երկար ժամեր կը յառաջանանք առանց նեղուցը պարփակող երկիրները տես-

[1] *Banquise*.

նել կարենալու: Վերջապէս, երկար սպասումէ ետք, ծովուն մակերեսին վրայ սուսերի նման բան մը կ'որոշուի, վայկացն է այն. աւելի դէպ ի հարաւ ուրիշ բիծ մը առտուան ափունքը կը յայտնէ: Միահարթ ամենացած երկիր մը, ամենափոքր խորտուբորտ իսկ չկայ, ու այսպէս յանդուգնս կը տարածուի այն դէպ ի հիւսիս, դէպ ի հարաւ: Հիւսիսային Ամոյ անեզր դաշտագետիններու սեամին վրայ կը գտնուինք: Դիտաւորը (*vigie*) Քապարօվայի դիրքը կը փնտռէ՝ ուր Թրօնթէյմ մեզ կ'սպասէ իր չուներու երամով: Նեղուցին հարաւային եզերին վրայ կարմիր դրօշակով կայմ մը կը տեսնուի: Քապարօվա անոր հասնիլ պէտք էր, եւ իրաւ ալ, չատ չանցած կոնաձեւ վրաններէ շրջապատեալ քանի մը խրճիթներ կը տեսնենք: Նաւակ մը ծովեզերքէն ելլելով մեզ կ'մօտենայ, եւ Սկանտինաւեանի կերպարանքով միջահասակ մարդ մը մեր նաւուն վրայ կ'ելլէ, եռեւէն խումբ մը Սամոյեդներ՝ որք հիւսսեղջերուի մորթէ գեղնաքարշ լայն պատմուճաններ հագած էին: Եկողը Թրօնթէյմին էր՝ որ երեսուն եւ չորս չուներ կը բերէր մեզ՝ քաջառողջ վիճակի մէջ:

Ընթրիքէ ետք Ռուսերու եւ Սամոյեդներու ընկերակցութեամբ՝ որք սաստիկ հետաքրքրութեամբ մեզ կը դիտէին, Քապարովայի յիշատակելի չէնքերը տեսնելու կերթանք. երկու փայտակերտ եկեղեցիներ՝ մէկը խիստ հին, երկարաձեւ եւ ուղղանկիւնի. միւսը հաւակ նոր, պարէզի մը պորմէ նմանող ութանկիւն կերտուած մը: Ինչ մը անդին վանք մը կը գտնուի, որու մէջ բնակող վեց կրօնաւորներու համար տեղացիք կ'ըսեն թէ ընդագարութենէ մեռած ըլլան: Հաւանականօրէն ալքոոլը մեծապէս գիւրացուցած էր հիւանդութեան գործը:

Նաւուն կաթսան եւ գլանները մաքրել պէտք էր, որու համար չատ օրեր մնացինք Քապարօվա: Այս դադարէն օգուտ քաղելով գացի Նուկօր Շարի միւս կողմը սառոյցներուն վիճակը քննելու: Այս արշաւի մէջոցին մեր թեզրօլաչարժ մակոյկը ոչ սակաւ նեղութիւն տուաւ մեզի, եւ հուսկ ուրեմն պարտաւորուեցանք թիակով հառդառնալ: Նախ Վայկացի եզերը կը քերենք ու յետոյ նեղուցը կը կարենք կ'անցնինք՝ որու նաւարկութիւնը մեծամեծ դժուարութեանց կը կարօտի:

Ցամաքի վրայ մագլցի ելանք բոլորչի բլրակներ՝ որոնց վրայէն լայնածաւալ համապատկեր մը կ'երեւէր: Այս անապատին երեւոյթն ո՛րքան տարբեր էր սովորաբար կազմուած գաղափարէն: Այդ ընդարձակ դաշտագետինը սոսկալի աւերումի մը տեսարանը չընծայէր զատ՝ ամենուրեք ծածկուած էր մըթագոյն գալարեալ սաւանով մը՝ որու վրայ չնաշխարհիկ գեղեցկութեամբ ծաղիկներ ցանցնուած կը տեսնուէին: Սիպեհրոյ երկարատեւ ձմեռներու միջոցին այս անծայրածիր ամայութիւնները ձեան թանձր խաւի մը ներքեւ թաղուած կը ննջեն. այլ արեւը չո՛զլաըն պէս՝ սպիտակ սաւանն անհետ կ'ըլլայ՝ քնքոյշ ծաղիկներու հիասքանչ օթոցներ մէջտեղ հանելով: Այս գալարեալ հանդէպ, երբ կապուտակ թափանցիկ երկինք մը քու չուրջդ կը ճառագայթէ՝ այդ երկրին հիւսիսային ղրկից վրայ գրեթէ երկրայիղդ կուգայ: Սամոյեանները այդ անեզր անապատներու մէջտեղ թափառիկ կեանք մը կ'անցընեն, ուր որ կ'ախորժին իրենց վրանը կանգնելով, եւ ուզած տեղնին աւելի անդին փոխադրուելով: Հոգ՝ մտմտուք ի՛նչ է չունին բնաւ: Այս առանձնութեան մէջ անփոփոխ հնչտ կեանք մը կ'անցընէ մարդ, անանկ որ այդ պարզ մարդերուն կենցաղը նախանձս կը չարժէր զոգցես:

Մեր դիտարանէն Քարայի ծովուն վրայ մինչեւ հորիզոն տարածուող սառակոյտ մը կը նշմարենք. համեմատաբար հոծ ու կուռ երեւոյթ մ'ունի այն. բարեբաղդաբար սառոյցին եւ եզերքին միջեւ ազատ անցք մը կը տարածուի, ըսել է թէ պիտի կարենանք դիւրաւ յառաջանալ այդ ուղղութեան մէջ:

Միւս օրը Ամբնատէնի օգնութեամբ բեզրօլաչարժ մակոյկին մեքենան կարգի կը դնեմ. վախս մեծ է սակայն թէ այդ բանին աշխատելով Քապարովացւոց համարումը կորուսած ըլլամ ընդ երկար: Այս գործողութեան միջոցին բազմաթիւ Ռուսեր եւ Սամոյեաններ՝ որք մեր նաւուն վրայ կը գտնուէին, գործաւորի մը պէս տաժանելս տեսան՝ երեսս ու ձեռքերս իւղոտած ու սեւցած ճարպով մրոտ: Ցամաք գարձած ատեննին հարցուփորձեր ըրեր են Թրօնթէյմի յայտարարելով թէ անհրկայ չէի ես այն մեծ մարդը՝ զոր ներկայացուցած էր իրենց: Պարզ նաւաստիի նման կ'աշխատէի մեր նաւուն վրայ, ու երեւոյթս ամենէ խեղճ մուրացկանէ մ'իսկ աւելի աղտոտ էր: Թրօնթէյմ պատահածէն անգէտ՝ զժբաղդաբար չկրցայ չզմեռել զիս տեղացիներուն առջեւ:

Իրիկունը չուներու փորձը կ'ընենք, որոնցմէ վեց հատը սամոյետացի բալխերի մը կը լծէ Թրօնթէյմ: Հաղիւ նստեր էի անոր վրայ՝ վոնմակն մէկ ոստումով կը սրանայ տնա այն կողմերը զեկերող հէք չունի մ'եռեւէն: Առաջին պահուն այս խօլ արչաւէն եւ կենդանեաց ոռնումներէն չուարած կը մբնամ, այլ վերջապէս գետին ցատքելով՝ ամենէ կատաղիներուն վրայ կ'իյնամ եւ կը յաջողիմ անոնց վազքն արգիլել: Թրօնթէյմ անգրուաւորը կարգի դնելէն ետք՝ քանի կը նստի եւ խարազանը կը չուաչեցնէ տեսակ մ'ոռնում հանելով, Բր–ր–ր, բր–ր–ր–ր: Վոնմակն անմիջապէս խօլ արչաւով մը՝ կը

սրանայ խոտաւէտ դաշտագետնին մէջէն՝ դէպ ի ջրակոյտ մը քաշքշելով զմեզ։ Կ'աշխատիմ արգիլել։ Սա՛ւ, սա՛ւ կ'ոռնայ Թրօնթէյմ. առջեւի չուներն արդէն ջուրին մէջ մնուած էին՝ երբ վերջապէս կը յաջողինք կասեցնել անդրուվարը։ Ուրիշ ուղղութեամբ մը նորէն ճամբայ կ'ելլենք. մէյ մ'ալ յանկարծ վոմանկն այնպիսի քալուածք մը կառնու՝ որ բալխերին վրայ ինքզինքս բռնելու ամենամեծ ժուռարութիւնն կը կրեմ։ Այս փորձէն խիստ գոհ՝ նաեւ կը դառնամ. ապաքէն խիստ հուժկու ըլլալ պէտք էին այդ չուները՝ որ կարենան այսպիսի գետնի մը վրայ եւ ա՛յսքան արագօրէն երկու մարդ քաշել տանիլ։

Խիստ պարզ է սիպերիական չուներու ասպազինութիւնը։ Փոքրէն անցած չուան մը կամ առագաստցու կտաւի կտոր մը՝ ուրիչ չուանով մը կը հաստատուի ծնուրին վրայ։ Շուներուն փորին տակէն կապուած փոկերը անոնց սրունքներուն մէջէն կ'անցնին։

Յաջորդ օրը՝ Օգոստոս 1 Սուրբ Եղիայի մեծ ոճնն է Քափարովայի մէջ։ Ամէն կողմէ գունդ գունդ կը հասնին Սամոյեաններ՝ հիւսսեղջերուներէ յղուած բալխիրներով։ Կուգան ներկայ գտնուիլ կրօնական արարողութեանց, եւ միանգամայն մթերներնին դրած են առատ գինարբուխեամբ պաշտել այդ սուրբը։

Կէսօրէն վերջ ջուր բերելու համար աշխատաւորներ գտնել դիւրին դործ չեղաւ։ Սակայն Թրօնթէյմ այդ խեղճերէն մէկ քանին համոզեց մեզ օգնելու, հակցնելով անոնց թէ իրենց ընդունելիք վարձքերով պիտի կրնային այդ սուրբ Եղիայի ոճնին օրը օրինաւոր կերպով գինովնալ, ինչպէս աւանդութիւնը կը պահանջէր։

Կիներն առաւօտնէ իրենց առնէ չքեղ զարդարանքներով կ'երեւէին։ Ամենուրեք խոմբեր կը տեսնէիր նկարագիր ու զուարճալի. Ահա օրինակի համար, ծերունի Սամոյետ մը եւ մանկամարդ աղջիկ մը որ կուգան վոխտ հիւսսեղջերու մը նուիրել հին եկեղեցւոյն, հին հաւատացեալներու տաճարին։ — Նոր եկեղեցին օրթոտոքս դաւանանքի յատկացեալ է — Մինչեւ այս հեռաւոր երկիրներու մէջ անգամ կրօնական խտրութիւններ զմարդիկ կը պառակտեն։ Ծնող երկու սրբավայրերուն մէջ ալ կատարուեցաւ։ Բոլոր տեղացիք առաջ նոր եկեղեցին կը մտնէին, եւ գրեթէ իսկոյն դուրս կ'ելլէին անկէ՝ հին մատուռը դիմելու համար։ Քափարովայի մէջ հին հաւատացեալներու աղանդէն ոչ մէկ քահանայ չգտնուելով՝ Սամոյեանները օրթոտոքս տէրտէրին երկու ռուպլի ընծայեցին իրենց եկեղեցւոյն մէջ պաշտամունք կատարելու համար։ Պահ մը խորհրդածելէ ետք՝ համոզուեցաւ առաջարկը ընդունիլ եւ

մեծ հանդէսով հին սրբավայրը դիմեց՝ ուր ժուչոակապատ ազատ ամբոխ մ'այն ատեմեան խանուած էր՝ որ չունէ առնուլ կարելի բան չէր։ Երկու վայրկեանէ ետք պարտաւորուեցայ դուրս ելլել արտօրնօք։

Կէսօրէն ետք՝ հանդէսին ամենաառաջ ժամուն՝ ժխորն ու գոռոզոչն անկարագրելի բան մ'եղաւ։ Սամոյեաններ հիւսսեղջերուներէ լծուած բալխիրներով դաշտագետնին մէջ կը սուրային, եւ բոլորովին գինով՝ ամէն վայրկեան վար կը գլորէին՝ հողին վրայ քաշքշուելով։ Շիկերէներու ոռնուիններ եւ գժոխային վայնասուններ կը լսուէին այն ժամանակ։ Տեղացիք երիտասարդ մ'իր հանած անկարգութեամբ ամենէն աւելի մեր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Բալխիրին վրայ ելլելու պէս՝ կենդանիները խթելով՝ վրանները մէջէն կը վազցնէ զանոնք ու ճամբուն վրայ ամէն ինչ կը տապալէ։ Յանկարծ գլխիվայր կը գլորի՝ բաւական տեղ թաւալելով։ Այս միջոցին՝ հանդիսատեսներն՝ այր թէ կին՝ ալքոլով խճողուած մեռելի նման գետին կ'իյնային։ Սուրբ Եղիան վերջն պէտք էր գոհ մնալ այսպիսի պատիւ մը։ Հետեւեալ առտու միայն ժխորը պակսեցաւ՝ ննջինելո լռութիւնը տակաւ տարածուելով բոլոր այդ լինուվներուն վրայ։

Նորվեկիացի առագաստանաւ մը Վարտոյէ մեկնելէս ի վեր մեր սպառած ածուխին տեղը լեցնող նոր ածուխ Քափարովայի մէջ պիտի բերէր մեզ, սակայն անոր յապաղիլը տեսնելով՝ որոշեցի այլ եւս չսպասել։ Օգոստոս 3ին չուները նաւ բերուելով՝ առաջակողման վրայ տեղաւորուեցան՝ ուրկէ տասրաձայն մեծաժխոր երաժշտութեան մը պատիւը ըրին մեզի։ Հիմայ ամէն ինչ պատրաստ էր ճամբայ ելլելու համար. մեր վերջին նամակները քարտուղարիս տալէ ետք՝ որ ածխարեւ նաւուն պիտի սպասէր, խարխոյս վերցնելու հրաման տուի։

Օգոստոս 4ին՝ առտու կանուխ, Ֆրամ Քարայի ծովը կը մտնէր։ Մեր արշաւի բաղդը հիմայ ան պիտի որոշուի։ Եթէ յաջողինք այդ ծովը կտրելով Ջելիւսքինի հրուանդանը անցնել, ուղեւորութեան ամենէ մեծ դժուարութեանց յաղթած պիտի ըլլանք։ Երեւոյթները գէշ չեն այսօր. ցամաքի ու բաց ծովը ծածկող սառակոյտի մէջեւ՝ աչք կտրելու չափ ազատ անցք մը կը տարածուի դէպ ի արեւելք, որով կարող կ'ըլլանք եալմալ թերակղզւոյն արեւմտեայ եզերքն հասնիլ պիւրաւայլ սառոյցը կ'սոխպէ մեզ խարխոյս նետել չուտով։ Այդ եալմալի երկիրը տխուր առանձնութիւն մը կ'ընծայէ. աւազուտ անրաւ դաշտագետին մը՝ ուր ձաղկիներու խուրձեր ցանցրուած են եւ ուր հոս հոն լճացեալ կլորակ ջրակոյտեր կը տեսնուին՝ անթերի կանոնաւորութեամբ։ Իմ աստղաբաշխական

զննութեանցս համեմատ՝ եզերքի այդ հատուածը 36 կամ 38 մանրամաս աւելի արեւմուտք նշանակուած կը գտնուի աշխարհագրական տախտակներու վրայ։

Օգոստոս 13ին, Ֆրամ Եալմալի հիւսիսային ծայրէն եւ Սպիտակ կղզիէն (Պէյի–Օսթրով) կ'անցնէր։ Որ եւ է կողմէ սառոյց մը չտեսնուելով՝ որոշեցի ծովեզերքէն հեռանալ եւ դէպ ի հիւսիս՝ Առանձնութեան կղզին դիմել՝ Զելիուսքինն հրուանդանի ճամբան մօտեցնելու համար։ Այլ շատ չանցած այդ ուղղութեան մէջ հոծ սառակոյտ մը կը կասեցնէ զմեզ, եւ նաւուն դլուխը կը դարձնենք՝ դէպ ի արեւելք եւ հարաւային–արեւելք ճամբայ ընելու համար։ Կղզի մը կը գտնենք այդ կողմէն եւ Սվերտրուփ կը կոչենք զայն՝ մեր կարիճ նաւապետին անունով՝ որ զայն առաջին տեսնողն եղած էր։ Աւելի հեռուն դէպ ի ենիսէյի գետաբերանը Սիպերիոյ եզերքը կը տեսնուի՝ որ հոս աւելի բարձր է քան Եալմալի մէջ՝ մինչեւ ծովեզր տարածուող լայն ձիւնահետքերով ցանցուած։ Օգոստոս 19ին Քամէննի–Օսթրովները (Քարերու կղզիներ) կ'երեւան՝ իրենց հին ափնագիծերու յատակութեամբ նշանաւոր։ Այս կողմերը՝ ինչպէս հիւսիսային Սքանդինաւիոյ մէջ՝ Ովկիանոսի եւ ցամաքներու վերբերական մակերեւոյթին մէջ փոփոխութիւն մը յառաջ եկած է՝ սառուցական ժամանակներէ ի վեր։

Օգոստոս 20.— Սքանչելի օր, ծովը կապուտակ է եւ երկինքն ամենապայծառ. անկարելի է հաւատալ թէ այդքան բարձր լայնոյթի մէջ գտնուած ըլլանք։ Կէսօրէ հաք ջրելման կղզիները կը նշմարուին. դէպ ի աւելի հարաւ՝ աշխարհացոյցներու վրայ չնշանակուած արքիպեղագոս մը կը դիտենք։ Ամէն կողմ ժայռերն յղկուն ու կլոր մակերեսներ կը ներկայեն, հաւաստի նշան՝ թէ այդ երկիրներն չորրորդական (*quaternaires*) սառակոյտերով ծածկուած էին։

Այս կղզիներէ ամենէ մեծին առջեւ կանգ կ'առնունք՝ որպէս զի մեքենավարք նաւուն կաթսան մաքրեն։ Ագռաւի բոյնին վրայէն (1) դիտաւորք կը ծանուցանեն ծովեզերքի մօտերը խաղաղիկ արածուող բազմաթիւ հիւսեզնյերուներու ներկայութիւնը։ Ընդհանուր յուզումն հրացանները առնելով երէին հասնիլն կ'իյնանք քսան եւ չորս ժամ անդադար հոս հոն դառնալով։ Երկու հիւսեզնյերու եւ երկու արջ, ասոնք եղան ահա այս կատաղի որսորդութեան արդիւնքը։

Արքիպեղաքոսէն մեր ելուսոը մասնաւորապէս դժուարին եղաւ։ ամենուրեք ծանծաղ յատակներ, եւ ասոր հետ յոյժ

(1) Մեծ կայմի գագաթը դրուած պարապ տակառ՝ իբր դիտանոց ծառայող։

արագընթաց յորձանք եւ ցրտագին հակառակ հով՝ որ ատեն ատեն փոթորկի սաստկութիւն կ'առնուր։ Ցրտամէն վայրկեան խրելու վտանգ կ'ունենար։ Օգոստոս 24ին հազիւ ելանք այս վտանգաւոր կացութենէն։ Ցետոյ, ափունքի եւ սառակոյտի միջեւ միշտ նոյն մթնոլորտային նաւարկութիւնը։ Ծովը ցանցառ է հոն. ամէն կողմէ խրուտներ եւ անծանօթ կղզեխութեր։ Ցամաքին առջեւով արքիպեղագոս մը կը գտնուի՝ որ այս երկիրներու յատուկ մառախուղի վարագոյրին տակեւ ծածկուած՝ վրիպած է նախորդ աշխարհախոյզներու ուշադրութենէն։ Սիպերիոյ հիւսիսային ափանց ջրագրութիւնը կատարելու խորհուրդն ունեցող արշաւ մը չհենական գիւտեր պիտի ընէր անտարակոյս, այլ մեր նպատակը բոլորովին տարբեր է։ Մեզի հարկ եղածը՝ ամէն բանէ յառաջ՝ որքան հնար է չուտով Զելիուսքինի հրուանդանէն անցնիլն է, եւ ետք ձմեռը կը յառաջանայ, ձմեռը կը մօտի, քանզի 23ին առաջնակը կը յառաջանայ, ձմեռը կը մօտի, քանզի 23ին առաջ ձիւնաստարափ մը տեղի ունենալ արդէն։

Օգոստոս 27.— Նաւու գրքին իւրաքանչիւր երեսին վրայ միեւնոյն յիշատակութիւնը կը տեսնուի. նորանոր կղզիներ ու ծանծաղուտներ, կէսօրէ ետք ցամաքը կը տեսնենք. ցածկեկ երկիր մը՝ թուլօրէն վէմվէմեալ եւ խորախորշերով կտրտուած։ Արդէն բազմիցս տեսայ նեղ անցքեր՝ դէպ ի խիստ հեռուները ներս մտած։ Սիպերիոյ համեմատաբար ցած այս առ

գօրէն կը յառաջանայ, ըսել է վերջապէս այդ լաբիւրինթոսէն կրնանք դուրս ելլել, երբ յանկարծ նեղուցին միաւորած թանձր սառոյցով մը գլխովին փակուած ըլլալը կը տեսնենք։ Անկէ անդին, ծովն ազատ է հաւանօրէն, այլ բացարձակապէս անկարելի մեզ է այս բիւրեղային սառանին մէջէն բանի ճամբայ բանալ։ Ապահովապէս, սառոյցի այսպիսի զանգուած մը ձմեռէ յառաջ չպիտի կրնայ հալիլ, ուսկից եւ մեր կացութիւնը յոյժ տագնապալի կը դառնայ։ Սառոյց է թէ թափիլը նեղուցը հասնուն կղզւոյն եւ ցամաքին միջեւ ազատ ըլլայ գուցէ. այլ Նորէնսքիօլտի բաժին հասնիմ՝ ծովն այնքան ծանծաղուտ է եղեր հոն՝ որ նաւ մը՝ նոյն իսկ ամառ ատրոզութեամբ, չկրնար անցնիլ։ Այս պայմաններու մէջ կը մնայ մեզ սպասել միայն։ Մեր փրկութիւնը հարաւ–արեւմուտքի փոթորկէ մը միայն կրնայ գալ՝ որ այդ սառակոյտը խախտել քակելով՝ մեր ճամբան բանայ։ Խորհիմ նեռեցինք ուրեմն, եւ մեքենաւորք կաթսան կատարելապէս մաքրելու կ'զբաղին, մինչդեռ մենք սառոյցին վրայ խազացող փակերու (phoques) սառար գունդերուն սրսորդութեան կ'ելլենք։ Ինչպէս կրծոլանաի արեւմտեան եղերքներու վրայ՝ նոյնպէս եւ հոս կ'վրխտան այս կենդանիք։ Եթէ 1878ին Նորէնսքիօլտ այս կողմերը քիչ անդամ հանդիպեցաւ այդ երկակենցաղներուն՝ պատճառն այն է որ այդ սարի սառերը՝ որ անոնց բուն միջավայրը կը կազմեն, հազուագիւտ էին Բարտի ծովուն մէջ։

Մեքենան կարգի դրուելէ ետք՝ Թափիր նեղուցին անցքը փորձել որոշեցի։ Այդ կողմէն ալ ճամբան սառոյցէ փակուած ըլլալով՝ նաւուն քթին դէպ ի հարաւ ուղղեցինք այդ ուղղութեամբ եղբ մը գտնել փորձելու համար։ Թէպէտ խիտ պայծառ էր օդը, այլ ո՞ւր գտնուելնիս անհնար եղաւ դիտնալ, աշխարհացոյցին վրայ նշանակուած կղզիները չենք տեսներ, եւ սառ հակառակ անորմէ հնչանակուած ուրիշներ կը նըշմարենք . . . Վերջ ի վերջոյ նեղ անցք մը գտնելով՝ կը մըտնենք անոր մէջ, ու չատ չանցած կը հասկնանք թէ դէպ ի հիւսիս տարածուող երկիրը՝ զոր ցամաք աշխարհ կը կարծէինք, կղզի մ'է եւ թէ ջրանցքը աւելի նեղսերը կ'երկարաձգուի։ Գաղտնիքն երթալով անթափանցելի կ'ըլլայ։ Սանկ նահանգ Թափիր նեղուցին մէջ՝ ենք արդեօք։ Սառոյցի քանի մը լճացեալ ջրակոյտեր նշմարելով՝ անդոյթ տեղ մը խարխափ նետելու հրամանը կուտամ։ Յաջորդ օրը մակոյկով ճամբայ ընելով՝ կը յաջողիմ մինչեւ խիտ հեռուները յառաջանալ՝ Ֆրամի համար լաբուտնկկեկ անցքի մը մէջ. սակայն իրիկունը նորէն սառոյց կը գտնենք։ Ցրտագին է օդը. առջի գիշերը առատ ձիւն տեղացած է. այդ սառակոյտին մէջտեղը մտնել ուզելը՝ արգելափակ ըլլալու վտանգին ենթարկուիլ ըսել է։

Սեպտեմբեր 5. – Ինն օր կորուսած ենք։ Այսօր կը ձիւնէ տակաւին, եւ հիւսիսի հովը ցրտաչունչ է։ Իրիկունը սառ ղանդուածներ հովէն քշուելով մեր վրայ կ'նաննին։ Թերեւս բոլոր ձմեռը պաշարուած մնանք հոն՝ այդ անիծեալ սառակոյտին մէջէն տակաւին անցք մը չբացուած։ Եթէ մեր արշաւները երկար ամիսներ արգիլուի այդ կողմերը՝ սառոյց է թէ իր գործունէութեան օգտակար գործեր պիտի գտնենք, քանզի Սիպերիայի բոլոր այս եղերքը հաղիւ թէ ճանչցուած է, իսկ ներսերը որ եւ է երկրաչափութիւն չէ կատարուած երբէք։ Այլ ո՛չ, այսպիսի կանխատես ձմերուկի մը գաղափարին չեմ կրնար վարժուիլ։ Ասկէ զատ սառոյցը քանի մը տարի վրայէ վրայ առատ կ'ըլլայ. եթէ 1895ին այս եղանակիս մէջ պաշարուինք՝ թերեւս յաջորդ եղանակին աւելի բարեբաղդ չըլլանք։

Սեպտեմբեր 6 ծննդեանս տարեգարձն է։ Կը խոստովանիմ իմ նախապաշարումս. արթնցած ժամանակս համոզուած եմ թէ սառոյցներու վիճակին մէջ եթէ փոփոխութիւն մը պիտի ըլլայ՝ ա՛յս օրս է այն, ուսկից նաւուն ծածքին վրայ կ'ելլեմ արտորնօք։ Հովը նուազած է եւ արեւը կը չողշողայ. այս նըշոլագեղ պայծառութեան մէջ տպաւան ինձի նուազ ժայռ կ'երեւայ։ Արեւելեան կողմը բացուած անցքը ամուր սառակոտորներով ծածկուած է. եթէ Ֆրամ նեղուցէն դուրս ելած նար հիմա։ Ասոր հակառակ խարխափոյրի հիւսիսային կողմը գտնուող ջրանցքը փոթորկի ժամանակ բացուած՝ ազատ վիճակի մէջ էր։ Թափիրի հիւսիսային կողմը գտնուած արքիպելագոսէն անդին տան օր յառաջ մեր ճամբան խափանող սառոյցներն ալ նոյնպէս գուցէ խափտուած քակուած ըլլան մըրկէն։ Ուրեմն այդ կողմէն անցնելու փորձ փորձե՛նք։ Աներկբայ համ թէ բաղդն ինձ այսօր նպաստաւոր պիտի ըլլայ։ Եւ իրաւ ալ միւս օրը առտուան ժամը վեցին Թափիրը կղզիին հիւսիսային ծայրէն՝ Լաբրէֆ հրուանդանէն կ'անցնինք անարգել։

Այլ դժուարութիւնները վերջացած չեն։ Այս անգամ անցքին միւս կողմը գարձեալ կը հանդիպինք սառոյցի։ Ամենաչուտ կերպով մեզ ճամբայ մը կը բանանք, այլ անկէ անդին ծովու խորութիւնը խիտ քիչ է, 15, 13, 11 մէթր։ Դանդաղօրէն կը յառաջանանք, խորաչափ ի ձեռին։ Ջուրը տղմուտ է, եւ ամենաբուռն հոսանք մը կայ դէպ ի հիւսիս–արեւելք։ Աւելի անդին ծովը կապոյտ ու թափանցիկ կը դառնայ՝ միեւնոյն ժամանակ խորութիւնն ալ աւելնալով։ Այս առթիւ նշանակե՛նք թէ կապոյտ եւ կաւային ջրերը բացարձակապէս որոշ գծով մը բաժնուած էին։

Այս դժնդակ գօտիէն վերջապէս դուրս կ'ելլենք ու ծովեզերքը քերելով կը չարունակենք մեր ճամբան Միչտ ցած դաշտագետիններ՝ ծովէն հազիւ վեր բարձր ացած, եւ ըստ եւրոյթի աւազի ու կաւի խաւերէ ձեւացած: Այդ կղզմերը համառարած ջուրի ընդարձակ զանգուած մը կը սեպնեմ՝ որ դեպ ի արեւելք մինչեւ երկրին խիստ խորերը յառաջացած կ'երեւար: Հաւանօրէն մեծկակ գետ մ'էր այն Ովկիանոսի մէջ թափուելէ յառաջ իբրեւ լիճ տարածուած՝ ինչպէս սիպերիական ուրիշ գետեր:

Սեպտեմբեր 9ին ծանրաչափը խիստ վար իջած է, 738 հղրդ. մէթր. հովը ցամաքէն ահարկու կերպիւ կը փչէ՝ աւազի թանձր ամպեր երկինք բարձրացնելով: Օդին այդ դէղ վիճակին պատճառաւ թերեւս խոհեմութիւն պիտի ըլլար նաւն եղած տեղը թողուլ, այլ մըրիկը քշած փարատած է սառոյցները, ուստի պէտք ենք օգուտ քաղել առիթէն: Ցուաւ՝ առագաստաւոր՝ ուր հանգոյց կը քալէ՝ պատսպարելու օդնութեամբ: Մեր նաւուն քալուածքն երբէք այսքան արագ չէր եղած. կարծես թէ մեր դանուած կացութեան գիտակից՝ կ'ուզէ չահիլ սառոյցներու պատճառաւ Թափիրի չուրջը կորսուած թանկագին ժամանակը: Հրուանդան հրուանդանի կը յաջորդէ, խորաքորշ խորախորչի, եւ երեկոյեան ժամանակները գոլորշուտ հեռաւորութեան մը մէջ գիտակով լեռներ կը նշմարենք: Ջեւլիւսքին հրուանդանը՝ այսինքն հին աշխարհի հիւսիսային ծայրը՝ խիստ հեռուն չգտնուիր:

Ծովեզերը ցած է միչտ, այլ երկրին խորերը զանգակաձեւ ցից լեռնագագաթներ կը բարձրանան՝ որք մրրային հորիզոնական խաւերէ ձեւացած կ'երեւան, եւ որոնց հեռաւորագոյնները ձիւնապատ են համակ: Ջելիւսքին հրուանդանին կը մօտենանք, որմէ ետին անցնինք՝ ուղեւորութեան գլխաւոր դժուարութիւններէ մին յաղթուած պիտի ըլլայ: Արեւն երկար ժամերէ ի վեր մասը մտած է երկնքին մէջ թողլով գեղեցիկ երկար հետք մը, երազային լոյս մը, անգոյ նշոյլ մը: Այս առարկու հրուանդանին վերեւը միակ տաղ մը կը չողշողայ իբր երկնային փառք յուսատու: Եւ Ցուաւ՝ այս պայծառ ու գեղեցիկ գիշերի մելամաղձութեան մէջ զանգաղօրէն կը յառաջանայ դէպ ի հիւսիս՝ անձայն անշշուկ . . . :

Սեպտեմբեր 10ին՝ առաւուան ժամը չորսին մէկոգնները Ջելիւսքին հրուանդանէն կ'անցնինք. ի պատիւ այս բարեբաստիկ իրողութեան՝ դրօշակները վեր բարձրացուած են՝ նաւաշներու ցնծագին ազաղակներով:

Ցարայի ծովուն մէջ ձմերուան վտանգէն ազատելէ ետք՝ հիմա մեր առջեւ ազատ ճամբայ կը բացուի դէպ ի Նոր-Սիբիրեան կղզիներու սառակոյտը՝ որ բեւեռային աւազանի սառուցեալ անձանօթին մէջէն պիտի քշէ տանի զմեզ:

Ինչ մը վերջ՝ նոր իրարանցում: Մթնատարած սառոյց մը ցամաք աշխարհի եւ Ջելիւսքին հրուանդանի արեւելակողմը գտնուած մէկ քանի կղզեակներու մէջեւ մեր ճամբան կը փակէ: Ցամաքի վրայ կարճատեւ զննութենէ մը ետք այդ կղզիներուն քովէն անցնիլ կը յաջողինք, եւ գիշերն ի բուն չուտ չուտ կը յառաջանանք դէպ ի հարաւ ծովեզրի երկայնութեամբ: Մեր արագութիւնն առէն առէն ինն հանգոյցի կը հասնի:

Սեպտեմբեր 11.— Կէսօրէ յառաջ երկիր մը կը տեսնուի՝ բարձր կատարներով ցից ու խորունկ հովիտներով կտրտուած, վարթոյէ մեկնելէ ի վեր այսպիսի զարուփոս բնավայրի մը չէինք հանդիպած: Սիպերիոյ ցած դաշտավայրերուն վարժուած մեր աչքերը հաճութեամբ կը դիտեն այս նկարագեղ համապատկերը:

Նաւուն քիթը դէպ ի արեւելք դարձնելով՝ կէսօրէ ետք ծովեզրը կ'անհետանայ մեր աչքին առջեւէն. աւելի ետք Սուրբ–Պետրոսի ու Սուրբ-Պողոսի կղզիները նշմարել կ'ուզենք, այլ ի զո՛ւր, թեպետ աշխարհացոյց տախտակները մեր ճամբուն խիստ մօտիկ դիրք մը կը նշանակեն անոնց:

Սեպտեմբեր 12.— «Նաւուն խիստ մօտերը սառահատորի մը վրայ ծովափիղեր պառկած են» գրանս առջեւ կը պօռայ յանկարծ Հէնրիքսէն: Արտորնօք կը հագուիմ. երեքժանի ու հրացան պատրաստ են, եւ Հէնրիքսէն եւ ժիւէլի ընկերութեամբ նաւէն դուրս կը նետուիմ: Մեղմ սիւք մը կը փչէ հարաւէն, զոր մեզ նպաստաւոր ընելու համար սառահատորին հիւսիսային ծայրը կ'ուղղուինք՝ պատերազմական հանդերձանքներն ընդելով: Հէնրիքսէն դէպ ի առջեւ կեցած է՝ ձեռքը երեքժանին. ես անոր ետեւի կողմը կեցած եմ, մինչ ժիւէլ կը թիավարէ յուշիկ: Ծովափիղ մ'որ գոնէին պահպանութեան պաշտօնն ունէր անշուշտ, գլուխը վեր կը բանկէ. կանկ կառնուինք խակոյն, յետոյ միւս կողմը նայելու՛ն պէս մեր արշաւը կը չարունակենք: Բոլոր այդ կենդանիք՝ սառոյցի փոքր տախտակի մը վրայ իրար մօտ գիզուած խառնուած՝ մսեղէն անագին զանգուած մը կը ձեւացնեն: Ատեն առեն այդ ընկերութեան մէջէն մատակ ծովափիղ մը իր թեւերովը կը հովհրուի, ու յետոյ նորէն կը մրափէ: Սառակոտորին վրայ ելլելու պատրաստ՝ Հէնրիքսէն ծովափիղի մը նշան կ'առնու եւ երեքժանին կը նետէ անոր վրայ: Դժբաղդաբար առած նշանը խիստ արծրէն էր. զէնքը կենդանւոյն գլխուն վրայէն սահելով՝ կռնակին վրայ կը վերջանու: Ասոր վրայ այս հրէշային անա-

սունները անհրեւակայելի արագութեամբ մը ծովը նետուելով՝ գլուխնին անկած դէպ ի մեզ կը դառնան: Անոնցմէ ամենէ խոշորին վրայ զնդակ մը կ'արձակեմ. պահ մը երեւոյթէ ետք անհետանայթ կ'ըլլայ. ուրիշի մը կ'ուղղեմ հրացանս. այդ ալ ծանրագէտ վիրաւորուած ջուրը կը մխուի խկոյն: Բոլոր գոնդը խորասոյզ ըլլալէ ետք՝ չուտով մը ետ կը դառնան՝ աւելի սպառնալիք. կէս–մարմնով ջուրէն դուրս անկուած՝ ծովափիղերը մակոյկին վրայ կ'իյնան անհաւասարութիւններով, մեծ նոթէն կը խորասուզին՝ կատաղօրէն ջուրը ծեծելով, ու անմիջապէս նոթէն ծովու երեսը կ'ելլեն: Անհնարաւորելի է անոնց զայրոյթը. վայրկեան առ վայրկեան կ'սպասեմ որ այդ գազաններէ մին նաւին ներքին կողնուցին կառչելով՝ զայն գլխիվայր չրջէ: Վիրաւորեալները՝ թեպետ արեան հեղեղներ կորսնցնելով քիթ ու բերնէ՝ միւսներուն չափ վայրագ ու կատաղի կ'երեւան: Այս իրարանցումին մէջ կը յաջողիմ նոթանոր զնդակներ արձակել անոնց վրայ: Այս անգամ մահաբոյ կերպիւ վիրաւոր՝ ջուրին երեսը կը ատատանին անզգայ, եւ որպէս զի յատակը չերթան՝ Հենրիքսէն երկժանին կը մխէ անոնց: Երրորդ ծովափիղ մ'ալ կը մեռցնենք. այլ երեքժանին՝ որով կը բռնենք զայն՝ ակար ըլլալով՝ կենդանւոյն դիակը կ'սպրդի անկէ եւ ուղղորդ գծով յատակը կ'երթայ: Մինչ նաւակին եռեւէն ի քարշ կը տանինք սպանուած ծովափիղերը՝ անոնց ընկերները մեր եռեւէն ինկած են՝ միշտ ըսպառնալից եւ մեծագոչ: Անոնց վրայ հրացան պարպել անօգուտ էր՝ աւելի մեծ ատար մը նաւ տանելու որ եւ է միջոց չունենալով: Ցիրամ մեզ պիմաւորել կուգայ ընդ հուպ, եւ մեր երկու ծովափիղերը վեր առնելէ ետք՝ ճամբան կը չարունակէ: Այս երկիրներու մէջ խիստ առաս են այդ երկակենցաղք. եւ թէ ժամանակ ունենայինք՝ անոնցմէ չատ մ'սպաննել պիտին պործ պիտի ըլլար:

Խագանկայի գետաբերանն անցնելէ ետք՝ ներկակ զօրաւոր հոսանքի մը հետ գործ կ'ունենանք: — Թափիր Թևրակղզւոյն արեւելեան մասը համեմատաբար բարձր լեռնուտ երկիր մը կը կազմէ, որու առջեւով ցած դիրքով գօտի մը կը տեսնուի՝ ծովուն երկայնութեամբ:

Ծովը բաւ բաւականի բացուած ու ազատ երեւալով՝ փորձ կը փորձեմ արեւելքի կողմը ուղղակի դէպ ի Օլօնէքի գետաբերանը ճամբայ ընել. գժբաղդաբար սառոյցը կը կասեցնէ զմեզ՝ ստիպելով նոթէն ծովափնեայ անցքին մէջ մտնել:

Խագանկայի արեւելեան կողմը ծովը խիստ ծանծաղուտ է. 13է 14ի գիշերը պահ մը խորաչափը 7 մ, 20 կը ցուցնէ միայն: 15ին ծովուն յատակը 12էն 13 մէթրէ աւելի խորութիւն չունի, կոհակներու չառաչիւնը կը յայտնէ թէ արեւելքի կողմը՝ ծովը ազատ էր: Ջուրին մուխ գոյնը, իր տակր աղիութիւնը ինչպէս նաեւ մրրոտութիւնը լենայի գետաբերանին մօտաւորութիւնը կը ծանուցանեն:

Եղանակին այսքան չառաջացած ժամանակները մեր կողմէ յիմարութիւն պիտի ըլլար Օլօնէքն ի վեր ելլելու փորձ փորձել: Նախ ապահով բան չէ որ կարենանք այդ գետին մէջ մտնել. երկրորդ՝ եթէ դժբաղդաբար ձիւղ մէջտեղն իյնանք՝ սոսկալի արկած մը պիտի ըլլար այդ: Անտարակոյս խիստ ուշ բան պիտի ըլլայի վտանգս սառուարացնելով,(1) այլ այդ կողմերը ձմեռելու վտանգին պիտի ենթարկուէի, որ տարի մը կորսնցնել ըսել էր, եւ բանը չէր արժէր: Ցառա'չ ուրեմն դէպ ի Նոր–Սիպերիոյ կղզիները:

Սեպտեմբեր 16.— Ազատ ծովու մը մէջէն (կողմնացոյցի) դէպ հիւսիս–արեւմուտք ճամբայ: Սառոյց չեհնուիր. աւելի դէպ ի հիւսիս՝ երկնքի մուխ գոյնը նոյնպէս սառակոյտի բացակայութիւն կը յայտնէ: Մեզմ օդ. ծովու բարեխառնութիւնը +1°, 64: Հակառակ հոսանք մը դէպ ի արեւմուտք կը տանի զմեզ. այս խոտորանքի պատճառով մեր հաչուած կէտին արեւմտեան կողմը կը գտնուինք միշտ: Շատ մը էաներ թռչուններ ծովուն վրայ կը թռչտին:

Սեպտեմբեր 18.— Պիէլքով կղզւոյն արեւմտեան կողմէն ճամբայ դէպ ի հիւսիս: Ազատ ծով, արեւմտեան լաւ քամի, օդ պայծառ. Ցիրամ կը յառաջանայ արագ արագ: Եթէ ճիշդ է այն դրութիւնը՝ որու վրայ մեր արշաւը կը կռթնի, դէպ ի հիւսիս տանող հոսանքի մը պիտի հանդիպինք ընդ հուպ: Հիւսիս լայնոյթի 75° 30′ի վրայ կը գտնուինք, եւ սառակոյտի հե՛ռք անգամ չկայ: Իրիկունը ծովուն երեսն սպիտակ ամենատնաւոր բիծեր կը տեսնեմ, թերեւս Պիէլքով եւ Վօթէլնօի կըղզիները՝ որք ձիւնով ծածկուած պէտք է ըլլան: Որքան մեծ ըլլար այդ չահեկան երկիրները գտնելու եւ միանգամայն Պաոն տը Թօլի մեզ համար մոռցած մթերանոցները աչքէ անցընելու փափաքս, ճամբան կը չարունակեմ, քանզի Թանկագին էին մեր ժամերը:

Վաղուան օրն ի՞նչ պիտի բերէ մեզ. յո՞յս թէ պատրանք: Եթէ ամէն ինչ յաջող ընթացք մը առնու՝ Սաննիքով կղզին կրնանք բռնել որ անծանօթ երկիր մ'է: Ի՞նչ ուրախութիւն նաւարկել այսպէս դէպ ի խորհրդաւոր աշխարհներ այնպիսի

(1) Ինչպէս գրքիս սկիզբներն ըսուած է՝ մեր արշաւի առիմանուած արեւելեան Սիպերիայի շուներ Օլօնէքի գետաբերանը բերուած էին սիպերիացի վաճառականի մը հոգատարութեամբ:

ծովու մը վրայ՝ ուսկէ որ եւ է նաւ մը չէ անցած մինչեւ հիմայ։ — Օդն այն աստիճան մեղմ է՝ որ կրնայինք կարծել թէ հարիւրաւոր մղոններ աւելի դէպ ի հարաւ գտնուած ըլլանք։

Սեպտեմբեր 19։ — Աւելի յաղող նաւարկութեան չեմ հանդիպած երբէք։ Ցուրաւ՝ հովէն ու պտուտանիւէն քշուած՝ կը յառաջանայ միշտ, ու ծովը ազա՛տ է յաւէտ։ Ո՞րքան ժամանակ պիտի տեւէ այս։ Մեր աչքերը բնազդօրէն դէպ ի հիւսիս կը զառնան, որ ապագային մէջ նայիլ ա՛է։ Սառոյցի բացակայութեան նշան եղող միւնոյն մթագոյն բիծը կը մնայ միշտ հորիզոնին վրայ։ Սեպտեմբերի 6էն ի վեր մեր բաղդն յաջող կ՚երթայ։ Մեր երկրին մէջ ոչ մէկուն մտքէն կ՚անցնի թէ այս պահուս ազատ ծովու մը մէջէ չիփչիտակ դէպ ի բեւեռ ճամբայ կ՚ընենք։ Եթէ երկո՛ւ օր յառաջ միայն մէկն այսպիսի բաղդ մը գուշակէր ինծի՝ չպիտի հաւատայի բնաւ։ Բոլոր օրը զեղչեալ արագութեամբ կը քալենք՝ վախնալով՝ որ յանկարծակի բանի մը չզարնուինք, երկիր կամ սառոյց։ Հիմայ հիւս. լայն. 77°ին վրայ ենք։ — Մինչեւ ո՞ւր այդպէս պիտի երթանք։ Ես միշտ ըսած եմ թէ գոհ պիտի մնամ եթէ հիւս. լայն. մինչեւ 78° հասնինք. այլ Սվէրտրուփ աւելի պահանջոտ է, 80°ի մինչեւ իսկ 84°ի եւ 85°ի խօսքեր կ՚ընէ։ Նա լրջօրէն կը հաւատայ բեւեռային հոյակաւոր ազատ ծովու գոյութեան՝ սենեկի մէջ խորհող աշխարհագիրներու այդ երազին։ Անոնց գրքերը կարգացած է, եւ ըրած հետազոտութեանցս հակառակ խօսքը միշտ ատոր կը բերէ։ Կը խորհիմ թէ երա՞ւ պատրանքի մը խաղալիկը չե՞մ, թէ երազ չե՞մ տեսներ։

Սեպտեմբեր 20։ Այս առաւօտ դէպք մը բրտօրէն կ՚խլէ դիս իմ երազանքէս։ Մինչդեռ աշխարհացոյցներուն վրայ ծրոած՝ յոյսերուս մօտակայ իրականացման վրայ կը խորհէի, — հս. լյն. 78° մօտերը կը գտնուէինք, — Ցուրաւ յանկարծական բախիւն մը կը կրէ։ Մէ՛կ ոտտումով նաւուն վերնայարկը կը ցատքեմ, եւ ի՞նչ կը տեսնեմ իմ առջեւս, մառախուղին մէջէն։ սառոյցի հոծ եւ ընդարձակ տարածութիւն մը։ Ձիշդ այս պահուս արեւը ամպերուն մէջէն կ՚երեւի, չո՛ւտ, վեցերորդական։ Ջննութիւնը կը յայտնէ հս. լյն. 77° 44՛։

Աւելի հեռուն յառաջանալու խորհուրդով սառակոյտին երկայնքով դէպ ի հս. արեւմ. ճամբայ կ՚ընեմ։ Մառախուղ բոլոր օրը, որով անկարելի կ՚ըլլայ հասկնալ թէ այդ կոզմերը երկիր մը կը գտնուի՞, ինչպէս տեսնուող պզտիկ բարձրաւանդակներու երանիներէ կրնար ակնկալուիլ։

Սեպտեմբեր 21. — Թեպէտ օդն աւելի պայծառ՝ դարձեալ բան մը չենք նշմարեր։ Եւ սակայն Սաննիքովի երկրին հարաւային եզրին հետ՝ ինչպէս Պառոն որ Թօլի աշխարհացոյցին վրայ

կ՚երեւի, միեւնոյն լայնոյթի տակ կը գտնուինք՝ աւելի դէպ ի հիւսիս։ Ուստի բան ամենայն հաւանականութեան այդ կղզին պզտիկ բան մ՚ըլլալ պէտք է՝ տանց դէպ ի հիւսիս ընդարձակ տարածութիւն մ՚ունենալու։

Կէսօրէ ետք մթագոյն օդ մը ամպերուն մէջէն պզտիկ լոյսի մ՚ապահովով անշարժ կը մնանք։ Մերձաւոր հաչտով կը գտնուինք 78° 30՛ի վրայ։ Խորաչափը կ՚իջեցնենք, այլ յատակ չկա՛յ։ Նաւուն վրայ մրուկներ կը տեսնուին. հարկ պիտի ըլլայ ջնջել այդ անախորժ հիւրերը։

Սեպտեմբեր 22. — Նեղ գոգի մը մէջ կը գտնուինք՝ որ ըստ երեւոյթի ազատ ծովու յիտէն առնմանները կը կազմէ։ Մեր դիմաց սառոյցը հոծ ու կատ է, եւ դէպ ի հիւսիս հորիզոնի ճերմկկեկ գոյնը սառակոյտին ընդարձակութիւնը կը յայտնէ։

Հին արկտիկեան ծխարահոսդներէն եզերքի մօտերը ձմերել կարեւոր կը համարէին իրենց նաւուն ապահովութեան։ Ես ալ ճիշդ այդ բանը չէի ուզեր ընել։ Իմ բոլոր բաղձանքս այն էր որ Ցուրաւ հոսանքէ քշուած սառակոյտի մը մէջ խօթէի՝ զայն ցամաքէ միշտ հեռու բռնելով։ Ուստի պատրաստերով սառոյցի մեծ հատորի մը կապերի նստը՝ որ քանի մը սառակոյտներէ պաշարուած ըլլալով հանդերձ՝ ազատօրէն կը տատրուտերի տակաւին, այլ այն նախազգուշութեամբ որ այդ սառոյցը ձմեռուան մեր նաւատեղիատը պիտի բլլայ.

Այսօր պատերազմ մրուկներու դէմ։ Անկողիններուս բազմոցի բարձերու մէկ խօսքով մեր իշնամիներուն ենթադրեալ ամէն որջերու մէջէն առատ չոգի կը ցայտեցնենք։ Մրեւնոյն բանը կ՚ընենք ամրափակ տակառներու մէջ գետեղուած մեր հագուստներուն ալ։ Յուսանք թէ այդ անհաճոյ ուղեկիցներու ներկայութենէն ազատինք։

Սեպտեմբեր 24. — Ցուրաւ բոլորովին պաշարուած է սառնամանիքէ։ Սառակոտրներուն միջեւ արդէն կը տարածուի սպիտակաւուն նորակազմ կուտակ մը՝ որ սառոյցի պզտիկ սկաւառակներու նորակազմ կուտակ մը՝ ընդ հուպ ժայռի կարծրութիւն պիտի առնու։ Հիւսիսի կողմը ազատ ծովու պզտիկ ատաղձ մը կայ տակաւին, ու ծովը՝ պէտք է հարաւ արձակ կ՚երեւի կայմի գիտանոցէն։ Փոկ մը, (phoca foetida) օրերով յառաջ արկտիկ ձեւացած ոռնահետքեր կենդանի միակ նշմարանքներն են այդ ամայութեան մէջ մնացած։

Սեպտեմբեր 25. — Սառոյցը օրէ օր կը հասնայ։ Օդ պայծառ եւ զեղեցիկ։ Ասկի գիշեր 13°. Ձմեռը կը յառաջանայ մեծաքայլ։

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա Ս Ա Ջ Ի Ն Ջ Մ Ե Ր Ո Ւ Մ

Ամէն երեւոյթներ կը յառնեն թէ սառակոյտին մէջ բըռնուած ենք վերջնականապէս, եւ ա՛լ ասկէ ետք ա՛յն ժամանակ միայն կ՛ազատեմ սառոյցէն դուրս ելած աեռնել Ծրարը՝ երբ բեւեռի միւս կողմը պիտի հասնի՝ Ատլանտեանի մօտերը։

Աբեւն օրէ օր հորիզոնին վրայէն կը խոնարհի ու օդը կը ցրտանայ։ արջային ձմեռի երկար ահարկու գիշերները կը մօտենան։

Ուստի մենք ալ այդ երկարատեւ բանտարկութեան համար մեր պատրաստութիւնները կը տեսնենք։ Նաւը հանգստացնէ ձմերոցի մը փոխել. ամէն զգուշական միջոցները ձեռք առնուլ զայն պաշտպանելու համար ցուրտի, սառոյցի եւ ճընշումներու, մէկ խօսքով բնութեան ամենէ ահարկու այժերու դէմ, որոնց տակ չարեաց զուշակները նախատեցին թէ պիտի ընկճէինք, ամենէ յառաջ ասոնք ահա եղան մեր ըզբաղումները։ Սառոյցներու յարձակումներէն զերծ ազատ պահելու համար՝ կը բարձրացնենք զայն։ ընդհակառակն պատասխանելն իր տեղը կը թողունք՝ զի անոր չուրջի ատաղձները նաւուն չետաքննին ամրացնելու պիտի օգնէին։ Ամընտաէն մեքենան կը քակէ եւ անոր ամէն մասերը խնամով մաքրելէ եւ իւղուտելէ ետք՝ զանոնք զգուշութեամբ կարգի կը դնէ։ Մեր մեքենավարը չարժիչ կազմածին հարկ եղած խնամքները կը տանի՝ ինչպէս մայր մ՛իր զաւկին։ Մեր ճամբորդութեան եռամեայ տեւողութեան մէջ չանցաւ օր մ՛որ չերուցարան չիջնէ, իր սիրական մեքենային մէկ կտորը գոնէ՝ դիտելու ու զգուելու համար։

Հիւանդարանը նաւուն լցարանին մէջ հաստատուած է, մեքենավարի գործարանը՝ մեքենայի սենեկին մէջ, իսկ թիթեղնագործինը՝ աշխարհացոյցներու տաղաւարին մէջ։ Դարբնոցը՝ որ ի սկզբան նաւ ակամուրջին վրայ զետեղուած էր, սառոյցին վրայ փոխադրուեցաւ։ Կօշկակարներն ու մանր աշխատաւորները ապահերու խցիկներու մուտք տուող սրահը կը յատկացնեն իրենց։ Ետքէն երբ խորաչափի ամենաերկար լարերու պէտք ունեցանք՝ չուանարան մը հաստատուեցաւ սառոյցին վրայ։ Ամենէ փափուկ գործիներէ սկսեալ ինչուան ամենէ կոչտը նաւուն վրայ կրնային չինուիլ։

Մեր բանտարկութեան առաջին օրերէն ուժանակաչափը չարժելու եւ ելեքտրական լոյս յառաջ բերելու սահմանուած

հոդմաղացքը նաւուն յառաջակողմեան վրայ հաստատուեցաւ։

*Բազմազբաղ էին մեր օրերը։ Նաւուն ամէն մասերը լաւ վիճակի մէջ պահելու գործն ունէինք, ինչպէս նաեւ մանր մունրը սպասներ։ Օրինակի համար պէտք էր ուտեստները լցարանէ վեր հանել, ու երթալ անոյշ ջրի սառոյց գտնել՝ զայն հալեցնելով նաւուն ամէն պիտոյից գործածուելիք ջրոյ քանակութիւնը ձեռք բերելու համար։ Ասկէ զատ զանազան արդասերներու մէջ գործ չէր պակսեր բնաւ։ Լարս դարբինն օր մը նաւականերու աւազատ կապելու փայտերը կը չտկէր՝ զորս Բարայի ծովեզն ալիքները գալարած էին, ուրիշ օր մը գանակ մը կը չինէր, կարմ կամ արջի ծուզակ մը։ Ամընտաէն մեքենավարը որ եւ է գործիքի մը նորոգութեան կը պարապէր, Մօկզատ՝ ըստ պարագային ժամագործ՝ նոր զսպանակ մը կ՛անցընէր, կամ չերմամիր մը կը մաքրէր։ աւազատատարծը՝ չուներու համար կալմանիներ կը պատրաստէր։ Ասկէ զատ ամէն մէկն իր անձին կօշկակարն էր եւ երեն համար հատ ատեն մեճակներ կը չինէր փայտեայ թանձր տախտակ ներքանիներով՝ Սվերտրուփի հանճարած մէկ յարացոյցին համեմատ։ Հոդմաչափն ալ ատեպ զբաղում կուտար մեզի։ Պէտք էր անոր չարժուած ձին հսկել, հովին ուղղութեան դնել զայն, եւ երբ քամին ատաստիանար՝ մագլցի երթալ թեւերուն վրայ տառգատաներն ամրոփելու համար, աուկալի ցուրտերու ժամանակ անախորժ աշխատութիւն մ՛որու հետեւանքը կ՛ըլլար ատեպ անախորժ մասերու կամ քթի ցրտնատած մը։ Վերջապէս ատեն ատեն ջրերհաններ հարկ էր չարժման մէջ դնել, թեպէտ ցուրտին ատատկանալուն չափով այս գործողութիւնը հազիւ ուրեմն պէտք կ՛ըլլար, եւ 1893 Դեկտեմբերէ ինչուան 1895 Յունիս, խստատ

դէպ ի հարաւ եւ որչա՞փ: Ասիկա կենսական խնդիր մ'էր մեզ համար: Բոլոր օրուան մէջ մեր մարքի վիճակը մեծագոյն մասամբ քննութեան արդիւնքէն կախում կ ունենար:

Ասկէ զատ Սթօթ–Հանսէն մագնիսական տարրներն ալ պիտի որոշէր, սահմանէր: Ի սկզբան այդ գնահատիչը այս բանիս համար չենուած եւ սառոյցին վրայ կանգնուած վրանի մը մէջ կ'ըլլային, յետոյ չատ աւելի հանգստաւէտ ձիւնեղէն հիւղակի մը մէջ: Իսկ բժիշկը յաւէտ նուազ գործ ունէր: Ի զո՛ւր հիւանդի ապահովել եւ թ'նչ ընելը չգիտնալով՝ չունները խնամել սկսաւ: Սմիսն անգամ մը մեր արշաւի անդամները կշռելու եւ անոնց ամէն մէկուն վրայ արեան ո՛րքան կարմիր գնդակիկներ գտնուիլը սահմանելու կ'ելլէր: Այս հետազօտութեանց արդիւնքն ալ կ'ապահովէր անձկագին, քանզի կը մտածէին նաեւ որ եթէ այդ հաշիւով պիտի կրնային ընդգծութեան ժամանակ մ'իրենց վերծ մնալը հաստատել:

Ծովու բարեխառնութեան եւ գանազան խորութեանց մէջ անոր աղութեան գնահատիչները, ծովային կենդանեաց քննութիւնը, սառոյցի կազմութեան ուսումնասիրութիւնը, եւ իր գանազան խաւերուն մէջ ունեցած բարեխառնութեան աստիճաններուն՝ ինչպէս նաեւ ծովային հոսանքներու բարեխառնութեանց սահմանումները իմ գիտական ճիւղս կը կազմէին: Ասկէ զատ հիւսիսագիներն ալ դիտեցի կանոնաւորապէս, աշխատութիւն՝ որ նաւէն հեռանալէս ետք ուղղիէօր Պլէսինկի բաժին մնաց: Այս ամէն քննութիւններէ զատ մեր ճամբորդութեան բովանդակ տեւողութեան մէջոցին ծովու խորաչափութիւններ եւ խճահանումներ կատարուեցան յատակէ:

Օրերն իրար կը յաջորդէին կատարեալ նոյնութեամբ, անանկ որ մէկ օրուան մեր ժամանակի գործածութիւնը մանրամասնելով՝ ընթերցողը մեր անցուցած կեանքի պատկերը աչքին առջեւ պիտի ունենայ:

Ժամը ութին զարթնում, ու անմիջապէս ետք նախաճաշ չոր հացով, պանիրով, եղան կամ ոչխարի պահածոյով, Շիքակոյի լեզուով կամ խոզաճարպով, բրածկան խաւեարով, անձրուկով, վարսակի ալիւրէ պաքցամատով կամ անգլիական ծովային պաքցամատով, վերջապէս նարնջի խիւսանոյշով կամ չաքարամիրգով: Շաբաթն երեք անգամ թարմ հաց: Իբր ըմպելի՝ թէյ, սուրճ կամ չոքոլա:

Մենք ուսեալ ետք չուներուն կեր կուտայինք, — ամէն մէկուն չոր բրածուկի կէսը կամ քանի մը պաքցամատ, — որմէ ետք կը քակէինք զանոնք, յետոյ ամէն մէկերնիս կը ցրուէինք մեր գործունէութեան պարապելու: Մեր մէջէն իւրաքանչիւր ոք իր կարգին խոհարարի օգնական եւ սեղանա-

պետ կ'ըլլար: Խոհարարը ճաշի հաշիւները կ'ընէր, եւ անմիջապէս փուռերուն դիմաց կ'անցնէր: Այս միջոցին, մեզմէ ոմանք սառակոյտի վրայ կը ժողվուէին անոր հաչիւը քննելու համար:

Ժամը մէկին ամէն մէկը սպասելուն սրահին մէջ ժողվուած էր նորէն կէսօրուան ճաշն ընելու համար, որ ընդհանրապէս երեք պնակէ կը բաղկանար. ապուր, միս եւ աղանդեր: չատ անգամ աղանդերի կամ ապուրի տեղ՝ ձուկ: Մխոին կ'ընկերանար միշտ պահանխնձոր, կամ թարմ կանանչեղէն կամ նաեւ դդմած:

Ճաշը լմնցնալուն՝ խոհանոցին մէջ չրջանակ կը կազմէին, մուխքաշ, սիկառ եւ սիկառէդ ծոն օրերէ զատ բացառապէս արգիլուած ըլլալով սենեակներուն մէջ: Պզտի քունէ մը ետք՝ նորէն աշխատութեան կ'սկսուէր մինչեւ ընթրիք՝ ժամը երեկոյեան վեցին: Այս երրորդ կերակուրին ճաշացանկը նախաճաշինն էր միշտ: Գիշերը խոհանոցին մէջ ծխելով կամ սրբանին մէջ կարդալով ու թուղթ խաղալով կ'անցնէր, մինչ մեզմէ մէկը երգհնոն կը հնչեցնէր ու կամ ժօհանսէն իր գիտցած կտորները կը զարնէր փքազաչնակի (*accordéon*) վրայ:

Կէս գիշերին՝ ամէն մէկը պառկելու կ'երթար բաց ի հերսկողէն: Գիշերային պահպանութիւնը ժամ մը կը տեւէր միայն, որու ամէնքս ալ կարգաւ մասնակից կ'ըլլայինք: Այս պահուժամը ամենէ աւելի օրագրութիւնները պատրաստելու կը ծառայէր. աշխատութիւն որ չուներու հաչիւնով կ'ընդմիջուէր միայն՝ երբ սառոյց արջի հոտ կ'առնէին: Զորս ժամն անգամ մը, եւ առեն մ ալ ամէն երկու ժամ հսկողը պէտք էր երթար օդերեւութաբանական գնահատիչները նչանակէր:

Մեր կենցաղի կանոնաւորութեան չնորհիւ, ժամանակը ամենայն չուտութեամբ ու խիստ հաճելի կերպով անցաւ:

Օրն օրին ձանօթագրութիւններս մեր կեանքի միօրինակութեան տպաւորութիւնը կ'ընծայեն: կարեւոր դէպք մը չեն պատմեր անոնք, եւ նոյն իսկ երկոց չբաւարարութեամբ Ֆրամի վրայ մեր էութեան ճշդիւ պատկերը ընթերցողին աչաց առջեւ կը դնեն:

Սեպտեմբեր 26. Գիշերը բարեխառնութիւնը կ'իջնէ 14°, 5ի: Գնահատիչը հիւսիսի ուղղութեան մէջ որ եւ է խառնարանը չյայտներ, միշտ անչարժ կը մնայ 78° 50'ի վրայ: Երկոյեան սառակոյտին վրայ կը չրջագայինք: Յերաւ արջային այս գիշերը նման հրաչալիօրէն զեղեցիկ բան չըլլար: Երազանքներու երկիրն է այս, ամենաբնթոյշ թոյլերով գունաւորուած՝ որոնց նմանը չկրնար երեւակայել մարդ. անիրական գո՛յն է այն: Երանգներն աքանչելի ներդաշնակութեամբ ի-

բար կը խառնուին։ Կեանքի բոլոր գեղեցկութիւնը յարձր, քնքոյշ եւ վճիտ չէ՞ այս գիշերին նման։ Երկինքը անթաւ գմբէթ մ'է կապուտակ՝ պատմնակէսին վրայ, դէպ ի հորիզոն՝ կանանչի զարնող յեռոյ եզրեւանիի եւ մանիչակագոյնի։ Սառուցի գաչաերու վրայ մուխի կապոյտի զարնող ցուրտ ըստուերներ կ'երեւան, ու հոս հոն սառակոյտին բարձրաբերձ կողերը վարդագոյն նշոյլներով կը վառին, մարմրող օրուան յետի՛ն ցոլացումներ։ Վերեւ սաղմները կը փղփղողին, խաղաղութեան յաւիտենական՛ն նշանակներ։

Հարաւի կողմը կարմրորակ մեծ նշոյլ մը կը բարձրանայ, ղեղնագոյն ամպերով չրջանակուած, կապոյտ յատակի մը վրայ ծփուն։ Մթնոլորտին տակն հիւսիսայգին իր յարափոփոխ ծիրագեսաները կը տարածէ՝ մերթ արծաթափայլ, մերթ ղեղին, կանաչ կամ կարմիր։ Սմէն վայրկեան անոր ձեւը փոփոխութիւններ կ'առնու. այդ օդերեւոյթը պահ մը կը ծաւալի, պահ մը կը կծկուի կ'ամփոփուի, յետոյ բացարձակ ճառագայթներով ցցուածն արծաթափայլ չրջանակներու ձեւով կը հերձուի, եւ վերջ ի վերջոյ խորհրդաւոր ուրուականի մը նման յանկարծ կը մարի, անհետ կ'ըլլայ։ Պահ մը վերջ հրեղէն լեզուները զէնիթի վրայ կը բոցանան, եւ չողչողուն գիծ մը հորիզոնէն բարձրանալով լուսնկայի պայծառութեան հետ կ'երթայ կը խառնուի։ Այդ լուսաւոր երեւոյթը ամբողջ ժամեր սառուցեալ մեծ անապատին վերեւը տարօրինակ չողիւններով կը համապատուի, տարտամի եւ չգոյութեան տպաւորութիւն մը թողլով՝ որ պահ մը երկուանք կ'ազդէ այդ տեսարանի իրականութեան վրայ։ Եւ խորունկ է լռութիւնը, անջրպետի ներգաչնակութեան նման տպաւորիչ։ Ո՛չ երբէք չպիտի կըրնամ հաւատալ թէ այս աչխարհն աւերի եւ ոչնչութեան մէջ լմնայ։ Այն ժամանակ ինչո՞ւ այս ամէն գեղեցկութիւնները՝ եթէ զանոնք վայելող արարած մը չպիտի մնայ։

Հիմայ կ'սկսիմ գուչակել այդ գաղտնիքը. ահա՛ աւետաց երկիրը՝ որ գեղեցկութիւնը կը միացնէ մտածման։ Այլ ի՞նչ նպատակաւ։ Ի՞նչ կրնայ ըլլալ բոլոր այս գոյներու վախճանական նպատակը։ Եթէ կարող էք՝ կարդացէ՛ք պատասխանը սա աստղազարդ կապուտակ երկինքի մէջ։

Սեպտեմբեր 28.— Ձիւն ու հով։ Այսօր չուներն ազատ կը թողունք։ Քապարօվա ճամբայ ելած օրերնէս ի վեր այդ խեղճերը ալուր կեանք մ'անցուցին վերնայարկին վրայ կապուած, մրրկի ատեն նաւուն մէջ խուժած կոհակներէ կամ ապնոյց բախիւնէն ձեւացած անընդհատ անձրեւին տակ։ Ծովախաչ բռնուած ու իրենց կապերուն ներքեւ կէս մը խեղդամահ էին այդ հէք կենդանիներն՝ ազէկ մէկ օդերու հոն՝ իրենց

կապուած տեղը մնալու ստիպուած։ Դուք չուներ, որ գերագոյն ժամուն մէջ թերեւս մեր վերջին ապաւէնը պիտի ըլլաք, չբաչար վարմունք ունեցանք ձեզ հետ, ատոր հակառակ երբ ոք ի բռին մրցումի ժամն հասնի՝ պատիւներ պիտի ընենք։ Ահ այժմ ազատութիւն վայելեցէ՛ք գոնէ։ Ի՞նչ խօլ հրճիւ կը յայտնեն այդ խեղճերը. ամէնքն ալ ձեան մէջ կը թաւալին՝ եւ սառերու վրայ կը ցատքռտեն՝ խլացուցիչ հաչիւններով։ Սառակոյտ՝ մինչեւ այն ատեն տրտում ու տխուր՝ ոգեւորեալ է հիմայ եւ ժխորալի։ Դարաւոր լռութիւնը խզուած է։

Սեպտեմբեր 29.— Պլեսինկի ծննդեան տարեդարձ, որու ի պատիւ մեծ հանդէս մը սարքուած է, նաւուն վրայ տրուած հանդէսներուն առաջինը։ Հրճուելու ուրիշ պատճառ մ'ալ ունինք. կէսօրի զննութիւնը 79° 5'ի վրայ կը ցուցնէ զմեզ։ ըսել է որ դէպ ի հիւսիս լայնոյթի նոր աստիճան մը չահեր ենք, ճաչ-կացուրդ մ'էր սարքուած հանդէսը. ճաչացուցակին վրայ հինգ պնակ, նուագացուցակին վրայ քսան չափ հատուածներ։

Սեպտեմբեր 30.— Ծրարի կացութիւնը ապահովութեան ամէն փափաքելի պայմաններու մէջ չերեւիր ինձի։ Զախանի (*bâbord*) կողմը գտնուող սառատարորը՝ որու կապուած ենք, նաւուն դէպ ի կեդրոնը ցցուածք մը կը ներկայէ՝ որ սառոյցներէ ճնշման պարագային ողնուցի այդ մասին մէջ կրնայ վտանգաւոր բախիւն մը յառաջ բերել։ Ուստի կ'սկսինք այսօր դէպ ի դուրս քաչել Ծրարը՝ աւելի ապահով խարխուլ մ'ունենալու համար։ Պէտք է նախ սառոյցի թանձր խաւ մը կտրել, եաքը անուորդի (*cabestan*) օգնութեամբ մեր բացած ճամբան մէկէն կամաց կամաց յառաջ քչել նաւը։

Իրիկունը՝ բարեխառնութիւն — 12° ն։ Փոառաւոր արեւամայր։

Հոկտեմբեր 2.— Ծրարը պարաններով կը քաչենք մինչեւ այն աւազանը որ նոյեմ կողմը կը գտնուէր՝ նորակազմ սառոյցով պատած։ Զախանի վրայ ունինք մեծ սառակոտորը՝ ուրու վրայ չունէրն հաստատուած են, ամենատափակ եւ այդ կողմին առանց ապառնացող ցցուածքի, եւ ալանի (*tribord*) կողմն ալ նոյնպէս ցած սառոյց. ասոնց ու նաւուն մէջեւ նորակազմ միատարած սառոյց մը կը ծաւալի։ Ծրարը իր նոր խարխափարի մէջ բերած ատեն՝ զայն պատող սառոյցին մէկ մասը ետ քչուելով չուրի մակերեսին տակէն եկաւ կուրծք տուաւ ողնուցին, որով նաեւ հիմայ սառոյցի պատուական մանէի մը մէկ կը գտնուի։

Կէսօրէ ետք Սվերտրուփ, Փիւէլ ու ես աչխարհագոյցներու սաղատարին մէջ խորաչափի համար չուանները ծայրա-

հիւռելու վրայ էինք՝ երբ Հինրիքսէն արջի մը մօտենալը ծանոյց յանկարծ: Իսկոյն հրացանիս վրայ կ'նետուիմ:

— Ո՞ւր է արջը:

— Նաւակի վրայ. վրանին մօտ, չիտակ դէպի պիտանոց կ'ուղղուի:

Եւ ստուգիւ այդ կողմը անապին արջ մը կը նշմարեմ՝ որ Նանսէնի, Պլեսինկի եւ Ժօհանսէնի հետն բնակած բլլալով՝ ամենք արտօրնօք դէպ ի նաւ կը փախչէին: Զիս տեսնելով զարմացած կը մնայ. յայտնապէս կը խորհի իւրովի մէկ ո՞վ էր այդ մէկեան՝ որ հիմայ իր գիտաց կը գանուի: Փլուխը պարզնելուն պէս՝ դնդակ մը կ'ուղղեմ դէպ ի վիզը՝ որ բուն տեղը զարնելով՝ անասունը կը կքի կ'իյնայ անկենդան: Այդ որսորդութեան վարժեցնելու համար՝ քանի մը չուներ կ'արձակենք, այլ անոնց բանած ընթացքը պարզապէս ողորմելի էր: Քիվիք՝ զոր այսպիսի առիթի մը մէջ գործածելու յոյսն ունէի, քայլ առ քայլ, քաշմնած եւ պոչը ճիւերուն մէջ կը մտնէր սասկած կենդանւոյն: Տեսարան որ վհատիչ էր բոլորովին:

Մեր երեք ընկերներու հանգստումը արջին հետ խիստ զբաղալի եղած էր: Պլեսինկ եւ Ժօհանսէն զայրացած էին Նանսէնի օգնել՝ որ մազնիսական պնդութեանց յատկացեալ իր վրանը կանգնելու կ'աշխատէր. այս գործողութեան զբաղած առենին՝ կենդանին վրայ կը հասնի:

Արջը չվախցնելու եւ իրենց կողմ չգերելու համար՝ երեքնին ալ՝ Նանսէնի խորհրդով կիսուզ կը նային իրար քով, եւ պահ մ'ապառամէ եւեր Պլեսինկ կարծիք կը յայտնէ փորձ փորձել նաեւ հանելով՝ վտանգը ծանուցանելու իրենց ընկերներուն:

— Ինձա լաւ, կը պատասխանէ Նանսէն

Եւ Պլեսինկ՝ արջը չփախցնելու համար միշտ ոտքի մատերուն վրայ դէպ ի նաւ կը յառաջանայ: Նոյն միջոցին արջը մեր բարեկամները տեսնելով՝ անոնց կ'ուղղուի, յետոյ Պլեսինկը նշմարելով՝ անոր հետեւէն կ'իյնայ: Ասոր վրայ մեր պատասական բժիշկը կանկ կ'առնու՝ իր բռնելիք ընթացքի մասին վարանոտ. վերջապէս խորհելով թէ աւելի զուարճալի էր Թշնամւոյն հետ երեք հոգի ունայ քան թէ մէկ՝ Նանսէնի եւ Ժօհանսէնի քով կ'երթայ չուտով: Այն ժամանակ մեր ասաղաբաշխը գրպերու մէջ ապսպրուած որոգայթի մը փորձը կ'ընէ: Ոտք կ'ելլէ, թեւերը չուտ չուտ կը չարժէ, եւ միւսանրուն հետ միասեղ կ'սկսի ոռնալ սոսկալի. անասունը կը յառաջանայ միշտ . . . : Այս տագնապալի կացութեան մէջ ամէն մէկին իր սրամտութեան սակ ունեցած ղէնքը ձեռք կ'առնու. Նանսէն երկաթապատ բերը մը, Ժօհանսէն՝ տապար մը, իսկ

Պլեսինկի ձեռք բան մը չկայ: Երեքնին ալ՝ «Մ'րջ մը, մ'րջ մը» կը պոռան տագնապին ձայնով՝ դէպ ի նաւ վազելով սրարշաւ: Կենդանին անոնց հետեւէն իյնալու տեղ դէպ ի վրանը կը դրոջէ, եւ մէջի եղածները դիտած առեն՝ մեր ընկերները կը հանգին մեր քով:

Այս արկածէն եւեր՝ արշաւորդք տասնց լաւ մ'տպատաղնուած բլլալու այլեւս զուրս չելան:

Հոկտեմբեր 4. — Խորչափոյթինք բոլոր օրը: Առաւելագոյն խորութիւն՝ 1140 մէթր: Յատակը 10է 11 հարիւրորդամէթր թանձրութեամբ գորշ կաւախառն մը կազմուած է՝ որ թուխ կաւի վրայ հանդչած կը գտնուի: Ստորին ջուրերու տարածութեան բարեխառնութիւնը կը բարձրանայ $+0^{0}$ 18ի, մինչդեռ 135 մէթր խորութեան մէջ -0^{0}, 4 է: Տարօրինակ գիւտ մը որ ոչինչի կը հանէ ցրտագին ջուրերով բեւեռային ծանծաղուտ աւազանի մը գրութիւնը:

Կեսօրէ եւեր՝ Ֆրամի յետակողմի մտերը յանկարծ ճեղք մը կը բացուի որ քանի մը վայրկեանի մէջ կը լայնայ կ'ընդարձակուի: Իրիկունը սառակոյտի հատորներ իրար քով կը խառնին՝ բազմաթիւ ուրիշ ճեղքերու առիթ տալով:

Օրէ օր ցուրտը կը սաստկանայ: 15ին, 18^{0} ջերմութ տակ: Այդ միջոցին դարձեալ արջի յաջող որսորդութիւն:

Շուները սառոյցին վրայ կապուած՝ սառելու վտանգին մէջ են, ուստի կ'որոշենք ազատ թողուլ զանոնք: Տեսանենք թէ այդ ընթացքը չարաճակելի՞ է, քանզի այս ժամանակամիջոցին բազմաթիւ սոսկալի պայքարներով կ'սկսին, որոնք անանցմէ ոմանց արիւն թափելովը միայն կը վերջանան:

Հոկտեմբեր 7. — Շատ օրերէ ի վեր անընդհատ հիւսիսայինով, որու ազդեցութեամբ դէպ ի հարաւ կը քշուինք:

Միեւնոյն տխրագեղ եւ խորապէս յուզիչ վերջալոյսը: Նորվեկիոյ մէջ եւս տասերկ մելամաղձութիւն կ'ազդեն տանք, ուստի բոլոր այս արեւամայրերը փաղցր յիշատակներ կը զարթուցանեն հոգւոյս մէջ՝ միեւնոյն ժամանակ տրամադիր զգացումներս սառակացնելով:

Հոկտեմբեր 8. — Նորվեկիան չմուշկներով արշաւանք նաւուն արեւմտեան կողմերը: Սառալեռնակի (hummock) մը գտնելով՝ ձիւնեղէն անեզը եւ ամայի գաշտավայրը մ'է կ'պարզուի իմ առջեւ. ամէն կողմէն աչքդ կտրածիդ չափ ձիւն. միմիայն ձիւն:

Կէսօրուան զննութիւնը անախորժ անակնկալ մը պահած էր մեզ. 78^{0} 35'ի վրայ կ'գտնուինք հիմայ, բանի է թէ երեք օրուան մէջ ճիշտ կէս աստիճան կորսնցուցեր ենք: Այս խառնուրդի բացատրութիւնն գիւրին բլլալով մէկտեղ՝ ո'չ նուազ

արտաբեկիչ է մեզ համար։ Հարաւակողմը ծովը տակաւին ազատ մնացած ըլլալով՝ մեր սառակոյսը հիւսիսային եւ արեւմտեան–հիւսիսային յարաչունչ հովերէն քշուեր եւ եա էր գացեր։ Երբ սիպերիական եղերքի մօտերը գտնուող միատարած ջուրն ալ սառ կապէ՝ անտարակոյս պէտք է հիւսիս պիտի մղուինք։

Հոկտեմբեր 9.— Սառոյցներու առաջին ճնշում։ Երբ արահին մէջ խօսակցութեան մէջ էինք՝ զարհուրելի աղմուկ մը կ'լսենք յանկարծ, եւ նաւուն իր ամէն մասերը կ'ատատանին։ Իսկոյն վերնայարկը կ'ելլենք։ կ'տեսնեմ թէ Ֆրամ՝ ինչպէս ակնկալած էի՝ սքանչելի պիմպրութիւն կ'յայտնէր։ Սառոյցը չարունակ դէպ ի յոտաջ քշուելով կ'յատաջանայ նաւուն վրայ, այլ ոյնուցի կլոր մակերեսներուն հանդիպելով նաւուն տակէն կ'սահի կ'երթայ առանց կուռան գտնելու եւ գանդաղ կերպիւ մը վեր վերցնելով զմեզ։ Այս ճընշումները կէսօրէն ետքն ալ տեղի ունեցան։ Անդամ անգամ առնոց մղումին տակ Ֆրամ չատ մը ոտնաչափ դէպ ի վեր բարձրացաւ, այլ սառոյցը այսպիսի ձանրութիւն մը վերցունելու անկարող՝ նաւուն տակ կ'վչրուէր։ Իրիկունը, սառակոյսը թուլնալով մեր չուրջը ազատ ջուրի աւազան մը կ'ձեւանայ։ Պէտք կ'ըլլայ Ֆրամը մեր հին սառահատորին կապել՝ որպէս զի չկարենայ հոսանքէ քշուիլ։ Սառակոյսը բուռն ցնցիւն մը պէտք է կրած ըլլայ։ սառոյցներու բախիւնէ յատաջ եկած խուլ բոմբիւններ լսուեցան արդէն չրջակայ վայրերէ։

Հոկտեմբեր 11.— Ժողմեր չուներու լաւագոյններէն մին յօդուտուեցաւ իր ընկերներէն։ Սեղմն անկենդան փուած է պետին հնօրեայ Սիւկկէնէ պահպանուած՝ որ չթողուր մի անեղուն գալ անոր դիակը պղծել։ Ինչ հրէշ կենդանիներ, օր չանցնիր որ կուռի չբռնուին։ Նոր ճակատամարտներէ վախուն՝ հէք Պարապատ նաւը կ'մնայ սառոյցին վրայ իր համազգիներուն քով երթալ չհամարձակելով։

Այսօր դարձեալ սառոյցներու նոր ճնշումներ՝ որք նաւուն կողերուն վրայ թեթեւ ճարճատիւնով եւ հեծիւնով կ'սկսին։ Ժխորը ասոիճան ասոիճան կ'բարձրանայ, հետզհետէ բարձրաձայն կոծ մ'է այն, յետոյ մրմունք մը, յետոյ մանչիւն մը։ Ժխորը կ'սաստկանայ։ կարծես երգեհոնի բոլոր փողերուն միանամուռ հնչիւնէն յատաջ եկած չաչիւն մ'է լսածդ։ Նաւը՝ երբեմն մեղմիկ եւ երբեմն ցնցումէն վեր ելած՝ կ'զողզողայ ու կ'ոստոստէ։ Ֆրամի տոկունութեան վատահ՝ հաճելի զգայութեամբ մը կ'համակուինք այս սոսկալի տեսարանը դիտելով։ Ուրիչ նաւ մը վաղուց տրորուած փչրուած պիտի ըլլար։ Սառակոտորնները նաւին ներպատեանններուն դէմ խօրտակուելէ ետք՝ անոր անվերադարձելի ողնուցին տակ կը խորասուզուին բիւրեղեայ մահճի մը ձեւով կուտակուելու համար։ Շարժման մէջ եղող սառոյցներու չչուկը մեղմանալուն պէս՝ Ֆրամ իր առջի դիրքը կ'առնու։։։ Ցարձակումը վերջացած է հիմայ, սպիտակ դաշտավայրն իր առջի լռութեան կ'զառնայ, սառակոտորներու նորանոր կուտակումներ կ'տեսնուին մակերեսին վրայ, պայքարէն մնացած մրկակ հետքեր։ Երեկոյեան մօտ սառակոյսը կ'թուլնայ, եւ Ֆրամ ազատ ջուրի ընդարձակ աւազանի մը մէջ կ'գտնուի նորէն։

Հոկտեմբեր 12.— Երէկ առաւօտ սաստիկ պայթրուած էինք. այսօր սառահատորը՝ որուն կապած ենք նաւերնիս, լայն ու երկայն անցքի մը մէջ կ'տարուբերի, եւ դէպ ի հիւսիս ազատ ջուրի միատարած ընդարձակ սաւան մը կ'բացուի որուն ծայրը չենք տեսներ։ Այս անյուսալի փոփոխութեան հետեւանքով թերևս նորէն պիտի կարենանք ճամբայ ելլել։

Ջինչ եւ արեւմտեայ երկինք, ձմեռային սքանչելի օդ՝ քաղցր բանաստեղծութեամբ մը լի։ Խորաչափը 80 մէթրի չափ մը կը նչանակէ Այսօր որս Մուրրէյի ցանցով (1) 50 մէթր խորութիւններէն սքանչելի արդիւնք, երկոտեայք, հերձոտեայք, խեցեմանք եւն։ Այս կազմածին գործածութիւնը խիստ դժուար է, քանզի սառակոյսի մէկ ծակէն ծովուն մէջ մխուելուն պէս՝ սառակոտորնները չուտով մ'իրար մօտենալով՝ ծածկը գոցուելու վտանգ յատաջ կ'բերեն։ Այդ պարագային պէտք է կազմածը չուտով քաշել վեր առնուլ որ ձեռքերնէս չելլէ։ Իրիկունը ազատ ջուրի ամէն աւազանները, ամենէ պզտիկներն անգամ, իրենց փոփորափայլ լոյսերով կ'չողչողան (2). ըսել է թէ կենդանիներն ենթադրուածին չափ ցանցառ չեն հոն։

Հոկտեմբեր 13. – Հիմայ անա այն սոսկալի ճնշումներուն ենթարկուած ենք գլխովին՝ որք չարագուշակներու խօսքին նայելով պիտի ընկճեն զմեզ։ Սառոյցը նաւուն չուրջը կ'խրտնի, կ'դիզուի եւ սպառնալից լեռնակներու ձեւով կը կուտակուի։ Սառահատորներու բարձրաբերձ պարիսպներ մինչեւ չորրորդ տանէչներէն վեր կը ցցուին Ֆրամը իբր գերագոյն գրկումի մը մէջ սեղմափակելով։ Մեր նաւու ամրութեան վրայ վստահ՝ անտարբեր կը մնանք սառոյցներու այս նոր ու ահարկու

(1) Այս մետաքսեայ ցանցը ժժմակոնանութեանց սահմանուած է՝ որ նաւուն ետեւի կողմէն կը կատարուի։ Մեր խոտորանքի միջոցին յաճախակի գործածեցինք զայն՝ սառոյցին տակ խօթելով, և առատ արդիւնքներ ալ ունեցանք։

(2) Ծովու փոսփորափայլութեան պատճառը հերձոտեայներու սեռին վերաբերող լուսաւոր երկու պզտի ողորկապատեաններ են գլխաւորաբար։

յարձակման։ Ոչ բախիւն, ոչ սառակոյտի բոմբիւններ մեր խօսակցութեան եւ ծիծաղներու արգելք չեն ըլլար։

Աւելի զիչեր չունեցող սառակոտորը բուռն յարձակում մը կրեց։ Սառերու հատորներ՝ վեր վեր բարձրանալէ ետք գտնուէժ ինկան անոր մակերեսին վրայ՝ մեր սառեղէն խարիսխն ու անոր պողպատեայ պարանին մէկ մասը թողլով իրենց տակ։ Սառակոյտին վրայ թողուած տախտակներ ու բալխիններն ալ նոյն վիճակին ենթարկուեցան։ Չունեցող ձիւնագուներու տակ պիտի չախչախուէին իսկ՝ եթէ պահնորդը ժամանակին չարձակէր զանոնք։ Սառակոտորը ամէն կողմէ սեղմուած արօրուած վերջ ի վերջոյ երկուքի ճեղքուեցաւ։ Այս առաւօտ որ պայծառ արեւ մը կ'փայլէ երկնքի երեսը, աւելի արտաճմլելէ ազատուելիէն մըկը թողու։ Ցերեկ կը գտնուէր այն ծայրագոյն սահմանը՝ ուր կը հասնէին սառոյցի ճեղքերը։ Այս նոր յարձակումէն կը կորմնցնենք միայն սառեղէն խարիսխ մը, պողպատեայ պարանի կտոր մը, քանի մը տախտակներ եւ սահմանեան բալխիրի մը կէսը։ Եթէ մեր մարդիկը ժամանակին զգուշական միջոցներ ձեռք առնէին՝ այս ամէնը կ'ազատուէր անգամ։ Այլ ճնշումներու այնքան անսպասելի եղած են անոնք՝ որ ամենէ զարհուրելի մռնչիւնէ անգամ՝ վերնայարկը չեն ելլեր։

Երեկուան նման այս առաւօտ ալ ճնշման հետեւանքով թուլացում սառակոյտի եւ նաւուն չուրջը միատարած ջուրերու լայնածաւալ սառանի մը ձեւացում։ Հորիզոնի մթագոյն թոյրը՝ հիւսիսի կողմն ազատ ծովու ընդարձակ տարածութեան մը գոյութիւնը կը յայտնէ միշտ։ Հետեւաբար հրաման կուտամ մեքենան վերակազմելով նորէն ճամբայ ընելու պատրաստ վիճակի մէջ պահել զայն։ Պէտք է դէպ ի հիւսիս քալելով այդ կողմի կացութիւնը քննել։ Այդ մթագոյն բիծը՝ արդեօք սահմանը կը յայտնէ վճռական պաշարող սառակոյտին եւ այն սառակոյտին միջեւ՝ ուր նոյանքէ կը քշուինք կը տարուինք դէպ ի հարաւ, եւ կամ երկիր մ'է գուցէ։

Կէսօրէ ետք՝ խարխափայրի փոփոխութիւն։ Մեր հին սառանատորը կը թողունք՝ որ բոլորովին քայքայուած է հիմայ, եւ կ'երթանք քիչ մ'աւելի հեռուով երկաթ կը նետենք։ Իրիկունը այդ սառանատորի բեկորներուն չուրջը ամենասաստիկ յարձակում մը տեղի կունենայ եւ գոհ կ'ըլլանք անօրմն հեռանալնուս համար։

Սառակոյտին մէկ ընդարձակ տարածութեան վրայ եղած ճնշումները ծովախազագներու (*marée*) երեւոյթին հետ սերտ առնչութեան մէջ են։ Օրն երկու անգամ սառակոյտը թուլացում կը յայտնէ. հաքն ալ ճնշում. ճնշումը առաւօտ ժամը

չորսէն ինչուան վեց տեղի կ'ունենայ, եւ իրիկունն ալ միեւնոյն ժամուն. այդ ժամերուն միջեւ թուլացումը ազատ ջուրի լճակներու ծնունդ կուտայ։ Տեղի ունեցած անապին յարձակման պատճառ հաւանականապար զուգոյթի (*syzygie*) ծովախազագը եղած է, լուսինն Յին սկսած, եւ ճիշտ այդ օրը կէսօրւան մօտ պատահած է առաջին ցնցիւնը։ Այդ օրէն սառոյցին չարժակումը հետզհետէ աւելի ուշ ժամ մը կ'սկսի. այսօր ժամը ութին տեղի կ'ունենայ։

Ճնշումները մանաւորապէս զուգոյթներու ժամանակները կը պատահին եւ նոր լուսնին աւելի սասկ կ'երեւին քան թէ լրման ատեն, իսկ միջանկեալ ժամանակներ ակար կ'ըլլան եւ կամ ոչինչ իսկ։ Բոլոր ժամանակը որ հոսանքէն կը քշուէինք՝ այդ երեւոյթը չյայտնուեցաւ։ առաջին աչունեն մանաւորապէս սոսկալի եղաւ այն՝ սիպիրիական եղերքի հիւսիսակողմը գտնուած միատարած ազատ ջուրերու մօտերը, եւ վերջին տարին ալ Ալանտեանի մօտերը։ Բեւեռային սառգանէ մեր անցած ատեն աւելի ցանցառ եղաւ ու աւելի անկանոն։ Այդ կողմերը ճնշումները գլխաւորապէս հետեւանք են սառակոյտերու վրայ հովին ունեցած ազդեցութեան։ Երբ այս գօտիի սառեղէն անապնակոյտ գանգուածները՝ հոսանքէ քշուելով ուրիչ գաշտերու կը հանդիպին, գաշտեր որք առաջիններէն տարբեր ուղղութեամբ հովէ մը քշուած են, բախումները՝ ինչպէս պիւրին է երեւակայել, պէտք են սոսկալի ըլլալ։

Սառոյցներու այս հակամարտ պայքարը արտակարգ տեսարան մ'է անշուշտ։ Այնպէս կ'զգայ մարդ թէ սիսանեան ուժերու դիմաց գտնուած ըլլայ։ Մեծ ճնշում մ'սկսած ժամուն՝

վրայ կ'ելլեն կամ կ'իյնան ձարձատած, փոչեցած . . . : Վրաց իյնալու պատրաստ չարժուն սառոյցի զանգուածները պատատուած են հիմայ ամէն կողմէ: Անոնց մանաւանդ գրկախառնութենէ պրծելու համար փախչիլ կը պատրաստուիս, այլ ահա ճիշդ դիմացդ սառոյցը կ'կքի տեղէ կուտայ. սեւ ծակ մը կը բացուի լայնօրէն, եւ այդ ծակէ խուժող ջուրը կը զեղուս հեղեղատման նման ուզես ուրիշ կողմէ փախչիլ ազատիլ՝ մուրին մէջէն ը տեսնես սառատաշտերներու նոր կատար մը որ վրադ կը քալէ: Ուրիշ ճամբայ կը մնառես, այլ ամէն ելք փակուած է առջեւդ: Որոտումը կը գոռայ անընդհատ եւ մեծագործդ, նմանելով յաղթ ջրվէժի մը մունչիւններուն՝ որոնց մէջ սանձն սանձ հրետանիներու բոմբիւններ կը խառնըւին: Այս զարհուրելի մունչիւնը եւս քան զեւս կը ժոռնայ. սառահատորը՝ որու վրայ ապաստանած ես, սեղմուած եւ իբր բաբանեակ ձեծուած՝ կը քայքայուի, ջուրը կը խուժէ ամէն կողմէ: Ազատելու համար ուրիշ ճար չունիս բայց եթէ սառոյցներու այդ չարժուն կատարներուն վրայէն անցնիլ սառակոյտին մէկ ուրիշ մասն հասնելու համար . . . : Հիմայ կամաց կամաց ամէն ինչ կը հանդարտի, չչուկը կը պակսի՝ մեռելութեան մեծ լռութեան մը մէջ մարելով դանդաղօրէն:

Ամիսներ կը յաջորդին ամիսներու, տարիներ տարիներու, այս զարհուրելի պայքարը չվերջանար բնաւ: Ամէն կողմ սառակոյտը ճեղքերով կարտուած է ու այդ տակնուվրայութիւններէն ձեւացած կատարներով ցցուած: Եթէ կարելի ըլլար մէ՛կ ակնարկով այդ սպիտակափայլ անապատի ամբաւութիւնը ընդգրկել՝ կատարներու ցանցով մը քառեկուսորեակ պիտի երեւէր աչքի Այս տեսարանս կը յիշեցնէր մեզ Նորվեկիոյ ձիւնապատ գաշտավայրերը՝ անդաստաններն մէկմէկ զատող որմիկներէ ձեւացած իրենց յանկարծական դարաւանդներով: Առաջին անգամ տեսնելու դ՝ այդ կատարներն համակ անկարգ ու անկանոն կ'երեւին աչքիդ, այլ սառակոյտին աւելի ուշադիր քննութիւնը կը ցուցնէր ինչ ինչ ուղղութիւններ առնելու իրենց ձգտումը, մանաւորապէս ուղղորդ չափով մ'իրենց ծնունդ տուող ճնշման գծին:

Աչխարհախոյզք այդ կատարներուն բարձրութիւնը 18 մէթր հաշուած են ամէն, այլ ասիկա չափազանցութիւն մ'է: Մեր խոտորման եւ ծայրագոյն հիւսիսի սառակոյտէն ուղեւորութեան միջոցին՝ տեսած ամենէ ցից կատարս, 10 մէթրէն աւելի բարձրութիւն չունէր, — Դժբաղդաբար չափելու միջոցները կը պակսէին ինձ: — Բարձրագոյն կատարները՝ որոնց տարածութիւնները կրցայ որոշել, 6 մէթրէ ինչուան 7,50 կը հասնէին եւ բազմաթիւ էին անոնք: 8 ս. 50 բարձրութիւն ունեցող ծովային սառոյցի կուտակութիւնները խիստ հազուագիւտ են:

Հոկտեմբեր 14. – Հիւսիսի ուղղութեամբ անցք մը միշտ բաց կը մնայ եւ անկէ անդին ծովը աչքդ կարածին չափ հեռուն՝ ալասա կ'երեւի: Մեքենան վերակազմուած է, եւ վաղը պատրաստ պիտի ըլլանք ճամբայ ելլելու: Իրիկունը՝ սաստիկ ճնշում: Անգամ անգամ ձախանի վրայ կուտակուած սառակոյտեր չորպատնէչին վրայէն նաւուն ծածքը խճողել կ'սպառնան: Այդ սառոյցն այնքան թանձր չըլլալով մեծ վնաս չկըրնար տալ, այլ իր մղիչ ոյժը սոսկալի է, եւ առանց վայրկեան մը դադարի ի սկզբան անդիմադրելի երեւցող կոհակներու ձեւով կը հասնի, այլ յետոյ ծրարի ողնուցքին զարնուելով իր վախճանը կը գտնէ յամր այլ ապահովապէս:

Հոկտեմբեր 15. – Հիմայ որ պատրաստ ենք մեկնելու՝ սառակոյտը բացարձակապէս փակ կը մնայ: Առաւօտուն՝ սառուցի թաւալման առաջին նշաններուն՝ չոգենաւին կրակը վառելու հրաման կուտամ եւ միջոցէն օգուտ քաղելով հետազօտելու կ'ելլեմ առջի գիշեր մեր մարդիկներէ վերաւորուած արջ մ'որ նաւէն պէտք չէր հեռու ըլլալ: Ի դարձիս՝ սառոյցը տեղէն չարժած չէ:

Հոկտեմբեր 16 եւ 17. — Սառակոյտը կը մնայ բացարձակապէս կուռ ու հոծ: Դիշերը սաստիկ ճնշում:

Հոկտեմբեր 18. — Առաւօտուն Ժօհանսէն նաւին վերնայարկէն արջ մը կը զարնէ՝ որ մեր չուրջները կը Թափառէր: Կէսօրէ ետք Հէնրիքսէն ալ ուրիշ մը կը զարնէ:

Ամենաչինչ օր, կայմին դիտանոցէն ցամաք չտեսնուելը: Նախորդ օրերը դէպ ի հիւսիս տարածուող բացուածքն հիմայ բոլորովին գոցուած է, ատոր փոխարէն դիշերը մեծաւոր չուրի նոր սառոյց մը ձեւացած է Ծրարէն անմիջապէս մօտերը:

Հոկտեմբեր 21. — Խորութիւն՝ 135 մէթր: Ծովային փոսի մը վերեւը կը հասնինք: Խորաչափի չուանը դէպ ի արեւմտեան–հարաւ խոտորանք կը յայտնէ: Այս չարունակեալ ընկերումէն բան մը չեմ հասկնար, մանաւանդ որ այս վերջին օրերս սկար քամի մը փչած է: Դէպ ի հարաւ այս նահանջին պատճառն ի՞նչ կրնայ եղած ըլլալ: Այդ կողմերը՝ հոսանքը դէպ ի հիւսիս մղել պէտք էր: Ուրիշ կերպով ի՞նչպէս կրնար բացատրուիլ ազատ ծովու այն լայնածաւալ տարածութիւնը՝ զոր կարեցինք անցանք, ինչպէս նաեւ գոյութիւնն այն նեղ գոգին՝ ուր արգիլուեցանք մեր գնացքի բարձակէտին մէջ: Այս բացուածքները չուրերու դէպ ի հիւսիս չարժումով մը միայն կրնային ձեւանալ: Իմ դրութեանս դէմ միակ առարկութիւնը դէպ ի արեւմուտք ուղղուող հոսանքի մը գոյու-

թիւնն էր, զոր դիտեցինք Բագարովայէ դէպ ի Օլենեք՝ մեր բոլոր ուղեւորութեան մէջօրին: Այլ ո՛չ, երբէք ես չպիտի մոռնամ զէպ ի Նոր–Սիպերիոյ կղզիներուն տարաւակողմը, յետոյ արեւմուտք՝ դէպ ի Սիպերիոյ եզերքը, եւ յետոյ հիւսիս՝ Զելիուսքին հրուանդանի ուղղութեամբ:

Հոկտեմբեր 23.— Խորութիւն՝ 117 մէթր, երկաւընէ 12 մէթր պակաս: Խորաչափի չուանը դէպ ի արեւելեան–հիւսիս խոտորանք մը կը յայտնէ հիմայ: Հոկտեմբեր 12ին, մինչեւ 78° 5′ եւ մղուեցանք. 19ի զննութեանց համեմատ, 10 մղոն աւելի դէպ ի հիւսիս կը գտնուինք: Վերջապէս հիմայ որ հոլն ինկած է, հոսանքը լաւ ուղղութեան մէջ ընթանալ կ՚սկսի:

Հոկտեմբեր 24. Առտուան ժամը չորս եւ հինգի միջոցները ուժգին ճնշում մը Ֆրաւրը թեթեւ մը վերցուց: Սառոյցներու յարձակումը նորոգելու պէս կ՚ըլլայ. արդէն վաղը լուսանի լրման ծովախաղացք մ՚ունինք: Առտուան միջոցին սառակոյտ նաւուն առջեւով բոլորովին բացուելէ ետք կը փակուի նորէն: Առտուան առանեւմէկի առիւններն ուժգին յարձակում. յետոյ դադար, յետոյ նոր ճնշումներ կէսօրէ ետք՝ որք ժամը չորս եւ չորսուկէսի միջոցները մանաւորապէս բուռն էին:

Հոկտեմբեր 25.— Առջի գիշերը սառակոյտը ցնցիւն մը կրեց: Ընդհատ քունէ արթնցած՝ զգացի Ֆրաւրը վեր ելած, թօթափուած եւ ամէն ուղղութեամբ տարուբեր, միեւնոյն առիւ սառոյցին ձայնն առի՝ որ կը փչրուէր անոր ոտնուցին բախելով: Պահ մը միտ դնելէ ետք նորէն քունս մտայ մտածելով թէ Ֆրաւրի վրայ գտնուիլը ապահով վիճակ մ՚էր: Սառուիս սոսկալի պիտի ըլլայ՝ թեկնդովի նաւորդներու նման՝ ամէնափոքր ճնշում մը պատահած առիւն բոլոր մեր աղխերով ծանրաբեռնուած նաւէն դուրս ելլելու սպասելով:

Սիւքը դէպ ի արեւմտեան–հարաւ կը փչէ: Ագօրին չատ օրերէ ի վեր պատասա՝ առջին անգամ կ՚սկսի բանիլ: Փոթը չատ յաջող կ՚երթայ. թեպետ սիւքը սկսար ըլլայ (մանրերկրորդին 5 է 8 մէթր), մեր լուսաւորութիւնը խիստ պայծառ է: Լոյսը մեծ ազդեցութիւն ունի մարդուս բարոյականին վրայ: Կերակուրի առիւն զուարթութիւնն ընդհանուր է: Լոյսը ընտիր գինիի մը ներգործութիւնն ունի մեր միտքերուս վրայ. կարծես թէ սրտին մէջ խրախճան կայ:

Հոկտեմբեր 26.— Նաւուն ծովարկէքի սառեցարձը մեծ չուքով մը կատարեցինք Հանդէսը նշանաւոր սկսաւակի վրայ հրացանաձգութեամբ մ՚սկսաւ, ու յաղթող Ֆրաւրի կարգին փայտեայ մեծ խաչն ընդունեցաւ: Սեղանին վրայ չորս տեսակ կերակուր, եւ ճաշէ ետք սրահին մէջ ձեռնել թոյլտուութիւն

Մխաքա ծովարկէքի տեսարանին կ՚երթայ ակամայ: Աչքիս առջեւ կուգայ սիրելի կինս որ չամրանակի չիչը նաւաքթի հեծանին կը նետէ պօռալով. «Ուս անուանդ Ֆրաւր ըլլայ». միեւնոյն ժամանակ ամրակուռ նաւը իր օրրոցին վրայ սահելով մեզմիկ կը գլորէր իր տարրին մէջ . . . : Զեռքն ձեռացս մէջ սեղմեցի ուժգին եւ միեւնոյն տանն աչքերս արցունքով թրջուեցան. ոչ ես կարող եղայ բան մ՚արտասանել ոչ ան: Հիմայ ծովերով ու սառոյցներով բաժնուած ենք իրարմէ: Ո՞րքան պիտի տեւէ մեր անջատումը: Երկա՛ր, երբ՞ եւ երկար ժամանակ ապահովապէս կ՚սպասէի այս տխուր խոհերը հանել մտքէս:

Այսօր արեւն իր երամչակի բարեւը կուտայ մեզ. ձմեռնային գիշերը պիտի սկսի: Կեանքի սառը նորէն երեւցած ժամանակ արդեօք ո՞ւր պիտի գտնուինք: Անոր հետազօտման ցաւը մոռցնելու համար՝ լուսինը բոլորովին անսովոր պայծառութեամբ կը չողայ:

Եղած քննութեանց համեմատ այսօր երեք մանրամասն աւելի դէպ ի հիւսիս կը գտնուինք, եւ 19էն քիչ մ՚աւելի դէպ ի արեւմուտք: Զրապտոյտի մը մէջ ըլլալ պէտք ենք՝ ուր սառոյցն առանց յառաջանալու ինք իր վրայ կը դառնայ: Եթէ հարաւի հով մ՚ելլելով զմեզ դէպ ի հիւսիս քշէր՝ յոյսն անմիջապէս պիտի յաջորդէր վհատութեան:

Հոկտեմբեր 27ին՝ կէսօրէ ետք՝ լուսաւոր մէտէօրա մը երկինքը կտրելով կարապի հանդստեղութեան մօտ անհետ կ՚ըլլայ. Այս կողմերը հասնելէ ի վեր երկրորդ օդերեւոյթն է այս՝ որ կը տեսնենք: Միւս օրը ձերմակ ադուէս մը կը զարնենք, որու հետքերը նաւուն չուրջը անգամ անգամ նշմարած էինք արդէն: Այս կենդանիները ցամաքէ այսքան հեռուն ի՞նչ կրնան ընել: Այլ վերջապէս պէտք չենք զարմանալ այս բանիս. Ժան–Մայէնի եւ Սբիցպերկի միջեւ սառակոյտին վրայ աղուէսներու հետքեր չգտնուեցա՞ն միթէ:

Նոյեմբեր 5.— Ժամանակը գժուարաւ կ՚անցնի. կ՚աշխատիմ, կը կարդամ, խորհրդածութեանց եւ երազանքներու մէջ կը սուզուիմ. յետոյ երգչհան կը զարնեմ, հետն ալ խաւար պիշերին մէջ կը պաղտիմ սառոյցին վրայ: Հորիզոնին խիստ խորերը, արեւմտեան–հարաւի կողմը լուսոյ տկար համախուժանք մը կայ տակաւին, արեւն բծի նման մուխ կարմրորակ նշոյլ մը, որ կ՚անցնի նաւնջագոյնի, կանաչի, ժպգոյն կապոյտի, վերջապէս սպասներով ծածկուած մուխ կապոյտի: Հիւսիսի կողմը կը գտնուինք. հիւսիսային հրթիռներ յարափոփոխ ու չարժուն, ոչ երբէք կասուն՝ ճիշտ մարդկային հոգւոյ

նման: Եւ առանց իմ գիտնալուս՝ մտածումներս կը վերադառնան դէպ ի սիրեցեալ հոգիները. . . : Վերադարձիս վրայ կը մտածեմ. մեր պաշտօնը աւարտած է հիմայ, Ծրաւը գոգաւոր ափերէ դէպ ի վեր կը յառաջանայ սրընթաց: Հայրենիքի սիրեցեալ հողը պայծառ արեւով մը կը ժպտի մեզ. եւ... դառնակսկիծ տուայտանք, անվերջ հնհնուքներ աննկարագրելի հրճուանքի պահու մը մէջ կը մոռցուին: Ո՜հ, կարի դժնդակ են այս խոհերը զորս ի բաց վանելու համար կը ղեկերիմ մեծագայլ:

Ջնտութեանց արդիւնքն հետզհետէ աւելի վհատեցուցիչ կը դառնայ: Այսօր 77° 43′ի եւ արեւելեան երկայնոյթի 138° 8′ի վրայ կը գտնուինք: Այսչափ հեռուն յետախաղաց ընթացք մինչեւ ցայսօր չէինք ունեցած երբէք: Սեպտեմբեր 25էն ի վեր 83 մղոն դէպ ի հարաւ քշուեր ենք: Բոլոր այն ղրուխիւնը՝ որու ճշմարտութիւնն ինձ անվիճելի կը թուէր, խաղաքարտէ դղեակի մը նման կը կործանի՝ ամենաթեթեւ սիւքէ մը գլորելով: Ամենէ հանճարիմաց վարկածները երեւակայեցէ՛ք, եւ ահա իրողութիւնը չուտով մը կ՛ոչնչացնէ զանոնք: Իրապէս անկե՞ղծ եմ արդեօք այս տխուր խորհրդածութիւններն ի գիր առած մէկուցիս: Այո՛, այս պահուս, քանզի այդ խոհերն արդիւնք են դառնագին վհատութեան: Այլ վերջապէս եթէ սխալ ճամբու մէջ ենք՝ բանն ո՞ւր պիտի յանգի, մարդկային յոյսերու պատրանքի մը պարզապէս եւ եթէ կորսուինք այս ձեռնարկի մէջ՝ այդ դէպքն յաւիտենութեան անեզր չըլլաններու վրայ ի՞նչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ:

Նոյեմբեր 9. — Օրուան մէջ ամէն 10 մէթր՝ չրի բարեխառնութիւններ եւ նմոյշներ կ՛առնուինք, մակերեսէն ինչուան յատակը՝ որ 3 մէթր խորութիւն ունի: Ծովու բարեխառնութիւնը միօրինակ է ամէն տեղ — 1°, 5, մինչդեռ բարեխառնութիւնը զոր գտած եմ աւելի հարաւային լայնոյթի մը տակ: Ուրեմն այս տեղի ջուրին ծագումը բեւեռային աւազանէն է՝ աղիութիւնն ալ խիստ տկար: Սիպերեան գետերուն իրենց կողմէ ղրած մասն իր ազդեցութիւնը զգալի կ՛ընէ մինչեւ հոս:

Նոյեմբեր 11. — Նաւուն չորս կողմի նորակազմ սառոյցը 0մ. 39ի թանձրութեան կը հասնի: Մակերեսը կարծր՝ իսկ տակէն փտառուտ է եւ դիւրափխուր: 15 օրուան է այս խաւը, եւ առաջին փչնրէն 0մ. 78ի թանձրութեան հասաւ. յաջորդ երկու գիշերները 0,052 աւելցաւ միայն, իսկ յաջորդ տասնեւերկու գիշերները 0,26: Ըսել է թէ սառոյցի խաւի ճաումն իր թանձրութեան աւելնալուն համեմատ կը նուազի եւ այս ինչ բարձրութեան հասած առեն կատարելապէս կը դադրի անգամ:

Նոյեմբեր 19. Միշտ նոյն միօրինակ կեանքը: Շաբաթէ

մ՛ի վեր հարաւային քամի. այսօր բացառաբար հիւսիս–հիւսիս–արեւմտեան թեթեւ սիւք Սառակոյտը հանդարտ կը ձգայ՝ ամրապէս փակուած նաւուն չուրջը: Ծրաւ վերջին բուռն ճնշումէն ի վեր ապահովապէս 3 էն 7 մէթր թանձրութեամբ սառ ունենալու է իր ողնաիւղին տակ (1): Երկուան զննութիւնը մեծ ուրախութիւն պատճառեց մեզ, ամսոյս 8 էն ի վեր 44 մղոնի չափ մը հասուցանելով դէպ ի հիւսիս: Նոյնպէս մեծ քայլ մ՛ալ դէպ ի արեւելք առած ենք: Ո՛ւր էր թէ ջուրին հոսանքը այս ուղղութեամբ քշէր զմեզ:

Ծրաւը սառակոյտին մէջտեղը տաքուկ ու հանգստաւէտ ապաստան մը կ՛ընծայէ: 30°ի ցուրտով իսկ մեր հրաբանը (poêle) չէ վառուած, լամբար մը կը բաւէ սրահին մէջ խիստ հաճելի բարեխառնութիւն մը յառաջ բերելու: Այս ալ ճշմարիտ է թէ ընկերներս ցուրտ ի՞նչ է՝ չեն զգար: Ջերմաչափը զէրօյէ վար 30° նչանակած առեն՝ պենթէնէն մէ՛կ չապիկով վերնայարկը կ՛ելլէ: Ջերմաչափը դիտելու նաւուն մէջ ոչ մէկ տեղ խոնաւութեան հետք կը տեսնուի. ամեն տեղ աքանչելի հովահարութիւն՝ չնորհիւ օդափողին (manche à air)՝ որ ցուրտ եւ կենսատու օդ մը կը տարածէ բոլոր նաւուն մէջ:

Նոյեմբեր 27. — Օդի բարեխառնութիւնը առանց մեծ փոփոխութեան կը մնայ — 25°ի եւ —30°ի միջեւ. իսկ լյարանին մէջ՝ —11°ի կ՛իջնէ:

Անգամ անգամ հիւսիսային ճառագայթները հովի զուգահեռական ուղղութեամբ կ՛երեւին 23ի առաուն՝ այդ երեւոյթըն արեւելեան–հարաւի մէջ տեսնուելով՝ ընկերներուս կը ծանուցանեմ թէ հովը որ այս պահուս արեւելեան–հիւսիսէն կը փչէ, արեւելեան–հարաւի պիտի իջնէ. քանի մը ժամէն գուշակութիւնս կատարուեցաւ:

Այս առաւօտ ժամը իննէն ուժգին ճնշում. իրիկունը սառոյցը չորս կողմէն կը մրմռար մնծագոչ: Ըստ երեւոյթի Ծրաւ հիմայ ցնցիւններու կեդրոնը չգտնուիր: Հաւանօրէն վերջին բուռն յարձակումը մեր չորս դին սառնամանիքը ճնշած ու խիստ տոկուն զանգուածի մը վերածած պիտի ըլլայ, զոր ցուրտը տրամած էր, մինչդեռ աւելի հեռուն սառոյցը նուազ հոծ՝ կրնայ բացուիլ ու հետեւապէս ենթարկուիլ ճնշումներուս:

Դեկտեմբեր 3. - Ամենագանդաղ խոտորանք դէպ ի արեւելեան–հիւսիս. Նոյեմբեր 28էն ի վեր հինգ մղոն յառաջացած ենք միայն:

---

(1) Եթէ մինչեւ 10 մէթր խորութեամբ փորեցինք սառոյցը՝ առանց կարենալ ջուրին հասնելու:

Դեկտեմբեր 5.— 35°, 7, մինչեւ ցայսօր զգացուած ամենացած բարեխառնութիւն: 78° 50′ի վրայ կը գտնուինք, 24 ի վեր 6 մղոն աւելի դէպ ի հիւսիս. խոտորանքի արագութիւնը օրը երկու մղոն եղած պիտի ըլլայ — կէսօրէ ետք՝ փառաւոր հիւսիսայգ. երկինքն արեւելքէ արեւմուտք բոցավառ կամարակապով մը լուսաւորուած կը տեսնուէր: Աւելի ետք երկինք կ'ամպոտի ու ասդ մը միայն կը տեսնուի անոր գմբէթին վրայ. հայրենի երկիր ասդը: Ո՛րքան կը սիրեմ այդ լուսաշող կէտիկը: Ամէն անգամ նաւուն վերնայարկը ելլելուս կը փնտռեմ այդ լուսաւորն՝ որ միշտ հոն կեցած է իր ճառագայթաբաձակ անխռովութեանը մէջ փողփղուն եւ որ իբր մեր պաշտպանը կ'երեւայ ինծի:

Դեկտեմբեր 8.— Նոր ճնշում մը եւս առտուան ժամը 7էն 8: կէսօրէ ետք սրահին մէջ կը գծագրէի՝ երբ յանկարծ բուռն բախիւն մը՝ ու անոր ետեւէն զարնուելէ. ճարճատիւն մը կը լսուի ճիշդ գլխուս վերեւը, իբր թէ սառնամանեաց խոշոր հատորներ ծածքին վրայ իյնային կայմերէն: Վայրկենի մը մէջ նաւուն բոլոր մարդիկը ոտքի վրայ. են. այդ պահուն ննջող ծոյլերը վրանին հագուստ մ'անցուցած սրահ կը վազեն: Ինձ՝ բոմբիւնի սառակութենէն ահարեկ՝ իր ձմեռնային օթեւանը թողած հեռացած է անգամ: Ի՞նչ պատահած է արդեօք, այս ահարկու ժխորին պատճառն անկարելի կ'ըլլայ հասկնալ: Սառոյցը չարժման մէջ է եւ նաւէն հեռանալու վրայ կ'երեւի: Այս աղմուկին պատճառը անակնկալ ճնշում մ'է հաւանօրէն՝ որ նաւուն բոլոր երկայնութեամբ սառոյցին ապազոմման առիթ տուած պիտի ըլլայ: Նաւուն արտաքին մասին վրայ որ եւ է ճարճատիւն չլսուիր, բսել է թէ ծրամ աւեր մը կրած չէ: Դուրսը սաստիկ ցուրտ կ'ընէ: լաւագոյն բանը ներս մտնելն է:

Իրիկուան ժամը վեցին՝ նոր ճնշում քսան վայրկեան տեւողութեամբ: Սառակոյտը նաւուն յետակողմը կը ճռնչէ եւ կը գոռայ. սրահին մէջ ժխորն այնքան սաստիկ է՝ որ ամէն խօսակցութիւն անկարելի կ'ըլլայ՝ եթէ բոլոր ուժովը չպոռայ մէկը: Այս գոռոզոչին մէջ երգհնոնը փժերիւզիի գեղգեղին ինչ ինչ խօսքերը կը հնչեցնէ. «Սոխակներու ձայնն չթողուր որ քնանամ»:

Դեկտեմբեր 10.— Այսօր մե՛ծ դէպք նաւուն միջնակ կեանքին մէջ. Ծրամաժաս (Ծրամի դիտաւորը) լրագիրը կսկսի հրատարակուիլ՝ որուն տնօրէնը մեր պատուական բժիշկն էր: Առաջին թիւին ընթերցումը՝ որ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ բարձրաձայն, ընդհանուր զուարթութիւն մը կը պատճառէ: Մեր գտնուած կացութեան մէջ զուարճութիւնը դեղթափ

մ'է հիւանդութեան դէմ. այսպէս Պլեսինկ իր զբօսեցուցիչ նախաձեռնութեամբ կը նպաստէ մեր առողջական արդէն զոհացուցիչ վիճակին զօրանալուն:

Դեկտեմբեր 13 Երէկ իրիկուընէ ի վեր չունները կատաղօրէն կը հնչեն՝ առանց վայրկեան մը կանգ առնելու: Պահնորդները անգամ անգամ չրջականները հետազօտեցին, այլ այդ իրարանցումին պատճառն անկարելի եղաւ հասկնալ: Առտուն տեսանք թէ երեք չուներ անյայտ եղած էին: Նախաճաշէ ետք Մօկսթատ եւ Բեդեր նաւուն չուրջը սառնամանիքը քննել կ'երթան յուսալով փախստականներուն հետքը գտնել: «Լաւ կ'ընէք հրացան մ'առնելով» կ'ըսէ Ժաքօպսէն «Ո՛չ, հրացանի պէտք չունինք», կը կրկնէ Բեդեր: Սակայն սանդուղին վարովը արջի եւ արեան հետքեր կան: Ասոր վրա չդնելով մեր կարիճները վոհմակին ընկերակցութեամբ եւ լապտեր մը միայն ի ձեռին կը յառաջանան սառակոյտին վրայ: Նաւէն քանի մը հարիւր քայլ անդին մութին մէջէն ահագին արջ մը երեւան կ'ելլէ յանկարծ, զոր տեսնելով մեր մարդիկ արշաւասոյր կը վազեն դէպ ի նաւ: Մօկսթատ վայրենիներու յատուկ կաչիէ թեթեւ մուճակներ հագած ըլլալով չուտով մը կը սրանայ կը փախչի, այլ Բեդեր փայտաններբան ծանրակիր կօչիկներէ նեղուած՝ դանդաղ դանդաղ կը յառաջանայ, եւ իր արտորանքին հակառակ չկրնար նաւը նշմարել: Ինդճը նահանջի չփոթութեան մէջ մոլորած էր: Բարեբաղդաբար արջը կը դադրի զան հալածելէ, որով թեպէտ կը հանդարտի՝ այլ երկու քայլ անդին ոտքը սահելով կը գլորի սառաբլուրներու (hummock) մէջտեղ: Հուսկ ուրեմն նաւը չրջապատող տափակ սառոյցին վրայ կը հասնի. քանի մը քայլ եւս յառաջանալով պիտի ազատ ամէն վտանգէ՝ երբ իր քովովը բան մը կը խլրտի, զոր չուն կը կարծէ. այլ խնդիրը պարզելու ժամանակ չունենցած՝ արջը վրան հասնելով կը խածնէ կողէն: Մեր մարդն այն ատեն լապտերն առնելով այնպիսի սոսկալի հարուած մը կ'իջեցնէ կենդանւոյն կնճիթին՝ որ ապակին չարդուփշուր կ'ըլլայ մեծաչափնդ: Արջը կ'ընկրկի ահաբեկ, եւ մեր Բեդեր եղբայրն անոր զարհուրանքէն օգուտ քաղելով ժամանակ կ'ունենայ նաւուն վրայ ելլելու: Բանն իմանալով մեր հրացանները կ'առնուն, եւ քանի մը վայրկեան ետք յարձակող արջը դեռին կ'իյնար դիաթաւալ:

Այս դէպքէն ետք անհետացած չուները փնտռելու ելլելով՝ անոնց որովայնահերձ սառակները կը գտնենք Արջը՝ առանց մեր իմանալուն՝ կրցեր էր սանդուղէն նաւուն վրայ ելլել, եւ ձեռքին տակ գտնուած չուներն հափսխելով՝ նորէն վար իջնել ամէն հանդարտութեամբ:

Քվիք տասներեք ձաղ կը բերէ աչխարհ, թանկագին այժ մը վոհմակին համար՝ որ տասնեւվեցի ելած էր հիմայ։ Ութ հատը միայն կրնայ դիեցնել, որով կ'ստիպուինք միւսները նետել ծով։

Երկուան դիրք՝ 79° 8′ լայնոյթ, ըսել է ութ մղոն վաստակ երեք օրուան մէջ։

Մեր խոտորանքի սկիզբէն ի վեր՝ չձիւնեց բնաւ։ Մնունդը կը մօտենայ սակայն, եւ աւանդ խոշոր ձիւնահատերու մթեմ Մնունդ կ'ըլլա՞յ։ Ո՛հ, ի՛նչ աղուոր բան է լռիկ մնջիկ ձիւնը՝ որ ամէն խորտուբորտ ծիրերը կը մեղմէ կը հարթէ իր կուսական սաւանով։ Այս անհարթ սառակոյտը սիրազուրկ կեանքի նման բան մ'է, ոչ մէկ բանով կը յղկուի կ'ամոքի։ Սէրը կենաց ձիւնն է՝ որ կենցաղի պայքարին մէջ ընդունուած վերքերը կ'սպիացնէ եւ ձիւնէն աւելի կը փայլի ջինջ ու մաքուր։ Ա՜ռանց սիրոյ կեանքն ի՞նչ է։ Այս սառեղէն դաշտին կը նմանի այն, ցուրտ ու խորտուբորտ բան մ'որ կը թափառի հողմահոլոր, ոչինչ ունենալով զինք յօդտող վիհերը ծածկելու, բախիւններու հարուածը բթացնելու, եւ իր խորտակուն սառահատորներու ցցանկիւնները բոլրել կոկելու։ Այո՛, այդ խորտուբորտ մերկ ու ծփուն սառոյցին կը նմանի այսպիսի կեանք մը։

Դեկտեմբեր 21.— Ժամանակը կ'անցնի զարմանալի արագութեամբ։ Տարւոյն ամենակարճ օրն հասած ենք ահա, եթէ կրնամ այսպէս միտքս յայտնել, քանզի ցորեկուան լոյսէ զրկուած ենք ա՛լ։ Հիմայ պիտի քալենք դէպ ի արեւու վերադարձն ու դէպ ի ամառ։ Խորաչափութիւն կատարեցինք այսօր, եւ 2,100 մ'թր վար՝ յատակ չկրցանք գտնել։ Որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր որ այս կողմերս այդպիսի խորութիւն մը կրնար գտնուիլ։

Դեկտեմբեր 22.— Գիշերը արջի նոր այցելութիւն։ Կենդանին առջի բերան դէպ ի նաւ կ'ուղղուի, յետոյ Սվերտրուփ է եւ Լարսէ լարուած ծուղակը նչմարելով՝ խոկոյն դէպ ի դործիքը կը դիմէ։ Զայս տեսնելով՝ մեր պատուական նաւապետին սիրտը կը տրոփէ՝ վայրկեան առ վայրկեան կազմածին փակուելուն ձայնը լսել սպասելով։ Այլ մեր արջն յոյժ խոհեմ է։ ուշի ուշով կը զննէ մեքենան, եւ եռեւի թաթերուն վրայ ելլելով ծուղակին ճիղղ քովովը կը կոթնի պահ մը խայծը դիտելու համար, ճարպի սքանչելի կտոր մը եւ քանի մը վայրկեան վարանումէ ետք՝ նորէն ցամաք կ'իջնէ։ Սառնամանիսց մէջտեղը տնկուած այդ մեծ բանը կասկած կ'ազդէ իրեն, կը հոտուըտայ, չորս կողմ կը դառնայ եւ ծուղակը նորէն նորէն դիտելէ ետք գլուխը ցնցելով կը ձգէ կ երթայ։ կարծես

սա ըսել կ'ուզէ։ «Այս չարաճճիները բանը խիստ լաւ պատրաստած են զիս խաբելու համար, այլ ես այնքան անբան չեմ որ ծուղակ իյնամ։» Ցայտնի էր թէ որքան ալ մեծ ըլլար Սվերտրուփի հնարիմաց հանճարը՝ հրացանը ամենէ ապահով միջոցը կը մնար միշտ։ Նաւէն վար թաւսուն քայլ մը հեռացած՝ արջը տապատա կ'իյնայ գնտակնելու նչաւակ։ Հարուած մը միայն ընդունած էր, այլ ինչպէս սովորաբար կը պատահի այսպիսի պարագայի մէջ՝ չորս հրացանաձիգներէ իւրաքանչիւրն արջը զարկած ըլլալու պատիւն իրեն վերագրեց։

Դեկտեմբեր 24.— Պայծառափայլ լուսնկայ մը արջային լռիկ պիչերը կ'ոգեւորէ . . . : Մննդեան մեծ օրը կը մօտենար, եւ այդ պատճառաւ մեր պզտի ընկերութեան զուարթութիւնը երթալով կ'աւելնայ։ Իւրաքանչիւր ոք բացականերու վրայ կը մտածէ յայտնապէս, այլ ոչ մէկն զինք յուզող խորհուրդները կը յայտնէ դիմացինին։ Սրանը եւ խցիկները պայծառապէս լուսաւորուած են, եւ ճաշացանկը մանաւանդ խնամքով պատրաստուած։ Հանդէս մը սարքելու միակ եղանակը մեզ համար՝ կերուխումն է։ Ճաշը պատեւական եւ երեկոյեան ընթրիքն ալ ոչ նուազ պատեւական, որմէ ետք աւանդական կարկանդակները կը մեծարուին, որոնց ժուէլ չաքարներով աշխատած էր։ Հանդէսին ամենէ նչանաւոր երեւոյթը եղաւ Մննդեան ընծաները պարունակող երկու տուփերու մէջտեղ հանուիլը, զորս Հանսէնի մայրն ու նչանածը նուէր ըրած էին։ Ամէն մէկը իսկ եւ իսկ տղու մ'ուրախութեամբ իր պզտի յատակը կ'ընդունի. մուխքաշ մը, դանակ մը կամ այս տեսակ ուրիչ չնչին բան մը։ Այդ անտուկները կարծես պատգամ մ'ըլլային բոլոր բացակայ սիրելիներէ։ Ամէկ ետք չատ մը ճառեր ու բաժակախօսութիւններ, եւ ետքը Ֆրանսիացւոյ նոր թիւրի մ'ընթերցում. Նիւթէթիւ՝ բեւեռային այդ երեւելի արուեստագէտին մատուռնկարներով զարդարուն յաւելուած մը կ'ընկերանար այդ թիւին։

Դեկտեմբեր 25.— Այսօր անտարակոյս զմեզ կը չիշեն մեր հայրենիքի մէջ ու կը տխրին այն մտածմամբ թէ մեծամեծ տառապանքներ կրել պէտք ենք Արջային Ովկիանոսի սառուցեալ ահագին անապատին մէջտեղ։ Մեր կեանքն ապահովապէս իրենցինէն աւելի ծանրակիր չէ։ ինչո՞ւ, մեր զուարթութիւնն ու քաջառողջ վիճակը չտեսնէին։ Իմ մասիս այսքան անույշ կեանք վարած չեմ բնաւ ու երբէք ալ այս աստիճան վախցած չեմ դիրնալէ Տեսէ՛ք օրինակի համար ճաշացանկը՝ որ ճիղղ հինգ կերակուր կը ներկայացնէ։ Ապուր, ձուկէ բուտինկ մը, հիւսեցեղերուի խորոված մը, ոլոռներով գեռնահնձոր, հապալասիէ սնոյց, եղեւրնի հատապտուղներէ

անոյշ՝ սերով ու չօթերով։ Կէսօրուան ճաշին այնքան կերած ենք՝ որ ընթրիքին բան ուտելու ախորժակ չունինք։ Իրիկուընը առաջ հանուեցաւ անանասով, դմմաճով, կոճապղպեղէ կարկանդակներով եւ չորամիրգերով։ Մեր սովորական ուտեստի վրայ զաղափար տալու համար չմոռնանք նախաճաշը՝ զոր կը կազմեն սուրճ, թարմ հաց, լեզու, եզան պահածոյ, պանիր ու խիւսանոյշ։ Կարկանդակները դուրս հանելով՝ մեր օրական ճաշացանկը գրեթէ նոյնն է միշտ։ Ասոր հետ մէկտեղ ամուր լաւ ուտի մը մէջ կը բնակինք՝ քարիւղի մեծ լամպարներով կամ էլեքտրականութեամբ լուսաւորուած։ Գուարճանալու համար ամէն տեսակ խաղ՝ բան սորվելու համար ալ ամբողջ գրադարան մ'ունինք։ Աւելի ի՞նչ կրնայ պահանջուիլ։

Դեկտեմբեր 26.— Այսօր եւ երէկ — 38°, մեր ձմերուան սկզբնաւորութենէն ի վեր ամենէ ցուրտ բարեխառնութիւնը։ Ծորակը սառակոյտի վրայ պտրտած ժամանակ՝ մեծ լճի մ'երեսը կը հասնի, նորակազմ սառոյցով ծածկուած՝ որ լայն ճեղքով մը փեռեկուած էր։ Լուսանի ճառագայթները ջուրի սեւ մակերեսին վրայ խաղեր կ'ընեն, որով խորախորշերու երկրին տեսարանները կը յիշեմ յանկարծ։ Սառոյցի լեռնակի մը վրայէն՝ միատարած կապոյտ ջուրը՝ աչքդ կտրածին չափ տեղ՝ կը ծաւալի դէպ ի հիւսիս։

Դեկտեմբեր 28.— Ֆրամին առջեւով իր դերքին ուղղորդ ուղղութեան մէջ, անցք մը բացուած է, որու մակերեսին վրայ առջի գիշեր ձեւացած սառը ճնշումի հետքեր կը կրէ։ Ուշադրութիւն իսկ չենք ըներ սառակոյտի բոլոր այս չարժումներուն՝ որք այնքան յուզում պատճառած են մեր նախորդներու։ Արկածի նախատեսութեամբ որ եւ է պատրաստութիւն չունինք նաւուն մէջ։ Ծածքին վրայ ոչ ուտեստ, ոչ վրան, եւ ոչ ալ ցամաք հանուելու պատրաստ հանդերձանք։ Եւ սակայն պատճառը անհոգութիւն չէ, այլ մեր ապահովութիւնը սառնամանեաց ցնցիւններուն դէմ։ Ֆրամի տոկունութիւնն արդէն տեսած ըլլալով՝ անոր վրայ մեր վստահութիւնն անթերի է։ Ամենէ կարծր սառահատորները անոր անսասան ողնուցին դէմ գալով՝ կը հարթանան եւ իրենց մղիչ ոյժը կը կորանցնեն։

Բոլոր երկրախոյզներու կարծիքով արջային ձմեռի երկարատեւ խաւարը իբր թէ ամենաւնասակար ազդեցութիւնն մ'ի գործ դնէր եւ նաւաղներու մէջ ընդագարութեան ճարակելուն ճակատագրապէս առիթ ըլլար Անգղիացի նաւորդ մ'որու հետ մեկնելէս յառաջ խօսած էի այս նիւթի վրայ, մանաւանդ յոռետես եղաւ։ «Ոչ, բեւեռային արշաւանք մը չկրնար երբէք ազատ ընթացարութենէ, կ'ըսէր, որ չարիք մ'է անխուսափելի. այդ սոսկալի ախտէն ղերծ մնացած ըլլալու յաւակնութիւն ունեցող արշաւախմբի գլուխներ պարզապէս ուրիշ անուն մը տուած էին անոր։» Հիմայ մեր փորձառութեան ոյժով այդ կարծիքը հերքելու վիճակի մէջ եմ։ Բեւեռային գիշերը վատուժիչ ակարացուցիչ որ եւ է ներգործութիւն մը չէ ունեցած իմ վրայ. ընդհակառակն այս ձմերուընմէ միջոցին ինքզինքս առոյգած կ'զգամ. կանոնաւոր կեանքը՝ զոր կը վարեմ, ըստ ամենայնի ինձ կը նպաստէ, եւ այսքան քաջառողջութիւն չեմ յիշեր երբէք։ Աւելին կայ. կը համարձակիմ արջային երկիրները յանձնարարել իբրեւ պատուական ապաքինարան մը տկարացած եւ կամ ջղային հիւանդութիւններով ախտացած անձերու համար։

Բանն հոն կը հասնի որ կ'սկսիմ մեզ համար ամօթ զգալ բեւեռային ձմեռի այդ երկարատեւ գիշերին սոսկալի տառապանքներէն՝ որու այնքան կարեւոր նկարագիրն ըրած են մեր նախորդք, եւ ոչ մին կը կրենք։ Թեպէտ արջային արշաւանքի պատմութիւն մը հետաքրքրական ընծայելու համար ա՛նքան կարեւոր ըլլան անոնք։ Եթէ բանն այսպէս չարուն՝ ի դարձին ի՞նչ պիտի ունենանք պատմելու։ Բոլոր ընկերներս առանց բացառութեան գէր են եւ յոյր. անոնցմէ ոչ մէկն ունի բեւեռային ձմերուղներու տժգոյն դէմքն ու աւանդական գոգաւոր այտերն։ Ուժաթափութեան հետքն անգամ չեմնուիր անոնց վրայ։ Մտիկ ըրէք թէ ի՛նչ ոգեւորութեամբ կը խօսին, ի՛նչ քրքիջներ կը բառնան սրահին մէջ։ Առողջական ու բարոյական այս գերբնաւոր վիճակի պատճառը մեր ուտեստներու որակն ու քանակն է, նաւուն չաւ հոգատարութիւնն է, մեր յաճախակի պտոյտներն են բաց օդին, ֆիզիկական չարաչար յոգնութեան բացակայութիւնն է, վերջապէս մեր առօրեայ զբօսանքներն են խաղերով եւ ընթերցմամբ։ Մեր միսրան կեանքը՝ արշաւանքի զանազան անդամոց նկատմամբ առանց որ եւ է անհատասարութեան, նոյնպէս խիստ նպաստաւոր ազդեցութիւն մ'ունեցած է ամենուս վրայ։

Ընկերներէս չատերը քնատութենէ կը գանգատին. Արջային ձմեռի մթութեան անխուսափելի հետեւանքներէ մին ալ քունի պակասութիւնն է, կ'ըսեն։ Իմ մասիս այդ նեղութիւնը չունեցայ բնաւ. ատոյգ է թէ ընկերներէս չատին նման ցուրեկները քնանալու սովորութիւնը չունիմ. Օրուան մէջ երկար ժամեր ննջելէ ետք՝ անոնք պէտք չէին բոլոր գիշերն ալ խորդալու ակնկալութիւնն ունենալ։ Մարդ չարաժամ չկրնար քնանալ, կ'ըսէր Սվերտրուփ իրաւամբ։

Դեկտեմբեր 31.— Տարւոյն վերջին օրն ենք։ Երկա՛ր տարի մ'որ թէ՛ չատ բարիք եւ թէ չատ չարիք բերաւ։ Լաւ սկսաւ

այն, պղտի Լիվս ծնաւ, տարօրինակ երանութիւն մ'որուն ի սկզբան հազիւ կրնայի հաւատալ: Ցետոյ բաժանման տխուր ժամն հասաւ, որու նման դառն մորմոք մ'ոչ մէկ տարի բերած էր ինձ: Անկէ ի վեր կեանքս երկար ապաստում մ'է միայն, «Կուզե՞ս չճանչնալ ցաւ ու հոգ՝ մի' սիրեր երբէք» ըսած է ասնաստեղծը:

Սպասո՛ւմ. այլ անկէ յուսեղոյն չարիքներ ալ կան:

Հին տարի՛, յուսախաբ եղայ քեզմէ. դուն յուսացածիս չափ դէպ ի հիւսիսի խորերը չտարիր զիս: Այլ վերջապէս ասելի դէշ բաներ ալ կրնայիր ընել: Հաշիւներս՝ մասամբ չիրականացա՞ն մինչեւ. Ցուսը չքշուեցա՞ւ փափաքուած ուղղութեամբ. բա՛ն մը միայն կը սրտնեղէ զիս. հոսանքէ խոտորելու զինկզակներու բազմապատկութիւնը:

Աքանչելի գիշեր մը կը վերջացնէ տարին: Սպիտակ լայնածաւալ տարածութեան վերեւ՝ ամենաջինջ երկինքը աստղներու չողիւն մ'է միայն՝ հիւսիսային լոկ փողփողումով լուսաւորուած, եւ փայլիլուն վանականներու այս յաւակին վրայ Ցուսը ուժով մը դուրս կը ցատկեցնէ ցօղեղեամով արծաթափայլ իր սեւորակ զանգուածը:

Երեկոյին բնականապէս մեծ ցնծութիւն կէս գիշերին պարագային յարմար կարճ բանախօսութիւն մը կ'ընեմ ընկերներուս, իրենց համբերաչէս ոգւոյն ու ցուցուցած վստահութեան համար չնորհակալ ըլլալով: Ցետոյ երգեր ու բանաստեղծութեանց ընթերցումներ:

1894 Յունվար 3.— Բարեխառնութիւնը կը փոփոխէ —33°ի եւ —40°ի միջեւ: Այսպիսի սաստիկ ցուրտի մը՝ հաճելի բան չէ անշուշտ օդերեւութաբանական գործիներու քննութիւնը, եւ մանաւանդ կայմի դիտանոցի վրայ գետեղուած առաւելագոյն եւ նուազագոյն աստիճաններով չերմաչափներու զննութիւնը: Ա՛լ աւելի տաժանելի են երկու օրն անգամ մը կատարուած աստղաբաշխական դիտողութիւնները: Գործիքներու պղտի ամենափոփոխ պտոյտակները չօշափելու համար, Հանսէն եւ իր օգնականը պէտք են բնականաբար առանց թաթպանի ըլլալ, որմէ չատ անգամ ձեռքերնին կը սառէր: Ստէպ ա՛յնքան սաստիկ է ցուրտն՝ որ զննիչք պէտք են ամէն չաշխատանք ընդհատելով իրենց ձեռքերն ու ոտքերն իրար ձեռքերուն ու ոտքերուն զարնել: Եւ սակայն իրենց տուայտանքը խոստովանիլ չեն ուզեր երբէք: «Հանսէ՛ն, օդը տաք չէ վերը, այնպէս չէ՞.» կը հարցնենք իրեն՝ սրահը դարձած ժամուն. — Անշուշտ, այլ հաւատացէք թէ բարեխառնութիւնը խիստ հանդուրժելի է: — Այդպէս թող ըլլայ, այլ ոտքերդ սառեր են, — Չէ՛, սառեր են չեմ կրնար ըսել, միայն

մատերս ցուրտ կ'ղգան, եւ իրաւցնէ... ցուրտը զարկած է երկու մատերուն, եւ նա յամառօրէն կը մերժէ գայլենիէ թաթպանները՝ զոր կ'ընծայեմ իրեն: «Այսօր օդը մեղմ է, կ'ըսէ, պէտք չկայ այդպիսի զգուշութեան»:

Չէրօյէ 40° վար օր մը Հանսէն գործիքը քննելու համար անդրավարտիքով ու մէ'կ չապիկով նաւուն ծածքն ելաւ, երբ երկրախոյզեր հաստատած են թէ այդպիսի օդով անկարելի էր զննութիւնն կատարել:

Ցունվար 4.— Այդն աւելի պայծառ կ'երեւայ ինծի. արդեօք երեւակայութիւնս կը խաբէ՞ զիս: Ցաւարթ օրը է՝ թեպետ դարձեալ դէպ ի հարաւ կը խոտորինք: Վերջապէս ի'նչ փոյթ, այս ուղղութեամբ թերեւս մեր արշաւանքը նուազ արդիւնաւոր չըլլայ կիտութեան համար: Առ այժմ բեւեռային ասպղանի քննութիւնը ճանչցայ: Յորանդունդ ծովն՝ որու մէջ կը քշուինք կը խոտորինք, երկարաձգում մ'է ատլանտեան մեծամեծ փոսերու: Նպաստաւոր հով մ'ունենայինք միայն, ու մեր գուշակութիւններս պիտի սուզուէին ըստ ամենայնի: Մեզմէ յառաջ չատեր սպասած չե՞ն յայտող սիւքի բեւեռ հասնելու այդ իղձը սնափառութեան դեւին մէկ թելադրանքն է ըստ ինքեան:

Սնափառութի՛ւն, տղու հիւանդութիւն չէ՞ այդ՝ որ տարիներու ընթացքով աւելի կ'ուժգնայ եւ որ պէտք էր անհետանալ սակայն:

Բոլոր հաշիւներս՝ բացի մէկէ՝ ճիշդ ելան Սիպերիոյ եւ զերքին երկայնութեամբ մեր ճամբան չարունակեցինք՝ միտ չդնելով անոպատ գուշակութեանց. յուսալ ժամանէս աւելի հիւսիսի հեռուներն հասանք, ճիշդ ըղձացած երկայնոյթի աստիճանս. փափաքիս համեմատ բռնուեցանք սառնամանեաց մէջ, եւ Ցուսը առանց ամենափոքր վնաս մը կրելու տոկաց բոլոր ճնշումներուն, մինչդեռ ամենէ փորձառու աչխարհագրագէտ հաստատած էին թէ պիտի կորսուէր անվրէպ: Վերջապէս՝ յորձանքէ քշուած այս սառակոյտի վրայ մեր ձմեռումը նախորդ արշաւանքներէ նուազ տաժանելի է, քանզի մեր վարած կեանքն այնպէս է՝ ինչպէս պիտի ըլլար Նորվեկիոյ մէջ: Ամենքս մէկ սրահին մէջ ժողվուած՝ հայրենիքի իբր պղտի մէկ խորշիկը կը կազմենք:

Կը խոստովանիմ սակայն թէ այն միակ կէտը որու վրայ հաշիւներս սխալ ելան, ամենամեծ կարեւորութիւն ունի: Ժանիդի հանդպած ամենէ խորունկ յատակը 164 մէթր էր միայն. ուստի Բեւեռային Ովկիանոսը ծանծաղ կարծելով՝ կ'ենթադրէի թէ հոսանքներու ազդեցութիւնը խիստ զգալի պիտի ըլլար այդ ծովուն մէջ, եւ սիպերեան գետերու իրենց

հետ բերած մասն ալ սառակոյտը հիւսիսի խիստ հեռուները քշել տանելու կարող եւ սաստիկ հետեւարար զարմանքս մեծ եղաւ գոնէ՝ 1800 մէթր ու գուցէ անոր կրկինը խորութեան հասնող անդունդներ գտնելով այդ Ովկիանոսին մէջ։ Ջուրի այնպիսի զանգուածէ մը մէջաեղ հոսանք մը՝ եթէ գոյութիւն ունի՝ պէտք է ամեն տարի ըլլայ Հիմայ միակ յոյսս հովերու վրայ է։ Բրիստաւիոր Բոլոմպոս սխալ հայիւն մը հետեւանօք՝ որու պատասխանատու չէր ինք Ամերիկան գտաւ Աստուած միայն գիտէ թէ սխալմունքս ձիս ո՞ւր պիտի առաջնորդէ։ Այլ ես կ'ըսեմ համոզմամբ Սիպերիայէ ելլելով կրծոլանտի ափունքներն եկող ջրածուխի փայտը չկրնար ստել. ուրեմն անոր ճամբան մենք ալ բռնել պէտք ենք

Յունվար 8։ — Պզտի Լիւիս մէկ տարեկան կ'ըլլայ այսօր, ինչ որ անչուշտ մեծ ուրախութեամբ կը տօնուի մեր տունը։ Ի՞նչ չէի տար զբեղ այսօր տեսնելու համար, ո՛չ փոքրիկ սիրելի արարած։ Դուն անչուշտ մոռցած ես ձիս վազուց, ու ա՛լ չես գիտեր թէ ինչ է հայր մը. Օր մը նորէն պիտի տեսնես ինչ ըլլալը։

Կէսօրէ ետք Արեւսեակն առաջին անգամ հորիզոնին վերեւը կ'երեւի, կարմրագոյն լուսապսակով մը չրջապատուած՝ փողփողուն լամպարի նման կը չողչողայ սառուցեալ մեծ անապատին վրայ։ ։ ։ Լիւիս ասդին է այն, ինչպէս Լուանթազը մեր հայրենի երդի աստղն է։ Այսպիսի օր մը ցնծութիւն ու երանութիւն միայն կրնայ բերել մեզի։ Եւ իրաւ ալ դէպ ի հիւսիս կը խոտորինք. 79°էն անդին ենք ապահովապէս։

Յունվար 15. — Լաւ լայն մը դէպ ի հիւսիս, երէկ 79° 19' եւ արեւելեան երկայնոյթի 137° 3'ի վրայ էինք։ — Օրուան մէջ երկար արշաւանք մը կ'ընեմ հետիոտն։ Սառը միտարթ է ու քալայարմար բալխերի, եւ երթալով ա՛լ աւելի կը տափարակի։ Որքան այդ սառակոյտը կը դնեմ՝ այնքան գլխուս մէջ կը հասունանայ խորհուրդ մ'որու վրայ ատէպ մտածած եմ վաղուց։ Այսպիսի սառոյցի մը վրայէ դուցէ կարելի ըլլար բալխերներով ու չուներով բեւեռն հասնիլ՝ թողլով որ նաւը իր ուղին չարունակէ դէպ ի Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկիրը, Սբեցպերկ կամ Կրօնլանտ։ Երկու մարդու համար հեչտին ձեռնարկ մը պիտի ըլլար այդ... Որ եւ է կերպիւ, կանխահաս էր յառաջիկայ գարնան մեկնիլ, քանզի պէտք եւ նախ ամառուան խոտորանքի արդիւնքները ճանչնալ, ուսումնասիրել. երկրորդ՝ միթէ լրաւո՞նք է միւսները թողուլ հեռանալ։ Եթէ ես յաղողէի Նորվեկիա դառնալ եւ ընկերակիցներս կորսուէի՞ն ձրաւի հետ։ Այլ միւս կողմէ՝ բեւեռային սառնամանի երկրախուզութեան համար մեկնած չէ՞ր մեր արշաւը, եւ այդ նպատակի համար չէ՞ր որ Նորվեկիացի ժողովուրդը իր դրամը

տուաւ առատաձեռնօրէն։ Իմ պարտքս է ամէն կարելի ճիգ թափել առաջադրեալ նպատակին հասնելու համար։ Ա՛ւ այժմ դէպքերուն պէտք է սպասել։

Յունվար 18։ — Հար. Արեւել. Հարաւային արեւել. Հարաւային եւ Արեւել. հարաւ. արեւելեան հով։ Ամէն մէկ մանրերկրորդի 5էն 6 մէթր արագութիւն։ Այդ մեծ սիւքերը զբեթէ միշտ չնչմաչափ բարձրացում յառաջ կը բերեն, որ այսօր կ'ելլէ — 25°ի։ Հարաւային հովերը օդի ցրտութիւն կը պատճառեն երբ սաստիկ չեն, մինչդեռ հիւսիսային հովերը՝ տակաւ եղած ժամանակնին բարեխառնութեան բարձրացում յառաջ կը բերեն։ Բեյէի կարծիքով զովագին սիւքերու ժամանակ զննուած օդախաւերու տաքութեան պատճառը միատարած ազատ ջուրերու վրայէն անցնելնին է։ Այս բացատրութիւնը ճիշդ չերեւար ինձ, մանաւանդ այս կողմերն՝ ուր սառակոյտի մէջ բացուածքներ քիչ են կամ ամենեւին չկան։ Իմ ենթադրութեամբ՝ բարեխառնութեան այս բարձրացման պատճառ պէտք է եղած ըլլայ մթնոլորտի վերնագաւառներէ ծագում առած միատարած օդի երկրի մակերեսին վրայ հասնիլը։ Վերին սահմաններու օդն ապաքէն բարձրագոյն բարեխառնութիւն մ'ունենալ պէտք է քան մեր երկրագունտի չըրջատարած օդի սաւանններուներն։ Երկրորդ՝ այն թէ օդը վար իջած ատեն՝ կրած ճնշման տակ ելնելով ջերմացման կ'ենթարկուի։

Յունվար 23։ — Այս առաւօտ վերնայարկը ելած ատենս՝ ցայգաթաս արեւելքի ուղղութեամբ կը նայէի մոլեգին կը մըտածեմ թէ այդ կողմը կենդանի մը գտնուիլ պէտք է, ու միայն ուրվագիր մ'առած՝ բանն հասկնալու համար ճամբայ կ'ելլեմ Սվերարուփի հետ։ Շունն իսկոյն մեր առջեւ կ'իյնայ չարունակ ձայնելով։ Ուշի ուշով չորս կողմը կը դիտեմ, այլ անկարելի կ'ըլլայ բան մ'որոշել։ Ցայգաթաս ականջները անկած կը հայէ միշտ, ու ես վայրկեան առ վայրկեան կ'սպասեմ որ արջ մը պիտի ելլէ մէջտեղ։ Նաւուն մօտերը բացուածքի մ'եզրը կը հասնինք. շունն զգոյշ ու դանդաղ քայլերով կը յառաջանայ, ու յետոյ կանգ կ'առնու խուլ ձայնով մը մրմռալով։ Ցայտնի էր թէ մօտեցած ենք երէքին։ Սառեղէն բլրակի մը վրայ կ'ելլեմ ու առջեւս կ'տեսնեմ մութ բան մ'որ կարծես կը խլրտի. «Սեւ չո՛ւն մը» կ'ըսեմ Սվերարուփի։ — Ո՛չ, կը պատասխանէ, արջ մ'է այն։ Ի սկզբան չուն կարծած կենդանւոյն գլուխն է միայն, քալուածքը արջի կը նմանի, այլ այդ ճերմակ արջը սեւ է բոլորովին։ Ռեվոլվերը ձեռքըս կը յառաջանամ՝ կնճիթին մէջ վեց գնդակ ուղղելու պատրաստ, երբ կենդանին ոտք ելլելով՝ ծովափիզ (morse)

մ՛ըլլալը կը հասկնան։ Ահագին գազանն իսկոյն ջուրին մէջ կը սուզուի, յետոյ ջուրին երեսը ելլելով՝ կը խորդայ զարմանքէ եւ կ՛սկսի մեզ դիտել։ Այսպիսի հրէշի մը ռեվոլվերի գնդակներ ուղղել անօգուտ փորձ էր. մե՛ղք որ երեքժանի մը չունենանք քովերնիս։ Արտորնօք նաւ կը գտնանք հարկ եղած զէնքերն առնելու համար, այլ մինչեւ զանոնք պատրաստեցնիս՝ երէն անհետ եղած էր։ Որքան որ գիտեմ՝ ասկէ յառաջ ոչ մէկը բաց ծովու մէջ սառակոյտի մը վրայ ծովափերը հանդպած էր։

Լաւ խոտորանք դէպ ի հիւսիս։ Հիւս. լայն. 79° 41′։ Արեւ. երկ. 135° 29′։

Յունվար 25.— Շրջագայած ժամանակս Ֆրաւիի արեւելեան կողմը գտնուած բացուածքին ծայրը կը հասնիմ։ Այս արշաւէ վերադարձիս՝ սառակոյտը կ՛սկսի տատանիլ։ Անցքը ծածկող նորակազմ սառոյցը կը փչրուի ոտքերնուս տակ, եւ իբր երկու բարձրաբերձ պարիսպներ կը կուտակուի տարօրինակ չըշուկներով։ Մերթ կարծես թէ չան մը հեծեծանքը կը լսես, եւ մերթ հզօր ջրվէժի մը չաչիւնը։ Քանի մ՛անգամ ճամբան կը գոցուի աւելուս թէ՛ միատարած ջուրի մը յանկարծական բացուածքով, եւ թէ սառակոտորներու լեռնակի մը բարձրացումով։ Սառակոյտին այն մասն՝ ուր Ֆրաւ փակուած է, եւ որ մեր հարաւային կողմը կը գտնուի, դէպ ի արեւելք քշուիլ կը թուի, եթէ դէպ ի արեւմուտք չխոտորիր այն մասը՝ որու վրայ կը գտնուինք մենք։

Յունվար 27.— Լոյսն զգալապէս կ՛աւելնայ։ Կէսօր առեն լրագրի մը տառերը կրնանք կարդալ։ Իրիկունը երկու ժամ ամենասաստիկ ճնշումներ։ Սառնամանիք սոսկալի բախիւնտերով կը չառաչեն ու կը խորտակուին, ու իրենց բեկորները պարապաձեւ կը դիզուին կը բարձրանան լճին եզերքները՝ երկայնութեամբ։ Մռնչիւն մը կը լսուի . . . հետզհետէ կը մօտենայ այն . . . նաւը քուռն հարուածներ կը կրէ. եռեւի կողմէն եկող սառոյցի ալիքներէն վեր վերցուելու պէս կ՛ըլլայ։ Նաւաջի սառակոյտ լեռնակները կը ճարճատեն, խլացուցիչ չռինդ մը կը լսուի։ Հուսկ հանդարտութիւնը հաստատուելով՝ սրտի կը մտնեմ, այլ հազիւ կ՛սկսիմ աշխատիլ՝ ահա ճնշումները կը կրկնուին՝ հետզհետէ աւելի բուռն ու զօրաւոր։

Ձախանի կողմը սառակոյտի հին լեռնակը կամաց կամաց վեր կը բարձրանայ՝ մինչդեռ իր մօտերը գտնուած մեծ ջրակոյտը կը ճեղքուի, բախիւններու չռինդն ու սաստկութիւնը վայրկեանէ վայրկեան կ՛աւելնան, նաւը կը սարսռայ, եւ մինչեւ ժամը տասնուվեցը բանն այսպէս կը չարունակուի։

կէս գիշերին քաոտրդ մնացած՝ սառոյցի նոր այլ աւելի տկար յարձակումն յետոյ ամէն ինչ կը հանդարտի վերատին։ Ծարձակումը նաւուն եռեւի կողմը մասնաւորապէս սաստիկ էր։ Դէզդիզէզ սառակոյտներէ ձեւացած լեռնակ մը վեց մէթրէ աւելի բարձրութիւն ունի (1)։ երեք մէթր թանձրութեամբ սառի հատորներ չախչախուելով իրար վրայ կուտակուեցան։

Լուսնոյն վերջին քաոտրն է։ այս զօրեղ ճնշումի պատահումը մեր նախորդ զննութեանց հետ չհամաձայնիր ուրեմն։ Գուցէ երկրի մը մօտակայութենէն ծնունդ առած ըլլայ այն։

Յունվար 30.— Երկու օրէ ի վեր կատարեալ հանդարտութիւն, սակայն թեթեւ խոտորանք դէպի Արեւել։ Հարաւ Հովը ժամանակ մը կողմնացոյցին մէկ կէտէն փչելուն՝ սառակոյտը ճնշում մը կը կրէ այդ ուղղութեամբ, յետոյ սիւքը իյնալուն պէս՝ կ՛թուլնայ եւ ներհակ կողմը կ՛տարածուի։ Այդ հակազդեցութեան արդիւնք է կարծեմ 27 էն ի վեր մէկ մղոնի նահանջը զոր դիտեցինք, ինչպէս նաեւ այդ օրուան յարձակումը։ Այդ թուականէն սառոյցն հանդարտ է։ Ճնշումները հաւանօրէն խոտորանքի ուղղութեան փոփոխումի ժամանակներն յառաջ կուգան։

Փետրվար 2.— 82° 10′ Հիւս — լայն, եւ 132° 10′ Արեւել. երկայն.։ Նաւուն մէջ մեծ ցնծութիւն ի պատիւ 80° է անցնելնուս։

Փետրվար 6.— Ջերմաչափը կ՛տատանի—47° եւ—48° ի միջեւ ու սրահին մէջ կը բարձրանայ+22° ի։ Դուրս ելած միջոցնուս բարեխառնութեան տարբերութիւնն է ուրեմն 69 էն 70°։ Սակայն թեթեւօրէն հագուած ու գլուխնիս բաց անգամ՝ ցուրտ չենք զգար։

Օդն հանդարտ է եւ ամենապայծառ։ Դէպի հարաւ հորիզոնը սաստիկ գեղնորակ եւ կանանչ ու կապուտ անցնող լոյսով մը կը փողփողէ։ Իտալիոյ երկինքի կապոյտն այնքան զօրաւոր չէ որքան մեր տեսածը։ Մեծ ցուրտերու ժամանակ այս ուժեղ գունաւորումը կը պատահի միշտ։ Հետեւեալ օրը ջերմաչափը կիջնէ — 49° 6 ի։

Անցեալ ամիսէ ի վեր մեր պղտի գաղութին մէն մի անդամոց մարմնոյ ծանրութիւնն աւելցած է. ոմանց համար այդ յաւելումը երկու հազարակրամի կը հասնի։

Փետրվար 15.— Բալխերով երկար արշաւանք։ Զորս չուներ միահարթ սառոյցի վրայ երկու մարդ կրնան քաշել։ Ապագայի ծրագիրներու համար սառակոյտին վրայէ արշաւի մը

(1) Մեծ Սառալեռնակ անունով կնքուեցաւ և Ֆրամի ուղեկից եղաւ՝ անոր բոլոր խոտորանքի միջոցին։

կարեւոր հարցը կուսումնասիրեմ։

Արջային ցուրտերու առթած երկիւղները ա՛լքան չափազանցուած են։ Անտարակոյս տաք չընկնի — 40 եւ — 42 աստիճաններուն, բայց մարդ այդպիսի ցուրտէ մը չ'ընդունիր։ Երկկ չմուշկներով պտոյտի մը մէջ հասարակ չապիկ մը եւ մօրթէ երկու բաղէն հագած էի, սրունքներուս վրայ՝ անդրավարտիք, տաքատ, չուխայէ անդապաններ, ու ոտս ոտս քրտինք կը թափէի։

Այսօր բալխերով պտոյտի համար հագած եմ աստեայ չապիկ մը, բաճկոնակ մը, բուրդէ ժիւռէ մը, վաամելէ ներքնակ մը, ու ծովափդի կաշիէ բադէն մը։ Այս հագուստով բարեխառնութիւնն ինձ խիստ ախորժ կը թուի, ինչպէս երէկ՝ այսօր ալ քանի մ'անգամ քրտնեցայ։ Երեսիս վրայ աստէղ դիմակ մ'ունիմ՝ որ չափազանց տաք բռնելուն՝ ցրտկեկ քամի մը քթիս մէջ փչած առեն միայն կը գործածեմ։

Փետրվար 16. — Նախորդ օրերը դէպ ի հարաւ խոտորած քէ մը եւաք՝ անա գարձեալ դէպ ի հիւսիս 80⁰ի վրայ կ'գտնուինք, թեպետեւ 12 էն ի վեր հովը միշտ հիւսիսէն փչած ըլլայ։

Կէս գիշերին մե՛ծ յուզում։ Հարիւր տասներկու օրուան բացակայութենէ մ'ետք՝ արեւը կամ գոնէ անոր բեկբեկեալ պատկերը հորիզոնին վրայ կ'երեւի։ Նախ հրեղէն երկար գիծ մը կ'չողշողայ, յետոյ վրայէ վրայ ու մթագին անջրպետով բաժնուած երկու ուրիշներ։ Կայմերուն վրայէն չորս՝ յետոյ հինգ հորիզոնական գծեր կը նշմարեմ ամենքն ալ հաւասար երկայնութեամբ։ Սմրողմութիւնը ուղղանկիւնի ժապոյն կարմրորակ արեւ մը կ'ձեւացնէ՝ որու մէջտեղէն հորիզոնական մթագին գծեր կ'անցնին։ Կէսօրին գնդութեան մը համեմատ՝ այդ աստղն հորիզոնէն վար 2⁰ 22'ի վրայ կը գտնուէր առաւօտն։ Հազիւ Փետրվար 20ին արեւը հորիզոնին վերեւ պիտի տեսնուէր։ Այդ դէպքը բնականաբար ցնծութեան առթիմ՝ եղաւ նաւուն մէջ։

Փետրվար 22. — Երեք օրէ ի վեր հարաւի հով, եւ առկայն 80⁰ 11'ի վրայ կը գտնուինք միայն։ Սեպտեմբերին 79⁰ի վրայ էինք։ ըսել է թէ մէկ աստիճանէ աւելի չենք յառաջացեր։ Այս ապրուստներուն Բեւեռի հասնելու համար քառասուն եւ հինգ ամիսներու պէտք պիտի ունենանք։ միւս կողմէն՝ լայնոյթի 80⁰ը բռնելու համար ոչ ուշաւուն կամ հարիւր ամիսներ։ յետոյ մէկ կամ երկու ամիս՝ Նորվեկիա գառնալու համար։ Ենթադրելով թէ խոտորանքն արագութեան մեւնոյն պայմաններուն մէջ միշտ պիտի չարունակուի՝ ըսել կ'ըլլայ թէ ութ տարիէն յառաջ հայրենիք չպիտի գառնանք։

Ճամբայ ելլելէս յառաջ երբ պարտէզիս մէջ մատղաշ ծառ ու թուփեր կը տնկէի ապագայ սերունդներու համար՝ Պրօկկէը կը գրէր իրաւունքով. «Ոչ ոք գիտէ թէ վերադարձին՝ ո՞րչափ պիտի ըլլայ անոնց չուքերու երկայնութիւնը։» Ձիւներու տակ թաղուած են հիմայ, այլ գարնան պիտի սկսին նոքէն ընձիւղիլ ու մեծնալ։ Վերադարձէս յառաջ քանի՞ անգամ պիտի պատահի այս բանս։ Ա՛խ, խիստ երկայն չըլլայի՛ն անոնց չուքերը։

Անհրաժեշտ պէտք մը կ'զգամ բուռն վարժութեանց, քանզի այդ անգործութիւնը խափան չլսաիչ բան մ'է։ Ինչո՞ւ սոսկալի մրրիկ մը չգար լեռնակուտակ կոհակներով չցնցէր մեր տաղտկալը։ Գէթ կարենայի՛նք մրցիլ ու բան մ'ընել։ Այս անգործ կեանքը կեանքերու ամենէ ողորմելին է։ Բնութեան կոյր ոյժերով միայն մղուիլ դէպ ի նպատակ՝ առանց երբէք միջամտել կարենալու. այս բանիս համար տանջապատիկ աւելի արիութիւն պէտք է քան թէ մրցման ու պայքարի համար։

19ին սառոյցին մէջ տեղ տեղ կը ծակենք։ Ջախանի կողմը անոր թանձրութիւնը 19մ. 875 է եւ առջակողմը 2մ. 08։ այդ թանձրութիւնը խիստ մեծ չէ ուրեմն՝ երբ խորհուի թէ մէ՛կ ամառան կազմութիւն ունի այն, եւ այդ ամառան մէջ բարեխառնութիւնն իջաւ — 50⁰ի։ Այն մասն ուր արջածուզակն հաստատուած է, 3մ. 45ի խորութեան կը հասնի. առակէկն հաստատուած է, 3մ. 45ի խորութեան կը հասնի. առակէկն վրայ սառի կտորներ փակչած կը տեսնուին։ Խաւաւորութիւն մը կը ներկայացնէ այն՝ բարձր հովիտներու մէջ տեսնուած սառակոյտերուընը յիշեցնող, խաւաւորութիւն՝ որ իւրաքանչիւր չորքի մակերեսին վրայ գըտնուող եւ կարմրորակ գործարանաւորութիւններով երգեցուած սեւ նիւթերու մրուրներով տեսանելի կ'ըլլայ։ Տեղ տեղ ծալծալ են խաւաչարերը, եւ կոտրտուած խակ՝ ինչպէս երկրաբանական կտրուածքի մը մէջ կ'ըլլայ։ Այս ծալծալներն ու խորտակումները սառահատորական բախիւններու մէջ տեղի ունեցած կոչնական ճնշումներուն արդիւնք են յայտնապէս...

Մարտ 4. — Միշտ միեւնոյն փոխնիփոխութիւնները յառաջխաղացութեանց եւ ընկրկումներու։ Փետրվար 24ին, հարաւային հովը 24 ժամ փչելով միայն՝ դէպ ի 79⁰ 54' եա կը մղուինք. յետոյ կը խոտորինք դէպ ի արեւելք, յետոյ արեւել. հիւսիս 27ին, 80⁰ 10' կը հասնինք հիմայ նոքէն եա կը մղուինք արեւել. հարաւային քամիով մը։

Երէկ եւ այսօր ջերմաչափը կ'իջնէ — 37⁰ եւ — 38⁰ի։ Այժմուս հիւսիսի հովը բարեխառնութեան խոնարհում մը կը պատճառէ, եւ հարաւինը՝ ջերմաչափի բարձրացում։ Ձմեռուան սկիզբը՝ հակառակը տեղի կ'ունենար։

Մարտ 12.— *Միշտ խոտորանքի մէջ դէպ ի հարաւ։ Կ'ակընկալեմ վհատիլ, եւ միեւնոյն ատեն չունի՞մ. բոլոր յոյսերս ի-բար եռեւէ կ'ոչնչանան։ Եւ այս միջոցիս բնութիւնն իր անխափան ընթացքը կը կատարէ՝ իսպառ անտարբեր մեր բոլոր զգացումներուն։*

Ամենացուրտ օր, 8ին իրիկունը ջերմաչափը կ'իջնէ — 48°, 5ի։ 11ին — 50°ի, ու իրիկունը — 51° 2ի։ Սակայն եւ այնպէս ամէն օր արշաւները կը կատարենք։ Այս ցուրտն զմեզ չանհանգըստեր բնաւ՝ թեպէտ սովորականէն աւելի հագուստ չըլլանք. ընդհակառակն ախորժ ու հաճելի կը թուի մեզ։ Մեր սրունքներն ու փորը միայն կը մսին եւ ոտքերնիս իրար զարնելով կը տաքնանք։ 10°, 20° եւ նոյն իսկ 30° աւելի վար բարեխառնութեան մ'անգամ ապահովապէս պիտի կընանք տանիլ։ Մեր պաղզգայուն թիւնը խիստ հետաքրքրական փոփոխումներ կը կրէ։ Նորվեկիոյ մէջ — 20°ի բարեխառնութեամբ հազիւ կը համարձակիմ քթիս ցուրտին հանել. հոս — 50°ի ցուրտին ու հով ալ փչելով՝ ցուրտ ելլել չեմ վարանիր բնաւ։

Մարտ 13.— *Ծովափիղի մը նոր այցելութիւն։ Շուները գոնէ 1000 մէթր հեռուստց կը նշմարեն զայն վերնայարկէն, թեպէտ օդն ալ խիստ պայծառ չըլլար։ Այս կենդանիներն ամենասուր տեսողութիւն մ'ունին։*

Մարտ 16.— *Առագաստաւոր բալխիներով չրջագայութեան ամենայայտնի փորձ։ Թեթեւ հով մ'արագօրէն կը քաշէ զանոնք։*

Մարտ 21.— *Վերջապէ՛ս արեւելեան-հարաւային հով եւ խոտորանք դէպ ի հիւսիս։ Գարնանային գիշերահաւասարն անցաւ, եւ ի՛նչ լոյսերի տակ որ էինք աշնան՝ նոյնին տակ կը գտնուինք դարձեալ։ Ցառաջիկայ սեպտեմբերին արդեօք ո՞ւր պիտի ըլլանք։ Եթէ աւելի հարաւ գտնուինք՝ յաղթութիւնն անատոյգ է, եթէ ընդհակառակն յառաջացած ըլլանք դէպ ի հիւսիս՝ պատերազմը չհաած ենք, այլ թերեւս երկար պիտի տեւէ այս։ Հիմայ յոյսս ամառուան վրայ դրած եմ։ Սեպտեմբեր ամսոյ մէջ ընդհատաւան 70° ծաւալող ազատ ջուրի ընդարձակ տարածութիւնը սառակոյտին հալելէն յառաջ եկած չէր անշուշտ, այլ ձեւացած էր հովերէ ու հոսանքներէ. Սառոյցն յառաջիկայ ամառը նորէն կազմուելու համար պէտք պիտի ըլլայ ուրեմն որ եւս մղուի դէպ ի հիւսիս, ու հետեւաբար պիտի քշէ տանի զմեզ խոտորուած ուղղութեան մէջ։*

Մարտ 26. — *23ին 80°ին վրայ ենք նորէն։ Երեք չաբթուան մէջ կորուսած ճամբանիս երեք օրուան մէջ չահեցանք։ Բարոյական ջերմաչափը կը բարձրանայ, այլ այդ բարձրացումը կարճ կը տեւէ՝ 26ին խոտորանքը դադրելով։*

Արեւը բարձրանալով սառուցեալ մեծ ովկիանոսը իր ըզուարթ պայծառութեամբ կը լուսաւորէ։ Գարունը կը հասնի ատա, այլ ցուրտ ու ախուր՝ համարեա՛ թէ չքերը ուրախութիւն։ Այսպիսի փոթորիկներէ մը ետք եօթ տարի, դնե՛նք չորս տարի անգամ այսօրինակ կեանք մը եթէ տեւէ՝ բարոյական ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի գտնուինք արդեօք։ Իսկ ճէ՛ օ՛ն, չեմ համարձակիր մտածել այդ բանին վրայ։

Այս անգործ եւ անդադար միօրինակութիւնը մարդուս բոլոր զսպանակները կը խորտակէ կը լմնցնէ։ Մրցում, պայքար չկայ ամենեւին. ամէն ինչ հանդարտ է ու մեռեալ՝ սառուցէ խեցիի մը տակ պատանդուած։ Այս բանս սարսուռներ կ'ազդէ մինչեւ հոգւոյ խորը։ Ի՞նչ չպիտի տայի տարիներու դէմ պայքարելու բաց արեւուն, որ եւ է վտանգի մէջ նետուելու համար միայն . . . : Համբերութիւն պէտք է ձեռք առնուլ եւ սպասել յամրագնաց խոտորանքի մը ելլելին, եթէ պէշ ուզութիւն մ'առնու այն՝ որ եւ է արգելքի միտ չդնելով սառակոյտին մէջէն հեռուտն պիտի մեկնինք դէպ ի հիւսիս։ Հասատապէս որոշած եմ այս բանս ընել, քանզի ուրիշ միջոց չկայ։ Ցանդուգն ու խիզախ ձեռնարկ մը պիտի ըլլայ այդ, կեանքի կամ մահու համար պայքար մը, այլ ընարութիւն ընելու պարագային մէջ չեմ։ Մարդու մը համար անարժան ընթացք է գործ մը վրան առնուլ, եւ սկսելէ ետք երեսի վրայ թողուլ։ Միակ ճամբայ մը բացուած է մեր առջեւ, հիւսիսի ճամբան։ Ցառա՛ջ ուրեմն (1)։

Աչքերս սրահին մէջ կախուած պատկերի մը կը յառին. եւ զեւիններու անասո մը Նորվեկիայի մէջ, եւ ինձ այնպէս կը թուի թէ այդ սիրական պուրակներու մէջ կը գտնուիմ։ Վհատութ անատանե՛ր, դուք խորհրդականներն եղած էք իմ մանկութեան։ Ձեր մէջ սորված եմ զգալ բնութեան մեծ արտասուրութիւնները, անոր վայրենի մեծվայելչութիւնը ու նաեւ մելամաղձութիւնը։ Դուք իմ հոգւոյս անչքնչ ապատրութիւն մը գրաշխած էք առ յաւէտ . . . : Մեծ ծառատունկերու մէջ առանձին, հովի մ'առջեւ նստած, մենաւոր չրակոյտի մ'ափանց վրայ, ատեղապարդ երկնքի տակ, ո՛րքան երջանիկ էի բնութեան այս չքեղափառ ներդաշնակութեան մէջ։

Նաւուն մէջ ամէնքը գործի վրայ են։ Մակոյկներու, բալխիներու, ազօրիին համար առագաստներ կը կարուին, կը ձեւուին։ արշկերու համար գանակներ ու օրսական նիզակներ կը դարբնուին, բեւեռներ եւ փայտէ ներբաններով մաճակներ կը շինուին։ Մեր բժիշկը՝ հիւանդի չգոյութեան պատճառաւ

(1) Ծօքթէօր Նանսէնի նաւը Ցառա՛չ (Նորվեկերէն Ֆրամ) անունը կը կրէր։

միչտ անդորձ մնացած՝ կազմարար կ'ըլլայ, մինչդեռ ես Ամբատսէնի հետ երաժչտական խաւաքարտեայ թղթախաղներ կը նորոգեմ՝ որք խոնաւութենէ փտեր էին։ Զինկի թերթերէ կը կարտեմ զանոնք խիտ յաղոդապէս, անկէ ետք մանիճը կը դարձնեմ։ Սրբազան եւ անսուրբ ներպաշնակութեան հեղեղներով նաւը կը լեցուի. վալսերը մանաւանդ մեծ յաղոդութիւն կը գտնեն։ Այդ յափչտակիչ երաժչտութիւնը Ծրաւմի բնակիչներուն նոր կեանք ու հոգի կուտայ։

Ապրիլ 6.— Այսօր մե՛ծ դէպք. արեւու խաւարում մը տեղի պիտի ունենայ՝ Հանսէնի հաչիւններուն համեմատ կէսօրը յիսուն եւ վեց վայրկեան անցած։ Լաւ գնուիթիւն մը կատարել պէտք է մեր ժամանակաչափերու ընթացքը ճչդելու ատուդելու համար։ Մեծ դիտակն ու թէօտոլիտը սառոյցին վրայ պատրաստուած են առաջէն, եւ երկու ժամ չարունակ հինգ վայրկեանն անգամ մը ես, Հանսէն եւ Ժօհանսէն փոխն ի փոխ գործիքներուն առջեւ կ'անցնինք։ Վերջապէս վճռական վայրկեանը կը մօտենայ։ Հանսէն մեծ դիտակին առջեւ անցած արեւուն կը հսկէ, իսկ Ժօհանսէն ժամանակաչափը կը դիտէ։ Աստղին վրայ չուք մը կ'երեւայ. «ի գո՛րծ» կը պոռայ մեր աստղաբաչխը. «ի գո՛րծ» կը պատասխանէ Ժօհանսէն։ Ժամանակաչափը ճչդիւ կը նչանակէ 12 ժամ 56' 7'', 5. Հանսէնի հաչուածէն եօթ մանրակրկրդ հինգ տասներորդ միայն ուշ, պատուական արդիւնք՝ որ մեր գործիքներու կանոնաւոր ընթացքը կ'ապացուցանէ։

Ապրիլ 7.— Առտուն նաւու յետասարին (*dunette*) վրայ արտորալի քայլեր զիս յանկարծ կը խլեն երազանքէս։ Մարդիկները կը վազեն. չրջականերն արդ մ'երեւցած է անչուչտ։ Որ եւ հրացանաձգութիւնն չլսելով՝ խոհերուս մէջ կը վերատուզուիմ՝ երբ յանկարծ Ժօհանսէնի ձայնը կը լսեմ։ Մօկզատ եւ ինք երկու արդ զարկեր են, զէթ այդպէս կը կարծեն, եւ զարձած են վամփուչտներ առնելու։ Ամէնքը նաւուն ծածքը կ'ելլեն։ կը հազուիմ անմիջապէս, չմուչկներս կը դնեմ, եւ որսորդներու խուժքին կը հանդիպիմ որք ձեռնունայն եւ կը գոռային։ Մեռեալ կարծուած արդերը ոտք ելեր եւ հեռացեր էին արդէն։ Ասով հանդերձ անոնց ետեւն կ'իյնամ։ Ոտնահետքերու տարածութիւնները մայր–արդի մը եւ անոր կորիւնին անցած տեղերը կը ցուցնեն։ Արդը պէտք է ծանրապէս վիրաւորուած ըլլայ. ձեան վրայ մնացած հետքերը անոր չատ անգամ գետին թաւալած ըլլալը կը յայտնեն։ Ըսել է կրնամ հասնիլ կենդանւոյն. այս յուսով հետապնդումս կը չարունակեմ։ Այս միջոցին թանձր մառախուղ մը վրայ կը հասնի։ երկար ժամանակէ ի վեր Ծրաւմը աչքէ կորուսած ըլլալով հանդերձ՝ միջոց մը կը քա-

լեմ տակաւին. Վերջապէս կանգ կ'առնում սաստիկ անօթեցած։ Արտորանքիս մէջ նախաճաչ չեմ ըրած, եւ ժամը հինգն էր երբ նաւ կը վերադառնամ։ Բացակայութեանս միջոցին քանի մը մարդիկ որք որսս նաւ բերելու համար բալխիով մը դիմաւորել եկած էին, երկու արդ կը նչմարեն ճամբան։ Ժօհանսէն կը հետապնդի անոնց՝ առանց ինձմէ աւելի յաղող արդիւնք ունենալու։ Երեք ամիս ոչ մէկ արդի նման տեսնելէ ետք՝ մէկ օրուան մէջ չորս տասը մէկ տեսնել՝ նչանակութիւն մ'ունի այս. Թերեւս ցամաքի մը կը մօտենանք։ Այսօր 80° 15'ի վրայ ենք. այսպիսի բարձր լայնոյթի չէինք հասած երբէք։

Ապրիլ 30.— 80° 44' 30'' կը հասնինք, եւ հովը հարաւէ ու արեւելք. հարաւէ կը փչէ միչտ։ Խարնանային պայծառափայլ ջինջ օդ մը, թեպէտ ջերմաչափը հակառակը կը հաստատէ։ Նաւին մաքրութեան ձեռք զարնուած է, Ծրաւմի ծածքն ու ներպատեանը ծածկող սառնամանիքը վերցուած եւ սարուածը կոկուած սրբուած։ կայմեարն հիմայ իր սեաւ զիմաստուերը ցցած է կապուտակ երկնքի վրայ։

Արեւուն կը տաքնանք՝ աչքերնիս չատ թափանցիկ օդին մէջ ծփացող սպիտակ մչուշներուն. մեր հանգստեան միջոցին նորվեկիոյ գալուստը, ընձիւղներու եւ ծաղիկներու փթիթումը կը մտածենք։ Հոս սասկ բան չտեսնուիր բնաւ, ամէն կողմ ամայի մեծ սպիտակութիւնն անկենդան մեռելի մը նման կը ծանրանայ կենդանի ծովուն վրայ։

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

ԳԱՐՈՒՆՆ ՈՒ ԱՄԱՌՈՒԲ ՍԱՌԱԿՈՑՏԻՆ ՄԷՋՏԵՂ.

Վե՛ր ջապէս հասաւ այն եղանակը՝ զոր Նոր վկիրայ մէջ կ՚անուանենք գարուն, կեանքի եւ ուրախութեան եղանակ, զարթուն բնութեան՝ ձմեռնային երկար թմրութենէ ետք, եւ որ սակայն հոս որ եւ է փոփոխում յառաջ չբերեր· քանզի առնամանեաց միշտ միեւնոյն պաշտաւայրը պարզուած է մեր աչաց առջեւ:

Հոսանքին դէպ ի հիւսիս կամ դէպ ի հարաւ խոտորեցնելուն համեմատ արտերնիս յոյսով կամ անյուսութեամբ կը համակուի, եւ ինչպէս միշտ՝ ապագայի ծրագրերը կը յօրինեմ այս փոխնիփոխութեան մէջ՝ ինձ այնպէս թուելով թէ օր մը ծրագիրս պիտի իրականանայ· Ապրիլ 17ին՝ դէպ ի հիւսիս մեր քշուած ժամանակ՝ բեւեռային աւազանին մէջէն հասանք մը զտնուելուն կը համոզուիմ· Հիւսիսային հովի քան եւ չորս ժամ փչումը 9 մղոն չանհետացած է մեզ եւ դէպ ի հարաւ մեր այն վհատիչ խոտորանք ընդհակ ուրեմն վերջ գտած, որուն նպատակաւոր մէկ նշանը կը համարիմ համեմատաբար տաք ջրի խաւերու ներկայութիւնը:

Գարնան մէջ մեր յառաջդիմութիւնները ձմեռուընէ աւելի զոհացուցիչ եղան· Մայիս 1ին, զրեթէ 81°ի վրայ էինք, իսկ Յունիս 18ին 83°ին մօտերը կը գտնուէինք, յետոյ յուլիսին եւ օգոստոսին ետ նահանջեցինք: Սեպտեմբեր 1ին յետախաղացած էինք մինչեւ 81° 14′· Վերջապէս տեղաշարժութեան միշտ միեւնոյն եղանակն էր. Ջրառի խնչափառի չարժուժով կը յառաջանար դէպ ի հիւսիս քայլ մ՚առնելէ ետք՝ կ՚ընկրկէր նորէն· Շարունակ պայքար մ՚էր այն ալակողմեաններու ու ձախակողմեաններու՝ յառաջդիմականներու եւ յետադիմականներու միջեւ, ինչպէս կ՚ըսէր մեր մէջէն մէկը որ չափազանց կ՚զբաղէր քաղաքականութեամբ· Ամէն անգամ յառաջդիմական հովի չրջանէ մը եւ դէպ ի հիւսիս խրախուսիչ խոտորանքէ մը եաք՝ ծայրագոյն ալակողմը յաղթանակը կը՚տանէր նորէն· այն ժամանակ նաեւ անչարժ կը մնար ու դէպ ի ետ կը նահանջէր անդամ՝ ի մեծ յուսահատութիւն Ամընտաէնի·

Բոլոր խոտորանքի միջոցին՝ Ջրառի առաջքը դէպ ի հարաւ՝ ընդհանրապէս դէպ ի Հարաւ. ½ Սրեւմ. Հարաւ դարձած էր, ու նաւը դուն ուրնք չեղեցաւ այդ ուղղութենէն· Դէպ ի հիւսիս՝ իր նպատակը՝ կը քալէր այն՝ քիթը միշտ հարաւ

դարձուցած· Կարծես կը ջժկամակէր իր ու բնակեալ աշխարհի միջեւ անջրպետն աւելցնել՝ հարաւային եղերքներու կարօտը քաշելով, մինչ անտեսանելի զօրութիւն մը կը քաշէր կը տանէր գինք դէպ ի անծանօթը:

Գարնան մէջ՝ դէպ ի հիւսիս առաջադրած արշաւս պատրաստելու նպատակով՝ սառակոյտի ճամբաներու պայմանները կ՚ուսումնասիրէի թէ չմուշկով եւ թէ բալխերով իմ ամենօրեայ գնացքներուս մէջ·

Ապրիլի մէջ չուները սառոյցին վրայ մեծ դիւրութեամբ կրնային ընթանալ· Արեւու ճառագայթներու ազդեցութեան տակ՝ ճնշումէ ձեւացած լեռնակները մասամբ հարթուած՝ ու ճեղքուածներն ալ առ հասարակ փակուած էին· Երկար մղոններ կարելի էր ուղեւորիլ առանց մեծ խոչընդոտներու հանդիպելու· Մայիսի մէջ կացութիւնը նուազ լաւ էր՝ ամէն կողմէ բազմաթիւ ջրանցքներ բացուած ըլլալուն պատճառաւ՝ որք մեր գնացքը ամէն վայրկեան կասեցնող մէյմէկ լայն փոսեր էին· Նոյն ամսոյ առաջին օրերուն մէջ՝ ցուրտը տակաւին սաստիկ ըլլալով՝ այդ միատարած ջուրերը կարասանի ծանրութեան մը դիմանալու չափ թանձրութիւն ունեցող բիւրեղեայ խաւով մը ծածկուած էին չուռուղ. եաքէն՝ բարեբիւրեղեայ խաւով մը ծածկուած էին չուռուղ. եաքէն՝ բարեխառնութեան հետզհետէ բարձրանալուն պատճառաւ սառոյցի կազմութիւնը չատ աւելի դանդաղ եղաւ, ու կասեցաւ անդամ: Մայիսի վերջերն եւ յունիսի սկիզբները խիստ դանդաղօրէն կարելի էր յառաջանալ ջրանցքներու եւ լիճերու այն անել ցանցին մէջէն՝ որք այդ եղանակին մէջ սառակոյտը կտոր կտոր կը բաժնէր·

Յունիսի մէջ քամը (սառակոյտ) բացարձակապէս անդնալի դարձաւ· սառակոտորներուն վրայ ընդարձակ աւազաններ ձեւացած էին· ամէն մէկ քայլափոխիդ՝ ջուրի կամ սառնեղէն աթերայի մը մէկ կը մխուէիր· Այսպիսի գետնի մը վրայ ճամբայ ընել գրեթէ անկարելի էր·

Քայքայման մէջ գտնուող սառակոյտի մը մէջ պաշարուած ենք բացարձակապէս· կացութեան ծանրութիւնը ընկերներէս ոչ մէկուն երկիւղ կը պատճառէ. ընդհակառակն ամէնքն ալ ուրախ են դէպ ի ծայրագոյն հիւսիս մեր խոտորանքին՝ անծանօթին մէջէն եւս քան զեւս արագ մեր յառաջդիմութեանց պատճառաւ· Ամէնքն ալ գիտեն սակայն թէ կենաց կամ մահու խնդիր մ՚է այս· Երէ՝ ինչպէս չատեր զուշակեր էին՝ Ջրառ՝ ժամեկի նման խորտակուելով ծովամոյն ըլլայ մինք սառահատորի մը վրայ դէպ ի հիւսիս մեր խոտորանքը չարունակել կարենալու համար բաւական պաշար ազատելու ժամանակ չունենայ՝ դէպ ի հարաւ նահանջը անհրաժեշտ պիտի ըլ-

լայ, եւ այս քայքայեալ սառակոյտին մէջտեղ անոր կատարածն աղէտալի։ Եւ յիրաւի, ամերիկեան արշաւախմբի սառապանքներն ահռելի եղան՝ թեպէտ լայնութի 77⁰ին վրայ գտնուէր միայն։ Սիպերիոյ եղերքն հասնելու համար անոր կտրած անցած անջրպետն ամենէ մերձակայ ցամաքէն մեր ունեցած անջրպետին կէսն էր միայն։ Երկու հարիւր ութսուն մղոնէ աւելի հեռուն կը գտնուինք Զելիուսքինն հրուանդանէն, եւ այդ սարաւանդէն ինչուան Սիպերիոյ մարդաբնակ առաջին վայրերը՝ սարսափելի է ճամբան։

Այլ Ֆրամ չպիտի խորտակուի. հոս ոչ ոք կը հաւատայ այսպիսի աղէտի մը հնարաւորութեան։ Բայց որով հնդկական նաւը թիավարողին կը նմանինք՝ որ գիտէ թէ իր թիակին մէկ սխալ չարժումովը նաւը դէպի ետին կրնայ դէպ ի յաւիտենականութիւն պիտի իրկէ, եւ սակայն անվրդով կը շարունակէ իր ճամբան՝ համոզուած թէ չպիտի ընէ այդ սխալ չարժումը։

Յուլիսին սառակոյտին վիճակն ա՛լ աւելի յոռի եղաւ։ Բոլոր սառակոտորները միատարած ջուրերով ծածկուած էին՝ որոնց վրայ սառեղէն բարակ խաւ մը կը տեսնուէր միայն։ Այդ նուրբ մաշկին վրայ ոտքդ դնելուդ պէս՝ կը կոտրէր եւ սառուցեալ ջուրի մը մէջ կը թաթխուէիր։ Սառեղէն լեռնակներու միջեւ եւ կատարացանցերու ստորոտը դիզուած ձիւնակոյտերը չմուշկի իսկ չէին դիմանար։ Եթէ՝ ձիւնը բոլորովին հալելէ ետք՝ սառակոյտը մաշելի կ՚ըլլար։

Սառակոտորներու մակերեսին վրայ ընդարձակ աւազաններ ձեւացան չուտով։ Յուլիս 8ին եւ 9ին՝ Ֆրամ՝ անոյշ ջուրի լճի մը մէջ կը գտնուէր, եւ ոտքերնիս չթրջուած եղերք հասնելու համար պարտաւորեցանք կամուրջ մը չինել։ Այդ միատարած ջրերէ չատերը խիստ ընդարձակ էին ու խոր ունկ, որոնցմէ մէկը՝ որ ձախանի կողմը կը գտնուէր, մակոյկով պտոյտներ սարքելու լաւ կուգար իր տարածութեամբ, քանի որ մեզմէ չատերուն համար երեկոյեան լաւ զբօսանք մ՚եղաւ։ Իւրաքանչիւր նաւակ ամբողջ սպայակոյտ մ՚ունէր։ Նաւապետ, անոր երկրորդը, տեղական, այլ նաւազ չկար։ Մինչ մէկ կողմէ մակոյկը ձեմեր կ՚առնուր՝ եղերքը մնացած միւս բարեկամք նաւորդներուն վրայ ձեան գնդակներ նետելով կը զուարճանայինք։

Այս պտոյտները գործնական արդիւնք մ՚ունեցան։ օր մը նաւ մտնելու մարզանք մ՚ընելով՝ տեսանք որ տան եւ երեքնիս ալ մէկ մակոյկի մէջ կրնայինք ամփոփուիլ։ Շունները մեծ իրարանցումի մէջ ինկան տեսնելով որ Ֆրամէն կը հեռանանք ու դէպ ի լճակ կ՚ուղղուինք, եաքը երբ տեսան թէ

մակոյկին մէջ կը տեղաւորուինք՝ զարհուրելի ոռը ու կոծեր ձգեցին մեզ հետեւելու համար։ Ոմանք ջուր նետուեցան մեր հետեւէն գալու, մինչ երկու ուրիշներ՝ աւելի վարպետորէն՝ լճին չուրջը դառնալով՝ միւս եղերքը մեզ դիմաւորել կը փութային։ Քանի մ՚օր վերջ տեսանք որ մեր լճակը չորցեր էր։ անոր սառեղէն յատակին խորը ճեղք մը բացուած ըլլալով՝ անոյշ ջուրի բոլոր զանգուածը հոսած փախած էր այդ ծակէն։

Ամառուան մէջ այդ միատարած ջրերէ զատ՝ ամէն կողմ ջրանցներու ցանցեր կը տեսնուէին։ Մեծ լայնութիւն մը չէին ընծայեր այդ անցքերը, որով կրնայիր անոնց ամենէ նեղ մասէն կամ սառակոտորէ սառակոտոր ցատքելով միւս կողմն անցնիլ։

Սառակոյտը օրքան մաս մաս կտրտուած եւ լճերով ծածկուած ալ ըլլար՝ տակաւին ա՛նքան հոծ էր՝ որ չէինք կրնար փրկութիւն յուսալ, թեպէտ Ֆրամ իր ազատութիւնը գտնէր անգամ՝ քանի մը կառանաչափ (*encablures*) կրնար միայն յառաջանալ դէպ ի հիւսիս։ Շատ անգամներ կայմերու գիտանոցէն մեր չուրջն ազատ ջուրի մեծամեծ տարածութիւններ տեսնուեցան սրոնց նման կարեւոր իսկ հասնիլ չպիտի կրնային մեզ խիստ հեռուն տանիլ։ «Սմառը չվերջացած՝ Ֆրամ ապահովապէս ազատ պիտի ըլլայ, ու պիտի կրնանք դէպ ի հիւսիս յառաջանալ» կ՚ըսէր անդադար փաքօպաէն. ինձմէ ու Սվերտրուփէ զատ՝ ամէնքն բաժանակից էին այս յուսոյ։

Սառակոյտերու մէջ արգիլուած ամէն աշխարհախոյզներ անհամբեր ամառնային սառնահալի կ՚սպասէին, ես ընդհակառակն կը բաղձամ սառին իր յարակցութիւնը պահելը եւ դէպ ի հիւսիս խոտորանքը չարունակելը տեսնել։ Այս աշխարհի մէջ ընդունած տեսակէտէդ կախեալ է ամէն բան։ Ինչուան բեւեռ ազատ ջուրի մէջ քալելու պատրանքով ճամբայ ելլող նաւորդն սառոյցէ պաշարուելուն կը մօտիկնայ, մինչդեռ սառոյցի մէջ բոնուելու որոշում ըրած ուրիշ մը ազատ ջուր գտնէ անգամ՝ չգանգատիր։ Մեր կեանքին մէջ չատն ուղղը քիչը կը խնդրէ սակայ։

Սառակոյտի բոլոր այս բացուածքները՝ անոր ճնշումներուն ու սառնահղկերուն նման՝ արդիւնք են հովերու ու ծովախաղացքներու, որք մերթ մէկ կողմէ՝ մերթ միւսէն սառերը կը հրեն կը քշեն։ Բեւեռային սառցանի մակերեսը յարաձուփ սառակոտորներով ծածկուած է, որք մերթ յարակից են ու մերթ տարանջատ ու իրար վրայ քշուած։

Ֆրամի բոլոր խոտորանքի միջոցին, սառահատորներու կազմութիւնն ուսումնասիրելու համար չարունակ գնուն-

Թիւններ կատարուեցան։ Ձմեռուան ու գարնան մէջ սառոյցի թանձրութիւնն աւելցաւ հանապազ, այլ ինչպէս հետագայ ցուցակէն կը տեսնուի՝ որքան անոր զօրութիւնն (*puissance*) աւելնայ՝ այնքան իր աճումը հետզհետէ կը դանդաղի։

Թուական		Սառոյցի թանձրութիւն
10	Ապրիլ	2 մ. 31
21	Ապրիլ	2 մ. 41
5	Մայիս	2 մ. 45
31	Մայիս	2 մ. 52
9	Յունիս	2 մ. 58
20	Յունիս	Նոյն
4	Յուլիս	2 մ. 57
10	Յուլիս	2 մ. 76

Ամառուան մէջ սառահատորներու աճումը ի սկզբան խիստ տարօրինակ երեւցաւ ինձ, քանդի անոնց դանդաղումը պէտք էր նուազիլ իրենց մակերեսութեան չերտին կրած ամենօրեայ զանազան բացահատութիւններով (*abations*)՝ որոնց գումարը բազմաթիւ հարիւրորդամէթրներու կրնար հասնիլ։ Ուշադիր ուսումնասիրութիւններով այս արտուղութեան պատճառն հասկցանք։ Ջեան հալելէն յառաջ եկած անոյշ ջուրը ծովու մակերեսին վրայ 3 մէթրի սաւան մը կը ձեւացնէր, եւ իրմէ չատ աւելի ցուրտ (ջուրջ — 1°, 5՝ բարեխառնութիւն) աղի ջուրի հետ չփման մէջ՝ բարեխառնութեան խոնարհում ու նոյն իսկ սառնացում կը կրէր։ Անոյշ ջուրի այդ սառեղէն խաւն է՝ որ սառակոտորներու ընդդիմադրական մասին կպչելով՝ անոնց թանձրութիւնը կ'աւելցնէր։ Եւ յիրաւի տեղ տեղ ծակեր բանալով տեսայ թէ հին սառակոտորի ներքեւ անյարակից սառ սաւան մը կը գտնուէր։ Ամառուան ընթացքի մէջ սառակոտորին ոյժը նուազեցաւ, այլ մակերեսութեան հալումի կարեւորութեան հետեւութեամբ, ինչպէս հետագայ դիտութիւնները կը յայտնեն։

Թուական		Հնգակազմ սառոյցի թանձրութիւն	Սառահատորի ամբողջական թանձրութիւն Նախորդ բուի հետ տարբերութիւնը տակի անոյշ ջուրին ոտնեղէն շերտին աճումը կը յայտնէ։
23	Յուլիս 1894	2 մ. 33	2 մ. 49
10	Օգոստոս —	1 մ. 94	2 մ. 17
22	— —	1 մ. 86	2 մ. 06
3	Սեպտ. —		2 մ. 02
20	— —		1 մ. 98

3	Հոկտ. 1894	1 մ. 75	1 մ. 98
12	— —	1 մ. 80	2 մ. 08
10	Նոյ. —	Նոյն	տեսէ ածուխ ընդեղ յիշատակուած
11	Դեկտ. —		2 մ. 11
3	Յունուար 1895		2 մ. 32
18	— —		2 մ. 48
6	Փետր. —		2 մ. 59

Ամենազօրաւոր սառոյցի հատորներն ու կարկառները չէ թէ ջուրի սառուցման տրդիւնք են, այլ ճնշման ազդեցութեան տակ սառոյցի կուտակութեան։ Սակայն սառակոյտի այս ցնցումներուն մէջ ահագին հատակոտորներ իրար վրայէ կը սահին, եւ այս կուտակը ցուրտ տրամանալով՝ խզուած հատեր զանգուածի մը տեսք կ'առնու։ Սկզբէն, Ֆրամի տակ, սառահատորներու կուտակումը 10 մէթրէ աւելի թանձրութիւն ունէր։

Ամառուան մէջ սառակոյտի մակերեսին վրայ հալման կէտի մօտ գտնուող սառոյցի բարեխառնութիւնը՝ ձմեռուան ցուրտերուն հետզհետէ սառականալու չափովը վար կ'իջնէ չուտով, եւ ընդհակառակն կը նուազի տակաւ խորունկ խաւերուն մէջ. իսկ ծովէ թրջուած սառահատորներուն վերի մասին վրայ չրջապիւռ ջուրի բարեխառնութեան հետ զգալապէս հաւասար կը գտնուի։

Մարտին եւ Ապրիլի սկիզբները՝ դիտեցի որ ամենէ ցած բարեխառնութիւնը 1 մ. 20 եւ 0 մ. 80 խորութեան մը մէջ — 16° եւ — 18° էր։ Ապրիլի առաջին օրերէն ամենադանդաղ բարձրացում կը տեսնուեցաւ։

Մեծ ցուրտերուն՝ սառը կարծր է եւ դիւրաբեկ, հետեւաբար մէկանդ կը կոտրտի բախիւններէ։ Ընդհակառակն ամառը թոյլ է եւ կերպընկալ, ու հետեւաբար հեշտաւ չխորտակուի։ Այս փոփոխումը սառակոյտի վիճակին մէջ խիստ մասնաւոր կերպով մը կը յայտնուի։ Ամառուան մէջ սառոյցը յոյժ կերպընկալ ըլլալով՝ անձայն անշշուկ կրնայ կուտակուիլ ու ճնշուիլ, մինչդեռ ձմեռը այդ երեւոյթը զարհուրելի ճաքճաքիւններով տեղի կ'ունենայ։ Յունիսի ու Յուլիսի մէջ սառանց ձայն ձիւն լսուելու մեր անմիջապէս մօտերը ճնշումներ պատահեցան։

Ամառուան մէջ մեր դիտական ուսումնասիրութիւնները չարունակեցինք։ Ձմռան 4է 5000 մէթր երկայնութեամբ չուան մը չինած էինք, այդ չուանով յաջողեցանք մինչեւ խորը հասնիլ այն ովկիանոսին՝ որու վրայէ կը քշուէինք հոսանքէն։ Խորութիւնը 3,300է մինչեւ 3,900 մէթր կը հասնէր։ Չհեկան

գիւտ մ՛էր այս՝ բեւեռային աւազանի ընութեան վրայ ընդունուած բոլոր գաղափարները տապալող։

Այս խորաչափութիւններէ զատ՝ բարեխառնութեան զննութիւններ կատարեցինք ծովու տարբեր տարբեր խորութեանց մէջ։ Այս կարգ մը գոլաչափութիւնները միեւնոյն ճաճանչները կը յայտնեն միանամուռ. մէկ ամիսէ միւսը զանազան խաւերու բարեխառնութեան փոփոխմունք աստիճանի քանի մը հարիւրերորդէ անդին չէին անցներ։ Օգոստոս 13էն մինչեւ 17 կատարուած գոլաչափական զննութեանց ցուցակէն կը յայտնուի համեմատաբար տաք ջուրի խաւ մը՝ պաղ ջուրի երկու խաւերու մէջտեղ։ Բարեխառնութիւնը մակերեսէն մինչեւ խորութիւնը իջնուան 80 մէթր իջնելէ ետք՝ միշտ 280 մէթրի կը բարձրանայ, եւ նորէն 309 մէթրի իջնելէ ետք՝ վեր կ՛ելլէ կրկին։ 450 մէթրէ անդին՝ մինչեւ 2,900 մէթր բարեխառնութեան կանոնաւոր նուազում մը կը տեսնուի, որու կը հետեւի երկրորդ բարձրացում մ՛որ կը չափուի մինչեւ յատակ։

Այս սառակոյտին մէջտեղ առած թեւաւորներ գտնել չէինք կրնար ակնկալել, հետեւաբար մեծ եղաւ մեր զարմանքը Մայիս 13ին՝ Հոգեգալստեան օրը ամառ (*mouette*) մը տեսնելով։ Այդ թռուականէ սկսեալ քանի մը տեսակ թռչուններ կուգան ամէն օր մեր սառեղէն լաստափայտի չուրջը կը թռչտին։ Օգոստոս 3ին Իօսի ամարներ այցելեցին մեզ, եւ ես բաղդ ունեցայ երեք հատ զարնել այդ ամենահազուագիւտ թռչուններէն։ Մարդ չգիտեր թէ ծայրագոյն հիւսիսի այս խորհրդաւոր բնակիչը ո՞ւր կ՛երթայ եւ ուսկից կուգայ։ Այս կողմերը գտուելնէս ի վեր՝ միշտ ապատած էի տեսնել զայն, եւ ահա կը հասնէր այն պահուն՝ ուր ամենէ քիչ կ՛ակնկալէի . . .։

Հիմայ որ որոշումս ըրած եմ նաւէն հեռանալով արշաւ մը կատարել դէպ ի ծայրագոյն հիւսիս՝ բոլոր յոյսերս չուներուն վրայ կեդրոնացած են։ Կը հսկեմ միշտ՝ եւ ոչ առանց պատճառի՝ որ մի գուցէ արկած մը կամ հիւանդութիւն մը պատահի անոնց։ Մայիս 5ին Քվիքի ձագերէն մէկը տեսակ մը մոլեգին խենթութիւն կը յայտնէ, սոսկալի հաչիւններով հոս հոն կը վազվզէ հանդպածը խածնելով, եւ քանի մ՛օր արգելափակ մնալէ ետք՝ կը հանգարտի։ Այս տեսակ չորրորդ դէպքն է որ կը պատահի։ Ինչ կրնայ ըլլալ պատճառը։ Կատաղութիւնը չէ անշուշտ, գուցէ վերնոտանման նոպայ մը։ Ինչ որ ալ ըլլայ, բալխիրաձիգ չուներէս չատերը այս տարօրինակ հիւանդութենէ մեռան։ Յունիս 24ին լաստագոյն չուներէս մին՝ Ուլինգա՝ հիւանդացած է նոյնպէս, վերնայարկին վրայ, իբր անդամալոյծ տարածուած՝ թաթերուն վրայ կանգնելու կարողութիւն չունի։ Սնոտուկի մը մէջ կը տեղաւորենք զան՝ լաւ սընոտնդ տալով։ Քանի մ՛օրէն կենդանին կը բարւոքի զգալապէս, այլ երկար ատեն սրունքներուն ուժը չկրնար ըլլալ։ Այդ նոպաներն ողնաուձէն ՚ի վար ըլլալու են յայտնապէս՝ որպէսզի անդամալուծութիւն չառաջ բերեն։ Յունիս 3ին, Քվիքի ձագերէն մէկն ալ կը մեռնի նորէն . . .։

Շուները ամառէն մեծ համ մ՛առնուլ չեն թուիր։ սառոյցը չափազանց խոնաւ է իրենց համար եւ . . . չափազանց տաք։ Թերեւս բարեխառնութիւնը սառուցման կէտէ աւելի վեր չըլլայ։

Ձմեռուան նման ամառն ալ ամէն հանդէսները կր կատարենք ճշդիւ եւ չքեղութեամբ՝ որքան կը ներեն մեր միջոցները։ Մայիս 17ի ազգային տօնը մեծ ցնծութեանց առիթ տուաւ. երգեհոնի ձայնով զարթուած, յետոյ ծխուած լոսգով (*saumon*) ու եզան լեզուով նախաճաշ։ Բոլոր արշաւորդք երիզներ անցուցած՝ են իրենց լամբակներուն (*boutonnière*)։ Մեծ կայմին վրայ Նորվեկիոյ դրօշը կը ծածանի։

Ժամը տասնեմէկին Ֆրամի գաղութը սառակոյտին վրայ դումարուելով թափօր կը կազմէ՝ դրօշը պարզած։ Ալֆրեդէն ես կը քալեմ Նորվեկեան դրօշը ի ձեռին, ետեւէս Սվերթրուփ կուգայ՝ Ֆրամի կայմադրօշը խաղցնելով։ Ետեւէն Մոկզատէ առաջնորդուած բալխիր մը նուագախումբը կը կրէ՝ զոր կը կազմէին Ժոհանսէն եւ իր փաքազչնակը։ Բալխիրին ետեւէն կ՛յառաջանան Ժաքօպսէն եւ Հանրիքսէն իրենց հրացաններով եւ երեքժանիներով զինուած, յետոյ Ամընասէն եւ Նօրտահլ՝ կարմիր վառերով վերջապէս թժիշկը՝ որ ցուցարարի դրօշակ մը կը կրէր՝ օրական կանոնաւոր աշխատութեան մը սահմանումը պահանջող։ Բուրդէ մերսէյ մ՛էր այն՝ որու կուրծքի մասին վրայ բանուած էին *N. A.* երկու գիրերը (1)։ Երկար փայտի մը ծայրը ցցուած՝ վեհաշուք տպաւորութիւն մը կ՛ընէր այդ դրօշակը։ Թափօրին ամենէ ետեւը կը գտնուէին Ժուէլ՝ կանակը պտուկներով, եւ մետէօրագէտներու խումբը թիթեղէ ընդարձակ գլխանշանական վահանով մ՛որու մէջտեղէն կարմիր գօտի մը կանցնէր՝ *Al. St.* գիրերով զարդարուն, աղմիւզիկ սթեմմներէն, որ նորվեկերէն կը նշանակէ՝ ընդհանուր քաէարկութիւն։ Շուները կը հետեւէին թափօրին այնպիսի ծանրութեամբ մ՛որ կարծես ուրիշ բան ըրած չըլլային երբէք իրենց կենաց մէջ։

Պարագային համար չարագրուած վեհաշուք քայլերգի մը ձայնով թափօրն երկու անգամ նաւուն չուրջը զարձաւ մեծաթիւ

(1) *Normal arbedsdag*, օրական կանոնաւոր աշխատութիւն։

հանդէս, դէպ ի սառեղէն մեծ բլրակն ուղղուելու համար, ուր անոր լուսանկարն առնուեցաւ։ Այս գործողութիւնը լմնցնելէ ետք կեցցէք աղաղակ մը փրթաւ ի պատիւ Ֆրանկլի որ դէպ ի հիւսիս այնքան հեռուները տարած էր զմեզ, եւ որ՝ ինչպէս անկասկած էինք՝ զամենքս ալ ողջ առողջ Նորվեկիա պիտի վերադարձնէր։ Նաւ մտնելուս՝ լուսանկարիչը ճառ մը խօսեցաւ բազմութեան՝ օրուան հանդիսաւորութիւնն յիշեցնելով։ Վերջաբանին՝ հրացանի վեց հարուածներ արձակուեցան՝ որուն ձայնէն քանի մը շուներ ի փախուստ ածապարեցին։ Ցոյցը լմնցնելուն նաւորդք սրահ գարձան՝ որ պարագային յարմար հրօշալարգուած էր։ Հանդէսին այս մասն յափշտակիչ վայելով մ'ակսաւ. սրմէ վերջ սեղան նստանք իւրաքանչիւր սպաի միջոցին երաժշտութիւն լսելով։ Իրիկունը Մօկզտա Նուէթակառարը իր նուագացանկը լսելի ըրաւ։ Մէկ խօսքով խիստ յաջող Մայիս 17 մ'եղաւ այն՝ մտածելով մանաւանդ թէ Հիւս. Լայն. 81°ն էինք։

Մայիս 28. — Անոյշ Մայիս մը։ Այս վերջին օրերս բարեխառնութիւնը չատ անգամ զերօյէն բազմաթիւ աստիճաններ վեր եղաւ։ Ինքզինքնիս հայրենիք կարծելու անոյշ պատրանքով կրնայինք ճեմել։ Ջերմաչափը գուն ուրիք սառուցման կէտէն վար կ'իջնէ, առոր տեղ ամառան մշուշներն ունինք։ Լուսաւոր ամպերով ծածկուած երկինքը հարաւային երկրի տպաւորութիւն կ'ընէ մեր վրայ։

Նաւուն վրայ բարեխառնութեան բարձրութիւնն յոյժ զգալի է եւ սրահին հրարանը վառելու այլեւս հարկ չկայ։ Նաւասարոցի (magasin) ներքնակազմերը պատռ սառոյցն ու ցօղեղեամը կ'սկսին հալիլ։

Յունիս 9. Աչխատանոցս նաւուն վերնամասը փոխադրեցի։ Պատուհանի առջեւ նստած, պայծառ լուսով մ'ողողուն՝ այլեւս չէ թէ լամպարով լուսաւորուած անձաւի մը մէջ՝ այլ երկրի վրայ եւ բաց արեւու տակ ապրելու զգայութիւնն ունիմ։ Որքան ժամանակ որ բարեխառնութիւնը չատ աստիճաններ չպիտի իջնէ՝ հոս մնալու դիտաւորութիւն ունիմ, այս ախորժ ու անդորրաւէտ վայրը

Ամառան տպաւորութիւն կը կրեմ։ Կրնամ արեւուն տակ ճեմել եւ երազանքներու մէջ սուզուիլ վերնայարկին վայրկեանական ծխելով աչքերս անծայրածիր սպիտակ սառանին վրայ կը յածին։ Հիմայ ձիւնը թրմուած է ամենուրեք եւ սառակոյտ մակերեսին վրայ միատարած ջրեր կ'սկսին ձեւանալ։ Սառնամանեաց մէջ ձակ մը բանալուդ պէս՝ իսկոյն ջրով կը լեցուի։ Ջերմութեան աղբեղութեան տակ սառակոտորներու մէջ գտնուած աղի մանրիկները վիրինք պարունդ սառեղէն հատիկները կը հալեցնեն, որով աղով տոգորուն ջրի հեռուհեռ աւելի մեծ քանակութիւն մը կը կազմուի՝ որ հիմակուընէ չատ աւելի ցած բարեխառնութեամբ մը միայն կրնայ սառիլ։

Սառնամանեաց բարեխառնութիւնը զգալապէս բարձրացաւ։ 1 մ. 20 խորերը՝ — 3° 8 է այն, իսկ 1 մ. 60ին՝ կը հասնի — 3° 1ի։

Յունիս 10.— Մեր բժիշկն գաս՝ ոչ օք աչացաւէ կը նեղուի։ Արջային արչաւանքներու տարեգրութեանց մէջ խիստ հազուագիւտ եղելութիւն մ'է այս՝ նչանակուելու արժանի։ Ջորս–հինգ օր կայ՝ սառոյցներու վրայ գնգաճաղով զուարճանալէ ետք՝ Պլեսինկ այս հիւանդութիւնն ունեցաւ։ Ժամանակ մը սաստիկ արցունքոտեցան իր աչքերը, այլ քիչ մը խնամքով չակուեցան։ Առաջին անգամ ինք հիւանդանալը պզտիկութիւն մ'եղաւ մեր ուրախութեան մէջ, անխոհեմութեան հետեւանք այսպիսի թեթեւ աչացաւեր չատ անգամ պատահելով՝ հիւանդները գունատուր ակնոցներով դուրս ելլելու հրահանգ տուացան։

Յունիս 11. – Հաճելի գիւտ մ'ըսի այսօր։ Սիկառներու տուփերուս վերջինը բացած ըլլալ կը կարծէի, ու կը հաչուէի թէ օրը մէկ հավանայով պաշարս կրնար տակաւին ամիս մը դիմանալ միայն՝ երբ նոր պաշար մը կը գտնեմ պարենարկղիս մէջ, որով երկար ամիսներ պիտի կրնամ ժամանակս ապահովել։ Ո՛ր պիտի գտնուինք արդեօք երբ այդ պաշարը լմնայ։ Ժամանակս ապահովել մաքէս անցած գաղափար մը չէր երբեք։ Մինչեւ հիմայ կը ցաւէի յաւէտ անոր արագօրէն սրահալուն համար. հիմայ բաւական չուտ չքալեր աչքիս։

Սուրբ Ցովհաննու նախորդ օրը՝ մտադիր էինք աւանդական ուրախութեան հուրը վառել, այլ երեւցածին հակառակ օդը չպիտի ներէ մեզ ընել զայդ։

Յունիս 23. – Հիւսիսի հով՝ ձեան յանկարծատարափներով։ Ամենատխուր օր։ Դէպ ի հարաւ խոտորանքի մէջ ենք միշտ. հինգ օրուան մէջ 9 մղոնի կորուստ։

Տարբեր տարբեր լայնոյթներու տակ Սուրբ Ցովհաննու նախընթացներ չա՛ս անգամ տեսած եմ, այլ երբէք ասոր նման ցաւագին։ Ո՛րքան հեռուն կը գտնուինք բոլոր մնրիններէն։ կը մտածեմ թէ հոն՝ հայրենիք՝ ի՛նչ ցնծութիւն կը տիրէ հուրերուն չուրջը, չուխաներու կրճիւնները, քրքիջներու չըռինդները, արձագանքներէ կրկնուող հրացանաձգութեանց պայթիւններն ականջիս կուգան։ Հոս՝ այդ կարածին չափ տեղ՝ անծայրածիր սպիտակ գաշտավայր մը մշուշապատ՝ որուն վրայ դառնաչունչ հով մը կը փչէ։ Այս օրուան՝ մեր մտքերու

մէջ զարթուցած զուարթ ու բարեբաստիկ տեսարանէն հետք մը՝ նշոյլ մ'անգամ չտեսնուիր։ Բուն ամառն անցած է, եւ ձմեռուան երկար խաւարը կը մօտի նորէն։

Այս կէսօրէ հետ ծովայուրի նմոյշի մը ազուէթիւնը չափելու վրայ էի՝ երբ Մօկսգատ եկաւ իմացուց թէ մօտերը արջ մը կը տեսնուէր։ Մեր մարդիկները որք գացած էին «Սառեղէն մեծ բլրակ»ին մօտերը չտեմարան մը փորելու մեր թարմ մսի պաշարին համար (1), կենդանւոյն հետքերը տեսեր էին՝ որ այն կողմերէն նոր անցած կ'երեւէր։ Ջմուշկներս դնելով՝ իսկոյն երէն փնտռելու կ'ելլեմ։ Սոսկալի գետին մը. թուլցած ձիւնը չդիմանար ոտքերուդ տակ, ամէն մէկ քայլափոսի՝ չմուշկները մինչեւ խորերը կը սուզուին։ Արջը արեւմուտքի կողմէն եկած էր, եւ կատարած աշխատութիւնն աչքէ անցընելէ ու մեծ չըլլան մ'ընելէ ետք՝ դիմած էր դէպ ի արեւելք առանց նաւուն որ եւ է ուշադրութիւն ընծայելու։ Իրմամով քննած էր բոլոր խորշերն ու ծակուծուկերն՝ ուր ուտելիք մը կրնար գտնել, եւ ձիւնն ալ փորած՝ չուներու անյայտ օրկրամոլութենէ զերծ մնացած բնակոր մը՝ նշմար մը դուրս հանելու յոյսով։ Ցետոյ զննելէ ետք բոլոր մերձակայ ջրանցքները՝ փոկ մը բռնելու ակնկալութեամբ, մնկներ էր սառեղէն լեռնակներու ու կարկառներու մէջէ՝ առանց բնաւ հոգ ընելու զանոնք ծածկող սառէ ջուրն ու ամէներան։ Եթէ սառակոյտը լաւագոյն վիճակի մէջ ըլլար՝ անտարակոյս այդ պարոն արջը պիտի գտնէի։

Ցուսահատիչ դաշտանկար մը՝ համակ գորշ ու համակ սպիտակ։ Սառներ ըսած բանդ չկայ. մշուշի ու հալուկ ձեան մէջ թաղուած թոյլ ու միաձոյլ ձեւեր միայն։ Ամէն ինչ կատարեալ կազմածաւանման վիճակի մէջ է. ամէն վայրկեան գետինը կը դողայ ոտքերուդ տակ։ Վերջապէս արջի մ'հետեւէն խնդճ չմշկորդ մը համար ամենադժուարին գետին, մինչ անասունն ամէն կողմէ կ'անցնի անտրտղել։ Ջուրն ատկ ինչուան ոտքի կոճերը կը հասնի. առանց չմուշկէ քայլ մ'առնուլ անկարելի պիտի ըլլար։

Հոս հան միօրինակ դաշտավայրը՝ սպիտակ ու գորշ՝ պիսակաւորուած կը տեսնուի մթագոյն բիծերով՝ զոր սառա-

(1) Նախորդ ամառը զարնուած արջերու և ծովափիղերու միսը շուներու աննեան ծառայեց։ Ձմեռուան մէջ այդ պաշարը լցուրանին մէջ Ծոզուած՝ անեղծ մնացեր էր ըստ ամենայնի։ ետքէն՝ սառակոյտին մէջ այս նպատակաւ փորուած ծակը գտուեցաւ մինչեւ հատնիլը, որ ամրան ընթացքին մէջ պատահեցաւ։ Եւ ըստ որում այդ կողմերը միսը երկար ժամանակ կրնայ պահուիլ՝ Յունիսի 28ին մեր սեղանին վրայ խորոված մ'ուռենացնք հիւսեղջերուի՝ որ նախորդ Սեպտեմբերին զարնուած էր սիպերիական ափանց վրայ։

բլրակներու միջեւ տարածուող լճերն ու չրանցքները կը ձեւացնեն։ Իրենց աղօտ մակերեսի վրայ՝ անթիթ սառակոտորներ կը ծփան տեւ յատակի վրայ զրուած ճերմակ մարմարի հատորներու նման։ Միատարած ջուրի ընդարձակածաւալ սառան մը կը բացուի մերթ՝ փոթփոթուած պզտի ալիքներով՝ որք աւազանի երեսներուն կուգան կը զարնուին զուարթ չաչիւնով, կենդանութեան միակ նշանն այս ամայի անապատին մէջ։ Այս չէն կոհակներու մանչիւնը սիրեցնել հին բարեկամ մ'է ինձ համար. մարդ պահ մը ինքզինքն աւելի հարազային լայնութեի մը տակ կրնայ կարծել տուգապէս, այլ երկար չտեւեր պատրանքը. Ամենուրեք անհուն ազատ ձեւերով կը որրատուած տառնամանիք՝ որք սեւագոյն ջրոյ վրայ տատակօրէն զուրս կը ցցուքեն։ Բոլոր այս մարմարեայ կառոյներու գանազանութիւնն անհուն է, եւ բովանդակ այդ հիասքանչ քանդակագործութիւնը պիտի ջնջուի, անհետանայ՝ մարդկային աչք մը զայն չդիտած ամենեւին։

Յունիս 24։— Մեր ուղեւորութեան տարեդարձն է. հիսնամեայ հով. զարձեալ իտալորանք դէպ ի հարաւ։

Քրիստիանիան ճամբայ հլլելնէս ի վեր ամբողջ տարի մը անցաւ, որու ընթացքին մէջ մեր ձեռնարկած գործի մէկ մեծ մասը գլուխ հանած ենք՝ առանց տակայն հիւսիսի խորերը յուսացածիս չափ յառաջանալ յայողելու։

Պատուհան նստած՝ ձեան մրրիկներու անցքը կը տեսնեմ. Սբ. Յովհաննու տարօրինակ տօնախմբութիւնն մը կիրաւ։ Մի' կարծէք թէ սառոյցի ու ձեան այս միօրինակութենէն ձանձրացած ըլլամ. ո՛չ, չեմ կարող զայդ բսել։ Դալարհաց եւ պուրակներու կարօտ չեմ քաշեր. ընդհակառակն . . . Լման ժամեր սառակոյտներու մէջեւ ճամրորդութենանց նորանոր խորհուրդներ կ'երազեմ՝ մեր այս ուղեւորութիւնը վերջանալէն ետք։ Գիտեմ արդէն ձեռք բերուած արդիւնքները, ինչպէս նաեւ վեր վար ձեռք բերուելիքները, ինչ որ կը բաւէ անշուշտ ապագայի նորանոր ծրագիրներ կազմելու։ Այլ տակայն վար՝ հայրենիք մնացած սիրուն արարածները . . .։

Յուլիս 11. — Լայնոյթ 81° 18′ 8″ Դարձեալ հարաւային հով։ Աւ այժմ մեր նահանգի չարժուժը անգամ մը եւս կասած է։

Հիմայ կ'ըղձամ գրեթէ բնեռային դիշերի վերադարձը՝ առաղներու իր դիւթական ազդեցութով. իր ուրուագծոր հիւսիսայրերով եւ իր նշուլափայլ լոյսով՝ որ քնացող բնութեան խոր լռութեան մէջ իր խաղաղիկ ընթացքը կը կատարէ։ Երազի պէս բան մ'է այն, գեղաժամ մը՝ քոյչի ու երեւակայու-

թեան սահմաններու մէջ: Զե՛ իրականութիւն ինչ է՝ ա՛լ չկայ· սպիտակ ու մանիչակագոյնի վսեմահոսութեան տեսիլ մ՛որ կը սաւառնի երկրի վերեւ:

Այս անվերջ օրս իր անզուլ գործունէութեամբ՝ կը յոգնեցընէ զիս: Շարունակ իրարանցում մ՛է կեանքը· օրերը կը յաջորդեն օրերու, չաթմ՛ները չաթմ՛ներու, ո՛չ խոհք եւ ոչ տաժանք կանգ չեն առներ երբէք . . . : Սակայն կէս գիշեր հասած է, ու մենք դագրած չենք աշխատութենէ . . . : Ու միշտ այս անհանգստի՛չ սպասումն ու այդ դմնդակ զգայութի՛ւնը դատարկութեան:

Մեզ կը հաստատեն թէ սուրբերը կեանքի հանդարտութիւն կը գտնեն անապատի մէջ: Կատարեալ անապատ մ՛է հոս, այլ ես հանդարտութիւն չեմ կրնար գտնել . . . անչուշտ սրբութիւնն ինձ պակսելուն համար:

Յուլիս 18.— Պլեսինկի հետ արշալոյէ կ՛ելլեմ թուխ ձեան ու սառոյցի նմոյշներ քաղելու եւ միատարած ջուրերու մէջ լօռեր եւ արամահատեաններ (*diatomées*) քաղելու համար: Գրբնթէ բոլոր սառակոտորներու մակերեսը հանքային մասնիկներու գիրաւորէ ձեւացած թուխ գունաւորութիւն մը կը ներկայէ, գիրաւոր արամահատներով ու գործարանաւորութիւններով խառնուած՝ կրծնլատի արեւելեան եղերքներու վրայ ժողվածներուս նման(1): Պէտք է չարունակել մեր հետազօտութիւնները ու լաւ մը հասկնալ թէ արդեօք այդ գորշ գոյացութիւնը գլխաւորաբար հանքային գիրաւորե՞ կըբաղկանայ եւ ցամաքային ծագո՞ւմ կը ներկայէ:

Բոլոր ջրանցքները՝ ամենէ փոքրերն անգամ լօռերու ահագին քանակութիւն մը կը պարունակեն: Սառակոտորներու ծովէ թրջուած երեսներու վրայ նոյնպէս գորշ գունաւորում մը կը տեսնուի՝ սառոյցի վրայ ապրող կենդանի լօռի մը ներկայութենէն ձեւացած: Միւս կողմէ ջուրին մէջ կը տեսնուին սպիտակ կամ մուխ կանանչ փամփշտիկներ արամահատեայներու եւ յոյժ յատկանշիչ տեսք մը ընծայող խորչկէն կազմուած գործարանաւորութիւններու կատակներէ կազմուած Պլեսի ջրանցքներու մէջ վխտացող արամահատեայներու այդ

(1) Բնեռային գրեթէ ամէն սառակոտորներու վրայ՝ ինչ ալ ըլլայ անոնց տարիքը, ամառուան մէջ դիտուած վոշին ամենամեծ մասամբ մանրադիտական վերնագաւառներէն յառաջ կուգայ: Հաւանօրէն ձեան հետ երկրի երեսը կ՛իյնայ այն, և ամառը հալած ժամանակը սառակոտորներու վրայ նուրբ խալի ձեւով կը կուտակուի աստիճանաբար: Սառակոյտին վրայ նոյնպէս կը դիտուին, եւ մեծ քանակութեամբ, առագիններուն գոյնով գիրաւոր՝ որոնք ուղղակի ցամաքային ծագում ունին անտարակոյս, և սուզիւ ալ ի սկզբան երկրի անմիջապէս մօտերը գտնուող սառի հատորներու վրայ կը տեսնուին անոնք:

կոյտերը չուրջ մէկ մէթր խորութեան մը մէջ կը տեսնուին ամէնքն ալ՝ մակերեսութեան անուշ ջրի խաւին եւ միատարած ադի ջուրի անջատիչ սահմաններուն մէջ: Լօռերն ալ միեւնոյն խորութեան մէջ կը ծփան, այլ մէթր մինչեւ մակերեսի վրայ կը տեսնուին:

Երկար օրեր այդ ծաղկիկի (*florule*) մանրադիտական ուսումնասիրութեան եաեւէ կ՛իյնամ: Այդ բուսեղէններու մէջտեղ կը գտնեմ գործարանաւոր էակներ· ջրակենսակիներ, ծաղկաբերներ (*flagelliféres*) ու պաքտերիաներ անգամ: Ասոնք ամենայաճախական հետազօտութիւններ են անչուշտ, այլ ես ո՛րչափ աւելի ախորժելի պիտի գտնէի դէպ ի հիւսիս գնացքի մը մէջ պայքար մղել սառնամանեաց դէմ:

Ա՛ւ այժմ այդ պայքարի համար կը պատրաստուինք: Մեր ձեռք առած մինջոցները թէ՛ յարձակողականի պիտի կրնան ծառայել ու թէ նահանջի՛ եթէ երբէք նահանջել պէտք ըլլայ: Զեռավար բալխիրներն աչքէ անցուելով նորոգեցինք ու չնաձիգ հինգ բալխիրներու չինութեան ակսանք: Վազր պիտի ձեռնարկենք բայեամներու չինութեան՝ փոկնիով կամ առագաստի կտաւներով: Այդ նաւակներէ մէն մին երկու հոգի պիտի կրնայ առնուլ· 3 մէթր երկայնք պիտի ունենայ, 0 մ. 80 լայնք եւ 0 մ. 40 խորութիւն: Վեց բայեամներ չինելով մեր հանդերձանքը կատարեալ պիտի ըլլայ փաուսոր նահանջ մը կատարելու: Ասեն ասեն որոշ պարտութիւն մը կրելու կը բաղձամ գրեթէ՝ ցուցնելու համար թէ քանի՛ տեսակ ապաւէններ ունինք ու միանգամայն այս չլսուած անգործութենէ ազատելու համար:

Բայեամները ըստ ամենայնի կը պատասխանեն մեր ըղձանքներուն: 30 քիլոկր· 5 կշռելով միայն՝ պարտով կրնան քաշուիլ անաչխատ եւ՝ ծովու վրայ երկու հոգի կրնան առնուլ՝ հարիւր օրուան ուտեստով:

Օգոստոս 5.— Լայնայթ 82° 7′ 3: Ամառուան աքանչելի օր: Արեւուն տակ երկնցած՝ այնպէս կ՛երեւակայեմ թէ սիրեցեալ հայրենիքս գարձած ըլլամ իր բարեբարեկիր լեռներուն ու հովիտներուն միջեւ: Այս չղշղոցն լուսոյ ճառագայթումով պատրանքը կարելի կ՛ըլլայ: Հոս՝ ինչպէս վարը՝ թեթեւ ամպեր կը ծփծփան խիստ բարձրերը, ու դաշտանկարին վերեւը կը տարածուի կապուտակ գմբէթ մը բոցանչոյլ: Սառնամանեաց կապտորակ տարածութեան վերեւը խեհական ապիտակութեամբ տեսարան մ՛է այն գիւթահրաշ:

Բարեհաճութիւնն այնքան մեղմ է՝ որ խաղի սեղանը վերնայարկը կը հանենք: Սառապէս ամառն է այս:

Օգոստոս 12.— Սքանչելի եղեւոյր: Սմէն ինչ լուռ է

ու խաղաղիկ։ Սառահատորներէ չիթ առ չիթ թափող ջուրին կարկաչը՝ կամ սառալեռնակներու կատարէն վար սահող ձեան խշդուկ չաչիւնը կը լսուի միայն։

Արեւը հիմայ հորիզոնին խիստ վարերն է՝ ոսկեփայլ ամպերով պատատուն՝ որք սմբթի երկնքի մը թեթեւ կապոյտին մէջ կը մարին տակաւ։

Օգոստոս 21.— Լայնոյթ 81° 4′, Զ։ Համարեա՛ թէ անշարժ կը մնանք։ Հոսանքն օր մը հիւսիս կը տանի զմեզ, յետոյ կը դարձնէ դէպ ի հարաւ։ Այսու հանդերձ կը կարծեմ, ինչպէս համոզուած եմ միշտ, թէ մեր ուղեւորութիւնը երեք ասրիէն՝ կամ աւելի ճիշտ երեք ձմեռ ու չորս ամառէն աւելի չկրնար տեւել։ Ասկէ երկու տարի հաք վերադարձած պիտի ըլլանք(1)։ Ցառաջիկայ ձմեռ ապահովապէս դէպ ի հիւսիս պիտի քշուինք, եւ ձմեռն ալ չուտ չուտ կը մօտենայ։

Ամառն հիմայ լմնցած կ'երեւայ։ Բարեխառնութիւնը — 4° եւ — 6°ի միջեւ կը փոփոխուի։ Բոլոր լճերն ու բոլոր ջրբանցքները մարդ մը վերցնելու չափ թանձր սառախաւով մը ծածկուած են արդէն։

Առտուն եւ կէսօրէ հաք չմուշկով արշաւ մը կը կատարեմ։ Սառակոյտին մակերեսը նպաստաւոր է՝ թարմ ձեան փափուկ սաւանով մը ծածկուած։ Այս օրերս բազմաթիւ չրմուղներ բացուած են նաւուն մօտերը, որոնցմէ ոմանց ափունքն արդէն թեթեւ ճնշում մը կրած են, եւ անոնց վրայ սառոյցը անհաճոյ կերպիւ կը կքի չմուշկին ներքեւ։ Կը յաջողիմ սակայն անարգել անցնիլ անոնց մէջէն, մինչ չուներն այդ բարակ կեղեւը կը փչրին ատէպ։ Սառակոյտն եթէ այս վիճակի մէջ մընայ՝ չմուշկուժի համար աքանչելի գետին մը պիտի ընծայէ յառաջիկայ ձմեռ։

Օգոստոս 27. Պլեսինկ իր գիշերային պահաժամը լմնցուցած խցիկը իջնալու վրայ էր՝ երբ մեզմէ քիչ անդին ձեան վրայ ճերմակ բանի մը խլրտիլը կը նշմարէ։ Այս միջոցիս ժօհանէսվերնայարկը կ'ելլէ բժիշկին տեղն անցնելու համար, եւ միասին նաւին չրջավայրերը կը դիտեն ուշադիր։ Շատ չանցած տարակոյսի տեղի չմնաց. այդ խլրտող ճերմակ մարմինը արջ մ'է յայտնապէս։ Իսկոյն երկու բարեկամք մէյմէկ հրացան առնելով՝ նաւին առաջքը կը տեղաւորուին կենդանւոյն չարժումները դիտելու համար։ Կենդանին կը յառաջանայ զգուշօրէն, փչող թեթեւ հովը երկարօրէն ներս քաշելով՝ որպէս թէ հեռուանց հոտուըտալու համար իր առջեւ գտնուող սեւ մեծ

(1) Այս գուշակութիւնը կէտ առ կէտ պիտի կատարուէր։ Երկու տարի հաք Օգոստոս 22ին Ֆրամ նորվեկիոյ եզերքը կը հասնէր իրօք։

մարմինը։ Մեր հոգմաղացքը չուտ չուտ գառնալու վրայ է, այլ իր թեւերուն պտուտքը զինքը չհանգեկելէ զատ՝ կարծես ձգողական ազդեցութիւն մը ի գործ կը դնէ վրան։ Վերջապէս արջը առաջքի կողմը բացուած ճեղքի եզերքներուն վրայ կը հասնի. առիթը բարեպատեհ է։ Պլեսինկ եւ Ժօհանսէն իրենց հրացանները կը քաշեն, եւ կենդանին կ'իյնայ դիտապատ, որով թարմ մսի պաշար մը կ'ունենանք։ Այս տարի զարնուած առաջին արջն էր այս։

Այսօր բուն ձմեռային օդ։ Ձեան մրրիկ մ'անդադրում ու սոսկալի։

Օգոստոս 29. — Ձեան մրրիկ. Ինչ գեղեցիկ օր օգոստոսի։ Այլ ի՞նչ փոյթ. հովը զմեզ հիւսիսի կողմ կը տանի. էականն այդ է։ Երէկ 80° 53′ի եւս հասանք նոքէն։

Այս իրիկուն պատմուէ հայախօս չնկնելու զբաղած էի, ու Հիզկերսօն եկած էր ինձ օգնելու։ Աչխատած ժամանակնիս Ֆրամի ու անոր դիմացկունութեան վրայ կը խօսէինք, «Ուրիշ որ եւ է նաւ չատոնց ջարդուբուրդ եղած պիտի ըլլար։ Այլ վերջապէս, կ'աւելցնէր Հիզկերսօն, որ եւ է երկիւղ չպիտի կրէի եթէ պարագաները պարտաւորէին զմեզ այս պատուական նաւը թողլով ապաստանիլ հայեաձներուն՝ որք խիստ ընտիր նաւեր կ'երեւան աչքիս»։ Ոչ մէկ նախորդ արշաւ կ'ըսէր, ամէն կարելի պատահականութեանց դէմ մեզի չափ լաւ պատրաստուած չէր։ Սակայն եւ այնպէս ընտրելի կը սեպէր միշտ Ֆրամով վերադառնալ Նորվեկիա։ Յետոյ մեր գործի վրայ խօսեցանք, ու նաեւ թէ ի՞նչ պիտի ընէինք հայրենիք հասնելէ ետք։

— Դուն, ըսաւ Հիզկերսօն, հարաւային թեւեռ պիտի երթաս անշուշտ։

— Իսկ դուն քու հին արհեստդ նորէն ձեռք պիտի առնո՞ւս։

— Այո՛, այլ նախ չարաթ մը հանգիստ պիտի ընեմ։ Նորէն սալիս առջեւ անցնելէ առաջ՝ այսպիսի ուղեւորութենէ մը դարձիս՝ պէտք պիտի ունենամ այդ հանգստեան։

ԳԼՈՒԽ ՋՈՐՐՈՐԴ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇՈՒՆԸ ՍԱՒՍԿՈՑԻՒ ՄԷՋ

Ամառն անցած է ու մեր երկրորդ ձմեռումն սկսած։

Հիմայ խոտորանքի յեղականութեանց վարժուած՝ ժամանակը մեզ այնքան երկար չերեւար։ Իմ մասիս խորասուզուած եմ նոր խորհուրդներու կազմութեամբ։

Ամառը մեր պատրաստութիւնները տեսած էինք այն պատրաստին համար ուր սառակոյտին մէջէն նահանջ մը հարկ պիտի ըլլար։ Այդ պատահականութեան նանդէպ բաշխաֆներ չինուած էին, բալխրները նորոգուած, նպարակմունք պատրաստուած։ Մեհենոյն ժամանակ դէպ ի հիւսիս յառաջադրած արշաւոյս զբաղեցայ, որու համար պատպուէ բաշխաֆ մը չինեցի։ Այս խորհուրդի մասին Սվերտրուփէ զատ մէկու մը բան ըսած չէի։ Ծօսկէ յառաջ՝ նախ հարկ է ձմեռուան մէջ խոտորանքի արդիւնքները հաւկնամ։ Մինչ այս խորհուրդներու ու մտածումներու մէջ թաղուած էի՝ ապրելու սովորական կերպը կը չարունակէր նաեւ մէջս։

Սեպտեմբեր 6։ – Լայնոյթ 81° 13′ 7։ Ամուսնութեանս տարեդարձն է՝ որ ասկէ հինգ տարի յառաջ կատարուեցաւ . . . . Անցեալ տարի այս ժամանակներս յաղթանակի օր էր։ Թաթմիր կղզւոյն առջեւ սառնամանիք պարտութիւն կը կրէին մեզմէ, ընդհակառակն այսօր պոյ ըլլալու պատճառ մը չունինք։ Ծոտորանքը յուսացածիս չափ դէպ ի հիւսիս հեռուները չտարաւ զմեզ, եւ արեւմ. հիւսիսի հով սկսաւ փչել՝ անդամ մը եւս զմեզ հետ մղելով դէպ ի հարաւ։ Սակայն եւ այնպէս ինձ անանկ կը թուի թէ ապագայի մէջ այնքան դժնդակ ապասումներ եւ վհատութեան մեծ պատճառներ չպիտի ունենանք՝ որքան այս առաջին տարին ունեցանք սառնամանեաց մէջ։

Յաւելուած Սեպտեմբեր 6ին . . . Թերեւս երկուքս քովէ քով եկած սառակոյտի մէջ այս բնակութեան եւ անոր յեղաշրջման վրայ պիտի խօսինք՝ ինչպէս մէկը կը խօսի ընդմիշտ անցած բանի մը վրայ . . . Երկար գիշերը, անհուի գիշերը անցած է. արշալոյսը կ'երեւայ, խոտանձալից արեւ մը մեր առջեւը կը ծագի ճառագայթիչ . . . Ինչո՞ւ տարիէ մը այս մեծ ցնծութիւնը չպիտի ունենանք։ Այս ձմեռ Ֆրամը չկրնար արեւմուտքի ուղղութեամբ՝ Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկրին հիւսիսակողմը քշուիլ։ Այն ատեն ժամանակը հասած պիտի ըլլայ դէպ ի բեւեռ յառաջ քալելու։ Այս մտածումով սիրտս ուրախութեամբ կը խայտայ. այդ արշաւանքի համար

պիտի սկսինք պատրաստուիլ եւ ժամանակը պիտի անցնի չուտով։

Այդ երկրախուզութեան ծրագրին վրայ խորհած եմ արդէն, եւ սարուելիք իրեղէններն ու անոնց փոխադրութիւնն մտածութեանս առարկայ ըրած։ Որքան քննեմ կացութիւնը այնքան կը հաւատամ որ այսպիսի ձեռնարկի մը յաջողութիւնը հնարաւոր էր՝ պայմանաւ միայն որ Ֆրամ գարնան սկիզբէն իսկ բարձր լայնոյթի մը հասնի եթէ 84°ը կամ 85°ը բռնէ այն՝ փետրվարի վերջերը կամ Մարտի սկիզբները՝ այսինքն արեւը մեզ վերադառնալուն իսկ ճամբայ պիտի ելլեմ, եւ այդ ժամանակ մեր արշաւը դիւրին պիտի ըլլայ։ Ձորս – հինգ ամիս պիտի տեւեմ տակաւին, ու յետոյ դարձ տեսնելու ժամանակը պիտի հասնի։ Ինչ ուրախութիւն այն ատեն այս հանդարտ ու խաղաղ կեանքէ կարկամած ձգերս բեղուն գործունէութեան մէ մէջ վերջապէս պիտի ապագտին։ Աւելի կարեւոր աշխատութիւններ յառաջ տանելու համար նաւին մէջ մնալու տեղ այսպէս մեկնելը՝ կրնայ յիմարութիւն համարուիլ։ Սխա՛լ կարծիք. բացակայութեանս միջոցին մնացեալ եռանդով պիտի չարունակուին զննութիւնք։

Աչխատանոց ձմեռուան համար յարդարելով ածխամբեցի ամուսնութեանս տարեդարձը. քարտէղի հրաւան մը ղրի հոն, դոր եաքէն օրմնրով ու ձիւնէ տանիքով մը պիտի պատեմ։ Այս կարգադրութեանց չնորհիւ ամենասաստիկ ցուրտերուն իսկ՝ մեզմէ բարեխառնութիւն մը պիտի տիրէ գործանոցիս մէջ։ Եթէ ձմեռն այդ ապաստանարանը կարենամ օգտիւ գործածել՝ կրկնապատիկ գործ պիտի կրնամ տեսնել հոն քան թէ նաւուն լցարանին մէջ։

Սեպտեմբեր 9։ Լայնոյթ 81° 4′։ Շատ օրերէ ի վեր արեւը երեկոյեան ժամը տասնին մարը կը մտնէ՝ յաւերժական ապրտակութեան վերեւը սաւառնող անեղը ու անթաւ փառք մը թողլով իր ետեւէ։

Կէսօրէ ետք չմուշկով արշաւանք։ Բազմաթիւ ջրմուղներ սառնամանիքով ծածկուած են արդէն, եւ սառնատորները ճնշման հետքեր կը կրեն։ Տեղ տեղ 350է 450 մէթր լայնք ներկայող ջրանցք մը կը հանդիպիմ սակայն՝ որ աչքով կըտրածին չափ հեռուն կը տարածուի թէ՛ հիւսիս թէ հարաւ։ Սառոյցը խիստ լաւ կուգայ չմուշկի՝ որ առանց ամենափոքր ճիգի չուտ չուտ կը սահի անոր մակերեսի վրայէ՝ մանաւանդ հովին ուղղութեամբ քալուած ժամանակ։

Սեպտեմբեր 12։ – Ձախանի վրայ չնչարկեր չինուեցան, չորս չորս չուն պարունակող խորչերու բաժնուած ձիւնիղէն փառաւոր հիւղակներ՝ որք տաքուկ ընտիր ձմերանոցներ կը

ներկայէին։ Քվինքի ձագերը միայն նաւ կը մնան՝ ուր ուրախութիւն կը պատճառեն մեզ իրենց խայտանքներով։

Յաւէտ կանոնաւոր կեանքը զմեզ չըձապատող սառակոյտին չափ միօրինակ՝ կը չարունակէ միշտ։

Դիչերահաւասարը հասաւ։ Դիչերները մթին են հիմայ. կէսօրին արեգակը հորիզոնին 9° միայն վերով կը գտնուի։

Ժամանակս գործածութենէ էլ կ'անցընեմ ուր այն պատարանքը կուննամ ամէպ թէ տունս աչխատութեան սենեակիս մէջ գտնուած ըլլամ։ Եթէ սիրական արարածներէ իմ գառն բաժանումս չըլլար՝ ոչ մէկ տեղ կեանքն այնքան ախորժ պիտի երեւէր ինձ քան հոս, այս անբաւ հանդարտութեան մէջ։ Երբեմն կը մոռնամ իսկ թէ սառակոյտի մը մէջտեղ կը գտնուիմ։ Իրիկունը երբ ուսումնասիրութեանցս ու խոներուս մէջ թաղուած չունեորուն հաչիւնները կը լսեմ՝ ոտք կ'ելլեմ մտածելով իւրովի թէ ո՞ր բարեկամս կուզար այս ժամուս, եւ այն ատեն իրականութեան զգացումին կը գտնամ յանկարծ, կը յիչեմ թէ անձկալի ատնս մէջ չեմ գտնուիր, այլ բեւեռային սառնամանեաց՝ այլ երկրի այս մեռեալ գօտիին մէջ՝ ուր կըսկսիմ երկրորդ ձմեռուս մ'անցընել։

Սեպտեմբեր 23. Սառակոյտին մէջտեղ սրզիլուած մնալնիս ճիչդ տարի մը կ'ընէ։ Այս առթիւ Հանսէն մեր խոտորանքի մէկ քարտէսը կ'սկսի չինել Ըրած ճամբանիս չատ բան մը չէ մնացուչտ, թեպէտ բռնուած ուղղութիւնը ճիչտ գուչակածիս համեմատ էր։

1893 Սեպտեմբեր 22էն ի վեր՝ ուր սառակոյտին մէջ մըտանք, մինչեւ 1894 Սեպտեմբեր 22, 189 մղոն չտած ենք դէպ ի հիւսիս – 305 մղոնի տարբերութիւն մը կայ խոտորանքի մէջոցին հասնուած ամենէ հարաւային կէտին (1893 Նոյեմբեր 7) եւ ամենէ հիւսիսային կէտին միջեւ (1894 Յունիս 16)։ — Այս կերպիւ լայնոյթի 4° չտած գացած ենք, 77° 43'էն մինչեւ 81° 53'։ Մեր չափերին միջին ուղղութիւնն է Հիւս. 36° Արեւմ., ըսել է թէ Ֆանհէյնէն քիչ մ'աւելի դէպ ի հիւսիս։ Եթէ միեւնոյն գծի մը վրայ քչուելնիս չարունակենք՝ դէպ ի Սբիցպերկի արեւելեան – հիւսիս – հիւսիսային կողմը գտնուող կղզիները պիտի չանդիպինք՝ մեր բարձրագոյն լայնոյթին հասնելէ ետք 84°ի տակ՝ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրի Հիւս. Հիւս. Արեւել. մէջ Արեւ. դէպ ի 75° երկայնոյթով։ Մեր հիմակուան գտնուած կէտէն դէպ ի Արեւելեան–Հիւսիսի երկիրն հեռաւորութիւնը 827 մղոն է այդ ճամբով։ Տարին 189 մղոնի հաչուով՝ չորս տարի ու չորս ամիս պէտք պիտի լինի հոն հասնելու համար։ Այլ եթէ՝ ինչպէս կը յուսամ՝ խոտորանքը տարբին 305 մղոնի եւլէ՝ երկու տարի ու եօթ ամսուան մէջ կը

ժամանենք հոն։ Փոխադրութեան այսպիսի արագութիւն մը խիստ հաւանական է հիմայ. ասկէ ետք հարաւային կողմը աղատ ջուրի լայնածաւալ սահան՝ եւ առջեւնիս ալ սառնամանեաց հոծ զանգուած մը չունենալով՝ ա'լ ետ ընկրկելու վտանգ չպիտի ունենանք, ինչպէս պատահեցաւ անցեալ աշնան։

Ամառուան մէջ խոտորանքի ընթացքէն այնպէս կը հաւատամ թէ յառաջխաղացութեան եւ ընկրկումի այն վհատիչ փոխնիփոխութիւններն ա'լ լմնցած են։ Ինձ այնպէս կը թուի թէ սառոյցը պէտք ի հարաւ յեռախաղալու մեծ միտում մը չունի այժմուս. ընդհակառակը ձգտում կը յայտնէ հարաւային ու նոյն իսկ արեւելեան ամենաթեթեւ հով մը փչելուն՝ դէպ ի արեւմտեան հիւսիս պիտելու։ Սակէ զատ քանի յառաջանանք դէպ ի արեւմ. հիւսիս՝ փոխանցումի չարժումը հետզհետէ աւելի արագ պիտի ըլլայ։ Ֆրամի չափերը ժամերէ չափերէն աւելի հիւսիսային է, եւ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրէն անդին սառոյցը կղզիներու այս պատուարին միջոցաւ հիւսիսի ուղղութեամբ պէտք է քչուի։ Կը կարծեմ ուրեմն թէ մեր խոտորանքի ցոյց տուած ուղղութիւնէն աւելի բարձր լայնոյթի մը պիտի հասնինք, որով 85°ը բռնել կը յուսամ։

Սեպտեմբեր 27. — Այս օրուընէ սկսեալ բոլոր մարդիկը օրը երկու անգամ՝ ժամը տասնումէկէն ինչուան մէկ պէտք են չմչկել Մեզմէ ոմանք մարմնամարզի այս տեսակին այնքան վարժ չեն, եւ այս անպատեհութիւնը նահանջի մը պարագային ամենուս համար մեծ վտանգներու դուռ կրնայ բանալ։ Քանի մ'օր ետք պարանով բալխիր քաչելու վարժութիւն։ 120 քիլոկրամ բեռով բալխիր մը իրր փորձ կը ձգուայէ։ Ամրնսկէն՝ որ ի սկզբան պիւրին բան մը կը կարծէր գայդ չուտով կանգ կ'առնու ուժասպառ։ Նա կը պատմէ իր ընկերներուն որ այսպիսի ձանր բեռ մը երկար ժամանակ քաչել հարկ ըլլար՝ աւելի լաւ էր ձեան վրայ սարաձուելով մտնուան սպասել։ Հարկ է ուրեմն նաւուն մարդիկը վարժեցնել այս գործողութեան։ Աւսր հակառակ երեք չուներ բալխիրին լծուելով՝ փետուրի մը նման գայն կը քչեն կը տանին թեթեւակի։

Հոկտեմբեր 4. — Սառակոյտը քալելու համար աքանչելի պետին մը կը ներկայէ. քանի մը ոչ այնքան ընդարձակ գօտիներու մէջ միայն լեռնակներու ու ձեղքուածներու պատճառաւ անդնալի է այն։ Բալխիրի թողած հետքն ալ նոյնպէս լաւ է. չունեորուն ոտքերն իրաւ քիչ մը կը մխին, այլ երբ ձիւնը փոխադրիկներու միջոցաւ ա'լ աւելի խիտ դառնայ՝ այդ անպատեհութիւնն ալ պիտի վերնայ մէջտեղէն։

Բեւեռային մեր երկրորդ ձիչերուան նախօրը — ամենէ երկարն ու ցուրտն՝ որու արջային արչաւանք մը հանդիպած ըլ-

լայ երբէք — մեր բարոյականը գերընտիր վիճակի մէջ կը գտնուի. Յորեկի լոյսը կը պակսի օրէ օր. ընդհուպ պիտի անհետի խաւար, սակայն եւ այնպէս մեր արիւնթիւնը չնուազիր բնաւ. Զուարթութիւն ու աշխոյժ աւելի յարատեւ են հիմայ. այլ եւս չկան յուսոյ ու վհատանքի այն փոխնիփոխութիւնները՝ որք մեր բնաւորութիւններն այնքան խիստ փորձութեան մը ենթարկեցին. Մտային այս վիճակի պատճառը միջավայրի վարժութիւնն ու մեր կենցաղի բարեկեցութիւնն է անտարակոյս. Ցամրօրէն այլ հաստատապէս զգալ ի նպատակ կը յառաջանանք՝ քաղաքակրթութեան ամէն հանգստաւէտութիւն վայելելով. եւ յառաջիկայ ձմեռն ալ նախորդէն ա՛լ աւելի ախորժ կ'երեւի.

Վերնայարկին վրայ հաստատուած մեր աշխատանոցը խիստ տաք ու զուարթ խուց մ'է. հնոցը զոր զետեղած էի օձման ծառայող մեր իւղի պաչարը խոհանոցին մէջ օգտիւ գործածելու համար, իր ջերմութենէն մաս մը կը սփռէ հոն. երբեմն բարեխառնութիւնն այն աստիճան կը բարձրանայ՝ որ ոյտ ոյտ քրտինքներ թափելով կը հարկադրուիմ պատուհանը բանալ՝ զերօյի տակ 25 կամ 30 աստիճաններուց օդ մը ներս ընդունելու համար.

Մեր արշաւանքն որքան երկար ալ տեւէ՝ լոյսի ու վառելիքի պակասութիւն քաշելու երկիւղ չկայ բնաւ. Ֆորիւղի մեր պաչարը տասը տարի զմեզ լուսաւորելու կը բաւէ՝ ենթադրելով թէ լամպարները տարին երեք հարիւր օր վառենք. Միւս կողմէ՝ տակաւին ունինք հարիւր տակառաչափ ածուխ. Այսպիսի նպարակումով մը հրաբաններու վառելիքը խնայութեամբ գործածելու պէտք չպիտի ըլլայ. ձմեռը օրահին մէջ ուզածնուս չափ կրակ պիտի կրնանք վառել. վերջապէս ցուրտէն աւելի լաւ պատսպարուելու համար ծածքին վերեւը ինչուան նրբակառոյց (passerelle) վրան մը տարածել տուի. Նաւուն յետակողմը բոլորովին բաց կը մնայ՝ չրջականերու զննութեան համար.

Հոկտեմբեր 10. — Երեսուն եւ երեք տարեկան կ'ըլլամ այսօր. Այս մասին ի՞նչ կրնամ ըսել բայց եթէ սա թէ կեանքը կը սրանայ կ'անցնի անդարձ. Մեծ հանդէս կը տարբերի ի պատիւ իմ. սրա՛ն ու բոլոր նաւը գրօշազարդուած է.

Առտուն՝ չմշկոմ ամենացուրտ օդով Իրիկուանը ջերմաչափը կ'իջնէ —31°ի. Մննդեանս տարեդարձին այսպիսի ցուրտ օդ մ'ըրած չէ ամենեւին. Ինչպէս այսպիսի պարագայի մէջ սովորութիւն է՝ խոհակերը անթերի խնճոյք մը պատրաստած է մեզ.

Հոկտեմբեր 16. — Զորս օրէ ի վեր ահեղի ուրագան մը

կը փչէ. Հովը ձիւները վեր վերցնելով թանձրախիտ յորձանուտներով կը լեցնէ երկինքը. Ամէն հանգերձ չմուշկներով սովորական մարզանքը եւս չձգուիր.

Կէսօրին արեւը թերատակերպ կարմրագոյն գունաթ մը ձեւով կ'երեւի հորիզոնին վրայ. երթա՛ս բարով, կինասատու սիրելի արե՛ւ. այս վերջին անգամ է որ կը տեսնենք զքեզ.

Արագ արագ կը խոտորինք դէպ ի հիւսիս. 14ին զննութիւնը կը յայտնէ մեզ թէ 81° 32', 8ն ենք. 17ին՝ 81°, 47'. 21ին՝ 82° Արեւելք. Երկայնութեի 114° 9'ի վրայ.

Լայնոյթի 82°ը անցնելնիս տօնելու համար՝ սրահին մէջ փակցուած ոտանաւոր ազդ մը ուրախութեան հանդէս մը կը ծանուցանէ. Ընթրիքէ ետք նուագահանդէս՝ ուր Պենսէն մասնաւոր կերպով նչանաւոր կը հանդիսանայ. Խորաչափի չուանի կոթով իր նոր վարժութիւններու չնորհիւ երգեհոնը գործածելու թանկագին փորձառութիւն մ'ստացած է. Մերթ չարժումը կը դանդաղցնէ, եւ նուագը 2–3000 մէթր խորէն եւլածի պէս կ'երկարաձգի. մերթ կ'արագցնէ՝ որպէս թէ մակերեսին անմիջապէս ժոան հասած ըլլար այն. վերջ ի վերջոյ այնքան մեծ է յափշտակութիւնը՝ որ ԲեԳերսէն ու ես չկըրնալով դիմանալ կը վալսենք, կը բօլքայենք, երկու հոգիով ամենանչանաւոր պարանցիկներ անգամ կը ձեւացնենք. Ամբոխէն ալ կը յափշտակուի, ու պարերն ա՛լ աւելի աչխուժիւ կը չարունակուին, մինչ Թուղթ խաղացողները իրենց սեղանին կառչած կը մնան յամառօրէն. Նոյն միջոցին մեծաբանքներ կը բերուին. չոր պանան ու ձկնորսական պահածոյներ. Այսպէս միչտ զուարթ կը յառաջանանք դէպ ի նպատակ. Հիմայ կէս ճամբան ենք՝ Նոր-Սիպերիոյ կղզիներուն եւ Ֆրանսուա-Իոզէֆ երկրին մէջտեղերը

Օրերը կը չարդղեն օրերու՝ մեր կեանքի մէջ որ եւ է փոփոխութիւն մը չբերելով. Զբօսնելու համար հիւսիսայգի փառաւորութիւնը կը դիտենք՝ որ ամէն տեսնէ աւելի սքանչելի կ'երեւար. Իբր յիչատակելի դէպք՝ օրագրութիւնս Նոյեմբեր 4 թուով կը յիչատակէ արջի չարչող որսորդութիւն մը. Առտուն պտոյտի մ'ելած էի՝ երբ ի դարձիս կը տեսնեմ թէ Սվերտրուփ, Ժօհանսէն, Մօկսգատ եւ Հանրիքսէն հրացան ի ձեռին կը վազէին. Անմիջապէս հրազէնի ձայներ կը լսուին, չետոյ խիստ տագնապագութիւն մը. բոլ կամս, անկէ ետեւ ալ գուխիկի հրագինական թնդիւններ. Որսորդներէ մին՝ պահ մ'անչարժ կենալէ ետք քանի մը քայլ կ'առնու եւ հրացան մը կը պարպէ մինչդեռ ուրիչ մը հակառակ կողմ կ'ուղղէ իր զէնքը. Այս արձակազօրի վարժութիւնները ի՞նչ կը նչանակեն կը յառաջանամ չուտով . . . ո՛րքան մեծ կ'ըլլայ ուրախութիւնս երեք

արջեր գետին փռուած տեսնելով՝ մայր մը եւ իր երկու ձագերը։

Օդը խիստ ցուրտ է։ Հոկտեմբեր 22 երեկոյին ջերմաչափը կ'իջնէ — 36°ի։ Այսպիսի սաստիկ ցուրտի երկաթ չօչափելու չգար։ Մեր մատաղ չունեցէ մին օղակ մը լզելու ելլելով՝ խոկոյն վնասը կրեց, քանզի լեզուն մետաղին փակչած մնաց՝ ոսկորով բռնուած պէս։ Բարեբաղդաբար նոյն միջոցին Պենտասէն վերնայարկը կը գտնուէր։ Կենդանին վզէն բռնելով կ'արգիլէ լեզուն քաշել ազատելու համար անոր ըրած ձախող ոստոստումները, թևերաթիափաններ (moufle) կրող իր ձեռքերով երկաթը կը տաքցնէ, ու կը յաջողի չուռնն ազատել։

Նոյեմբեր 13.— Ջերմաչափը — 39° է։ Ցօրեկը սառակոյտի զանազան մասանց մէջ ճնշում։ Անոնց ճչուռն թնդիւնը սառոյցի ստորին բարեխառնութիւնը կը յայտնէ, տաբօրինակ չշուկ մ'որ գերբնական բան մը պիտի երեւէր եթէ պատճառը չգիտնայինք։

Փառաւոր լուսնկայով չմշկարշաւ մը։ Ո՛չ, մեր կեանքը յարատեւ տուայտ մը չէ՝ ինչպէս անշուշտ կը կարծեն մեր երկրի մէջ։ Ի՞նչ, օրինակի համար խիստ դժնդակ փո՞րձ մ'է գեղեցիկ ցուրտով մը աստեղազարդ երկնի մը տակ իբր փչին սահիլ անեղը սառնամանիսց վրայէ։ Մեր շուրջը կը ծաւալի սառակոյտի միատարած սաւանը՝ լուսնկայով արծաթափայլ, սառաբլուրներու չուքէն ձեւացած մթագին մեծ մեծ բիծերով խայտապիսակ, եւ վա՛րը վա՛րը պայծառ գիծ մը սառի հորիզոնը կը նիշէ։ Հարաւային կողմը՝ խորերը թերալոյս մը կ'արտածագի կարմրորակ, աւելի վերը դեղնագոյն, յետոյ կանանչ՝ որ կապուտակ անթաւ գմբէթին մէջ կը ձուլուի անզգալապէս։ Ներդաշնակութիւն աննկարագրելի՝ զոր միմիայն երաժշտութիւնը պիտի կարենար յայտնել։

Կեանքէ ապահով ներելի եղածէն աւելի է այս դիւմանրը։ Երեւոյթ մ'է ուրիշ աշխարհի, տեսիլ մ'ապագայ կեանքի։ Եւ ի գարձին երբ խաղաղ աշխատասրտին՝ ոտքդ կրակկին, մտախոհ վառած եւ երազանքի մը մէջ թաղուիս խոբասող, ի՞նչ, միթէ տառապա՞նք մ'է այս։

Նոյեմբեր 16.— Չմշկագնացքի մը միջոցին դէպ ի հիւսիս արշաւի իմ գաղանի խորհուրդներս կը յայտնեմ Սվերդրուփի։ Իրիկունը աւելի ընդարձակօրէն կը բացատրեմ ծրագիրս՝ որուն իր կատարեալ հաճութիւնը կուտայ։ Որ եւ է կերպիւ այդ ձեռնարկը պէ՛տք է փորձուի, նա՛եւ եթէ մարտին մէջ 85°ը չգտնենք։

Եւ իրաւի միակ միջոցն է այն թափանցելու անանկ սահմաններու մէջ՝ որոնց այլապէս չպիտի կրնանք հասնիլ։ Եթէ չժամանենք Բեւեռ՝ այն ատեն եւս կը դառնանք։ Կը կրկնեմ

ու կ'երեքնեմ թէ մեր արշաւի նպատակն այդ մթնոլորտական կէտին հասնիլ չէ՛, այլ բեւեռային տատանի անձանօթ մասերը երկրախուզել։

Թող չառարկուի ինձ թէ Ֆրամ իր խոտորանքը չարուեստական միջոցին կրնամ ա՛նկէն կարեւոր գիտութիւններ ընել՝ որքան դէպ ի հիւսիս այս գնացքիս մէջ պիտի կրնայի ընել։ Նախ՝ մեր մեկնելուն պատճառաւ նաւուն վրայ գիտական աշխատութիւնները չպիտի զգրկուին։ Երկրորդ՝ յառաջազրուած քննութիւններու միջոցին մեր կողմէ կատարուելիք ուսումնասիրութիւնները Ֆրամի վրայ կատարուելիքները պիտի լրացնեն՝ թանկագին բաժին մը բերելով գիտութեան։

Ուրեմն խորհած ձեռնարկս պէտք է որ փորձուի։

Այս կէտիս որոշումը արուելէ ետք ծանր հարց մը կը ներկայանայ։ Ե՞րբ պէտք է մեկնիլ։ Անտարակոյս գարնան, ամեն ուշը Մարտի մէջ։ Այլ ո՞ր տարին, 1895ի՞ն կամ 1896ին։ Ամենէ անյապաղ ենթադրութիւնն ընելով՝ այնպէս ընդունենք թէ յառաջիկայ Մարտին 83°ի եւ Արեւել երկայնոյթի 110°ի վրայ գտնուինք միայն այդ պարագային մէջ իսկ հարկ է անմիջապէս ձմեռայ ելլել, քանզի եթէ միւս տարին սպասենք վտանգ կայ որ կարած անցած ըլլանք այն կէտն՝ ուսկից ամենանպաստաւոր պայմաններու մէջ ժեր արշաւին կրնայ ձեռնարկուիլ։

Այն կէտէն ուսկից կ'ենթադրեմ թէ պիտի մեկնինք դէպ ի Ցլէժբլի հրուանդանը՝ Ֆրանսուա-Ժոզեֆ երկրի ամենէ հիւսիսային կղզոյն վրայ, հեռաւորութիւնը 400 մղոն է, ըսել է փոքր ինչ աւելի այն անկրպեակն՝ զոր տատակոյտներու վրայէ կարեցի անցայ Կրօնլանտի մէջ։ Այսպիսի գնացք մը առանց մեծ զժուարութեան կրնայ կատարուիլ եթէ ափունքներու մերձակայ մասերուն մէջ՝ սառակոյտը սաստիկ գարուփոսըլլայ իսկ։ Անդամ մ'որ ցամաք երկրի վրայ գտնուինք՝ որսորդութեամբ մեր պարէնը կրնանք հոգալ։ Այս 400 մղոն հեռաւորութեան վրայ հարկ է աւելցնել այն անկրպակը՝ զոր բեւեռի ուղղութեամբ կտրած անցած պիտի ըլլանք։ Որ յայնոյթը որ յաջողինք հասնիլ՝ ապահով ենք թէ չուներու օգնութեամբ կրնանք մեր վերադարձը կատարել։

Հիմայ ուղեւորութեան պայմանները ուսումնասիրենք։ Արշաւախումբը երկու հոգիէ եւ քանի եւ ուժ չուներէ վազմուկ՝ 1,050 քիլոկրամի բեռ մը պիտի տանի իր հետ։

83°է դէպ ի բեւեռ հեռաւորութիւնը 420 մղոն կամ 777 քիլոմէթր է։ Շուները երկու հոգւոյ օգնութեամբ օրը 15 քիլոմէթր պիտի կրնան յառաջանալ՝ անոնց ուժէն մէկը ճամբորդութեան առաջին ժամանակները 37 քիլ. 5ի ձանրութիւն մը

կրնալով քալել: Ասոր համար սառույցը զմեզ չրջապատող սառակոյտին նման միահարթ մակերես մը պէտք է ներկայէ, եւ այդպէս ըլլալուն մասին երկբայելու տեղի չկայ: Ուրեմն Ֆրէտրիք բաժնուելնէս յիսուն օր ետքը Բեւեռ պիտի ժամանենք: Ի կրօնլանտ վերադառն եւ հինգ օրուան մէջ առանց չուներու օգնութեան՝ 2700 մէթր բարձրութիւն հասնող սառնադէզերու մէջէն 345 մղոն տեղ փալած էինք:

Դէպ ի հիւսիս մեր գնացքէն ետք՝ ուտեստներու սպառումը 250 քիլօկրամի իջեցուցած է բալխիներու ծանրութիւնը, ինչ որ քանի եւ ուժ չուներու համար աննշան բան մ'ըսել է: Այս պայմաններու մէջ վերադարձը խիստ արագօրէն կատարել հնարին պիտի ըլլայ: Հնթադրենք թէ երթի նման յիսուն օր տեւէ այն, Պարագաններու համեմատ թէ՛ Սրիցպերկի մէջ՝ 540 մղոն հեռուն գտնուող եօթը կղզիները պիտի ուղղունք, թէ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրի վրայ Գլիժըլի հրուանդանը: Հնթադրե՛նք թէ այդ վերջին ճամբան ընարած հնք:

Մարտ 1ին Ֆրահմ կը բաժնուինք, Ապրիլ 20ին Բեւեռ հասած հնք: 1000 քիլօկրամ պարէն ունինք տակաւին՝ որ յիսուն օր կը բաւէ, այլ չուներուն պաշար չէ մնացած: Այն ժամանակ հարկ պիտի ըլլայ հնազհատէ մեր կենդանիները մորթել միւսներու կամ նոյն իսկ մեր սնունդին համար՝ եթէ ընտրելի սեպհնք պահածոյ ուտեստներ տալ անոնց: Բացի եւ երեք չուն քառասունուկէս օրուան ուտելիք պիտի հայթայթեն մեզ, եւ բալխիր քաշելու համար տակաւին հինգ կենդանի մնացած պիտի ըլլայ: Այդ ժամանակ, այսինքն Յունիս 1ին Գլիժըլի հրուանդանի հարաւակողմը պիտի գտնուինք, մեր ուղեւորութեան այդ մասին համար 12 մղոն օրական արագութիւն հնթադրելով: Այն ատեն մեզ պիտի մնան հինգ չուն եւ լինն օրուան ուտելիք:

Առով յուսահատական կացութիւն մը չպիտի ունենանք: Նախ ըստ ամենայն հաւանականութեան այդ ժամանակէն չատ յառաջ ցամաքն հասած պիտի ըլլանք, եւ այս եղանակին մէջ որսը առատ պէտք է ըլլայ այդ կողմերը:

Բեյէ՝ Ապրիլի առաջին օրերէն Գլիժըլի հրուանդանին մօտերը ազատ ջուրի սաւաններու հանդիպած է՝ որոնց վրայ թռչուններ կը տեսնուէին: Վերջապէս, խիստ տարօրինակ բան պիտի ըլլար եթէ այդ ժամանակէ յառաջ մեր ճամբուն վրայ թէ՛ արջի, թէ՛ փոկի եւ թէ ուրիշ թռչուններու չհանդիպինք:

Գլիժըլի հրուանդանն հասած առնինիս, ազատ պիտի ըլլանք հետեւելա երկու ուղեգիծերէ մին ընտրելու՝ կա՛մ Սրիցպերկի ճամբան Ֆրանսուա-Ժոզէֆի երկրի եւ Ժիլլիի երկրի արեւմտեան-հարաւ եզերքներէն, — եւ եթէ պարագանները

նպաստաւոր ըլլան՝ անշուշտ այդ ուղղութիւնը պիտի բռնեմ,— եւ կա՛մ Ֆրանսուա-Ժոզէֆի երկրի ճամբան՝ Ալեսարիոյ նեղուցէն, յետոյ այդ արքիպելագոսի հարաւային եզերքէն մէ դէպ ի Նոր-Զելանտա, մէ դէպ ի Սրիցպերկ՝ եթէ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրի անգլիական արշաւախումբին չհանդիպինք:

Հիմայ քննենք մեր գնացքը կազմելու կարող ամէն հաւանականութիւնները:

Դէպ ի հիւսիս յառաջանալով՝ սառակոյտը կրնայ մեր գլխուած կողմերէն աւելի դարուփոս ըլլալ: Հնթադրութիւն որ հաւանական չէ՝ միայն թէ այդ ուղղութեամբ ցամաք մը գլխուի, եթէ այդպէս է՝ հարկ պիտի ըլլայ պարագաններուն յարմարիլ: Որ եւ է կերպիւ, ինչ որ ալ ըլլայ սառոյցի վիճակը պիտի կրնանք միշտ յառաջանալ, միայն թէ մեր ընթացքն ձիգն յաւէտ կամ նուազ մեծ պիտի ըլլայ: Մարքհամ ընդգարուտ նուազներով անգամ խիստ դժուարուտ ճամբու մը վրայ յաջողեցաւ միշտ յառաջ երթալ: Այդ կողմերը ցամաքի մը գլխուիլը կրնայ մեր յառաջդիմութիւնները դիւրացնել անգամ, ինչ որ կախեալ է իր տարածութենէն եւ իր ուղղութենէն: Ովկիանոսի խորութեան եւ սառակոյտի խոտորանքի նայելով հաւանական չերեւիր թէ աւելի դէպ ի հիւսիս խոշորկակ կըզդի մը գտնուի:

Շուներէն կրնանք կորնցնել, այլ ապահովապէս ոչ ամէնքըն ալ միանգամայն: Մինչեւ հիմայ բացօթեայ կրցան ապրիլ՝ առանց ցուրտէն սաստիկ նեղուելու: Նհթադրելով իսկ թէ մեր բոլոր վոնմակը կը փճանայ՝ կրնանք մենք ինքներնիս քաշել տանիլ աղիներու մէկ մեծ մասը:

Եթէ ընդգարութենէ վարակուէինք՝ մեր կացութիւնը սոսկալի պիտի ըլլար անշուշտ: Արշաւախումբի առողջական գերազանց վիճակի հակառակ, այդպիսի փորձանք մը կրնայ սակայն պատահիլ ձիշդ գարունին՝ բալխիրով գնուութեանց եկելու պատուն չէ՞ր որ Նէյրսի անգլիական արշաւախումբը այդ ահռելի հիւանդութեան առաջին ախտանիշները ցուցուց: Չեմ կարծեր սակայն որ այդ ծանր պատահականութենէ երկինչելու պատճառ մը կենայ մէջտեղ: Մեր նաւաշնեկն աւելի ընտիր ու աւելի այլազան ուտելիքներու չնորհիւ՝ քան ինչ որ ունէին նախորդ արշաւախումբերը, կատարեալ առողջութիւն մը վայելեցին մինչեւ ցայսօր: Ուստի չեմ կրնար կարծել որ Ֆրահմէն ընդգարութեան սերմեր հետերնիս տանինք: Որքան հնար է անդարար ուտելիքներ ընտրած հնք մեր դէպ ի հիւսիս առաջադրած գնացքին համար: Ի՞նչպէս հաւատամ թէ այս ահարկու ախտին ծագելուն առիթ ուսն անունք: Սակայն պէտք է միշտ վտանգին առջեւ նետուիլ: Երբ ամէն զգուշու-

թիւններ ձեռք առնուած են՝ պարտքը յառաջ քալե՛լ է ան-վեհեր։

Քննելի ուրիշ կէտ մը կը մնայ։ Մեր թողուլ հեռանալուն պատճառաւ նաւուն մէջ մնացողներուն համար վտանգ չպիտի՞ հետեւի։ Երկու հոգիի բացակայութիւնը նաւազներու ոյժը չկարասցներ, տասնումէկ մարդ կրնան հարկ եղած գործողութիւնները կատարել։ Ատոր դէմ Քվիքի եօթ լակոտներէն զատ բոլոր չուներուն հեռանալը կարեւոր բան մ՚է։ Այլ իմ ընկերներս նահանջ մը կատարելու համար պէտք եղածէն աւելի թուով բալխիրներ ունին, մրանգամայն առատ ուտելիք։ Եթէ Ֆրաւնի գլխուն փորձանք մը գայ՝ խելք չհասնելիք բան մը պիտի ըլլար որ այդպիսի միջոցներով Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկիրը կամ Սբիցպերկ բռնել չկրնային։ Եթէ աղէտ մը վրայ պիտի հասնի՝ հաւանօրէն 85ի հարաւակողմը տեղի պիտի ունենայ։ Իբր հիմ մեր հաշիւներուն՝ 85ր բռնենք՝ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրէն միջօրէականին տակ։ Անկէց մինչեւ Ֆիժըլլի հրուանդանը միջոցը 180 մղոն է, եւ լինչուան եօթը կղզիները՝ 240 մղոն։ Ուրեմն, արկածի մը հնարաւորութիւնը ընդունելով իսկ՝ ապահով եմ թէ նաւորդք պիտի ազատին անվտանգ՝ եթէ պէտք եղած զգուշութիւնները ի գործ դնեն։ Դէպ ի Բեւեռ արշաւանքի խափանարար պատճառ մը չկայ ուրեմն, եւ այսպիսի երկրախուզութենէ մը ծագելիք գիտական չահը մեր վրայ պարտք կը դնէ ձեռնարկել անոր։

Հիմայ ուրիշ խնդիր։ Մեզմէ ո՞վ պիտի մնայ դէպ ի հարաւ։ Ես եւ Սվերտրուփ այսպիսի ձեռնարկի մը մէջ մեր ոյժին ու նկարագրին փորձերն ըրած ենք 1888ին ի կրօնլանտ կատարած մեր ուղեւորութեան ժամանակ, եւ այդ փորձը յաջողեցաւ կատարելապէս։ Ասկէ զատ մենք երկուքս միայն այսպիսի երկրախուզութեան մը փորձառութիւնն ունինք երկուքը միասին Ֆրաւնը չենք կրնար թողուլ, այդ բացայայտ է։ Մեր մէջէ մէկը մնալ պէտք է նաւուն նաւորդ անվտանգ հասցնելու համար, միւսն ալ պէտք է բալխիրով կատարելի արշաւին առաջնորդութիւնը ձեռք առնու։ Սվերտրուփի խելքը միտքը յառաջ քալել է, այլ ես չեմ կարող անոր ճամբայ ելլելուն որոշումը ընել։ Դէպ ի Բեւեռ գնացքն անտարակոյս չատ աւելի վտանգաւոր պիտի ըլլայ քան թէ Ֆրաւնի վրայ խուզարկութիւնը։ Ուստի եթէ դէպ ի Բեւեռ յառաջանալու պաշտօնը Սվերտրուփի յանձնեմ՝ դիւրագոյն պաշտօնն ինձ պահած պիտի ըլլամ դժուարագոյնն անոր յանձնելով, եւ եթէ երբէք տուժէ իր կեանքը՝ այս բանս աններելի մեղք մը պիտի անպակաս ինձ։ Սա ալ կայ որ ինն տարուընամէ մեծ է, եւ նաւուն առաջնորդութիւնն ալ մանաւորա-

պէս իրեն կը պատկանի։ Այս պայմաններու մէջ՝ որոշումս երբ ե՛ս պիտի մեկնիմ եւ Սվերտրուփ արշաւախումբը նորվեկիա վերադարձնելու հոգը պիտի ունենայ։

Իբր ընկեր ժօհանսէնն ընտրեցի՝ որ այսպիսի ձեռնարկի մը համար ամէն փափաքելի յատկութիւններն ունի։ առաջինը կարգի չմչկող մ՚է ու կայտառ մէկը՝ հաստատակամ ու հաճելի նկարագրով։ Որոշումս իրեն պիտի յայտնեմ ընդհուպ՝ որպէսզի պատրաստուելու ժամանակ ունենայ։ Արշաւը որոշած է սկզբամբ եւ եթէ արեւուն լոյսը բաւական ըլլայ՝ Փեորվաբրին պիտի մեկնիմ։

Զարմանալի արարածներ ենք իրաւի։ Օր մը մեր ձեռնարկի յաջողութեան վստահ եւ մեր որոշմանց մէջ անսասան ենք, հետեւեալ օրն վհատ եւ վարանոտ։ Օր մը հաճելի երազներով կ՚օթօրուիմ. կ՚երեւակայեմ թէ յաղթանակը կանգնած կը վերադառնամ հայրենիք, եւ յաջորդ օրը ապագային բերելիք արդիւնքներու մասին անստուգութեան եւ սկեպտութեան մէջ կը տատանիմ։

Նոյեմբեր 18. – Գրասեղանիս առջեւ նստած՝ գլխուս վերեւը կը լսեմ աղօրիին մանչիւնը եւ միեւնոյն ժամանակ Բեդերի ոռնաձայնը՝ որ Քվիքի ձագերուն օրական կերը կուտար, յետոյ յանկարծ կը մտածեմ թէ վերը դարձող այդ անիւը մեր թերակիրթ չնիկներուն համար խիստ վտանգաւոր կրնայ ըլլալ։ Տան վայրկեան առաջ ողբագին երկար հաչիւն մը կը լսեմ, առաւօտուց եւ յետին տագնապի ձիչի նման բան մը, ու գրեթէ անմիջապէս ետք՝ աղօրին կանչ կ՚առնու։ Արտօրնօք վերնայարկ ելլելով՝ կը տեսնեմ, աւա՛ղ, թէ երկիւղս իրաւացի է եղեր։

Մեր չան ձագերէն մէկն անիւին բռնուած՝ ողորմ կերպիւ կը դարձմշակի օդին մէջ՝ կողկոզագին հեծելով։ Այդ ողբ ու կոծերէն այն տասիճան կ՚ազդուիմ՝ որ առաջին վայրկենին կը մտածեմ կացինի հարուածով մը տապալել մեքենան՝ պզտիկ հէք կենդանին ազատելու համար։

Մօկադատի ու Պենսէնի օգնութեամբ կը յաջողիմ աղօրին կասեցնելով՝ թշուառ չնիկը բռնելու։ Բարեբաղդաբար ողջ է տակաւին, ու թէեւ չատ մը ճմլածնիկը ը դունած՝ իր օդային ուղեւորութենէ մեծ վնաս մը կրած չնկեր։ Նորէն իր չորս թաթերուն վրայ գտնուելուն զարմացած՝ պահ մ՚անշարժ մընալէ ետք հողին վրայ գտնուիլը կ՚զգայ ու խոյս կուտայ ցատքռտելով։

Տարօրինակ կեանք մ՚է այդ պզտիկ չուներունը, թեւեռային

րով վերնայարկը ելլելո՛ւն պէս՝ խայտալով դէպ ի լոյսը կը վազեն՝ ինչպէս տղայք Ծննդեան ծառին բալորտիքը։

Խեղճ չնիկներ, մինչեւ հիմայ հաւատն այդ խաւարամած ծածքին վրայ ապրեցան միայն՝ կապուտակ պեղեցիկ երկինքի երես տակաւին չտեսան։

Նոյեմբեր 19.— Առաւօտ խորհուրդներս կը հաղորդեմ Ժօհանէսին բացատրելով անոր ձեռնարկին ահարկու վտանգները, եւ կենաց կամ մահու խնդիրը մ'ըլլալը։ Ուսաի կ'ըսեմ իրեն թէ որ եւ է որոշում ընելէ յառաջ պէտք երկու օր լաւ մտածէ։

«Ոչ, պատասխանեց, մտածելու պէտք չունիմ. այս վայրկեանիս իսկ պատրաստ եմ ընկերանալու։ Վաղուց այդ ձեռնարկին վրայ խորհած եմ ես, ու ձեզ ուղեկից ըլլալ իմ ամենամեծ փափաքս է Պատասխանս այսօր ընդուներ էք կամ քանի մ'օր ետքը՝ մնեւնոյն բանն է քանզի երբէք չպիտի փոխուի։ Որոշումս անսասան է։

— Լաւ, եթէ այսպիսի արշաւանքի վտանգներու ու նեղութեանց վրայ խորհած էք, եթէ այս ձեռնարկի մէջ նկատողութեան առած էք մահուան հաւանական հեռանկարը՝ չեմ պնդեր աւելի երկար սպասել որոշումդ լսելու համար։

— Բաղ է, պատասխանեց Ժօհաննէսն, պատրաստ եմ ձեզ հետ գալ ո՛ւր եւ ե՛րբ որ ուզէք։

— Բանը կարգադրուած է ուրեմն, վաղը մեր պատրաստութիւնները պիտի սկսենք։

Նոյեմբեր 20.— Այս իրիկուն խորհուրդս իմացուցի նաւորդներուն։ Ամենքը բնականապէս կը փափաքէին ինձ ընկերանալ, ուսաի անոնց մորմոքները մեղմելու համար կը ջանամ նաեւ մնալով կատարելիք պաշտօնին կարեւորութիւնն ի վեր հանել։ Եթէ դէպ ի հիւսիս արշաւ մը կրնայ պանծալի ըլլալ բեւեռային աւազանը կարել անցնելն ու արշաւախումբն ողջ առողջ Նորվեկիա դարձնելը նուազ պատուաբեր չէ անշուշտ։

Հետեւեալ օրը պատրաստութիւնները կ'սկսինք։ Նախ եւ յառաջ երկու բայտեր կը չինենք՝ 3 մ. 70 երկար, 0 մ. 70 լայն իրենց միջին մասի մէջ, մէկը՝ 0 մ. 30 իսկ միւսը՝ 0 մ. 38 խորութեամբ։ Այս չորթեղէն թեթեւ նաւակներն՝ ինչպէս յայտնի է, մէկ հոգի կ'առնուն միայն, որ մէկ կողմէն խապտակ վերնամասին վրայ բացուած ծակի մը մէջ նստած կ'ըլլայ։ Որպէս զի ջուրը մակոյկին ներսը չի կրնայ թափանցել՝ թիավարը փակնոցէ մը հագած է՝ խապտակ անջրանցիկ, որ ծակը պատող փայտեղէն չրջանակին վրայ գոգնոցի նման կը պատշգամի, որով մարդը նաւակին հետ մէկ մարմին կ'ըլլայ։ Այս բայտերէ ամէն մէկը երեք ամսուան պահածոյ եւ չու-

ներու համար ալ բաւական ուտելիք կրնայ պարունակել։ Բացարձակապէս պէտք ունինք այդ նաւակներուն՝ սառնակոյտին վրայ գտնուող յրմուղներէն անցնելու ու յետոյ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրէն մինչեւ Սբիցպերկ կամ Նոր-Զեմպլա ճամբայ ընելու համար։

Մեր արշաւի ժամնաւորապէս յարմար բազմաթիւ բալխիրներ չինել կուտամ, որոնք տոկունութեան ու ճկունութեան ամէն փափաքելի պայմաններն ունէին որպէս զի կարենան լաւ մը դիմանալ բախիւնները ու ցնցումները՝ որոնց պիտի ենթարկուէին։ Այդ բալխիրներէն երկուքը բայտներու հաւասար լայնութիւն ունէին, այսինքն 3 մ. 70։

Այս պատրաստութիւններէ ետք ի՞նչ տեսակ պաշարներ ընտրելու մասին բազմաթիւ փորձեր կ'ընեմ։ Մեր ինչպէս նաեւ չուներուն ուտելիքները թէ՛ անոգեպար ու թէ թեթեւ պէտք են ըլլալ՝ որչափ հնար է։ Ասկէ զատ պէտք է ուշի ուշով քննեմ տարուելիք բոլոր գործիքները՝ վստահ ըլլալու համար թէ ըստ ամենայնի պիտի պատասխանեն մեր փափաքներուն։ Մեծ մասամբ այս զգուշութիւններէն կախեալ է վերջնական յաջողութիւնը։

Մոլոր խնդիր մ'ալ հագուստի ընտրութիւնն էր, զոր լուծելէ յառաջ գայլենիէ մեր սովորական ձորձերով չաս մ'արշաւներ կատարեցի։ Քիչ չարժուի ընելո՛ւս պէս՝ —37°, 6 ու նոյն իսկ — 41°ի բարեխառնութեամբ արիւն քրտինք կը մրսեմ։ Ըստ որում յայտնի էր թէ այդ հագուստները կրելու չափ ցուրտեր չպիտի ունենայինք՝ պէտք կ'ըլլար աւելի թեթեւ հանդերձներ առնուլ հետերնիս։

Նոյնպէս կը փորձենք մեր դագաղավայրի հանդերձանքն ալ։ Մեռածներս մեր վրանը կանգնելով բալխրազնացութեան համար մեր չինած մանրահնոցը կը վառենք ներսի պէս։ Մէկ ու կէս ժամու մէջ գործիքը երեք լիտր եռացեալ ջուր ու ու հինգ լիտր ալ ջուր կը հալեցնէ մեզ երկրորդ խորշի մը մէջ փակուած սառոյցն հալեցնելով։ Գործածուած սառոյցի բարեխառնութիւնն է — 35°։ Քարիւղի սպառումը 100 կրամ է միայն։ Բազմիցս կրկնուած փորձեր միշտ միեւնոյն գոհացուցիչ արդիւնքը կուտան։ Մոլոր հոգ մը պակաս ըսել է։

Ես մէկ կողմէ այս գործնական փորձերուն նաեւէն ինկած միջոցիս՝ ընկերներս ոչ նուազ պիտանի գործքերով զբաղած էին։ Մօկադատ բալխիրները կը պատրաստէ։ Սվերտրուփ իբր մահիճ ծառայող պարկերը կը չինէ, Փիւէլ չուներու գերձակուհիան պատուոյն հասած՝ խոհանոցէ գոհ պարապոյ ժամերը կը գործածէ իր ծուխերուն չափերն առնելու, կաշնաթաղեր ձեւելու ու կարելու։ Պլեսինկ մեր ուղեւորութեան դեղերը կը

պատրաստէ, Հանսէն՝ աստղաբաշխական դննութեանց կարեւոր ցուցակները եւ ժամանակացոյցերու կոր գծերը, մինչդեռ ուրիշ մը՝ նաւու բոլոր օրագրութեանց ու հետս տանել ուզած ամէն դննութեանց պատճէնը կը հանէ բարակ թուղթի վրայ։

Այս միջոցիս գիտական քննութիւնք դադրած չեն բնաւ։ Աչնան մէջ Հանսէն եւ Ժօհանսէն իրենց գործիքները ձիւնեղէն հիւղակի մը մէջ զետեղած էին ուր առանց թաթպանի ու առանց հովերէ ներգուելու կրնան գործածել զանոնք։ Այս դիտարանի ներսի կողմը բարեխառնութիւնը տաք չէ ճշդու. 20է 25° զէրօյի տակ, այլ մեր աստղաբաշխն ու մետէօրաբանը կարծես այդպէս ըլլալը չեն զգար անգամ։

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԶՄՌԻՒՆ ՍԱՒԻԱԿՈՅՏԻՆ ՄԷՋ

Դեկտեմբերի սկիզբներն առաջին անգամն ըլլալով նաւուն վրայ հիւանդ մ'ունենալուս պատճառաւ կը տրամմինք Սվերտրուփ աղեաց ապավիժում մը կ'ունենայ՝ հաւանօրէն ինքզինք յանկարծական ցուրտի մ'ենթարկած ըլլալուն հետեւանքը

Դեկտեմբեր 12ին, Ցրտամ 82° 31'ը կը բռնէ։ Ասկէ յառաջ նաւ մը այս աստիճան բարձր լայնոյթի հասած չէր երբէք։ Բեւեռի ու մեր մէջ գտնուող անկրպետը 833 քիլօմէթր է միայն, Բարիզի ու Մարսիլիոյ հեռաւորութիւնը՝ 30 քիլօմէթր տարբերութեամբ։ Միւս օրը մեծանդէս տօն այս յաղթանակի համար։ Խնճոյք, երաժշտութիւն, այր մարդու յատուկ պարանցիկ՝ Լարսէ կատարուած։ Մեր ուրախութիւնը կատարեալ պիտի ըլլար առանց Սվերտրուփի հիւանդութեան՝ որ տակաւին բուժուած չէր։ Այդ ընդհանուր կերուխումի մէջ խիստ մուժկալութեան մը դատապարտուած ըլլալը մեծ կսկիծ մ'է իրեն համար՝ որ կատարեալ աղայ մը՝ ամէն բանէ պիտի ուտէր՝ եթէ վրան չհակէին։

Դեկտեմբեր 23. — երկու օրէ ի վեր տարաբաղձելեան սաստիկ փոթորիկ։ Հովին արագութիւնը մինչեւ հաչուով մանրերկրորդին 13է 14 մէթր կը հասնի։ Ձեան մրրիկներ երկինքը կը մթագնեն՝ նաւու վերնայարկին վրայ բարձրանդակներ պատուարին ներքեւ դէզաձեւ կուտակուելով։ Ձմեռուան կատարեալ պատկեր մը։

Ծանրաչափը 726ի իջնելէ ետք կ'սկսի կամաց կամաց բարձրանալ, իսկ ջերմաչափը՝ ինչպէս միշտ՝ հակառակ ընթացք մը բռնած է՝ կէսօրէ ետք — 21°, 3ի բարձրանալով։ Այդ փոթորիկը զմեզ տարաւ հասցուց 83°ի ու կարելի է աւելի հեռուն ալ։

Այս միջոցիս սառակոյտը՝ որ երկար ժամանակէ ի վեր հանդարտ էր, չարժուի քանի մը նշաններ կը ցուցնէ։ 22ի գիշերը Ցրտամ սոսկալի բախիւն մը կ'ընդոստնի եւ ճնշումներու մանչիւնը մեր խիստ մօտերը լսելի կ'ըլլայ։ Տասներկու ժամ վերջ՝ նոր ցնցում աւելի եւս ուժգին։ 23է 24ի գիշերը խորաչափական ծակին ու օդերեւութաբանական դիտարանին մէջտեղը սառոյցը կը բացուի։ Ամենէ կարեւոր գործիքները

պատահական ազէտէ մը պէտք է ընդ փոյթ ազատել։ Այս բախիւնները սովորութիւնը վազուց կորսուսած մեր ջղերը հիմայ դժնդակ տպաւորութիւն մը կը կրեն ցնցումներէն։

Դեկտեմբեր 27. – Դա՛լթեալ Մնունդ մը մերիններէն հեռու։ Այս փորձութեան մէջ յոյն ինձ զօրավիգ ունիմ, քանզի անընատուգութեան այս երկար օրերէ ետք կ'ընդհմարեմ յայտնութիւնը, այս խաւարակուռ գիշերի վախճանը։

Եթէ աշխարհախոյզին կեանքը դժնդակ է եւ յուսախաբութիւններէ կազմուած, գեղեցիկ ժամեր ալ ունի այն՝ երբ անյողդողդ կամքով կը յայդոզի յաղթել ամէն խոչընդոտներու, եւ երբ յարատեւութեան չնորհիւ ներելի կ'ըլլայ իրեն վերջնական յաղթանակը նշմարել։

Մննդեան նախօրը մեծ հանդիսիս տօնուեցաւ։ Պարապային յարմար նոր ըմպելի մը չկրնար Պլէսինկի գործակցութեամբ, «հիւսիսային լայնոյթի 83ի Շամբանեան», հիւսիսային տեսակ մը մորմնիի ազնիւ պատուղի կազդուրիչ հիւթով պատրաստուած։

Միւս օրը խնճոյք, եւ ընթրիքէ ետք մեծ պարահանդէս, որու մէջ Հանսէն ու ես բացակայ եղող գեղեցիկ սեռը ներկայացնելու պատիւը կանխնանք։ Մօկզատի ջուխակով կազմուած նուագախումբը մինչեւ ուժասպառ իյնալը պիտի նուագէ՝ որպէս զի պարողներու ու մանաւորապէս Բնդերսոնի աչխոյժը կարենայ գոհացնել։

Եւ այս մէջտեղիս յաջող հովը կը փչէ մինչ, որու չնորհիւ 83° անցած ենք հաւանօրէն, քանզի փոթորիկը մեզ չէր թողած որ մեր դիրքը ճշդենք։ Օրուան մէջ ատող մը երեւալով Հանսէն վազեց իսկոյն եւ ստուգեց թէ հիւսիսի 83° 20'ի վրայ կը գտնուինք, լուր մ'որ ընդհանուր ցնծութիւնն առելցուց։

Դեկտեմբեր 28. Ծրաւ երէկ չատ բախիւններ կրեց։ Զահանի վրայ բացուած ճեղքը լայնցաւ եւ հիմայ անցք մը ձեւացուցած է։ Երկոյեան ժամը իննուկէսէն սկսեալ հետզհետէ աւելի բուռն նորանոր ցնցումներ իրար կը յաջորդեն։ Սառոյցը մեզ անմիջապէս մօտ տեղ մը գործի վրայ է յայտնապէս։

Կացութիւնն երթալ քննելու համար ոտք կ'ելլէի՝ երբ Մօկզատ եկաւ իմացուց թէ նուէին առաջակողմին մօտ անապին սառալեռնակ մը բարձրացած էր։ Լապտերներ առած վերնայարկը կը վազենք։ Նաւաքթի հեծանէն յիսուն եւ վեց քայլ հեռուն՝ ձախանի կողմը բացուած անցքին վրայ հետզհետէ սառահատորներու չեղջակոյտ մը կը բարձրանայ՝ որու չուրջը ամենասաստիկ ճնշում մը տեղի կ'ունենայ։ Սառոյցը կը չառաչէ ու կը ճարճատէ, ու պահ մը լուռթենէ ետք ճարճատիւնը աւելի ուժգին կերպով կ'սկսի ու կը տկարանայ նորէն։

Այս բոլոր տարօրինակ թնդիւնները նուագաւոր հանգամանք մ'ունին։ Սառալուրը նուէին ուղղութեամբ կամաց կամաց կը յառաջանայ, մինչ Ծրաւը արգելափակող սառահատորը ճեղքուած վնասուած կ'ելեւէւի։ Մէկ վայրկեանէ միւսը կացութիւնը յոյժ տագնապալի կրնայ ըլլալ, ուստի պահնորդին կը պատուիրեմ հսկել ուշադիր ու կանչել ինծ եթէ սառալուրը յառաջ խաղայ կամ նաւուն չուրջը սառոյցը խորտակուի։ Ճընչումը հաւանօրէն իր ուժգնութիւնը պիտի կորսնցնէ տակաւ առ տակաւ։ Մինչեւ այն ատեն՝ խցիկս կը դառնամ ննջելու։

1895 Յունվար 2. Ամանորի առթիւ այնքան տարօրինակ ղգացումներու ենթարկուած չեմ երբէք։ Այս նոր տարին կեանքիս ամենակարեւորներէն մին պիտի ըլլայ անտարակոյս, քանզի յաղթանակ ու կեանք կամ պարտութիւն ու մահ պիտի բերէ ինձ։

Սառամանեաց այս աչխարհի մէջ տարիները կանցնին առանց իրենց ետեւէ հետք մը ձգելու, ու ինչպէս չենք գիտեր ապագան՝ նոյնպէս չենք ալ գիտեր թէ ինչ կընձեռեն մեզի։ Այս լռիկ բնութեան մէջ եղելութիւններ չկան։ Սոյն մունջ աչխարհը պարուրող խորունկ մթութեան մէջէն՝ աստղերու չողիւնը ու հիւսիսայգի բոցերը կ'տեսնուին միայն։

Տարւոյն վերջին օրը նոր հրճուանքի մ'առիթ եղաւ։ կէս գիշեր զարնելուն Պլէսինկ նորվեկիական օղիի չիշով մը սրահ կ'մանէ, ու եռանդագին բաժակներով 1895ի գալուստը կ'ողջունենք։ Սվերտրուփ ծովահէնի ընկերութեամբ ձեռնարկելիք արշաւիս յաջողութեան մասին ամենուն մաղթանքները կ'մատուցանէ ինձ, ու ես ալ իմ կողմէս նաւուն մէջ մնացողներուն ու անոնց յաջողութեամբ Նորվեկիա վերադառնալուն կ'խմեմ։

Այս նոր տարին իսպառ անծանօթ աչխարհի մը սեմին վրա կ'գտնէ զմեզ։ Հաւն որ այս պահուս կայմերը տակնուվրայ կ'ընէ, մարդերէ զեռ անծանօթ լայնոյթներու մէջ կ'քշէ կ'տանի զմեզ։ 1895ը դէպի հիւսիս այս գնացքին բարձրակէտ տը պիտի նչանէ՝ եթէ մեր յոյսերը քանդող որեւէ դէպք չպատահի։

Յունվար 3. – Սոսկալի հնհնուքի օր մը։ Երէկ ապագայի ծրագիրներ կը կազմէինք։ Այսօր քիչ մնաց որ սառակոյտին վրայ մնանք անյարկ անապատէն։

Առտու ժամը չորսին սառոյցը որ քանի մ'օրէ հետէ հանդարտութիւն չունէր, ցնցիւններու չրջանի մը մէջ մտաւ։ Շարժումը մեծ չէ ի սկզբան, այլ ժամը ութին՝ արթնցած պահուս ամէն կողմէ չառաչիւններ ու ճարճատումներ կը լսուին միայն։ Ծրաւմէ երեսուն քայլ անդին, ձախանի կողմէ բացուած անցքի հրկայնութեամբ յաղթ սառաթլուր մը կը բարձրանայ,

եւ այդ կողմէ փեռեկմունք կը յառաջանան նաւէն մինչեւ տան եւ ուր քայլ անդին Սառակոյսին վրայ ցիւրացան դռնուած ամէն առարկաներ նաւ բերել կուտան, մասնաւորապէս այն տախտակներն ու գերաններն՝ որք անցեալ ամառ օդերեւութաբանական դիտանոցին չինուելեան ծառայած էին։ Հորին մէջ թողուած խորաչափի չուանը դժբաղդաբար կարելի չըլլար ազատել։ Կէսօրին՝ աշխատութեան վերջացած պահուն՝ ճնշման ուժգնութիւնը կը սասականայ յանկարծ։ Ջախանի սառըլուրը երթալով կը մօտի. միեւնոյն ատեն սառոյցը կը բացուի՝ խորաչափական կռմռածը կուլ տալ սպառնալով։ Բանի մը մարդիկ յառաջ նետուելով կը յաջողին սառակոյտի ցնցիւններէն փրկել թանկագին գործիքը։ Կացութիւնը խիստ տնգնապալի կը դառնայ։ Սառակոտորներու թոհուբոհը կը յառաջանայ չուտ չուտ, եւ եթէ նաւն իր սառեղէն օրրանէն դուրս չցատկած հանի մը՝ ծանր արկած մը կրնայ պատահիլ։

Կէսօրէ ետք պատրաստութիւններ կը տեսնենք Ֆրամէն դուրս ելլելու։ Եթէ վախցուած աղէտը տեղի ունենար։ Բալխերները, խայտիները եւ հարիւր լիտր քարիւղ պարունակող ընդունարանները վերնայարկը կը հանուին։ Շուներուն համար քանի եւ հինգ մետրոկ պաքցամատ, տասն եւ հինգ անոթ հաց ու քարիւղի չորս հազազակ նախանի ու առոյքի կողմը սառոյցին վրայ կը դրուին։

Ընթրիքի ատեն սառոյցի մռնչիւնները կը յաճախեն եւ յանկարծ ճիչդ մեր վարովը ահռելի չառաչիւն մը լսուելով մէկ ոտտումով վերնայարկ կը նետուինք։ Հիմայ ուրիշ կողմէ նոր յարձակում մը կը պատրաստուի։ Ջախանի կողմի սառակոյտը՝ որ մինչեւ այն ատեն հանդարտ մնացած էր, նոյնպէս խլրտիլ կ'սկսի։ Այդ մասին մէջ մինչեւ Ֆրամի յետակողմը ճեղք մը բացուած է՝ մեր մթերանոցները վտանգելով։ Պահ մը եաք վախն ա՛լ աւելի սաստիկ կ'ըլլայ ձախանի վրայ։ Սառոյցը կը ճայթէ ու միեւնոյն ատեն կոշակ մը չնչարկը կը կոխէ։ Կենդանիները ազատելու համար կորսնցնելու ժամանակ չկայ։ Բեզերը արիաբար ջուր կը նետուին ու վոնմակն ազատ կը թողու։ Քանի մը չուներ խորչերը կծիկ եղած դուրս ելլել չուզելով՝ հարկ կ'ըլլայ բանի քաշքշել զանոնք որպէս զի չմեռնին։

Կէսօրէ ետք՝ ամէն պատահականութեան առջեւն առնելու համար նախանի կողմը մեծ սառաբլուրին վրայ երկու հարիւր օրուան ուտեստ մեծ մթերք մը կը հաստատուի՝ վրաններով, հնոցով եւ նահանջի համար հարկ եղած ամէն իրեղէններով։ Այդ սառահատորը խիստ տակուն ըլլալուն ամենաքուռն բախիւններուն անգամ կարող էր դիմանալ

Գիչերը պահնորդք պատուէր ստացան ուշադիր հսկել սառոյցի չարժումներուն, մանաւանդ մթերքին մօտ, ու ամենաչնչին վտանգ մը պատահելուն՝ իմացնել ինձ։

Օրագրութիւնս յօրինած միջոցիս՝ սառակոյտը կը ճռնչէ ու կը հեծեծէ անդադար։ չարձակումը կը չարունակուի մեչտ . . . կացութեան վտանգներուն միտ չդնելով ամէնքը զուարթ են, իրիկունը ճատրակի սիրահարներն բատ սովորականի իրենց խաղը կը խաղան։ Այս սոսկալի չարձակումը մեր կեանքի միօրինակութեան մէջ իբր զուարճալի միջադէպ մը կը նկատուի մեզմէ։

Յունվար 4.— Հանդարտ գիչերէ մը ետք՝ սառոյցը կը վերըսկսի ձիծիւլ օրուան մէջ, եւ երեկոյեան ժամը իննին նորէն ճնշումներ։ Մեր սառեղէն օրրանին մէջ ետեղէն ճեղքեր կը բացուին, միեւնոյն ատեն սառաբլուրները հետզհետէ բարձրանալով՝ կ'սպառնան ծածքին վրայ իյնալ թաւալգլոր։

Նահանջի համար ամէն հանդերձանքներն եղած են։ Ամէնքն առանց հանուելու պատրաստ են՝ առջին հրամանին իրենց պարկերով վերնայարկը նետուելու պատրաստ։

Այս աւերանքի տեսարանին վերեւ՝ լուսինը կը փղփղէ պայծառափայլ՝ չարձակման յառաջդիմութիւնները դիտելու դիրութիւն տալով։

Յունվար 5.— Առտուան ժամը հինգին Սվերտրուփ կ'իմացնէ ինձ թէ սառաբլուրը Ֆրամի դիմաց եկած հասած է եւ վերնայարկին վրայ պիտի տապալի։

Թնդիւնը սոսկալի է։ օրոտումը կը գոռայ անդադար։ վերջին Դատաստանի օրը կարծես հասած ըլլայ . . . : Մէկ վայրկեանէ միւսը աղէտը կրնայ պատահիլ։ Հրաման կը տրուի լըցուարանի մէջ մնացած բոլոր պաշարները սառոյցին վրայ փոխադրել, եւ մուչտակներն ու հանգերձեղէնները վերնայարկը հանել, ուսկից վերջին պահուն սառակոյտին վրայ պիտի նետուին։ Ցետոյ բեզրոլաչարժ նաւակը մեծ սառաբլուրին մթերանոցը փոխադրուեցաւ։

Երեկոյեան ժամը ութին, գերեկուայ հանդարտումէ մ'ետք՝ չարձակումը աւելի քան երբէք ահեղօրէն կ'սկսի կրկին։ Ջախանի սառաբլուրը հետզհետէ մեր վրայ ծռելով՝ սառի հատորներ ու ձեան կոշակներ կը թափէ վերնայարկին վրայ։ Բեզեր բան մ'առնելով նաւը լեցուղ սառոյցներուն մէջ կատաղի պեղումներ կ'ընէ, եւ կ ուզէ դուրս նետել զանոնք։ կացութիւնը քննելու համար իր եռեւէն կ'երթամ . . . , վտանգն հաւկնալու համար երկար դիտելու հարկ չկայ։ Այսպիսի թշնամւոյ մը դէմ բանով պատերազմիլ անօգուտ բան էր, ուստի եաք կը կանչեմ Բեզերը՝ յորդորելով զանի իր այն ուրիշ աշ-

խառնուքի մը գործածել։ Խօսքը բերանս էր տակաւին երբ նոր ճնշում մը տեղի ունեցաւ զարհուրելի բախիւններով եւ ահալուկու ճարճատիւններով. «կարծեցի թէ բանս ալ ետ ալ դժոխոց անդունդը կը պարբերինք» ոռնաց Բեզեր։ Նաւու յետասաքը (dunette) կը նահանջեմ ու կարգելեմ Մօկսդատը՝ որ նոյնպէս՝ բան ի ձեռին՝ կը վազէր իր ընկերի օրինակին հետեւելու։

Սառնատարներու ծանրութեան տակ՝ որք եւս քան զեւս մեծաքանակ՝ նաւու ծնօտին վրայէն վար կը խափէին՝ նաւավրանը կը ծռի՝ փլչելու վտանգով եւ եթէ տապալի՝ պիտի թաղուինք ձիւնակոյտերուն տակ։ Անմիջապէս օրահ իջնալով՝ բոլոր բազմութիւնը վերնայարկը կը կանչեմ, ապսպրելով չէ թէ ձախանի զոնէն դուրս ելլել՝ այլ աչխարհացոյցներու տաղաւարէն վերնայարկին վրայ գլորող սառոյցը ձախանի օգամուտերէն նաւուն ներսը կրնայ մտնել, որով ներքին անցքերը պաչարուելով՝ ծուղակն իսկած մկներու նման պիտի փակուէինք հոն։ Այս վտանգի առաջքն առնելու համար բնակեալ մասին մէջ մեքենային մուտք տուող դուռը բացուած է՝ որու անձկութիւնը սակայն աղմկաբոյս չուտով դուրս հանուելուն արգելք պիտի ըլլար։ Ցետոյ նորէն վեր կ'ելլեմ վերնայարկին վրայ փակուած չունեցն ազատ արձակելու համար։ Խեղճ կենդանիները՝ որք խղդուելէ ազատուած էին, հիմայ ալ վար գլորող սառակոտորներէ չաչխաուելու վտանգ ունին։ Դանակով անոնց կապերը կը կտրեմ, եւ ահա դէպ ի աչան կը վազեն ամենքն ալ։

Այս միջոցիս հանդերձեղէնները վեր կը հանուին։ Սառնամանեաց կրճիւնը՝ նաւու կողքերուն զարնուելէն յառաչ եկած՝ մեր մարդոց եռանդը կը խթէ ըստ բաւականի, որով զանոնք արտորցնելու հարկ մը չկայ։ Խառնաչփոթ ահռելի աղաղակ մ'է այն, խաւար գիչերի մէջ՝ եւ ի լրումն գժբաղդութեան ժաքօպէնի անխուիթութեամբ լապտերները չմարի՞ն յանկարծ։ Այս տակնուվրայութեան մէջ ամերիկեան վայրենիներու յատուկ մռնճակներս կը լիչեմ յանկարծ՝ զոր խոհանոցը դրած էի չորնալու համար, եւ վազ ի վազ կ'երթամ առնուլ զանոնք։ Այս պահուս ճնշումն իր ամենասաստիկ աստիճանին կը հասնի։ Սառոյցներու անեղ մղումին տակ միջնայարկի մարդակները կը ճարճատին։ Մէկ վայրկեանէ միւսը կ'սպասեմ որ խորտակուելով իմ վրաս փլչին անոնք։

Բոլոր աղխները հանելէ ետք՝ դէպ ի մթերանոց կը դիմենք։ Նաւն զարնուելով չախչախուող սառահատորներու բամբիւնէն այնքան սաստիկ է՝ որ հազիւ երարու խօսք կը լսէինք։

Սառակոյտին վերջին ճիգն էր այս ճնշումին ուժգնութիւնը կը նուազի տակաւ, ձայնը կը տկարանայ, եւ չատ

չանցած ամէն ինչ առջի լռութեան մէջ կը մտնէ։

Այլ ի՜նչ տեսարան։ Ցրաւի ձախանի մասը գրեթէ ի սպառ անհետացած է դէպ ադէլ սառոյցներու տակ։

Ամենէ սաստիկ վտանգի միջոցին ծիծաղելի դէպքեր ընդհանուր զուարթութիւն պատճառած էին։ Ավերարուփ՝ միչտ անխռով՝ ճիչտ այս վտանգի ժամուն մէջ լոդանք մ'առնելու չելլէ՞, երբ հրաման տուի որ բոլոր կախմահիճները չտապալ վերնայարկ տանուին՝ ազատային մերկութեան մէջ էր նա, եւ կրնաք երեւակայել թէ երկար ժամանակ չկորնցուց հագուելու համար։ Արկած մ'ալ Ամբոսէն ունեցեր էր՝ որ այդ խառնաչփոթութեան մէջ նախանձի կողմէն դուրս ելլելու պատուէրս չլսելով՝ դէպ ի ձախան վազած էր ու հազիւ վերնայարկին վրայ՝ ինկեր էր թաւալգլոր։ Ո՛րքան մեծ եղաւ իր ահռելագոչ զգալով թէ սառահատորներէ ծանրաբեռնեալ նաւավրանը իր վրայ կ'իջնէր՝ որպէս թէ զինք պատանքի մէջ ծածկելու համար։ Խեղճը իր վերջին ժամն եկած կարծեր էր . . . : Վերջապէս ոտքի վրայ ելլել կարնալով՝ զինք պարփակել սպառնացող մամլակէն կրցած էր պրծիլ։

Ո՛րքան ամուր ըլլալ պէտք էր մեր Ցրաւը այսպիսի բռնութիւն յարձակումներու դիմանալու համար։ Ձախանի կողմէ զինք ճնշող սառնամանեաց զանգուածը սարսափելի բան մ'էր։ Պի հակում մ'ունեցնալէ ետք՝ փոքր ինչ բարձրացաւ այն, ըսել է թէ ազատած էր իր սառնամանեաց օրրանէն ու հեռեւաբար այլեւս վտանգէ ազատ։ Ազմուկ մեծ, հետեւանք ոչինչ։ Այսպէս կրնանք ըսել սառակոյտին այս ահռելի ցնցիւնի մասին։

Ցունվար 6։— Հանգստի օր մ'է այս որ մեզ մանաւորապէս ախորժ կը թուի երէկուան յուզումէն ետք։ Բոլոր կէսօրէն ետք աչխատութիւններ կ'ըլլան վերնայարկին վրայ լեցուած սառակոտորները ծով թափելու, որոնցմէ ահագին հատորներ նաւավրանին վրայ եւս ինկած են։ Այսպիսի ծանրածանր բեռան մը տակ այս վերջինին չպատռտիլը արդարեւ հրաչք մ'է։

Կէսօրին Հանսէն իմացուց թէ 83° 40′ը բռնած ենք, 13 մղոն դեկտեմբեր 31էն ի վեր։ Վերջնականապէս կը դիմենք դէպ ի ծայրագոյն հիւսիս։ Այս լայնոյթին հասնելնիս տօնելու համար իրիկունը քրնչ մեծարուեցաւ կարկանդակներու ու պահածոյ միրգերու հետ։

Երկ սառակոյտի յարձակումներուն դէմ մեր կեանքը պաչտպանելու գժնդակ աչխատութեան մէջ էինք. այսօր ցընծութեան մէջ ենք՝ զուարթօրէն բունչ կոնծելով եւ չատիւսաւելով մեծագոչ Մարզկային կեանքի յեղափոխութիւնները չէ՞ն ասոնք։ Սառակոյտը՝ այսպիսի բարձր լայնոյթի մը հասնելնիս փառահեղ երեւակայութեամբ մը տօնելու համար թերեւս՝

արձակեց այդ վերջին օրերու սոսկալի բռմբիւնները։ Եթէ բանը այդպէս է՝ ատոր պատճառը արքայավայել բարեւատուք մ'եղաւ այն։

Յունվար 7. — Բանի մը ճանչիւններ, յետոյ ամէն ինչ կը խաղադի նորէն։ Կը չարունակենք Ցուրամի սառակոտորները մաքրել։

Այս առտու չրջնակաները պզտի ճամ մը կ'ընեմ Սվերտրուփի հետ։ Նաւէն քիչ մ'անդին կը դիտենք թէ սառոյցը խորտակման որ եւ է հետք չկրեր եւ միանարթ է բոլորովին։ Ըսել է թէ ճնշումը ընդարձակ գօտիի մը վրայ տեղի ունեցած չէ, եւ Ցուրամ ճիշտ այն տեղը գտնուեր է՝ ուր ամենէ բուռն ճիգը կկրծոնացած էր։

Յունվար 8. — Դարձեալ ինչ ինչ չարժումներ կան սառակոյտին մէջ՝ թեպէտ կարեւորութենէ զուրկ։

Լիւս այսօր երկու տարեկան կ'ըլլայ։

Հիմայ մեծ աղջիկ մ'եղած է, զոր ոեսած առեներս չգիտեմ թէ պիտի ճանչնա՞մ։ Անշուշտ այդ ուրախալի տարեդարձը կը տօնեն այսօր՝ սիրեցեալ երախային մէկ չատ ընծաներ տալով։ Այդ միջոցին մենք կը մնանք առանամանիքներու մէջ պաչարուած, դէպ ի անծանօթ լայնոյթներ քչուած, բեւեռային խաւար գիշերի մէջ պարուրուած։

Կէսօրէ ետք Ցուրամը ղուսաևկարեզ կը փոխեմ, քանզի պայծառ լուսնկայ կայ ու խիստ լաւ կը յայտոզիմ։

Սառակոյտը բոլորովին հանդարտ վիճակի մէջ է։ այս մասին ամէն հոգ փարատած՝ ճամբորդութեանս պատրաստութեանց ետեւէ կ'իյնամ նորէն։ Փետրվար 3ին 83° 43'ը կը հասնինք, քանի մ'օր ետք 11 մղոն կը հետախաղանք դէպ ի հարաւ։ Այլ 10-12 մղոն աւելի կամ պակաս նշանակութիւն չունի այն արշաւի մէջ՝ որու պիտի ձեռնարկենք ի մօտոյ։

Փետրվար 10. — Արեւու չողը կ'սկսի երեւալ։ Կէսօրէ ետք ժամը մէկին երեսս լոյսին կողմը դարձնելով՝ լրագիր կարդալու կարող կ'ըլլամ։

Օրուան մէջ՝ արշաւ չնաւարի բալխիրով։ Սառակոյտը հարթ հաւասար է, եւ անոր տափարակ մակերեւոյթին վրայէն սըրարշաւ կ'ընթանանք։ Այսպիսի արագութեամբ երկար միջոցներ կրնանք կտրել, եւ նախապէս մեր կարծածէն աւելի չուտ հասնիլ յառաջադրեալ նպատակին։ Ո՛րքան երկար ու սոսկալի ճամբորդութիւն մ'է զէպ ի Բեւեռ այդ գնացքը, ձեռնարկ՝ որու նմանը չէ փորձուած երբեք։ Նահանջի կէտ չունինք բնաւ ին, եւ ոչ իսկ ամայի երկիր մը։ Մեր զէպ ի հիւսիս յառաջացած միջոցին Ցուրամ ալ իր խոտորանքը պիտի չարունակէ։ յետոյ երբէք չպիտի կարենանք գտնել զան սառոյցի այս

բանաձեն դուրս ելլելու համար պէտք է յաղթենք ամէն խոչընդոտներու՝ որքան ահագին ալ ըլլան։

Փետրվար 26. — Մեհենեսա հանդիսաւոր օրն հասա՛ւ վերջապէս։ Շարաթէ մ'ի վեր վայրկեան մը հանգիստ չկայ։ առտուընէ մինչեւ իրիկուն ամէնքը պատրաստութեանց կ'աչխատին անդուլ անդադար։ Հարկ է ամէն ինչ խորհիլ, ամէն ինչի հակել, քանզի ամենափոքր մոռացում մը կրնայ աղէտալի դառնալ։ Զգերս յոգնիչ պարտասիչ ձգտման մը մէջ են։ կը ճանչնամ քալ այն զերգուռթիւնը՝ զոր զգացած եմ ամէն անգամ որ դէպ ի անծանօթ ճամբայ եմ ելած՝ եւեւէս հաղորդակցութեան ամէն միջոց կտրելով։ Բոլոր այս վերջին օրերը առտուան ժամը երեքէ կամ չորսէ յառաջ չկրցայ անկողին մտնել։

Երէկ իրիկուն հուսկ հրաժեչտի խնճոյքն ունեցանք։ Տակաւին չհեռացած՝ նաւուն մէջ պատահած ամէն դէպքերու չիչատակը միտքս կուգայ արտասովոր ճչգրտութեամբ մը։ աչքիս առջեւ կը պարզուի Նորվեկիայէ մեկնելնէս ի վեր մեր անցուցած կեանքը՝ որ հիւս մ'եղած էր ա՛յնքան եւ ա՛յնքան յոյսերու եւ պատրանքներու։

Կնոջս եւ բոլոր պարագաներուս վերջին նամակ մը գրելով՝ զայն կը յանձնեմ Սվերտրուփի։

Բեռներով ու պաչարներով ծանրաբեռնեալ չորս բալխիրները կը լծուին . . . . Հրացաններու ձայներ երթի նչանը կուտան։ Շուները սոսկալի հաչիւններ կը հանեն, մինչ մեր ընկերք կեցցէ՛ներ կը գոռան։ Ե՞րբ նորէն պիտի տեսնենք զանոնք եւ պիտի տեսնե՞նք երբէք։

Ի սկզբան ձանր կ'երթանք սառոյցը դարուվար ըլլալով։ ցգուռթեան մ'առջեւ մեր բոլոր մարդիկներու միահաղոյն ճիգերն հարկ կ'ըլլան խոչընդոտին վրայէն բալխիրներն յառաջացնելու համար։ Սվերտրուփ, Հանսէն, Պլեսինկ, Հենրիքսէն եւ Մոկոգատ՝ որք բարեբաղդաբար ուզած էին առաջին օրն ընկերանալ մեզ՝ այս դժնդակ աչխատութեան մէջ իրենց գործակցութիւնը կը նուիրեն մեզ։ Աւելի անդին՝ չիտակ գետնի վրայ՝ չուները կը սուրան թռչունի պէս։ չմուչկներով իսկ դժուարին կ'ըլլայ անոնց հասնիլ։ Մինչ այս մինչ այն բալխիրներէն մէկուն վնասուած ըլլալը կը դիտենք, որ սառի հատորի մը բաղխումէն յառաջ եկած էր անչուշտ։ Կարեւոր նորոգութիւնն ընելու ընելու համար պէ՛տք է նաւ դառնալ։ կը մտածենք որ ճամբորդութեան ընթացքի մէջ եթէ այսպիսի արկած մը պատահի՝ կրնայ ամենամանր հետեւանքներ ունենալ, ուստի խոհեմութիւն կ'ըլլայ անչուշտ մեր վերադարձէ օգուտ քաղելով բոլոր բալխիրներն ամրացնել։ Յայտնի կ'ե-

բեւայ թէ բեռերը խիստ ծանր կուգան ուսաի կ'որոշեմ վեց բալխիր առնիլ չորսի տեղ։ Այս նորոգութիւններու զբաղած ժամանակ՝ արեւ. հարաւային հով փչելով՝ զմեզ կը մղէ դէպ ի հիւսիս։ Երէկ 83° 47'ի վրայ էինք, այսօր 83° 50'ի վրայ պէտք է գտնուինք։

Փետրվար 28ին երկրորդ անգամ կը մեկնինք։ Դանդաղ է ընթացքնիս, զոր չուսցնելու համար կ'որոշեմ չուներու սահմանուած ուտեստի մէկ չատ պարկեր դուրս հանել բալխիրներէն։ Իրիկուան ժամը չորսին դադար կ'առնունք։ Օրուան մէջ չորս մղոն ճամբայ ըրած էինք (1)։ Վրանին տակ յոյժ ախորժ եւ ուրախ իրիկուն մը՝ Ֆրամի մեր բարեկամներէ չատերու ընկերութեամբ։ Բունչ կը հանուի ու ջերմային բաժակաճառներ կ'արտասանուին ի պատիւ մեկնողներու ինչպէս եւ մնացողներու։ Ժամը տասնումէկ գացած էր, ու հազիւ մըտքերնիս կ'ըլլայ մտնել մեր մահիճ – պարկերու մէջ։

Հետեւեալ առաւօտին մէջտեղը լոյսով չողչողուն է Ֆրամ։ Սվերթրուփ հրաման տուած էր մեծ կայմին ծայրը աղեղնաւոր լապտերը բարձրացնել եւ մօտակայ սառակոտորներու վրայ վառել ջահեր ու պենկալեան հուրեր, ինչ որ միւսներու վերադարձն ապահովող լաւ զգուշութիւն մ'էր եթէ գէշ օդ ընէր։

Հետեւեալ օրը մեր ընկերները ժամուան մը տեղ հետերնիս կուգան։ Բաժանման ժամուն Սվերթրուփ դիս մէկ կողմ առնելով՝ «Զեղմէ չնորհ մը պիտի խնդրեմ, ըսաւ. եթէ մեզմէ յառաջ Նորվեկիա վերադառնաք ու դէպ ի հարաւային բեւեռն մեկնելու խորհուրդ ունենաք՝ բարութիւն ունեցէ՛ք ինձ ըսպասելու. կ'ուզեմ հոն ալ ընկերանալ ձեզի . . . »

Փօհանէն ու ես հիմայ առանձին մնացած ենք բեւեռային մեծ սառակոյտին մէջտեղը։ Մեր բարեկամներու օգնութենէ զրկուած՝ մեր յառաջխաղացութիւնը խիստ դժուարին կ'ըլլայ։ Դարուփոս է սառոյցը, որով եւ չուներու գնացքը յամր ու աշխատալի։ Մարտ 2ին մեր ընթացքն աւելի արագ չըլլար, ժամանակ մ'այդպէս պիտի երթանք թերեւս, այլ օր ըստ օրէ մեր պաշարներու բեռը թեթեւնալով՝ առենէ մը ետք մեր գնացքը զպալապէս պիտի կրնայ արագանալ։ Այլ եթէ չուներն երթնց կրած տաժանքի պատճառաւ ուժասպառ մնա՞ն։ Արդէն առջի գիշերն այդ խեղճ անասունք սաստիկ նեղուեցան պաղէն։ Կ'որոշեմ ուրեմն անգամ մը եւս նաւ վերադառնալ, մեր

(1) Կարուած ճամբան արագաչափով (compteur) մը հաշուուէր զոր նաւուն վրայ շինած էինք հին հովաչափի մը շարժիչ մասերով։ Վերջին բալխիրին ետեւի կողմը կապուած էր այդ գործիքը։

բեռերը թեթեւցնել եւ ապասել որ օդին դրութիւնը քիչ մը մեղմի։ Ֆրամի վրայ Հիւս. լայնոյթի 84°ը հասած ըլլալնուս ուրախալի աւետիսը կ'առնեմ։

Հետեւեալ օրերը կը նուիրուին բալխիրներուն տալու այն կատարելութիւնները՝ զորս մեր կրկնակ փորձերը թելադրած էին մեզ, ինչպէս նաեւ աղիներու հարկ եղած զեղչն ընելու։

Բեւեռային սառակոյտի մէջէն մեր ուղեւորութիւնը պատմելէ յառաջ, կարեւոր կը համարիմ մեր հանդերձանքի հակիրճ նկարագիրն ընել, որմէ ընթերցողը պիտի կրնայ կատարեալ գաղափար մը կազմել այս սոսկալի անապատին մէջ մեր անցուցած կեանքի մասին։

Երկու բայաֆներ կը տանինք հետերնիս եւ երեք բալխիր՝ կրծլանտի մէջ գործածածներուս ձեւովը չինուած։ Մեր առնելիք պաշարներու կառուկազմածն է մահիճ–պարկ մը՝ սեղջերուի մորթէ կրկնակ պատեանէ մը բաղկացած, մէկ քիլոկրամ ծանրութեամբ մետաքսեայ վրան մը, եւ քարիւղի հնոց մը՝ տասնեւվեց լիտր վառելիքի պաշարով։

Սառակոյտի վրայ արշաւանքի մը հանդերձանքին մէջ առնելիք կարեւոր կազմածներէ մին է հնոցը։ Իր լաւ չինուելնէն եւ առած արդիւնքէն կախեալ է մեծ մասամբ կարաւանին հանգստութիւնը, ու հետեւաբար՝ մինչեւ մէկ աստիճան՝ յաջողութիւնը աշխարհախուզութեան։ Մեր հնոցը կը կազմուէր կերակուր եփելու տասնմնուած կեդրոնական ընդունարանէ մը ու երկու կողմնակի խողովակ՝ որոնց մէջ ձիւն ու սառ կը լեցնէինք խմելիք ջուր ունենալու համար։ Գործիքին վերի կողմը գտնուած չորրորդ ընդունարան մը միեւնոյն կիրառութիւնն ունէր։ Այս կարգադրութեան չնորհիւ քարիւղի վառելէ դուրս տաքութեան 100ի 90է մինչեւ 93ը օգտակար արդիւնքի մը կը գործածուէր։

Սպիտակ մետաղէ ու ալիւմինիոմէ չինուած այս կազմածի ծանրութիւնը 4 քիլոկրամ կը կշռէր միայն։

Իբր զէնք՝ երկհարուածեան հրացաններ ընտրեցի մասնէքսուր փողով՝ խոշոր երէներու համար եւ ողորկ փողով մ'ալ՝ թռչուններու համար։ Մեր պաշարն է 180 գնդակաւոր՝ եւ 150 արճճաւոր փամփուշտներ։ Իբր գործի՝ ունինք այս արշաւի համար յատկապէս չինուած փոքր թէօտոլիտ մը, գրպանի վեցերորդակ մը, անթացական ծանրաչափեր, երեք անգկաւոր ծանրաչափեր, նուազագոյն չափով ալքոլաւոր երկու ծանրաչափեր, գիտակ մը եւ լուսանկարի կազմած մը։

Մեր նպարեղէնն է գլխաւորաբար միս ու չորցուցած ու փոչի դարձած ձուկ՝ մարսողութիւնը դիւրացնելու համար, պաքցամատ ու անձանէ հաց, վերջապէս 39 քիլոկրամ կարագ։

Իբր հանդերձեղէն ունինք երկու բրդեայ չոպիկներ, ուժ-
ատ առեւէ վեղոն մը, հասա մերսէ մը, երկու բրդէ վարտիք-
ներ, ֆիֆեր պօճեներ, Նորվեկիոյ զիւղացիներէ չինուած
հատատ ատափակ չուխայէ հեսկեր, եւ վրայէն թանձր պատ-
առէ վերարկ մը՝ փոչնման ձիւնի դէմ զմեզ պատսպարելու
առհմանուած: Իբր ոտնաման ունինք յարմնական մօխահե-
ներ, իբր գլխանոց՝ թաւշեայ փեղոյրներ՝ ներսի կողմէն չու-
խայի երկու հատ խաւերով աստառուած:

Աղխերու համագումար ծանրութիւնը՝ բալխիրներն ալ
մէկտեղ հաշուելով՝ 663 քիլոկրամի կը հասնէր՝ երեք բալ-
խիրներուն վրայ հաւասար կերպիւ բաժնուած:

ԴԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՍԱՒՈՒԿՈՅՏԻՆ ՄԷՋԷՆ

Մարտ 14.—Կէսօրին կեցցէ՛ներու ձայնով վերջապէս կը հա-
ռանանք ձիրաւէն: Մեր ընկերներէն քանի մը հոգի քիչ մը տեղ
կ՛ընկերանան մեզի ծանրաբեռնեալ բալխիրներու քաշուե-
լուն օգնելով . . . : Սվերարուփ իր հրաժեշտի բարեները կու-
տայ չուտով, քանզի ժամը մէկի ճաշին պէտք է նախագահէ:
Սառէ լեռնակի մը կատարին վրայ վերջին անգամ իրարու
ձեռք կը սեղմենք սերտիւ: Սիրտս եւած կը զգտեմ այդ պատ-
ուական բարեկամին հեռանալը, այդ բարեսիրտ ու անձնուէր
մարդուն՝ որու գործակցութիւնը օրքան թանկագին եղած է
ինծի: Դէպ ի նաւ վերադարձը տեսնելով ակամայ նախանձ մը
կ՛զգամ սրտիս մէջ, զի կը մտածեմ թէ երկա՛ր ամիսներ պիտի
անցնին մինչեւ այսպիսի հանգստաւէտ ապաստան մը գտնել-
նիս, այլ մինչեւ այն ատեն ի՛նչ սոսկալի զրկանքներ պիտի
կրենք: Ուրքան անվեհեր ալ ըլլայ մարդ՝ ատանդ ներքին մար-
մոքի հանդիստ չպատճառիր երբէք: Հանսէն, Հանրիքսէն եւ
Բեդերսէն մինչեւ մեւս օրը մեզի ընկերացան:

Սառը որ ի սկզբան տափարակ էր ու միատարի՝ ճնշումնե-
րէ ձեւացած լեռնակներու պատճառով դարուփոս կ՛ըլլայ: Այս
դարաւանդները կտրել անցնելու համար բալխիրները բաւա-
կան տեղ վերցնել տանիլ պէտք կ՛ըլլայ, մեր ոյժն ու համբե-
րութիւնը սոսկալի փորձութեան մ՚ենթարկող տաժանելի՛
աշխատութիւն: Դանդաղելու տեղի չկայ սակայն, հանդրեւա-
նը 7 մղոն է:

Մեր պզտիկ վրանը ճիշդ հինգ հոգի առնելու չափ մեծ է,
այլ օրուան գմնգակ տաժանքէն ետք օրքան ախորժ կուտայ
այնր Բեդերսէն եռացրած չոքոլատի սկահկի մ՚առջեւ նստած,
մէկ ձեռքը պատառատ մը, միւսը կարպի խոշոր կտոր մը,
տղու յատուկ ուրախութեամբ մը՝ «Ահա իշխանապատիւ մը
նման փառաւորապէս սեղանուած եմ» կը զոչէ: Այդ պատ-
ուական ընկերն ազատած պզտատած էր ինձ որ զինք հետս
առնեմ՝ խոստանալով իրեն յանձնուած ամէն գործ՝ ամէն
պաշտօն կատարել սիրայօժար: Իր ծառայութիւնները մերժել
սիրտս եղած համար մեծ ցաւ զգացի: Ընկերներս մո՛ռնալ—պար-
կեր չունենալով՝ սառեղէն հիւզակի մը մէջ կը նստինք իրենց

մուշտակներու մէջ փաթթուած։ Ցաղօրդ առաւ՝ արթնցած պահուս Բեղերսէն արդէն առաջ վրայ վեր վար կը ճեմէ տաքնալու համար։ Ձեան վրայ քնանալը յառաջնները երբէք կարելի բան կարծած չէր նա, այլ հիմայ կը հաստատէ թէ գիշերը գէշ անցուցած չէր։ Զկրցայ ցուրտէն նեղուած ըլլալը բերնէն առնուլ։

Զուարթ ու ոգեւորիչ նախաճաշէ մը ետք, չուաները կը լծուին, եւ մեկնելու հրամանը կուտամ։ Մեր պատուական ընկերներուն ջերմօրեմ հրաժեշտ բարեւ մը՝ եւ անա մե՛ծ անապատին մէջ կը խորասուզուինք՝ ուր այսուհետեւ երկար ամիսներ պիտի ապրինք մենաւոր եւ զուրկ ամէն օգնութենէ։ Ինչ մը անկին գլուխս դարձնելով Բեղերը կը տեսնեմ որ լեռնակի մը գագաթը կեցած մեր փոքր կարաւանի յառաջխաղացութիւնը կը դիտէ ուշի ուշով։ Անտարակոյս իր մտքին մէջ հաշուած է թէ այլ եւս մեր երեսները չպիտի տեսնէ յաւիտեան։

Ի սկզբան արագ արագ կը յառաջանանք միահարթ առօյցի լայնածաւալ դաշտավայրերէն։ Աւելի անդին դէզ դէզ սառաբլուրներ կը հարկադրեն զմեզ բալխիրները վերցնել տանելու յամր ու ժխտական աշխատութեան։ Ցոգնած դադրած երեկոյեան ժամը վեցին դադար կ'առնունք։ Հանգրուանի երկարութիւնը՝ 9 մղոն։

Հետեւեալ օրերը առօյցը հարթհաւասար է համակ. մեր հանգրուանները առէպ 14 մղոնը կ'անցնեն։ Դժբաղդաբար առեն առեն բան մը կը պատահի, ու մեր ժամանակը կը կորսընցնենք։ Զոր օրինակ օր մը առեղնահաւ առօյց մը ձկան ալիւրի պարկը կը ծակէ, եւ մեր թանկագին պաշարը դուրս կ'թափի։ Ժամէ մ'աւելի կ'անցընենք թափածները ժողվելու եւ պարկը կարկտելու համար։

Ինչ ինչ մասերու մէջ սառակոյտը՝ տարապայման կերպով հոն ու բարձր լեռնակներով ծածկուած՝ ձիւնապատ վէմ վէմ երկրի մ'երեւոյթը կ'ընծայէ։ Այդ առօյցն անտարակոյս խիստ դին կազմութիւն ունի եւ անագին ճիչումներու պէտք է ենթարկուած ըլլայ սիպերիական Ովկիանոսի բեւեռային աւազանէն դէպ ի Կրօնլանտի արեւելեան ափերը հոսանք քշուած միջոցին։ Սառի հատորներու կրած բախիւնտրէն ձեւացած լեռնակներն ու բլրակները՝ ամառուան մէջ մասնակի հալումներու ենթարկուելէ ետք՝ հետեւեալ ձմեռը ձեան նոր ու խիտ խաւով մը ծածկուած են։ Հետեւաբար այդ կուտակումները աւելի առառէն բլուրներու կը նմանին քան թէ կատարներու ցանցի (toross)։

Մարտ 20. — Լուսաճաճանչ արեւ։ Օդ սքանչելի այլ խիստ ցուրտ, մանաւանդ գիշերը։ Բարեխառնութիւն՝ 41° եւ 42° վերոյի տակ։

Որքան կը յառաջանանք՝ այնքան առօյցն հարթհաւասար կը դառնայ։ Եթէ բանն այսպէս չարունակէ՝ քիչ առենէն մեր առանձնած գործը կատարած պիտի ըլլանք։

Անցեալ օր մեր արագաչափը կորսնցուցինք՝ որ ընթացած ճամբանիս կ'արձանագրէր։ Ձայն գտնելու համար պէտք պիտի ըլլայ եւ դառնալ ու գուցէ չատ ժամեր կորսնցնել, ուստի որոչեցի զրկուիլ անկէ։ Այսուհետեւ հանգրուաններու երկարութիւնը մերձաւորապէս միայն պիտի կրնանք հաշուել։ Նոյն օրն ուրիշ անախորժ դէպք մ'ալ պատահեցաւ։ Մեր չուներէն մին յանկարծ այն աստիճան կը հիւանդանայ՝ որ անկարող կ'ըլլայ բալխիրի լծուիլ։ Երկար ժամերէ ի վեր ճամբայ բռնելու վրայ էինք՝ երբ կը դիտեմ որ մեզ հետ եկած չէր։ Փնտռտուքի ելլելով՝ առաւօտեան դադար առած տեղերնիս կը գտնեմ զայն։ Այդ պատճառաւ չատ մը թանկագին ժամերու կորուստ։

Մարտ 21. — Այս առտու ժամը իննին՝ բարեխառնութիւն — 42°, գիշերուան նուազագոյն աստիճան՝ — 44°։ Օդը խիստ պայծառ է միշտ։ Այսպիսի ցուրտի մը մեր մուճակներուն կապերտներ գտնել խիստ հաճելի բան չէ։

Մարտ 22. — Առտուան ժամը տասնումէկուկէսէն մինչեւ երեկոյեան ութը՝ 21 մղոնի չափ կը յառաջանանք։ Հիւս. լայնոյթի 85°ը անցած ենք։

Ճառագայթարձակ երկինք, հետեւաբար ցուրտ առկալի։ Այսօր արեւել. հիւսիսային քամիով մը ցուրտն ա'լ աւելի անտանելի դարձած է։ Գիշերը չերմաչափը զերոյի տակ 42°ի կ'իջնէ։ Օրուան մէջ մեր հագուստները սառեղէն զրահով մը կը ծածկուին. իրիկունը մահճակալը մտնելու ատեն կեղեւն հալելով զմեզ խոնաւութեամբ կը տոպրէ։

Տեղ մը գտարիլ յառաջ լայն աւազանէ մը կ'անցնինք՝ որ առառկոյտին մէջ փակ լիճի մը կը նմանէր։ Ձայն ծածկող առօյցը խիստ նօսր է, հետեւաբար կազմութեամբ նոր։ Այս

որու վրայ կը սուրայինք նետանման։ Ակէ նաք ամէն մէկ քայլափոխի նորանոր դժուարութիւններ մեր դիմաց պիտի ելլէին։

Մարտ 24.— Առաւօյը խիստ դարուփոս կ'ըլլայ· ամէն վայրկեան լեռնակներու գօնիներ՝ որոնց վրայէն պէտք ենք մեր բալխիրները վերցնել տանիլ· երկար ու վտանգաւոր աշխատութիւն, քանզի ամէն վայրկեան թաւալգլոր իյնալու ու թեւ կամ սրունք կոտրելու վախ ունինք ... ։ Հիւանդ չուն մը կ'ապահնենք որ չկրնար մեզ հետ գալ եւ գիակը յօշոտելով իր ընկերներուն ասջեւ կը նետենք։ Առնք ծանրէն կը քաշեն այսօր. չառերն իրենց ընկերին գոչիլ չուզելով՝ կը քնանան անօթի։ Թողո՛ւնք զանոնք, չաս չանցած քաղցը պիտի յաղթէ իրենց խորչումին։ Քանի մը չաբաթէն այդ գժբաղդ կենդանիները սովէ սոխպուած կասազօրէն պիտի իյնան իրենց նմաններուն սատակներուն վրայ, քանզի ի հարկէ բռնազատեալ պիտի հարկազրուինք զոհել անոնց մէկ մասը· մէկ վայրկեանի մէջ զանոնք պիտի կլլեն անյագօրէն՝ իրենց մազերով մէկտեղ։

Մարտ 25.— Սառնէն կատարներու ցանցեր միշտ, որոնց վրայէ բալխիրները կրելէն ոյժ եւ հոգի չմնար վրանիս։ Այսպիսի տաժանելի գնացքով գիշերն հասնելո՛ւն պէս անդիմադրելի պէտք կ'ըզգանք քնանալու։ Աչքերնիս կը փակուի ակամայ. հազիւ ոտքերնիս երկնցուցած՝ խորունկ քունի մէջ կը մտնենք։ Ընդհանրապէս սառնէն կատարի մը եռեւի կողմը կ'ընտրենք իբր զպարապայր· ժօհանսէն չուներուն հոգը տարած միջոցին ես ալ վրանը կը կանգնեմ եւ ընթրիքը կը պատրաստեմ, զոր կը կազմեն մերթ խտացած սննդարար միսէ կեղակուր մը չորցած գետնախնձորով, կամ վրան հացաքերմուկով ձուկ, մերթ ոլոր, բակլայէ կամ ոսպէ ապուր մը խտացած միսով ու պաքսամատով։ Ճոնարարական կանուկազմածը ու յաջորդ օրուան նախաճաշի ու ընթրիքի պաշարները վրանին մէջ բերելէ եաք՝ մահիճ–պարկերուն մէջ կը սողոսկինք կը մտնենք մեր հագուստներու սառները հալեցնելու համար։ Օրուան մէջ մեր մարմինն ելած գոլորշին սառնէն խաւ մը ձեւով կը խտանայ թիկնոցակներու ու տաբատներու մակերեսին վրայ։ Այս կերպով մեր անդամները բացարձակապէս կարծր բիւրեղեայ խեցիի մը մէջ բանտարկուած կը մնան։ Ժաքէդես Թեւերը քարի պնդութիւն ունին, ու գաստակիս քրտուելով միսս մէջ խորունկ վէրքեր կը բանան։ Այ Թեւիս վրայի վէրքը ցրտնամածով հետզհետէ խորունկցաւ եւ մինչեւ ոսկորն հասաւ։ Կապերով կ'աշխատէի պահպանել զայն, այլ ի զո՛ւր. մինչեւ որ ամառը չհասաւ՝ չգոցուեցաւ, եւ կարծեմ բոլոր կեանքս սպէն պիտի մնայ։ Մահիճ–պարկի մէջ մտած

առաջինիս՝ մեր հանգերձներու սառերը կամաց կամաց կը հալին՝ ի վնաս մեր կենդանական ջերմութեան։ Սերտիւ կ'փաթաթունք իրարու, այլ օգուտ չկրնար. ժամուկէս ու աւելի ժամանակ մեր ակռաները կը կրճատին մինչեւ որ քիչ մը տաքնանք։ Վերջապէս մեր հագուստները կը կակուղնան, այլ հետեւեալ առաւ՝ վրանէն դուրս ելածնո՛ւս պէս իրենց սառի կարծրութիւնը կը գտնեն վերստին։

Բոլոր օրուան մէջ ամենէ ախորժելին ընթրիքի ժամն է· որու կ'սպասենք անհամբեր, եւ մեր խեղճ կերակուրը կը լափենք հեշտութեամբ։ Այլ սակայ մեր յագնութիւնն այնքան սաստիկ կ'ըլլայ՝ որ քունը կը յաղթէ նոյնութեան աչքերնիս կը փակենք ակամայ, ու գպալը ձեռքերնիս արդէն խակ քնացած ենք։ Անգամ մը պատահեցաւ որ կերած միջոցիս ներհուն կերակուրէն եաք արտասովոր բան մ'ալ կ'ուտենք ընդհանրապէս. սկահ մը տաքցած ջուր՝ որու մէջ կամ ափսի կը նաւեցնենք, ու այս կերպով եռացեալ կամ խմելու տպաւորութիւնը կը վայելենք։ Այս ըմպելին մեր բոլոր մարմինը կը տաքցնէ, որմէ եաք պարկերը կը գոցենք ամրափակ, ու չատ չանցած մեր խորշիւններն ու երազներու բացագանչութիւնները կը լսուին միայն սառակոյտի լռութեան մէջ։

Առաւ խոհարարական պաշտօնիս պատճառաւ առաջին անգամ ոտքի վրայ եղողն ես եմ։ Նախաճաշի պատրաստութեան համար ընդհանրապէս ժամ մը պէտք կ'ըլլայ· մէկ օր չոքալա հաց, կարագ ու խտացած միս կ'ուտենք, ուրիշ օր մը ձաւարէ աթեղայ։ Կերակուրը պատրաստ ըլլալո՛ւն պէս ժօհանսէն անկողնէն կ'ելլէ, յետոյ սեղան կը նետենք սփռոցանման տարածուած վերմակի մ'ասջեւ մեր պարկերու վրայ նստած։ Նախաճաշը լմնցնելուն՝ մեր օրագրութիւնը կը չարուենակենք եւ անկէ եաք՝ ճամբայ։ Շատ անգամ՝ տաժանելի պահու մը՝ ի՞նչ չպիտի տայի «անկողնիս» մտնելու՝ եւ տաքուկ տեղն ու գաժիս չսի քնանալու համար։ Այլ ո՛չ, պէտք է անվնաս յառաջ տանիլ մեր ձեռնարկած գործը, պէտք է ցուրտին գոբս ելլել, չուները զինուզարդել եւ սառակոյտին մէջէն ամենօրեայ գժնդակ աշխատանքը վերսկսիլ։

Գուենդին ասջեւէն կը քալէ ճամբան ցուցնելու համար, ինձմէ եաք բայտխ վերցնող բալխիրը կուգայ. եռեւէն կը քալէ ժօհանսէն միւս երկու անդրուազերով, լծուած չուները ձայնով ու մտրակով արտորդնելու եւ կատարներու գագաթներէն բալխիրները յառաջ քշելու զբաղած անգամ։ Ամէն մէկ գարուփոսի՝ չուները կանգ կ'առնուն։ Եթէ վարիչը չը կրնայ բալխիրն յառաջ մղել՝ առջեւի կողմը գտնուողը պէտք է գալ օգնել անոր անցնելուն ... ։ Սկզբան՝ մինչ ցվերջ այդ

գնացքը երկարատեւ չարչարանք մ'եղաւ այն խեղճ կենդանիներու համար։ Մարմնոյս մէջ սակաւին սարսուռ կ'զգամ մտածելով թէ յառաջանալու անկարող՝ կանգ առած ժամանակին ի՛նչ վայրագութեամբ կը ծեծէինք զանոնք։ Նոյն խոց այլ եղերքային պարագաներուն մէջ կ'զգայի մեր ծայրայեղ անզգայութիւնը. այլ բնազատիչ հարկ մ'էր այն մեր գտնուած կացութեան մէջ։ Պէտք էինք յառաջ քալել դէպ ի հիւսիս, եւ որ եւ է զգայնիկ նկատողութեամբ չէինք կրնար կանգ առնուլ երբէք։ Այս տեսակ ձեռնարկներ ամէն բարի զգացում խեղդելով գաղչելի եսասիրութիւն մը միայն կը թողուն մարդուն վրայ։

Երկար ժամանակի խնդիր է գաղարի մը սարքուիմը, չունեցուս տրուելիք խնամքը, կերակուրներու պատրաստութիւնը ու իւրաքանչիւրը գաղարէ եաք ծլարները կապելու զորձը։ Ընդհանուր կանոն՝ օրուան մէջ մեր գնացքի տեւողութիւնը քիչ–սաստն ժամէն աւելի չըլլար։ Կէսօրէն եաք պահ մը կանգ կ'առնուինք նախընթերակ ընելու համար, ինչ որ հաճելի բան մը չէր, քանզի պատսպարուելու համար մեր ըրած բոլոր ըզգուշութեանց հակառակ հիւսիսի դառն հովը մինչեւ մեր ոսկորներու ծուծը կը մտնէր, եւ տաքնալու համար կը պարտաւորէինք քալելով ուտել։

Արջային բազմաթիւ աշխարհախոյզներ գտնգատած են թէ այս սառեղէն անապատներու մէջ սաստիկ տանջուեր են ծաբաւէ, որու պատճառը անխոհեմութեամբ ձիւն կերած ըլլալնին է սեպ։ Ես այս պատահականութեան առաջքն առնելու համար հետս քառչուկ պզտի չիլեր առած էի՝ զորս առտու ջրով կը լեցնէի ու կուրծքիս վրայ կը կրէի որպէս զի չսառի։ Մեծ եղաւ զարմանքս տեսնելով թէ խիստ քիչ անգամ պէտք կ'ունենայի անոնց։ Մեր հնոցի չնորհիւ մենք վերթ մնացինք այդ նեղութիւններէն, իսկ պատուական չինուած էր այն, եւ քիչ մը վառելիքով պէտք եղածէն աւելի ջուր կը հայթայթէր մեզ։

Մարտ 29.— Իսկ ծանր կը յառաջանանք՝ սառակոյտն յուսացածիս պէս լաւ չըլլալով։ Հանապազ սառոյցի կուտակումներ՝ որոնցմէ անցնելը մեծ կորուստ մ'է ժամանակի։ Այս լեռնակներուն մէջէն անցնելիք ճամբայ մը գտնել կարենալէ յառաջ՝ մեզմէ մէկը պէտք է հետազօտութեան ելլէ եւ՝ ընդհանուր կանոն մ'ընէ՝ յուսէս կամ նուազ երկար մնալուած։ Այս միջոցին չուներն ալ ու ձախ ցասքառնելով՝ լուծքի փոկերը կը խառնշակեն՝ որք հազիւ կարգի դրուած՝ նորէն յարդարուելու պէտք ունին այդ կենդանեաց անկարգ չարժուելնէն։

Հետեւեալ օրը ջինջ երկնքի մը մէջ պայծառ արեւ մը կը չողշողայ։

Ցաւէս մրրկատանջ սառակոյտ մը՝ լի խոչընդոտներով իրիկուան դէմ վերջապէս բոլորովին հարթհաւասար տարածութեան մը վրայ կը հանգչինք՝ որու նմանը չէինք հանդպած վաղուց։ Անկէ անդին զարձեալ զարչելի նոր լեռնակներ՝ սառն անապին հատորներու չեղջակոյտերէ ձեւացած։ Սոսկալի տաժանքէ մը եաք միակ գօտի մը կը մնայ անցնելիք, որու առջեւով չուրջ չորս մղմէ խորութեամբ ճեղք մը կը գտնուի։ Առջի բալխիրին բոլոր շուները կը գլորին հոն, եւ զանոնք դուրս հանելը բաւական մեծ գործ է։ Երկրորդ բալխիրն ալ կ'իյնայ՝ բարեբաղդաբար առանց մեծ վնասի. պէտք է բեռները վար առնուլ ու յետոյ նորէն բեռնաւորել։ Թանկագին ժամանակի մը կորուստ զարձեալ։ Փորձառութենէ դաս առած՝ երրորդ բալխիրին անցած միջոցին զգուշութիւններ ձեռք առինք։

Իրիկունը մեր զադարի վրայ բարեխառնութիւնը՝ — 43°։

Մարտ 31.— Հարաւային քամիի մ'ազդեցութեան տակ՝ բարեխառնութիւնը կը բարձրանայ արագօրէն։ Առտու կանուխ՝ ջերմաչափը միայն 30° կը նշանակէ զերոյի տակ, բուն ամառնային օդ մը։

Մեր մեկնած պահուն սառի վիճակը լաւ էր։ Օրուան մէջ լայն անցք մը յանկարծ կը բացուի սառակոյտին մէջտեղ։ Հաւիս առաջին բալխիրով անցած էի անկէ՝ կը լսենայ այն՝ մնացողներուն ճամբան կտրելով։ Այս միջոցին սառոյցի մեծկակ կտոր մը ժոհանսէնի ոտից տակ փչրուելով՝ սա կ'իյնայ գետին ու սրունքները խխում կ'ըլլան, որ ամենացաւալի հետեւանքներ կրնար ունենալ։

Անցքը խիստ երկար է, ու անոր ոչ մէկ կողմը հոն կը գտնեմ։ Կացութիւնը խիստ տագնապալի կը դառնայ։ Ես անցքին մէկ եզրն եմ բալխիրով մը ու վրանով միւս եզրը ժոհանսէն կը գտնուի կէս–թրջուած ու դրեթէ սառած՝ երկու վերջին բալխիրներով։ Ջայսմները գործածել կարելի չէր, քանզի իրենց ընդունած բախումներէն եաք՝ անոնց ողնուցը փրփուրի պարզուած նման ծակծկած եղած էր։ Վերջապէս երկար վնաստութիւններէ եաք «կամուրջ» մը գտնել կ'յաջողիմ։

Բալխիրներն անցընելո՛ւս պէս՝ սեղ մը կը հաստատենք պարուրող սառի կեղեւէն ժոհանսէնն ազատելու ու զան տաքցնելու համար։

Ամէն առտու մեկնումի պատրաստութեանց համար երկար ու տաժանելի յոգնութիւն մը կ'ունենանք։ Երբեմն եօթ ժամ պէտք կ'ըլլայ վրանը վար առնելու, ծրարները կապելու, բալ-

խիրները բեռնաւորելու ու տարկ եղած նորոգութիւններն ընելու համար։ Տուփի մը պարունակութիւնը պարպուած է, անոր տեղ ուրիշ մը դնել պէտք է։ Յետոյ, կը նշմարեմ թէ պարկ մը ծակուեր է, պէտք է նորոգել զայն։ Ամէն եաք բեռները տեղաւորելու մասնաւորապէս ժուռարին գործը կ'սկսի։ Բալխիրները պատրաստելէ եաք փոկերը չակել յարդարել պէտք է՝ զոր չուները խառնաչփոթ կարժերու վերածած են։

Ապրիլ 2.— Հարաւի հովով մրրիկ. գեաները երթալով կը գէշնայ. սառեղէն նորանոր գօտիներէ անցնելու համար յուսահատ ճիգեր կ'ընենք։ Սարի հասարներու մէջտեղ, ձեան խաւը այնքան բարակ է որ չմուշկ չենք կրնար գործածել, ու ամէն վայրկեան սորերու մէջ կը գլորինք։

Այդ ամպամած երկնի տակ գարաւանդի մը ճնշումը՝ խոնարհումը տեսնել կարելի բան չէ, ամէն ինչ ապիտակ է միօրինակ եւ յուսահատիչ կերպով։ Երկուքս ալ վատ վատ քննութեան կ'ենթարկենք լաւագոյն գետին մը գտնել աշխատելով, սակայն ամէն կողմ գէշ է ճամբան։ Կէսօրին՝ — 31°,5։

Ապրիլ 3. Երէկ կէսօրէ եաք ժամը երեքին ճամբայ ելանք։ Օդը գեղեցիկ է. սառոյցը համեմատապէս միահարթ. ուսահ մեր արշաւն առջի բերան արագ կ'ըլլայ ... ։ Անգամ մը եւս մեր յոյսն ի դերեւ ելաւ։ Լեռնակներու նորանոր գօտիներ կ'ելլեն մեր դիմաց, անկէ եաք ալ նորակազմ փչրուն սառով ծածկուած ջրմուղ մը։ Աւելի անդին գետինը լաւագոյն տեսք չունի, ուսահ կէս գիշերին կ'որոշենք զայն անցուլ։

Նոր չուն մը կը գտնենք, որու սառակը քանի եւ վեց մասի կը բաժնուի։ Իր ընկերներէն վեցը խնճոյքի իրենց բաժինը կը մերժեն ուսահ։

Միջօրէական զննութեամբ մեր դիրքը կը գտնենք 85°,59՛ վրայ։ Զարհուրանք կ'անցնի մեր յառաջխաղացութիւնը. խառորանքի չարժուժ մ'անսասրակոյս դէպ ի հարաւ կը մղէ սառակոյսը՝ որու վրայէ հիւսիսի ուղղութեամբ կը յառաջանանք։ Հովերու եւ հոսանքներու ձեռքն ենք մնացեր, որ բեւեռային երկրախոյզի մը համար ամենէ պատիր դիրքն է։ Հիմայ կ'սկսիմ հաւատալ թէ խելացիութիւն պիտի ըլլայ ընդհուպ դադրեցնել մեր գնացքը դէպ ի հիւսիս։

Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրէն մեր հեռաւորութիւնը մեր արբշէն կրած ճամբուն եռապատիկն է։ Այդ ուղղութեան մէջ սառակոյսը ոչ աւելի դիւրագնաց պիտի ըլլայ, եւ ոչ ալ մեր յառաջացումն աւելի արագ։ Ամէն գաս Ֆրանսուա–Ժոզէֆի արքիպելագոսի տեղագրութեան մեր անգիտութիւնը զմեզ յապաղումներու պիտի ենթարկէ։ Վերջապէս գուցէ այդ կողմերը օրս ալ չպիտի գտնենք։ Արդէն վաղուց այն համոզումն

մըն ունիմ որ չպիտի կրնանք Բեւեռը կամ անոր անմիջական չրջակայքը հասնիլ։ Թէ՛ սառակոյսը չափէն աւելի գաղտափոս է ու թէ մեր չուները ակար. ո՛րքան պէտք կար որ աւելի չաւուր ըլլային անոնք ու ինչ չէի տար Օլենէքի վրայէ մ'ունենալու համար։ Ուշ կամ կանուխ պիտի հարկադրենք ուրեմն հոսանքին։

Ապրիլ 4.— Առաւան ժամն երեքին կը մեկնինք։ Միշտ լեռնակներու չղթաներ ու՝ այս անհաւատութեանց միջեն, ջրաժուղներ՝ որոնց երկայնութեան վրայ խորտուբորդ սառոտորներու չեղջակոյտեր կը տեսնուին։ Այդ ճեղքերէ անցած ատեննիս՝ մերթ մեզմէ մէկը՝ մերթ բալխիրները ջուրի մէջ կ'ընկղմին։ Խի՛սա անախորժ լոգանք քանզի անկարելի էր մեր լաթերը փոխել ու վրայ - պուխ չորցնել։ Բարեհաւանութիւնն ալ 30 աստիճան է զերոյի տակ։

Լայնոյթ՝ 85° 2՛ 8՛՛. երկայնոյթ՝ 95° 47՛ 15՛՛։

Ապրիլ 6.— Առաւան ժամը երկուքին՝ բարեխառնութիւն — 24°,2։ Սառոյցն երթալով աւելի յոռի կը դառնայ։ Լեռնեբու եւ հեղեղատներու անել յաղորդութիւն մը՝ նման հին կարկառի մ'որ սառեղէն հատորներէ ձեւացած ըլլար։ քանի մը կլորաձեւ բլրակներ տասն մէթր բարձրութիւն ունին։ Այսպիսի գեանի մը վրայէն բալխիրներ քաշելը հսկաներն անգամ ուժաթափ պիտի թողուր։ Օրուան մէջ հանգրուանը 4 մղոն է միայն։

Երէկ մեզ ճամբան չարուճակելու ամէն յոյս կտրուսած էր, իսկ այս առաւ գազարավայրն հասած պահուս կ'որոշեմ հանգչել։

Օր մը տակաւին յառաջ պիտի քալենք սեռնելու համար թէ սառին վրձակը այնքան յոռի է՝ որքան կ'երեւի վեց մէթր բարձր կատարին վրայէն՝ որու սառոտաը գազար առած ենք։

Դէպ ի հիւսիս յառաջանալ չարուճակելը խենթութիւն պիտի ըլլար։ Այսպիսի սառակոյսի մը վրայէ չպիտի կրնանք աւելի հեռուն երթալ, ու հոսանքը չատ գանդաղ պիտի ըլլայ եթէ դէպ ի Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկիրը սառոյցը լաւագոյն վիճակ չունենայ։

Ապրիլ 8.— Առաւան ժամը երկուքին կը մեկնինք։ Սառակոյսն երթալով աւելի եւս անգնալի կը դառնայ. ամէն կողմ կատարներու գօտիներ ու սառատաորներու կուտակումներ, եւ որ եւ է ճամբայ մը բռնելու անհնարութիւն։ Այս պայմաններու մէջ չմուշկներով յառաջ կը քալեմ ընդհանրներ ընելու համար։ Ամենէ բարձր լեռնակին վրայ ելլելով՝ անոր կատարէն աչքս կարածին չափ տեղ ուրիշ բան չեմ տեսներ բայց եթէ սառեղէն քառս մը մրրկասանջ։ Ցամաս-

լով դէպ ի հիւսիս յառաջանալ խոհեմութիւն չպիտի ըլլար, ուստի անմիջապէս որոշում կ՚ընեմ նահանջել Ֆլիժըլի հրուանդանին վրայէն՝ որ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ արքիպեղագոսի ամենէ հիւսիսակողմ գտնուող երկիրն է. երէկ՝ միջօրէական զննութեան մը համեմատ 86°,10′ (1) վրայ էինք: Երկայնոյթ՝ 95°: Առտուան ժամը ութի բարեխառնութիւն՝ — 32°:

Դէպ ի հիւսիս այս ծայրագոյն կէտը հասնելնիս ծննդեան համար խնճոյք մը կը պատրաստուի՝ զոր կը կազմեն պորտին, պաքցամատ, կարագ, չօքոլա եւ հապալասիէ անոյշ: Ծորեկը լա՛ քուն մը քաշելէ ետք՝ ճամբայ կ՚ելլենք դէպ ի հարաւ:

(1) Այս գննութիւնը սրբագրուելով՝ արդիւնք տուաւ՝ 86° 13′ 6:

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹԵՐՈՐԴ

ԴԱՀԱՒԱՆՔ ՖՐԱՆՍՈՒԱ-ԺՕԶԷՖ ԵՐԿՐԻՆ ՎՐԱՅ

Մեր զարմացումը մեծ կ՚ըլլայ նահանջի առաջին օրէն իսկ սառոյցի վիճակը չատ աւելի լաւագոյն տեսնելով քան հիւսիսի ուղղութեան մէջ: Մեր ուղեւ կը տարածուին լայնածաւալ միահարթ դաշտավայրեր՝ հեռուանց հեռու ընդհատուած միայն լեռնակներու գօտիներով ու նորակազմ սառոյցով ծածկուած ջրմուղներով: Երկրի այս անարթութիւնը արեւմտեան–հարաւ-արեւմտեան ուղղութիւն ունին գրեթէ, այսինքն մեր բռնած ուղղութեան զուգահեռական:

10ին՝ լաւ հանգրուան մը: 15 մղոն:

12ին՝ կը մոռնամ ժամացոյցները լարել՝ կրինիչի մէջէն ժամանակը գտնելու համար՝ չորդիմիջօրէական զննութիւն մը կատարելով լայնոյթը կը սահմանեմ, յետոյ մերձաւոր հաչիւը կ՚ընեմ այն կէտէն ի վեր՝ ուր ճամբանէս ետ դարձանք եւ ուր երկայնոյթի իմ վերջին զննութիւնս կատարեցի: Այս զգուշութիւններով՝ դիրքերու սահմանման մէջ գոյանալիք սխալը մեծ բան չպիտի ըլլայ:

Ապրիլ 14.— Ջատիկ: Լայնոյթը, երկայնոյթը եւ միջին ժամանակը հաչուելով օրս կ՚անցընեմ: Շեհակը խիստ ախորժելի զբաղում մը չէ այդ մաթեմաթիքական գործողութիւնները եւ դիպահամարի աղիւսակի ձեռնաւարութիւնը կարծրացած՝ գրեթէ սառած մատուըներով ու կռնկիդ վրայ ճիւնապատ հագուստներով: Եւ սակայն բարեխառնութիւնը — 30° է միայն, տաք օդ մը գրեթէ: Երէկուան հաչիւներուս նայելով 86° 5′ 3էն վար պէտք էինք գտնուիլ, մինչդեռ կարծհաչիւով (*estime*) պէտք էինք 85° 50′ ու քանի մը մանրամասերու վրայ գտնուիլ՝ երկու օրուան մէջ 50 մղոն ճամբայ ըրած ըլլալով: Հիմայ ըստ ամենայն հաւանականութեան խոտորանքը դէպ ի հիւսիս կը մղէ զմեզ: 86°ը անցած պէտք է ըլլանք, եւ ահա այդ դիրքին վրայ ճչդեցի մեր ժամացոյցները:

Հեռուեռալ օրերը մեր յառաջխաղացութիւնը աւելի արագ են՝ թեպէտ սառակոյտն հիմակ մեր նահանջի օրէն աւելի դարուփոս եղած ըլլայ: Ապրիլ 17ին 20 մղոն կը յառաջանանք: Պայծառ երկինք մը մինչ. ցորեկ ու վիչիր արեւը ամենահանդարտ մրթնոլորտի մը մէջ կը փողփողէ: Մեր ճամբայ ելած օրէն՝ անգամ մ՚իսկ կանկ առած չենք գէշ օդի պատճառաւ: Բարեխառնու-

թիւնը կը բարձրանայ։ Ջերմաչափը — 27° կը նշանակէ միայն։ Սմառաւան կը մօտենանք։ Այսպիսի մեղմ օդ մը հաճելի է անշուշտ, այլ կրնայ քանի մը չարաթէն մի չատ դժուարութեանց ու վտանգներու մատնել զմեզ, քանզի սառնամալը փութացնելով ծովափի մօտենալնիս սաստիկ պիտի դժուարցընէ։

Ապրիլ 20։ — Երկար ժամեր անկարելի կ'ըլլայ լայն փոսէ մ'անցնիլ՝ որ լեցուն է սոսկալի տակնուվրայութեամբ մը չեզոքացուած սառատարներով։ Ամէն կողմէ սառեղէն լեռներ ու կատարներու ցանցեր, ամէն կողմէ լայնատարած ճեղքեր։ Այս սառոյցը պէտք է երկար ժամանակներ չարժման մէջ եղած ըլլայ ու անագին ճնշում մներու ենթարկուած։ Շատ կէսերու մէջ լեռնակոները ուժգին մէկմէկ բաթթութեան կը հասնին ու հանդիպին նիւթէ խուռդասեր կը պատուհասեն։ Մասնաւորապէս սառակոտոր մը գործարանաւոր կամ անգործական նիւթով մը սեւցած կը տեսնուի, զոր քննելու համար ժամանակը կը պակսի ինձ։

Մեր ճամբորդութեան մէջ անգամ անգամ կը դիտեմ խիտ մեծ ու խիտ սպրած կատարներ քառակուսի ձեւով՝ որոնք ձիւնագոյն բարձր կղզիներու կը նմանէին, բազէօրիսդիմ հատորներ անշուշտ։

Երկար հետազօտութիւններէետք այս սառեղէն լաբիւրինթոսին մէջէն վերջապէս ճամբայ մը կը գտնեմ։ Անկէ անդին օ'րքան մեծ կ'ըլլայ զարմանքս սիպերիական կուեհնի սահպին կոճղ մը նկատելով՝ որ սառակոյտին մէջտեղը բարձրացած էր։ Հետեւեալ սկզբնատառերը կը զրոչմենք սպոր վրայ։ Ֆ. Ն., Հ. ժ. (երկու ուղեւորներու անուններուն)։ 85° 30′։

Ցետոյ մի չատ օրեր համեմատաբար միահարթ սառոյցը կարելի կ'ընէ մեր չմուշկներու վրայ սահիլ արագօրէն։ Երկու օրուան մէջ գոնէ՝ 40 մղոն կը յառաջանանք։

26ին մեծ զարմացմամբ կը հանդիպիմ արեւմուտքէ արեւելք եկող ազուէսի մը նոր ոտնահետքին։ Այդ կենդանին ի՞նչ ընել եկեր է մինչեւ 85°։ Շուրջս կը նայիմ ակամայ՝ ցամաք մը տեսնել յուսալով, այլ օդը մթագին է զժբաղդաբար։ Այդ ազուէսն արդէն մ'եռեւէն մինչեւ այդ կողմերը յառաջացած ըլլալու է։ Աւելի հեռուն ազուէսներու ուրիշ ոտնահետքեր ալ կը նկատեմ՝ միշտ միեւնոյն ուղղութեամբ։ Այս սառոյցէ անապատին մէջ ի՞նչ ուտելիք կրնան գտնել։ Հատկանշականաբար ողորկապատանները՝ զոր ազատ ջուրի առազաններուն մէջէն կ'որսան։

Նուազագոյն բարեխառնութիւն — 35°,7։

Երեկ՝ սառահատորներու չեզոքակոյտ մը կը հանդիպինք՝

որու կազմութիւնը բոլորովին նոր կ'երեւի։ Այդ չեզոքակոյտի վրայ կը նկատեմ անոյշ ջուրէ ձեւացած սառոյցի ոտագին կոտորներ՝ որք կաթ ու խիժի մասնիկներ կը պարունակէին, հատանգամաբար սիպերիական գետերու ջրերէ յառաջ եկած սառոյցներ։ Մեր արշաւի մինչեւ ծայրագոյն հիւսիսի սահմաններն անգամ տակաւ տակաւ այս տեսակ սառատատորներ, եւ՝ յայնոյթի մինչեւ 86° սառոյցի մակերեսը կամ նկատեցինք։

Ապրիլ 27։ — Լաւ հանգրուան։ Ըստ ամենայն հաւանականութեան 20 մղոն տեղ բրած ենք։ Երեկ կէսօրուան ժամը եւթին ճամբայ ելլելով մինչեւ այս առաւօտ քալեցինք։

Ընդհանուպ պիտի գայ այն օրն՝ ուր ցամաք տեսնելու յոյսը պիտի ունենանք։ Ցամա՛ք։ Ե՞րբ պիտի տեսնենք արդեօք։ Ե՞րբ սառոյցէ ու ձիւնէ զատ ուրիշ բանի վրայ պիտի կոխենք։

Այսօր ալ աղուէսներու նոր հետքեր՝ միշտ միեւնոյն ուղղութեամբ։

Մեր չուներէ մին՝ վրան ա՛լ ոյժ, հոգի չմնացած՝ ոտքի վրայ չկրնար կենալ։ Բալխերի լծուած պահուն եղած տեղն ան չարժ կը մնայ։ Այսօր կեանքի սառապանքներէն պիտի ազատենք զինք հի՛ղձ կենդանին, մինչեւ վերջը իր բոլոր զօրութեամբ աշխատեցաւ, ու հիմայ որ չկրնար բալխեր քաշել՝ վերջին ծառայութիւնն մը պիտի մատուցանէ սառակոյտը իրմէ վերջ մնացող ընկերներուն կեր հայթայթելով։ Ցրտամի վրայ ծնած էր 1893 դեկտեմբերին, ու բեւեռային երկիրներու իրը բուն զաւակ՝ սառէ ու ձիւնէ զատ ուրիշ բան չէր տեսած երբեք։

Ցաջորդ օրն օ'րքան մեծ կ'ըլլայ մեր զարմանքը ազատ ջուրի լայնարձակ տափանի մը հանդիպելով։ Մինչեւ անոր եզերքէն կը քալենք՝ ճամբայ փնտռելով, երկու ափերը կը մօտին ու իրար կը միանան չանկարծ սոսկալի շաչիւնով։ Բախիւնի առատութենէն սառոյցը վեր կը ցցուի. ոտագին հատորներ կը գլորին, ամէն ինչ կը ճաքճատի ու կը գոռայ։ Փութով յառաջ կը քչենք չուները այս տակնուվրայութեան օգնութեամբ անցքը կարել անցնելու համար։

Օրըստօրէ մեր բալխերածիւ չուները կը տկարանան, անոնցմէ չատերը բոլորովին ուժասպառ մնացած են։ Պարենէ չի կրնար ոտքի վրայ կենալ։ այս իրիկուն պիտի մեռցնենք զանոնք։

Նորէն ազուէսի հետքեր, որմէ կ'ակսիմ հաւատալ թէ ցամաքի մը կը մօտենանք. վայրկեան առ վայրկեան կը յուսամ տեսնել զայն։

29ին գարձեալ թշուառական օր մը։ Մեր գտած տեղէն քիչ մ'անդին ճամբան ազատ ջուրի նոր անցքով մը՝ յետոյ երկրորդով՝ յետոյ երրորդով մը փակուած է, որով ամէն ան-

գամ անվերջ մանուածներ ընել կը հարկադրուինք։ Այս ջրադարձներէն անցնելու համար մեր ծակ ծակ եղած ֆայտոնները անկարելի կ'ըլլայ դործածել. գանոնք այս պահուս նորոգելու իմդիր չկրնար ըլլալ, զի երկար ժամանակի կարօտ գոյժ մ'էր այն ու խիստ ալ դժուարին գերօյի տակ 30° բարեխառնութեամբ մը։ Ամէն բանէ յառաջ պէտք ինք ցամաք հասնիլ սառնահալը չկասած։

Մայիս 2. – Զորս ժամուան սրագ գնացքէ մը հետ՝ նորէն հնդեզատներ ու կատարներու ցանցեր։ Սառոյցը մեր քայլերու առ ու ժժգնակի ճնշուած կը չայէ մեծաժխոր։ Ատոր հետ մէկտեղ ձեան փոթորիկ մ'ալ ամէն բնչ ծածկելով մեր աչքերէն՝ հարկ կ'ըլլայ դադար առնուլ։ Հագիւ մեր վրանը կանգնած ենք՝ զմեզ պատապարող լեռնակը կ'սկսի անա ճնշումներէ խլրտիլ ու մինչև ահագնաձայն։ Ձեան հիւսէ մը չախչախուելու վախ ունինք, այլ այնքան մեծ է մեր յոգնութիւնը՝ որ քուն կը մտնեմ վերահաս վտանգին անուշադիր։

Իրիկունը մեր չունեցէն մին կը զոհենք. ժամանակէ մ'ի վեր այդ կենդանեաց պաշարը հատած ըլլալով գանոնք հետզհետէ սպաննելու հարկին մէջ կը գտնուինք մնացորդներուն կեր հայթայթելու համար։ Հիմայ տասնուվեց չուն մնացած է միայն, ու ցամաքէն տակաւին հեռու ենք։

Մայիս 3.— Զերօյի տակ 11°,3 միայն։ Գարնանային բարեխառնութիւն մը որ ամենաքաղցր ազդեցութիւն մը կ'ընէ մեր վրայ։ Ցրտնահատեալ մեր ձեռքերը կրնան հիմայ հպիլ առարկաներու՝ առանց վախնալու որ իւրաքանչիւր հպումի կրակի նման պիտի այրին։

Միշտ լեռնակներու չղթաներ եւ չրալից հնդեզատներ՝ որոնցմէ անցնելու գործը ուժաթափ կը թողու մեզ։ Մեր տաքուկ պարկերու մէջ մտած ատենիս նեղութիւն ու յոգնեալ կը մոռնանք չուտով։ Մոռնանք, ա'նքան մեծ է՝ որ չմուշկներու վրայ կ'երեսան ու գետին իսկած ժամանակ կ'ուզեմ եղած տեղս պահիլ մնալ։

Մայիս 8.— Սառակոյտին մէջէն բացուած բոլոր չրագարձները իրենց մէջ զուգահեռաբար (կոմմեացոյցի) արեւելեան հիւսիսէ հարաւ–արեւմտեան արեւմուտք ուղղուած կ'երեւին, այսինքն մեր բռնած ուղղութեան ուղղահայեաց։

Մեծ ուրախութեամբ կը դիտենք թէ սառոյցը մեր վախցածին հակառակ ցամաքին մօտերն ատելի միահարթ կ'երեւի։ Շուներն հեռվհետէ պակսելով մեր ուղեւորութիւնն երթալով կը դժուարանայ։ Հիմայ բալխիրիս լծուած չորս չուն ունիմ միայն։

Մայիս 10.— Բարեխառնութիւն — 8°,8։ Երէկ սառոյցը

հարթհատակ էր, հետեւաբար մնկնած տեղերնիս կը յուսանք լաւ ճամբայ ընել, երբ յանկարծ ձեան մրրիկ մ'ելլելով՝ կոչտօրէն սոսկեց զմեզ դադար առնուլ։ Այսօր քանի մը ժամուան պայծառ արեւէ ու կապուտակ երկինքէ ետք՝ ձիւնատարափ ու գոց երկինք։

Ամէն մէկ քայլ առնելնուս՝ սառահատորներու չղթաներ վեր կը բարձրանան ճնշումներէ։ Մառախուղն այնքան թանձր է՝ որ այս բաւիղի մէջէ ճամբայ գտնել անկարելի կ'ըլլայ։

Մայիս 12.—Հացի մեր երկրորդ պարկը չատ չանցած պիտի պարպուի, ու տակաւին ցամաք չե'նք տեսներ։ Ցանկերու չունեցը միայն մնացած է՝ որոնց ոյժերը օրըստօրէ կը սկարանան։

Քանի կը յառաջանանք՝ այնքան սառակոյտի գժուարացը նաց կը դառնայ։ Սառոյցն հիմայ անառակուսն ձիւնով պատած է։ Բալխիրներն յառաջ քշելու համար չմուշկները հանած ատենդ՝ չարունակ սորի մը մէջ կ'իյնաս՝ որ ծածկուած էր այդ նենգաւոր խաւէն։

Այսօր բարեխառնութիւնը բարձր է համեմատաբար երէկ գիշեր մահճ–պարկս այնքան սաք էր՝ որ չկրցայ քնանալ։ Նուազագոյն աստիճան — 14°,2։

Մայիս 16.— Ժօհանսէնի ծննդեան տարեդարձն է։ Մեր կարողութեան ներած ամէն հանդիսաւորութեամբ այդ օրը կը տօնենք։ Ճաշին ընկերիս սիրած կերակուրն ունինք, պորտնիքը աղանդեր՝ ընտիր կրօկ լեմոնպրոլ։

Երէկ կրնայինք հիւսիսային լայնոյթի 83° 36'ի եւ արեւելեան 59° 55'ի վրայ կը գտնուինք։ Սառակ հոսանքէ յայտնապէս դէպ ի արեւմուտք կը քշուինք, ու Ֆրանսուա–Ժոզէֆ արքիպեղագոսի ամենէ հիւսիսային ցամաքէն անդին անցնելու վտանգին մէջ ենք։

Շուները դաշտավայրերու վրայ խիստ լաւ կը քալեն տակաւին, այլ ամենափոքր խոչընդոտի մը կը մերժեն յառաջանալ։ Բալխիրին ընթացքը փութացնելու համար իրենց առջեւէն ես ալ կը լծուիմ։ Աւելի անդին սառակոյտն խիստ դրուփոս կը դառնայ, ու կը պարտաւորիմ լուծդ փոկս թողլով առջեւ երթալ գետինը զննելու համար։ Մեր երկուքէն կարաւանին առջեւէն քալողը միեւնոյն ճամբան երեք անգամ պակաս չըներ։ Եակ դիտելու կ'ելլէ ու ճամբայ կը պատրաստէ, յետոյ եւս կը դառնայ եւ բալխիրը կ'առաջնորդէ։ Ամէն դժուարութիւններու հակառակ կը չարունակենք մեր ուղին՝ յուսալով թէ այդքան ճիգեր վերջ ի վերջոյ պիտի վարձատրուին։ Այժմուս գոհ պիտի մնանք եթէ ցամաք հասնինք ու միահարթ սառոյց մը գտնենք։

Այսօր դարձեալ քանի մ'անիծեալ ճեղքուածներ, որոնց

վերջինը կատարեալ լիճ մը կը ձեւացնէ։ Միատարած ջուրը ծածկուած է նորակազմ սառոյցով՝ որ վրայէն երթալու հաճար չատ տկար է, ու միեւնոյն ժամանակ չատ տեղուն՝ հայիւերու գործածութեան համար։ Այս բացարձակապէս անգնալի ջրադարձն աչքդ կարածին չափ տեղ կը տարածուի դէպ ի արեւմուտք, եւ իր ընծայած գեղեցկութեանց յաղթելու համար չատ միջոցներ չկան մեր առջեւ։ կա՛մ լճին եզերքը բռնել երթալու է դէպ ի արեւմուտք՝ մինչեւ որ անցք մը գտնենք, ինչ որ մեր ճամբային կը տանի զմեզ, եւ կամ ետ դառնալով անոր չուրջը դառնալու ջանալ։ Առաջին միջոցը կ'ընտրեմ։ Բարեբաղդաբար չատ չանցած ջրմուղին լայնութիւնը սառոյցի ամուրկեկ հատուած մը կը տեսնենք ու անմիջապէս դէպ ի հոն կը քշենք չունները։ Հուսկ ուրեմն կ'անցնենք փութով այդ լայնարձակ փոսէն՝ որուն առջեւ կը վախնայինք թէ չատ օրեր պիտի կորսնցնենք։ Այլ կարճատեւ պիտի ըլլար մեր ուրախութիւնը, քիչ մ'անդին երկրորդ լիճ մը կ'ելլէ դիմացնիս։ Այսօրուան համար գործը չատ մեծ պիտի ըլլար, եւ կ'որոշեմ կանգ առնել։

Մայիս 17։ — Նորվեկիա՝ ազգային տօն է այսօր։ Պարկիս մէջ տարածուած այս ընդհանուր ցնծութեան օրն հետեւն՝ հայրենեացս հրճուանքը կը մտածեմ։ Երազիս մէջ կը տեսնեմ ազգ զուարթ թափօրները, գարնանային օրուան մը նշուլափեղ արփւոյն մէջ հովէն չառաչող զրօշակները, եւ ասոնցմով օրքա՛ն տխուր կ'հրեւի ինձ մեր դիրքը։ Անվերջ սառակոյտ մը վրայ կը թափառինք՝ յաջորդ օրուան վրայ անտասյգ, դէպ ի տարտ մեր գնացքը չարունակելով հատուածական, մինչդեռ ջրերու յամր խոտորանք մը մեզ կը քշէ կը տանի դէպ ի տրեւմուտք։ Այլ ինչ որ ալ ըլլայ կ'ուզենք մենք ալ տօնել բոլոր Նորվեկիացի արտերու սիրելի այդ թուականը։ Ազգային զրօշակը կը ծածանի բալխիրներուն վրայ եւ ճաչին՝ կատարեալ խնճոյք մը կ'ունենանք հիւթեղ պորտի մը, տապալած անոյշ, յատոյ կրօկ մը կխորոնով։

Մեր առջեւ բացուած լճին մէջ միատանիներու երամակ մը կը զուարճանայ, գոնս որսալու համար չատ ժամանակ պէտք պիտի ըլլայ կորսնցնել։

Ջրադարձէն անցնելէ ետք՝ դեռնը համեմատաբար նպաստաւոր կը դառնայ։ Հանդրուանի հատանական երկարութիւնն՝ 10 մղոն։ Հոտորանքը հեզհեզ դէպ ի արեւմուտք կը մղէ զմեզ։

Մայիս 20։ — Չեան սոսկալ մրրիկ բան մը չենք տեսներ։ վրանին մէջ պառկած կը մնանք՝ մեր կացութեան վրայ խորհելով տխրօրէն։

Շուրջ 8։30 10'ի վրայ կը գտնուինք, ու հետեւաբար պէտք էինք Բեգերման երկիրը գտնուիլ՝ հմմ. իրօք Բէյէի աչխարհացոյցին վրայ նչանակուած դիրքին մէջ կը գտնէ այն երկուքէն մին։ կա՛մ մեր կարծած ուղիէն դուրս կը գտնուինք անդիտօրէն, եւ կամ այդ երկիրը խիստ փոքր ըլլալուն պատճառաւ չենք կրցած նչմարել։

Մայիս 21։ — Միշտ միպատած ու ձիւնամած երկինք, եւ սակայն ճամբայ կ'ելլենք։

Նորակազմ սառոյցէ ծածկուած մի չատ լայն բացուածքներէ կ'անցնինք։ Այդ կողմերը մօտերս ազատ ջրի երկար տարածութիւններ պէտք էին գտնուիլ։

Մայիս 23։ — Մեր ուղեւորութեան ամենէ տօնական օրը։ Ճամբայ ելլէնա՛ս պէս՝ ամենալայն ճեղքի մը դիմաց կ'արգիլուինք։ Մինչեւ հիմայ մեր հանդիպած բացուածքներէ եւ ոչ մին այնքան զգուարին վիճակի մը մէջ զրաւ զմեզ։ Երեք ժամէ աւելի է զուր ճամբայ փնտռելէ ետք՝ ջրադարձին եզերքը բռնելով դէպ ի արեւելք երթալու որոշումը կ'ընեմ, յուսալով որ այդ կողմէն թերեւս «կամուրջ» մը պիտի գտնենք։ Լճին կատարածը սեպուած կէսն հասնելով՝ սառի հատորներու եւ կոտորներու մէջ չեզջակայտ մը կը տեսնենք լայն ճեղքերով խախտուած եւ ուժգնօրէն իրար բախուած։ Դէպ դէպ պազլորակներու մէջէ մեզ զգուարթեամբ կը յառաջնանք։

Երբ վերջապէս ջրադարձն անցած կը կարծենք՝ աւելի զբաղուարաձայն ուրիշ հեղհեղաձներ եւ ճեղքուածներ կը բացուին մեր դիմաց։ Սառակոյտը կարծես ցնցուած բլլայ ջղաձգութեամբ։ Մինչ մը բոլորովին յուսահատական էր մեր կացութիւնը։ Ամէն կողմէ հերձեր կ'երեւին, ու ամէն կողմէն երկընքի մուխ գոյնը միատարած ազատ ջրի սառոյնե բացուած բլլալը կը յայտնէ։

Կէսօրէ ետք ժամը մէկէն ինչպէս որ՝ հանգիստ։ Այն միջոցին՝ ուր վարելիս կուգա ու կուտ մեր պարկերու մէջ երկնցած ենք, կը մտածենք բոլոր այդ ձախորդութիւնները։ Մեր ճամբայ ելած առեն՝ օրը բոլորովին մշուշապատ է, ասնակ որ սառոյցէ պարիսպ մը անկարելի կ'ընայ ջրաժուռմ ձեան սառնալ մը զանազանել։ Զգիտեմ քանի՞ ձեղքերէ, դադմներէ ու կատարներու ցատերէ կ'անցնինք։ Բարեբաղդաբար ամէն բան վերջ մ'ունենալ։ Սառոյտներու այս սոսկալի կուտակութենէ ետք՝ համեմատաբար միատարի գաշտավայր մը կը հանդիպինք։ Տասնեւհինգ օրէ ի վեր ճամբայ ելած ենք, եւ առաջին օրէ հետէ կը չարչարուինք սառոյցի այս բաւիղին

մէջ։ Ուժաթափ ենք եւ բոլորովին թրջուած։ Ջիւնի խաբերայ հաւ մը ճեղքուածներու ջուրի երեսը կը ծածկէ, եւ չկրնաս քանի՛ անգամ ոտքի լոգանք մ՛առնես։ Առաւ ամուր կարծած մէկ սառահատորիս վրայ գտնուած միջոցիս՝ յանկարծ խորասուզուեցաւ՝ հալիւ ժամանակ թողլով սառահատորի մը վրայ նետուելու՝ որ տակաւն էր բարեբաղդաբար։ Առանց այդ պարագային սառեղէն աթեռայի մը մէջ բոլոր մարմնովս լոգանք մը պիտի առնուի, եւ այդ միջոցին մինակ ըլլալուս պատճառաւ բանը զուարճալի չպիտի ըլլար թերեւ։

Մայիս 26.— Ջիւնը այլեւս տակաւնութիւն չունի, եւ չըմուչկներն եթէ հանես՝ մինչեւ ծունկերդ կը խորասուզիս։ Սակայ որ օդը երէկուան պէս մութ ըլլալով՝ սառակոյտին անհարթութիւնները դիտել անկարելի կ՛ըլլայ։ Նոր ձեան խաւին տակ ամէն ինչ ճերմակ է միօրինակ կերպիւ։

Շուներուն վրայ այժ չէ մնացած, այլ զնուելեանց արգիլնքը խրախուսիչ է բարեբաղդաբար Պէտք է հիւս լայն. 82° 40′ ու արեւել. երկ. 61° 27′ի վրայ գտնուած ըլլանք ըսել է թէ դէպ ի արեւմուտք խոտորանքը վերջ գտած է ու ապագան նուազ սեւ կրնայ համարուիլ։

Երկնքի մութ գոյնը ազատ ջուրի սուանները գոյութիւնը կը յայտնէ, ու իրաւ ալ կէսօրէն ետք բոլոր ժամանակ ճեղքուած ճեղքուածի կը յանդիպէինք։ Իրիկունը խիստ լայն ջրադարձ մը մեր ընթացքը կր կասեցնէ։ Ամենէ բարձր կատարէն՝ ուր կրնամ ելլել, կը տեսնեմ թէ ամէն կողմ որչափ աչքդ կը կարէ, տարածուած է այդ ճեղքուածը՝ որ ցարդ մեր բոլոր հանդիպածներէն եւս աւելի անանցանելի կ՛երեւայ։ Սիրական չունենք քիւիք կը զոհուի մեր օթևավայրի (bivouac) մէջ։ Խե՛ղճ կենդանին ա՛լ չէր կարող բալիներ քաշել ու մեծ ցաւով կը համակերպիմ այդ հարկին։ Ուշ կամ կանուխ պէտք է ազատնել զանազան է այսօր՝ ուր դժբաղդ անասունը կրնայ տակաւին օգտակար ըլլալ մեզ՝ մնացեալ ուժին համար երեք օրուան ուտեստ հայթայթելով։

Մայիս 27.— Լայն. 82° 30′։ Խելք հասնելիք բան չէ, տակաւին ցամաք չերեւիր մեր աչքին։ Հաւանաբար կարծածնէս չատ աւելի սասիճաններ դէպ ի արեւելք կը գտնուինք (1)

Սառոյցը՝ որու վրայէ ճամբայ կ՛ընենք, տափարակ է։ Հոս հոն պզտիկ սառակոյտներու կը հանդիպինք՝ ճնշումներէ դիզուած, ու ատեն ի պիչ անգամ կլորակ մեծ բլուրներ կամ նեղուկ արահանններ։ Այս բնութեղային կերեւոյթ ապահովաբար տարիէ մ՛աւելի հնութիւն չունի։ Զարմացամամբ կը դիտեմ թէ

(1) Ստուգիւ 60° դէպ ի արեւելք կը գտնուինք մեր հաշուած կէտէն։

հնակազմ սառոյցի տախտակները ցանցառ են ու կղզիացեալ։ Դժբաղդ առած տեղերնիս անկարելի է գտնել սառակոտոր մ՛որ ամուռան չերմութիւն տեսած ըլլայ, ու հետեւաբար աղային ամէն հետք կորուսած։ Ջուր ճարելու համար հարկադրուեցանք ձիւնը հալեցնել՝ որ երբ հատիկ հատիկ չէ՝ սառոյցէ չատ աւելի քիչ հեղուկ կ՛արտադրէ ու աւելի ալ տաքութեան պէտք ունի հալելու համար։ Սմաստ կամ անցեալ աշնան այդ կողմերն ազատ ջուրի ընդարձակ գօտի մը պէտք է տարածուած ըլլայ։

Մայիս 29.— Երէկ առաջին անգամ թռչուն մը կր տեսնենք, արջային պետրաստ (petrel) մը։

Ձամբայ կ՛ելլենք այն յուսով որ սառակոյտը կարտող ճեղքուածներու եւ չրմուղներու վերջը բերած ենք, այլ տեղիս փոքր ինչ չատացած՝ երկնքի երեւոյթը ազատ ջուրի նեռանոր կորիներ կը յայտնէ։ Փութով կատար մը կ՛ելլեմ՝ ուսկից բոլորովին վհատիչ համապատկեր մը կը պարզուի իմ աչքս։ Դէպ ի հիւսիս, արեւելք եւ արեւմուտք ամէն կողմէն իրար կարող ու նորէն նորէն կարող չրմուղներու լաբի՛ղ մը։ Սառոյցը խախտուած է ամենուրեք, եւ ըստ ամենայն հաւանականութեան չդաճկորէն այդպէս ցնցուած պէտք է ըլլայ մինչեւ Ֆրանսուա–Իոզեֆի երկիրը։

Սառակոյտը բեւեռային կուտ ու հոծ սառոյցէ ձեւացած չէ հիմայ, այլ փոքր սառակոտորներէ։ Եթէ գէթ մարտ ամիսի մէջ գտնուէինք՝ ցուրտ չուտով մը կարծր զանգուածի մը պիտի վերածէր սառոյցի այդ սառաններն։ Մայիսի վերջանալէն յառաջ ցամաք հասնիլ ամենակարեւոր համարած էի մինչ, դիտնալով թէ սառակոյտն սառոյիկ կարտուած պիտի ըլլար այդ եղանակին՝ ուր ջերմաչափը զերօյէն վեր կր բարձրանայ։ Երկիւղս՝ ատ՛ը, խիստ հիմնաւոր էր։ Հարկ եղածէն ուշ կամ կանուխ հասած ենք. ամէն մը սառոյցի այդ զանգուածի պիտի քայքայի բոլորովին, ու այն աատն անոր ճեղքուածներուն մէջ չէն հնարին պիտի ըլլայ խաչամով նաւարկել։ Հիմայ փոխադրութեան այս եղանակը գործածել կարելի չէ, վասն զի նաւակազմ սառոյցէն այդ ակար նաւակներու օդնուցիները պիտի կարտուէին։

Երկնքի գոյնն ամէն կողմ միատարած ազատ ջուրեր կը յայտնէ, ինչ չէի ատր հոն վարր ըլլալու համար։ Եթէ սառակոյտն ա՛լ աւելի կարտուի՝ կատարեալ քայքայման պէտք ենք սպասել, եւ սպասելու համար մեր պաշարները պիտի բաւե՞ն։ Տարակուսելի կէտ։

Մօտակայ ջրագարձի մը մէջէն մխրալի ժքմանք մը յանկարծ վերջ կուտայ այս խորհրդածութիւններուս։ Միաժանին-

բու. երամակ մը իմ մօտս կը խայտայ բարեբաստիկ անխու-
թութեամբ։ Եթէ երեքժանի մ'ուննինայի՝ այդ կիտազդիներ-
էն մէկը կրնայի որսալ։

Առաու մինչդեռ այդ չրմու դներու մէջտեղ կը չարչրկուէ-
ինք՝ ծղրիդ բամրու (guillemot) մը կ'անցնի։ Աւելի անդին փա-
կերու մանչիւններ կը լեռնի, եւ չատ չանցած այդ կենդանի-
ներէ մին կը տեսնենք իսկ։ գիշերադարար հեռուն կը գտնուի։

Որսը կ'սկսի երեւիլ։ ըսել է թէ կացութիւնը յուսահա-
տական չէ։ Ինչ որ ալ ըլլայ՝ յառա՛ջ ուրեմն։

Մայիս 31։ — Սառոյցը հետզհետէ կը նրբանայ։

Երէկ երկու փոկ սպանք, թռչուն մը, եւ արդի մ'ու անոր
երկու ձագերուն ոտնահետքերը նչմարեցինք։ Ըսել է թէ պի-
տի կրնանք շատ մօս գտնել։

Մեր բալխերաձիգ չուներէ աւելի կարճը՝ Ֆան՝ բոլորո-
վին ուժասպառ ինացած ըլլալուն համար պիտի մորթուի։ Այդ
խեղճ կենդանին ալ իր կողմէ իբր կեր պիտի ծառայէ ինացող-
ներուն՝ որք սակաւին կրնան ծառայել մեզի։

Աւելի ոտանց գետին մը, ջրին մէջտեղը լողացող սառա-
հատորներու թոհուբոհ մը։ Սառակոտորէ սառակոտոր ցատ-
քռտուելով ճամբայ կ'ընենք։ Եթէ միտակ ըլլայինք՝ ինչ եւ է-
այլ մեր բալխիններով այդ չարունակ ելեւէջները զմեզ ու-
ժասպառ կը թողուին։

82° 52'է մինչեւ 82° 19' սառակոյտը կազմողը չուրջ 0մ. 8°
թանձրութեամբ նորակազմ սառոյց մ'է միայն։ Բոլոր այս հե-
ռաւորութեան մէջ քանի մը հին սառակոտորներու հանդպե-
ցանք միայն, ու հնակազմ սառոյցի քանի մը ցանցառ սառան-
ներու, ինչպէս ան՝ որու վրայ դադար առած ենք հիմակ։ Ը-
սել է թէ դէպ ի հիւսիս 38 մղոն հեռաւորութեան մը վրայ
ազատ եղած է ծովը, եւ այդ միաձուալ ջուրը հարուի
ուղղութեամբ պէտք էր նոյնպէս մեծ տարածութեան մը հաս-
նիլ։

Միջօրէական բարձրութիւնը կը քննենք այսօր. 82° 21'ի
վրայ գտնուած պիտի ըլլանք, եւ տակաւին ցամաքի հետք մը
չենք տեսներ։ Բանն երթալով առեղծուածի մը կերպարանք
կ'առնու, այլ ի՞նչ կրնանք ընել. համբերութի՛ւն։

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ԿԱՏՈՒԻ ՊԱՅՔԱՐ

Յունիս 1։ Այսօր սկսող ամսոյն մէջ արդեօք վերջապէս
ցամաք պիտի տեսնե՞նք՝ որու կը փափաքինք այնքան։ Պէտք
է յուսալ եւ հաւատալ՝ մինչդեռ միւս ոլորմէ ժամանակը յա-
ռաջ կը քալէ։

Ջիւնաւ փակ երկինք, եւ սառը հետ մէկտեղ ներհակ հով։
Ճամբայ ելլելէ անմիջապէս առաջ՝ ի սկզբան անանց երեւցող
չրմուղի մ'առջեւ կը կանգնինք։ Վերջ ի վերջոյ բանն յուսա-
ցածնէս լաւագոյն վախճան կ'ունենայ, այսինքն դէպ ի արե-
ւելեան–հիւսիս մանուածէ մը եռաք կը յաջողինք այդ խոչըն-
դոտէն անցնիլ։ Անկէ անդին բոլորովին միահարթ դաշտավայր
մը հանդիպելու յաղդը կ'ունենանք, եւ այդ նպաստաւոր գետ-
նին վրայէն կը քալենք մինչեւ կէսօր։ Վերջէն տակաւին մէկ
ու կէս ժամ նպաստաւոր սառոյց, ու անկէ եռաքը մեր նեղուե-
լիւնները կը վերսկսին։ Ճամբան ամէն կողմէ լայն բաց-
ուածքներով կտրտուած է, ժամուկէս ի գո՛ւր ճամբայ մը կը
փնտռեմ։

Ո՛րքան իրարմէ կը տարբերին այն գաղափարները՝ զոր
աշխատողք կը կազմեն, անձնիւր իրեն կացութեան վրայ։ Եթէ
մեր պաշարները չհատած յաջողինք ցամաքը բռնել՝ ինք-
զինքնիս ազատած պիտի համարինք։ Ընդհակառակն Էբէյ
ինքզինք կորուսած պիտի սեպէր եթէ դէպ ի Ֆրանսուա–Ժո-
զէֆ արքիպելագոսը Թեկեղօֆի վրայ իր նահանջի գիծը կորը-
ուէր, իհարկէ սառակոյտի վրայ երկար քուկէսձամուան ար-
շաւով մ'ուժասպառ եղած չէր ինք։

Երէկ այն պահուն ուր ճամբայ կ'ելլենք ճերմակ քակօֆիլի
մը ձայնը լսեցինք։ Այս սպիտակ գեղեցիկ թռչուններէ եր-
կուքը մեր վրայով կը թռչէին։ Ի սկզբան հրացանս ձեռք
առի քաշելու համար, այլ եռաքը կարծիքս փոխեցի, այդ ա-
մարնները (mouette) չեն արժեր որ հրացան պարպեմ։

Յունիս 2. — Հոգեվարտան կիւրակէ։ Երէկ զմեզ կա-
սեցնող ջրմուղը պիչերը րնդարձակուելով՝ լայնածաւալ ա-
զան մը գարձեր էր, որու միւսարան չուրեքուն մէջտեղ սա-
ռոյցի կղզիի մը վրայ կը գտնուինք։

Այլ եւս վարանելու տեղի չկայ, բայմներու նորոգման պէտք է ձեռնարկել անպատճառ։ Անգամ մը որ մեր նաւակները ջուրին վրայ մնալու վճակ ունենան՝ այդ փաւեկտա առաջոյի ճեղքուածներուն մէջէն պիտի նետուինք յառաջ։

Մեր սառեղէն կղզիի մէկ անկիւնի մասին վրայ հաստատուած՝ հանգստօրէն կ'աշխատինք առանց ամենափոքր հովի նեղուելու՝ մինչ արեւմտեան–հարաւային զովաշունչ սիւք մը կը փչէ։ Տաքուկ պատուական պօրանի մը կը վայելենք՝ որ կատարեալ խնճոյք մ'էր, յետոյ իբր սիպարիներ՝ հեշտաւէտ ծուլութեան մը մէջ կը սիպանք։ Առեղ առեղ հանգիստը խիստ ախորժ բան մ'է, անկէ եռք՝ գ'րձնալ աշխատութիւն։

Փայտիս մորթի կարերը կը քակեմ՝ տարի եղած կարկատուքներն ընելու համար, յետոյ անոր վանդակեայ կազմածին մասերն իրար միացնող բոլոր կապերը լաւ մը կը սեղմեմ, որ երկաթ գործողութիւն մ'էր, քանզի հանգոյցները քառասունէ աւելի կը համրուէին։ Նորոգութիւնը լմնցնալէ եռք՝ նաւակին չրջանակը յառաջուան նման ամուր ու հաստատուն գարձաւ, երբ երկու մակոյկներն ալ նորոգուելի լմնան՝ ճամբայ ելլելու պատրաստ պիտի ըլլանք, ու այնուհետեւ պիտի կրնանք մեր ուղին չարունակել առանց ամէն անգամ ջրատուանի մը կամ լայն ջրմուղի մ'առջեւ կանգ առնելու։ Շատ չանցած այս քայքայուն սառակոյտին մէջէն պիտի կրնանք նաւարկել, եւ օրովհետեւ մնացող քանի մը չաւներու փոխադրութիւնը մեծ գժուարութեանց առիթ պիտի ըլլայ՝ հարկ է որ բաժնուինք անոնցմէ։ Սրտէն անոնց թիւը վեցի իյած է, ու չորս օրուան ուտեստ ունէն մնայն։

Այսօր Հոգեզալո՛ւստ։ Մեր գեղեցիկ երկրի մէջ զուարթ ու զեզածիծաղ ամառ մը կը սիրէ, իսկ հոս՝ սառոյցը՝ յաւիտենական սառոյցը. փոքրիկ լիլիա պիտի երթայ իր մեծ–մօր տունը ճաչելու, ու գուցէ նոր պարեզօտ մը հագած է այս առթիւ։ Գիտի գա՛յ օր՝ ուր ես ալ ընկերանամ երեն, այլ ե՞րբ։

Մեր նաւակներու նորոգութեան կը հետամտինք միշտ, ու մեր աշխատասէր եռանդի մէջ հաց ուտելն անգամ կը մոռնանք։ Շարունակ քանեւչորս ժամ կը յոգնինք առանց վայրկեան մը հանգստի։ օրը երբեմն լմնցած կ'ըլլայ, եւ մենք տակաւին կերակուրի պատրաստութիւն իսկ չենք սեռած։

Բայմներու այս նորոգութիւնը չէ թէ միայն մեծ ճոզ՝ այլ նաեւ անպակաս ուշադրութիւն կը պահանջէ։ Մեր պաշարները խիստ սահմանափակ ըլլալով՝ ամէն վայրկեան մանրակրկիտ զգուշութեան պէտք կայ փոքր մը չափով չվարելու կամ մեծ կորութիւն մը տալ ուզուած տեղն տակառակ կաւար մը չբերանելու համար։ Մեր յոգնութիւններն երբեմն արիւնուն

ունեցան. նախքն գոհունակութեամբ դիտեցինք թէ մեր նաւակները պատուականապէս կը ծիայեն ջուրին վրայ՝ փոթորկի իսկ դիմադրելու կարող։

Յունիս 4. – Ծովը ազատ պիտի ըլլայ ընդհատ ու կամ գէթ սառակոյտը պիտի քայքայուի։ Սառոյցն ամենատուրբ է ու խիստ կարաուած, միեւնոյն ժամանակ բարեխառնութիւնն ալ կը բարձրանայ։ Երէկ ջերմաչափը զերոյէն վեր եւաւ, եւ օդին տաքնալուն չափով ձիւնն ալ կը հալէր։ Այսօր կապտատակ երկինք եւ չողչողուն արեւակ։ Զուարթութիւն եւ հրճիւ կը փոփոխէ ամէն կողմ՝ չազգը սփոփանք մը բերելով մեզ։ Պատրանքն այնքան մեծ է՝ որ ինքզինքս տուն կը կարծեմ ամառուան գեղեցիկ առաւօտ մը եւ խորախորչիկի գեղաձիւազ հետանկարներուն գիմաց։ Անգամ մ'որ ծովը բացուի ու բայմները կարենանք զործածել՝ չուտ կը վերատանք հայրենիք։

Մինչեւ հիմայ անօթի եղած տեղերս կրցանք բան ուտել։ Օրուան անունդը թեպէտ չէինք կրնար՝ այլ ուտեստի նախապէս սահմանուած քանակէն՝ այսինքն օրական մէկ քիլոկրամ անգին չանցանք բնաւ։ Ակռ եռք այդ չափը մեծապէս պիտի նուազի՝ որպէս զի ապահով ըլլանք թէ մինչեւ վերջ ուտելիք պիտի ունենանք։ Մեզմէ ամէն մէկը իր նախաճաշին ունի 36 կրամ կարագ ու 185 կրամ անձանձիկ հաց։

Թէօտոլիտով դնուածքեան մը համեմատ մեր կիրքն է 82^0 17',8 լայնոյթ, եւ 61^0 16',5 երկայնոյթ։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ցամաք չտեսնենք։ Գուցէ մեր կարծածէն աւելի դէպ ի արեւելք կը գտնուինք, ու ցամաքը արեւելքի կողմը դէպ ի հարաւ կը տարածուի։ միակ ընդունելի բացատրութիւնն է այս։ Որ եւ է կերպիւ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ արշիպելագոսի առաջին կղզիներէն հետուն չենք գտնուիր։

Յունիս 6. – Բայմներու նորոգութեան կը պարապինք միշտ, ու հաւանօրէն վաղը իրենց ճամբայ ելլելու պատրաստ պիտի ըլլանք կարագնի։ Մնացած է միայն 2 քիլոկրամ 293, մարդ–գլուխ օրական 36 կրամէն տակաւին քանի երեք օր պիտի գիմանայ այն։ Այս առաւօտ բարեխառնութիւն $+2^0$, Մինչեւ ցայսօր ջերմաչափը երբէք այսքան բարձր չէր եղած։ Ձիւնը բոլորովին թաւլցած է, եւ կատարներու վրայէն ջրի չիթիկներ կը կաթկթին. ասկի գիչերը չիթիկներու կատարեալ անձրեւ մը տեղաց։

Յունիս 8.— Քանուչորս ժամու չարունակեալ վերջին աշխատութենէ մը եռք՝ բայմները պատրաստ են վերջապէս։ Հետաքրքրական բան մ'է ապաքէն որ առանց վայրկեան մը հանգիստ առնելու այսքան երկար ժամանակ աշխատինք։ Տուն

նը անօթի՝ հոգի չպիտի մնար մեր վրայ՝ եթէ այսքան երկար մրջոց գործէինք առանց չուչ առնելու: Սակայն հոս աքանչելի ախորժակ մ'ունինք եւ անքնութիւն ինչ է՝ չենք գիտեր: Սառակոյսին մէջէն երեքուկէս ամսուան արչաւէ մ'եկայ այնքան առոյգ ենք՝ որքան մեր ճամբայ ելած առաջին օրը:

Մեր հացի պաշարը կրնայ գեռ երեսուն եւ հինգ–քառասուն օր դիմանալ, յատուկ թէ մինչեւ այն ժամանակ ապառած պիտի ըլլանք այս նեղութիւններէն: Ակիկ գոհ որոր կը սկսի երեւալ: Այսօր ձերմակ բակօփիլ մը կը վայելենք: Երկար ժամանակէ ի վեր առաջին ապխակ միսն է որ կ'ուտենք: Մեր քմայ խիստ համեղ կուգայ այն, այլ ոչ այնքան համեղ՝ որքան կրնար կարծուիլ այսքան երկար աւուններ պահածոյներով միայն մնալէ ետք: Լատպոյն ապացոյցն է այս թէ մեր ուտեստը ո՛րքան ընաիր տեսակէ էր:

Երէկուան օրն փչած արեւելեան հարաւային զովաչունչ սիւքի ազդեցութենէն տակ գրեթէ բոլոր չրմուղները փակուած են: Այս առաւօտ առաւելի փոթորիկ մը բանի տեղ չդնելով՝ ճամբայ կ'իյնանք, եւ գետինն համեմատաբար պիտակնոց ըլլալը կը դիտենք մեծ ուրախութեամբ: Սառակոյսը կը սառցածուի գրեթէ տափարակ, ու այդ միտքերի մակերեսին վրայ մեր արշաւն արագ ընթացք մը կ'առնու: Մեկլա ձիւնը յատկ պայմաններու մէջ գանուելէն, զի նոր կազմուած՝ կը կպչի մեր չմուշկներուն՝ անոնց սահելուն արգելք ըլլալով:

Մեր դիմաց 100 մէթր անդին՝ ամպացեալ ապխակ փուչերն մէջէն անկարելի կ'ըլլայ բան մը նշմարել: Թնակա խիստ՝ այլ ի՞նչ փոյթ, մինչ յաւէտ կը քալենք դէպ ի բաղճացեալ նպատակ: Աւելի հեռուն ճամբան գործածել խափանուած է ճեղքուածներու լարեր բլենտոսով մը ու կառարներու գօտիներէ չբշապատուած չրմուղներով: Ինչ ինչ յայնարաց հերձեր ծածկուած են պղտոր սառահատորներու ամերայով մը, որու մէջէն անկարելի կ'ըլլայ մեր ճայամներըը գործածել, քանզի առաջին թիավարութեան՝ անոնց զազիզազուն կոզնուցը սառոյցի հատու ասեղներէն ծակ ծակ պիտի ըլլայ: Բարեբաղդաբար չատ կէսերու վրայ, իրար վրայ կուտակուած բիւրեղեայ տախտակները սմուրկեկ կամուրջներ կ'ընծայեն՝ որպէս զի կարաւանը անոնց վրայէ անցնի: Այլ մինչեւ անդքի մը գտնելը ո՛րքան երթեւեկներու պէտք կ'ըլլայ, եւ այդ միջոցին սպառումը քանի՛ անախորժ է չունեցուն հետ հաւասնեցող խեղճին համար՝ որ հոգին ու ձեռն գիմաց արձանի պէս պէտք է անշարժ մնայ: Երբ բացակայութիւնս երկար տեւէ՝ ժօհանաէն կը վախնայ որ ճեղքուածի մէջ գլորած չըլլամ: Այս

սառեղէն անապատին մէջ առանձին մնացողին մտքէն ամենասարսափելի գաղափարները կ'անցնին միշտ:

Մեր առջեւ գտնուած գետինը գիտելու համար սառեղէն կառարներու վրայ կ'ելլեմ, եւ ընկերս գիմաստուերս տեսնելով պահ մը կը հանգարտի. ժօհանաէն անգամ մ'այս գիշ սպառած առենը սառակոտորի թմբիկ օրօրուած մը կը նշմարէ՝ որ մրրկի հետեւով ծփանքէն տարուբեր կ'երեւի: Արդեօք ազատ ծովու մը մասերը՞ կը գտնենք — չեմ համարձակիր հաւատալ սահմանամերձ կառարներու իրար բախելէն յատակ եկած այսօրինակ տատանում մնար ասկէ յատակ գիտած ենք արդէն:

Օրուան մէջ արշերու տատանեալ մը կը տեսնենք, որուն ո՞րքան ժամանակուան ըլլալը չենք կրնար որոշել այդ ձեռն վրայ՝ որ քանի մը վայրկեանի մէջ ամէն ինչ ջնջելով անհետ կ'ընէ: Հաւանօրէն երէկուընէ եկած ըլլայ, քանզի չուներն անոր հետ տանելու պէս յատակ վազել կ'ուզեն, այլ հին եղեր է կամ նոր՝ մեզ համար փոյթ չէ: Արդ մը մինչեւ այդ կազմերը եկած է: Ըսել է թէ պարպուելու սկսող մեր գարանը պիտի կրնանք թերեւս նոր աւելիքով պարենաւորել:

Օրն ի բուն հալուն ձեռն մրրկի մը տակ կը յատաջանանք, ու երեկոյեան ժամը տասնին կանգ կ'առնուինք: Այդ դժուարին հանգրուանէ հոգ մեր տափարկ հանգստանալս վրանը մեզ ո՛րչափ հեչտալի կ'երեւի: Այդ իրիկուն սովորականէ աւելի ախորժակով կ'ուտենք հացաքերմուքով մեր կերակուրը:

Յունիս 9.— Գերմարդկային ճիգերով ուժասպառ կ'ըլլանք: Սառակոյսի մակերեսն հալուն ձեռն խառն մը ծածկած է հիմայ, ու բալթիրներն այդ սառեղէն աթերային մէջ թաթղուած կը մնան:

Մի՛չա ջրմուղներ՝ զոր կը կարենք կ'անցնինք սառակոտորները գետնատափ անդ գործածելով. մի՛չա նօթակազմ ամենաթարակ սառոյցներ (տատալպոյն թանձրութիւն՝ 0մ. 80), Օրուան մէջ միմիայն քանի մը հնարազմ սառակոտորներ կը տեսնեմ: Մէջոց մը բիւրեղեայ կեղեւի մը վրայէ կ'ընթանանք՝ որու թանձրութիւնը 0մ. 30է 0մ. 35ը չանցնիր: Յատատոյն ազատ ջուրի լայնատարած աւազան մը պէտք է գըտնած ըլլայ այս կազմերը, եւ չատ չանցած պիտի ձեռնայ նոքէն: Ջրով ծածկուած այս սառոյցը կազմուած է իրար քով եկած սեղմուած սառակոտորներէ՝ որք մանր են ամէն սառոյցի հատու սահզներէն ծակ ծակ պիտի ըլլայ: Բարեբաղդաբար չատ կէսերու վրայ, իրար վրայ կուտակուած բիւրեղեայ տախտակները սմուրկեկ կամուրջներ կ'ընծայեն՝ որպէս զի կարաւանը անոնց վրայէ անցնի: Այլ մինչեւ անդքի մը գտնելը ո՛րքան երթեւեկներու պէտք կ'ըլլայ, եւ այդ միջոցին սպառումը քանի՛ անախորժ է չունեցուն հետ հաւասնեցող խեղճին համար՝ որ հոգին ու ձեռն գիմաց արձանի պէս պէտք է անշարժ մնայ: Երբ բացակայութիւնս երկար տեւէ՝ ժօհանաէն կը վախնայ որ ճեղքուածի մէջ գլորած չըլլամ: Այս

Մեր առջեւ գտնուած գետինը գիտելու համար սառեղէն կառարներու վրայ կ'ելլեմ, եւ ընկերս գիմաստուերս տեսնելով պահ մը կը հանգարտի. ժօհանաէն անգամ մ'այս գիշ սպառած առենը սառակոտորի թմբիկ օրօրուած մը կը նշմարէ՝ որ մրրկի հետեւով ծփանքէն տարուբեր կ'երեւի: Արդեօք ազատ ծովու մը մասերը՞ կը գտնենք — չեմ համարձակիր հաւատալ սահմանամերձ կառարներու իրար բախելէն յատակ եկած այսօրինակ տատանում մնար ասկէ յատակ գիտած ենք արդէն:

Օրուան մէջ արշերու տատանեալ մը կը տեսնենք, որուն ո՞րքան ժամանակուան ըլլալը չենք կրնար որոշել այդ ձեռն վրայ՝ որ քանի մը վայրկեանի մէջ ամէն ինչ ջնջելով անհետ կ'ընէ: Հաւանօրէն երէկուընէ եկած ըլլայ, քանզի չուներն անոր հետ տանելու պէս յատակ վազել կ'ուզեն, այլ հին եղեր է կամ նոր՝ մեզ համար փոյթ չէ: Արդ մը մինչեւ այդ կազմերը եկած է: Ըսել է թէ պարպուելու սկսող մեր գարանը պիտի կրնանք թերեւս նոր աւելիքով պարենաւորել:

Օրն ի բուն հալուն ձեռն մրրկի մը տակ կը յատաջանանք, ու երեկոյեան ժամը տասնին կանգ կ'առնուինք: Այդ դժուարին հանգրուանէ հոգ մեր տափարկ հանգստանալս վրանը մեզ ո՛րչափ հեչտալի կ'երեւի: Այդ իրիկուն սովորականէ աւելի ախորժակով կ'ուտենք հացաքերմուքով մեր կերակուրը:

Յունիս 9.— Գերմարդկային ճիգերով ուժասպառ կ'ըլլանք: Սառակոյսի մակերեսն հալուն ձեռն խառն մը ծածկած է հիմայ, ու բալթիրներն այդ սառեղէն աթերային մէջ թաթղուած կը մնան:

Մի՛չա ջրմուղներ՝ զոր կը կարենք կ'անցնինք սառակոտորները գետնատափ անդ գործածելով. մի՛չա նօթակազմ ամենաթարակ սառոյցներ (տատալպոյն թանձրութիւն՝ 0մ. 80), Օրուան մէջ միմիայն քանի մը հնարազմ սառակոտորներ կը տեսնեմ: Մէջոց մը բիւրեղեայ կեղեւի մը վրայէ կ'ընթանանք՝ որու թանձրութիւնը 0մ. 30է 0մ. 35ը չանցնիր: Յատատոյն ազատ ջուրի լայնատարած աւազան մը պէտք է գըտնած ըլլայ այս կազմերը, եւ չատ չանցած պիտի ձեռնայ նոքէն: Ջրով ծածկուած այս սառոյցը կազմուած է իրար քով եկած սեղմուած սառակոտորներէ՝ որք մանր են ամէն սառոյցի հատու սահզներէն ծակ ծակ պիտի ըլլայ: Բարեբաղդաբար չատ կէսերու վրայ, իրար վրայ կուտակուած բիւրեղեայ տախտակները սմուրկեկ կամուրջներ կ'ընծայեն՝ որպէս զի կարաւանը անոնց վրայէ անցնի: Այլ մինչեւ անդքի մը գտնելը ո՛րքան երթեւեկներու պէտք կ'ըլլայ, եւ այդ միջոցին սպառումը քանի՛ անախորժ է չունեցուն հետ հաւասնեցող խեղճին համար՝ որ հոգին ու ձեռն գիմաց արձանի պէս պէտք է անշարժ մնայ: Երբ բացակայութիւնս երկար տեւէ՝ ժօհանաէն կը վախնայ որ ճեղքուածի մէջ գլորած չըլլամ: Այս

տեսնենք։ Ամարները երթալով կը չատնան. մանրատեսակ բամբու մը նչմարեցի։ Կնճխուին ելքը կը մօտենայ անտառակոյս, այլ ե՞րբ տեղի պիտի ունենայ այդ ելքը։ Համբերութի՛ւն, մի՛չտ համբերութիւն։

Յունիս 10.— Դժուարութիւններն երթալով սոսկալի կ'ըլլան։ Սառոյցն ասկի օրերէն ալ աւելի անհատասար է ու կարատուած։ Երեք կամ չորս մղոն աւելի ճամբայ չկրցանք ընել։ Եթէ արտ. հրտ. հովը զմեզ ետ քշեց պէտ է հիւսիս՝ պէտք է չուրյ 82° 8 կամ 82° 9ի վրայ գտնուինք։ Հասիկ հասիկ ձեան մակերեսային խաւերն վրայ չմուշկները կը սահին դիւրաւ, ու երբ դժբաղդաբար մինչեւ տակի սառեղէն ամերային կը հասնին՝ բալխերները ընկղմած կը մնան ադմին մէջ։

Յունիս 11.— Ինչ միօրինակ կեանք՝ մերինը։ Օրը օրի կը յաջորդէ, չաբաթը չաբաթի, ամիսը ամիսի, միչտ միեւնո՛յն դժուարութիւնները, միչտ միեւնոյն անընդհատ ատժանքը՝ աւելի կամ նուազ գմնդակ։

Հինգ չուներնիս մնացած է միայն, երեքն իմ բալխիրս կը քաչեն, երկուքը՝ ժօհանսէնինը։ Եթէ մինչեւ երեք օր չկըրնանք պաչարնիս նորոգել՝ ա՛լ կերակուր չկայ անոնց համար։

Միչտ յոյս կ'ընենք այս սոսկալի սառակոյտին ծայրն հասնելու, ու միչտ անհոգ սառոյցի մը միօրինակ համապատկերը կը տեսնենք միայն։ Ոչ ցամաք կ'երեւի եւ ոչ ազատ ջուրի աւազան։ Ես սակայն Ֆլիժըլի հրամանատարին հետ միեւնոյն լայնոյթի տակ պէտք ենք գտնուինք, ամենէ աննպատակ ենթադրութեամբ՝ քանի մը մանրամասն աւելի պէտ է հիւսիս։ Ո՛չ ուր ըլլալնիս գիտենք եւ ոչ ալ թէ ե՞րբ այս կացութիւնը վերջ պիտի գտնէ եւ . . . մեր պաչարներն օրէ օր կը հատնին։ Մնացած վերջին չուներն իրարու հետէ պիտի մորթուին։ Շատ չանցած գնացքն ի սպառ անհնար պիտի ըլլայ այս թերմեալ ձեան վրայ։ Շուներն մէն մի քայլափոխի խորասոյզ կ'ըլլան եւ սառոցեալ ջուրի մէջ մինչեւ մեր ծունկերը կ'ընկղմինք։ Մերթ ընդ մերթ վնասութեան ժամեր կ'ունենանք ջրմուղներու անել բաւիղն եւ սառատասորներու չղջակոյտերու առջեւ՝ որոնց մէջէն համբայ գտնել ի սկզբան անկարելի կ'երեւայ։ Այլ սակայն պէտք է յառաջանալ միչտ, այդ պայմանո՛վ միայն կրնանք փրկութիւն գտնել։

Մեր յեսին նեղութեան մէջ զմեզ փոքր ինչ յուսադրելու համար ամենապզտի բան մը կը քաւէ։ Երէկ միատարած ջուրի մը մէջ փոքր բրաձուկ մը տեսնելով խրախոյս առինք։ Այս ծովը ձկնաւէտ կ'երեւի, ուստի սովամահ կորնչելու վտանգ չկայ մեզ համար։

Յունիս 13.— Մինչ միեւնոյն սառակոյտը չղաձգօրէն ցընցուած, միչտ միեւնոյն անպիտան օդը։ Ամէն մէկ քայլափոխի ձեան մակերեսային խաւը բալխիրներու ծանրութեան տակ կը փչրուի, ու բալխիրները խորասոյզ կ'ըլլան՝ մինչ չուները կը տապլակին իրենց անկարողութեան մէջ։ Ինծ յաճ երեւոյթով լայն լայն հերձեր զարձեալ։ Սառատասորներու լայնքէն յառաջ կը քալենք տեսակ մը կամուրջ ձեւացնելու համար, որու վրայէ անցած տեսնինս բուռն փոթորիկ մը ծագելով մեր գործը կը չանգէ։ Մրրիկէն քչուած ձեան յորձանքները մէկէն ասկից երկու քայլ անկն տեսնել անկարելի է, որով գաղար առնուլ անհրաժեչտ կ'ըլլայ՝ չորս ժամուան սոսկալի ընթացքէ մը ետք։ Մղոն մը միայն ճամբայ բրած ենք, յոգնա՜տե՛լ ք մեր։

Յունիս 13.— Ես առջեւէն կ'երթամ, յետոյ ժօհանսէն իմ բալխիրս կը բերէ, եաքն ալ իրենը։ Բուսական տեղ պեսինը դիտելէ վերջ ետ կը դառնամ՝ նորէն գնուելութեան ելլելու համար։ Բոլոր օրը այս երկար եւ գմնդակ գործողութիւնը կը չարունակենք։ Եթէ արագ արագ չենք քալեր՝ գէթ կը յառաջանանք, այդ ալ բան մ'է։ Սառակոյտը հիմայ ծածկուած է կաւաքարերու ցանգերով, ու սառոյցի պզտի կտորներով լեցուն ջրմուղներ կը կտրեն զայն։ Ոչ մէկ կողմ հարթ մակերես մը կը տեսնուի, այլ միայն սոսկալի տակնուվրայութեամբ դիզուած կտտակուած բեկորներու զանգուած մը։ Յուսահատելի՛ք բան, ճշմարիտ ճամբան գոցուած է ամէն կողմէ, ու մենք բոլորովին պատուած պաչարուած կը թուինք։ Հայաֆները ջուր խմցնելու հնարը չկայ, զի անոնց կողնուցները անմիջապէս ծակ ծակ պիտի ըլլան ասեղնման սուր սառահատորներէն։ Լեռնակի մը վրայէ հորիզոնը դիտած ատենս՝ միչտ սա հարցումը կ'ընեմ ինքզինքիս. Ջուներու հալումը ու սառակոյտին քայքայումն ապասելու համար մեր պաչարները կը բաւեն՞, ու հաւանականութիւն կա՞յ որ մինչեւ այն ժամանակ ապրելու չափ օրս գտնենք։

Հանգրուան՝ երկու մղոն միայն։

Յունիս 14.— Երեք ամիս՝ այսինքն ձիշդ քառորդ տարի մ'է որ Ֆրաձիլն հեռացանք։ Այդ օրէն ի վեր բեւեռային սառակոյտին վրայ կը թափառինք։ Ե՞րբ պիտի գայ մեր նեղութեանց վերջը։ Չենք գիտեր։

Աստղ հովն չանկարծ արեւելեան–հիւսիսի գառնալով՝ օդին բարեխառնութիւնը կ'իջնէ, ու սառնակեալ (verglassé) ջուրերուն վրայ բալխիրն ընթացքը կը դիւրանայ։ Դժբաղդաբար իրիկուներ ձիւնը կ'սկսի նորէն, ու բոլոր գիչերը տեղալով՝ բաց արձակապէս անգնալի թանձր խաւով կը ծածկէ սառոյցը։ Խեղճութիւն էր այս պայմաններու մէջ ճամբայ ել-

լիլ ուսօր վրանին տակ կը մնանք։ Զարհատողը ուսելու իրաւունք չունի, այս մտածումով մեր նախաճաշը ճիշդ ու ճիշդ անհրաժեշտ չափին կ'իջնէ, եւ սակայն քաղցէ կը նեղուինք սաստիկ։

Օրս կ'անցընեմ գննութեանց հաշիւներս վերաքննելով։ Մեր մեկնելէն ի վեր որ եւ է սխալ մը չէ եղած։ Կրնիչի լայն. 82° 26′ ու երկ. 57° 40′ի վրայ կը գտնուինք։ Հսել է թէ յուներս 4է ի վեր հոսանքը զէպ ի արեւմտ. հիւսիս մղած է զմեզ։ Այսպէս նախորդ օրերու բոլոր ճիգերը պարապ գացած են։ Սոսկալի յոգնութիւններով օրքան մենք կը յառաջանայինք զէպ ի հարաւ՝ ջուրերու յանկ չարժուիմը զմեզ կա հա կը հրէր։ Մէ՛կ յոյս կը մնայ մեզ յետին ապաւինի մէջ. այս խոտորանքը թերեւս զէպ ի ազատ ջուրը տանի զմեզ։ Այսօրուան գննութեանց արդիւնքին համեմատ երթալով կը տարակուսի՞ թէ Ֆլիմըրլի հրատարակին արեւելեան կողմը գտնուած ըլլանք։ Հաւանականօրէն մեր անհնելիք առաջին երկիրն Սբիցպերկը պիտի ըլլայ։ Հաւանականօրէն Ցրանտուա–Ժոզէֆ արքիպելագոսէն անկին անցած ենք։ Եթէ ենթադրած չափովս արեւմուտքի կողմը կը գտնուինք՝ ազատ ջուրի լայնամասալ տարածութիւնները պիտի գտնենք ընդհատ ու այն ժամանակ դիւրին պիտի ըլլայ Սբիցպերկը բռնել՝ որ փրկութիւն ըսել է։ Այլ ապրելու չափ որս պիտի գտնե՞նք ճամբան։

Յունիս 15։ — Մեր կացութիւնը յուսահատական կը գառնայ։ Այդ թրմնալ ձեան ու խոչընդոտներով լի սառոյցին վրայէն յառաջանալ անկարելի կ'ըլլայ։ Պէտք ենք թերեւս ապաննել մեր շուները անոնց մսով անասելու համար, ու բոլ խիրներնիմնիքանձամբ քաշելով ճամբանիս չարունակել, որով տասնուհինգ–քսան օրուան աւելի ուտելիք պիտի ունենանք։ Թերեւս նաեւ ցամաքի կամ լայնարձակ ազատ ջուրի մը մօտերը կը գտնուինք։ Ուսօր խեղճութիւնը ճամբան չարունակելն է։

Երկու շուն կ'ապաննենք։ Մեր մեկնելու պահուն անոնցմէ միոյն սրունքներնիքը անգամալուծեալ էին. իւրաքանչիւր քայլափոխի գետին կ'իյնար ոտք ելլել չկրնալով։

Բալխրաձիգ երեք շուներնիս մնացած է միայն։ Եւ սակայն կը յառաջանանք միշտ, այլ ի՞նչպիսի յոգնութիւններով։ Երբ գարուփոս էսառոյցը՝ տարի կ'ըլլայ իւրաքանչիւր բալխիր եաեւէ եաեւ քաշել։ Հետեւաբար պէտք է երեքս ընել միեւնոյն ճամբան։ Ինչ եւէ, կատր մը կը յառաջանանք զէպ ի հարաւ։ Երկնքիգոյնն այդ կողմէն բազմաթիւ ջրատատութիւն գոյութիւնը կը յայտնէ միշտ։

Երկ իրիկուն ժամը տասնին ճամբայ ինկանք, ու առաջան վեցն էր՝ երբ գարու տունը կերակուրնիս չեն արիւնով ապուր մ'էր, ճշմարիտ խնճո՛յք մը։ Շատ օլերէ ի վեր կէսօրի ճաշը վերցուցի մէջտեղէ՝ զէպ ի հարաւ մեր յառաջխազացութիւնը բաւական չգտնելով՝ որպէս զի լաւ կերուխում ընէ՛նք։

Ունինք արձանագր 148 ու գնդակաձեւ 195 փամփուշտներ։ Այսպիսի պաշարով մը չուս ուտելիք կրնանք ճարել։ Ամենէ աննպատակ ենթադրութեամբ եթէ զարհամնիս Թռչուն ըլլայ միայն՝ 148 ամարներ ժամանակ մը մեր անուղղին պիտի բաւեն։ Մեր զէնքերու այս քննութիւնը կը խրախուսէ զիս այնքան անախորժ անակնկալներէ ետք։ Տակաւին երեք ամիս մեր պայքարը կրնանք անշուշտ չարունակել, մինչեւ այն ատեն մեր կացութիւնը լուսագոյն պիտի ըլլայ. զէթ այդպէս պէտք եմ յուսալ։ Սակէ զատ կարթով ալ ամարներ կրնանք բռնել, վերջապէս իբր յետին ապաւէն ուսկանով պզտիկ ոզոկապատառաններ կ'որսանք ու անոնցմով կ'ապրինք։ Եթէ Նորվեկիացի վերջին ձկնորսները տակաւին չհեռացած Սբիցպերկը չյաջողինք բռնել՝ այդ երկրի վրայ ձմեռում մը հնչասէտ բան մը պիտի ըլլայ բազդատմամբ այն կեանքին՝ զոր այս սոսկալի սառակոյտին վրայ կ'անցընենք՝ տաժանելով անդուլ ու անխնայ՝ առանց այնքան յոգնութեանց ու վտանգներու վախճանին իսկ նշմարելու։ Աչխարհ ինձի պարգեւեն՝ այդպիսի կեանք մը վերսկսիլ չպիտի ուզէի։ Մեր ժամացոյցներն առեներն չլարելնուս անփութութիւնը սուղի կը նստի։ Որ եւ է կերպիւ, յուսա՛նք միշտ։ Խաւարակուռ գիշերէ ետք արշալոյս չծագի՞ր։

Օրերը կը յաջորդեն օրերու։ Թրմնալ ձեան մը վրայէն բալխրները քաշելու միշտ միեւնոյն ոգեսպառիչ տաժանքը։ Այդչափ ճիգերու արդիւնքը խիստ պզտիկ է, եւ սոսկ հետ մէկտեղ մեր պաշարներն ալ հատած։ Շուներուն օրապահիկ ուտեստը ճիշդ ու ճիշդ անհրաժեշտ չափին վերածուած՝ կատրպզուճ բաներ են միայն՝ սովամահ չմեռնելու համար հազիւ թէ բաւական։ Ուժասպառ ու անօթի ենք։ Քունն բուն նզահութեամբ։ Այս վիճակին մէջ որոշեցի ամէն տեսակ օրս ապաննել ճամբու վրայ, նոյն իսկ ամարները՝ երբ հանդիպինք։

Սառոյցի կատրներով խճողուած ջրմուղներուն անցքն երթալով կը դժուարանայ։ Ընդարձակ միջոցներ ծածկուած են անսովոր սառակոտորներով։ Ամէն վայրկեան մէջերնէս մէկն ոտքի յոյժ անախորժ լոգանք մը կ'առնու։

Յունիս 18։ — Արեւմուտքէ զովացուցիչ սիւք մը կը փչէ՝ որ հաւանականաբար սառակոյտն ետ զէպ ի հիւսիս կը քշէ՝ կորսընցնել տալով ինչ որ չհասած ենք ի գին այնքան տաժանաց։

Այսպէս բոլոր ամառ հովերու ու հոսանքներու ձեռքն արգիլք պիտի խոտորի՞նք միշտ՝ առանց երբէք այդ անել բանտէն ելլել կարենալու։

Կէսօրին մեր դիրքն է՝ 82° 19′։ Երկու արջային պատասխանու համ մ՚ալ Պրիւննիխեան բամրու զարկի։ Մեր պաշարը փոքր մնաց, երկու փոկեր զարնել չյաջողելուս համար մեծ է յուսահատութիւնս։

Ցունիս 19.— Նախաճաշէ յառաջ դէպ ի հարաւ երկիրը քննելու կ՚ելլեմ։ Սոյն բերան սառոյցը միատարի է, այլ չամ չանցած ջրմուղներու անել լաբիւրինթոս մը կ՚երեւայ։ Կ՚որոշենք սառակոյտին մէջ բացուած ճեղքերու մէջէն յառաջանալ հայաֆներով՝ թէեւ ամէն կողմէ ջուր կ՚առնուն անոնք։

Ձիւնը թարմ է միշտ. սառակոտորներու մէջէ մեր մէն մի քայլափոխին՝ ոտքերնիս կը մխրճի այդ սառուցեալ թոյլ խաւին մէջ։

45 կրամ հացով ու նոյնչափ մ՚ալ խառացած մսով նախաճաշ մ՚րնելէ ետք՝ մեր հայաֆները կը նորոգենք որպէս զի առնենք ջուր իջեցուցած առեններս մեր պաշարները բոլորովին չթրջուին։

Նախաճաշին չափ մեթեւ ընթրիք մ՚ըրինք, 54 կրամ սընձանի հաց ու 27 կրամ կարագ, ու պատկեցանք քանզի քնացողը կերած ալ կ՚ելլայ։ Պէտք ենք կարելի եղածին չափ երկար ժամանակ ապրիլ առանց ուտելու։ Կացութիւնը խիստ տագնապալի կը դառնայ, քանզի որ եւ է որսի մը չենք հանդիպիր. սեպէ թէ ա՚լ ուտելիք չունինք, ու սառակոյտ մը կայ դիմացնիս՝ ամէն կողմէ բացարձակապէս անդնալի։

Ցանցով մ՚ողորկապատեանններ որսալու ելայ, այլ անյաջողութիւնս կատարեալ եղաւ։ չատ քիչեր բռնեցի, որոնց մէջ մաչկոտն (ptéropode) մը։ Բոլոր գիշերը այս տագնապալի պիրքէն ազատելու եղանակին վրայ կը խորհիմ։ Փրկութիւն պիտի գտնենք, ատոր տարակոյս չկայ։

Որ եւ է կերպիւ մեր խեղճ պաշարներն ի սպառ չհատած պէտք ենք ցամաքն հասնիլ, ատոր համար հարկ է մեր ուղեւորու մէկ մասը թեթեւցնել։ Երբ ժամանակը գայ՝ մեր հրացանները, հայաֆները ու ձեռացած քանի մը պահեստները պիտի առնուենք միայն՝ լքանելով մեր հանգերձանքներու մնացորդը.— վրան, մահճա–պարկ, պեդատուփ, ու բացարձակապէս անհրաժեշտ չեղող բոլոր հանգերձեղէնները։

Ցունիս 20.— Բամբռներու երամներ կ՚անցնին ու կ՚գառնան, ու մերթ վրանի ճիշդ դրան առջեւ կանգ կ՚առնուն՝ մեր ապաստանարանի չուրջը զուարթ պտոյտներ ձգելով, այլ այնքան փոքր են այդ թռչունները՝ որ անոնց համար վառօդ մսխել չարժեր։ Արեւմտեան հով փչելէ ի վեր թեւաւոր կենդանիք չատ աւելի թուով կ՚երեւան։

Թարմ ձիւնը ծածկող սառնակեայ նուրբ խաւը բալխիրնեբու ծանրութեան տակ փշրուելով՝ այս վերջիններն մխրճուած կը մնան, եւ զանոնք ճամբայ հանելու համար մեր մէկէ մէկն առջեւի կողմէ լծուիլ պէտք կ՚ըլլայ, իսկ միւսը ուժգնակի հրել հետեւէն։ Ճմուչիներն անգամ կ՚ընկղմին այդ սպրդակերպ ամերայնի մէջ։ Ամէն զատ ազատ ջուրն բազմաթիւ ջրմուղներ մեր ճամբան կարելով կ՚ստիպեն զմեզ երկար մանուածներ ընելու։

Երկար ժամեր արշաւելէ ետք՝ ջուրի միատարած սառան մը մեր ճամբան փակելով՝ անկէ անցնելու համար նաւակնեբու գործածութիւնը անհրաժեշտ պէտք մը կը դառնայ։

Հայաֆները ջուրը ձգելէ ետք՝ անոնց վերի պատեանի փոկերէն անցած չմուչիներով քով քովի կը կապենք զանոնք՝ կարծր զանգուած մը ձեւացնելու կերպով։ Այսպէս կազմուած աւազակ մը վերնայարկին վրայ՝ բալխիրները իր զետեղենք իրենց բեռներով։ Մենք ալ չէինք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէինք չուները, երբ այդ հաւատարիմ ընկերներն ինքնին վարանքէ ազատեցին զմեզ՝ բալխիրները բնոնաւորուելո՛ւն պէս վերնայարկին վրայ պառկելով ու հոն մնալով անշարժ, իբր թէ իրենց բուսանդակ կեանքի մէջ վարժուած ըլլային այս աւազակ փոխադրութեան։

Այս պատրաստութեանց միջոցին՝ փոկ մը եկաւ յանկարծ մեր չուրջը դիզերեցաւ։ Երեքժանին անոր մեզ կարենալու համար՝ որպէս զի չուրին խորը չսուզուի, կ՚սպասեմ հայաֆներու կարգի դրուելուն, ինչ որ առակի տաւեղին ընթացքը բռնել էր, քանզի մեր պատրաստութիւնը լմնցած պահն անկայ այլ եւս իր երեսը չցուցուց։ Այդ երկակենդաղներէ չատեր արդէն առիկ յառաջ պահ մը երեւալէ ետք անյայտ եղած էին, կարծես զանոնք խրկող մը կար որպէս զի իրենց պատիր երեւումներով զմեզ անհանգստեն։ Մեր նաւարկութիւնն սկսելու համար յառաջ կը նետուինք վերջապէս։

Բալխիրներով, պարկերով ու չուներով բեռնաւորուած այդ երկու նորօրինակ մակոյկները գնչուներու չատասյլեբուն կը նմանէին ըստ ամենայնի։ Այս իսկոյն առաջնորդներու մէջեն թիակին գործածութիւնը թեպէտ խիստ դիւրին գան մը չըլլար՝ կը յաջողինք սակայն ճամբայ ընելու։ Ինքզինքնիս խիստ երջանիկ պէտք ենք սեպել եթէ կարենանք օրն ի բուն այսպէս յառաջանալ առանց մեծ յոգնութեան, փոխանակ լոյծ ձեան մը վրայ բալխիրներ քաշելով ուժասպառ ընելու։ Հայաֆներն ի սպառ անթափանց չեն ջրէ,

ու չատ անգամ հարկ կ'ըլլայ ջրհաններ զոլծածել։ Այլ ի՞նչ բան է այս հիմայ մեր բոլոր փափաքն այն է որ աչքերնիս կարածին չափ ատլասճուն ազատ ջուր տեսնենք մեր առջեւ։

Լճին ձայրն հասնելով՝ սահոյցին վրայ կը ցատքեմ, ու նոյն միջոցին մեծ ժլթմանք մը կը լսեմ հետեւս։ Հոն պատած փոկ մ'էր այն որ ջուրին մէջ սուզուէր։ Ետեւի մը վայրկեան հաք երկրորդ ժլթմանք ուրիշ փոկ մը ջուրին վերեւ իր ատրօրինակ գլուխը կը ցուցնէ, պահ մը կը փռնգտայ, յետոյ սահոյցի սահմանամայրին տակ կը սուզուի՝ հրացան ձեռք առնելու ժամանակ չթողլով։ Բալխերներէն մէկն եզերքին վրայ քաշելու զբաղած միջոցիս՝ կենդանին մեր խիստ մօտը կ'երեւի նորէն չնչելով ու որպէս թէ զմեզ քամահելու համար խայտալով մեր քթին տակ։ Հրացանիս մակոյկին խորերը գտնուելուն պատճառաւ անգամ մը եւս այս սքանչելի առիթը կը փախցնեմ։ «Հրացանդ ա՛ռ ու քաշէ, կը պռատամ ժօհանեսէնի, այլ լաւ նչան առնուս՝ որպէս զի չփախի։» Ի թթթել ականընկերս հրացանը ուսին կախնցնելով կը պարպէ զայն ճիչդ այն կէտին ուր փոկն անհետ պիտի բլլար։ Կենդանին անգամ մ'ելր վրայ դառնալէ հաք՝ գլուխը արեւնաթաթաւ կր տատանի ջուրին երեսր։ Թողլով որ բալխերը զառիւարէն սահի իջնէ՝ կը բռնեմ երեքժանին ու բազուկիս բոլանդակ ուժովը երկակենցաղի պարարտ ողնայարին մէջ կը մխեմ։ Որովհետեւ փոկը միեռած չէ դեռ՝ վախնալով որ երեքժանին չակրմի չելլէ՝ կենդանւոյն վզին դանակի բաւական հարուած մը կ'իջնցնեմ, որմէ առատահոս արիւն մը դուրս պոռթկալով ծովուն ջուրը կասկարմիր կը կարի չուրջանակի։ Սքանչելի անուշդ մը կը կորսուէր, այլ ի՞նչ կրնայի ընել, ճար չկար։ Վախնալով միշտ որ որսը ձեռքերնէս չփախցնենք՝ երկրորդ երեքժանի մը կը վարեմ։ Այս միջոցին կնոջմէն ցամաք հանուած բալխերը զառիւարին վրայէն սահելը չարաճակելով՝ նա կը հրէ բայամները կ'ուխտադիր նորէն մակոյկներուն վրայ դնել զայն, այլ ի զո՛ւր, առաջակողմը ջուրին մէջ կը մնայ, եռելի մասը՝ մակոյկի ծածքին վրայ։ Այս անհատատարակիս ծանրութեան տակ նաւակները մէկ կողմի վրայ կը ծռուին, ու կողմանելով վայրկեանի մը մէջ ջուրով կը լեցուին։ Ինծի իր թանկագին պարտուկութեան հետ ծովը իյնալով հոսանքէն կը քշուի, չըմաշկները միւս կողմը կ'երթան, եւ բայամները կ'ընկղմին հետզհետէ։ Մեր ամէն ինչը հիմայ ջուրին մէջն է ու կորսուելու վրայ։ Տատամսելու ժամանակ չկայ, փոկը թողլով դառնալ ետեւէն ազատել հարկ է, ինչ որ պիտի գործ չէ բնաւ, զի լեցուած ջուրերէ ծանրացած ըլլալով խիստ դժուարին է զանոնք վեր վերցնել ու չորցնելու դնել։ Զայս ընելէ հաք զարձեալ

կը գտնանք մեր որսին։ Երեքժանիին չուանը կամաց կամաց քաշելով՝ կենդանին դէպ ի նաւ կը բերենք եւ երկար աշխատանքէ հաք կը յաջողինք ջրէն դուրս հանել զանիկ։ Հետաքրքիր ուրախութիւն մ'է մեր այն ժամուն զգացածը, ուրախութիւն սովալլուկ վայրենիներու՝ որք վերջապէս պիտի կրնան փոքերնին կշտացնել։ Զրալից հայաքի ու խիստ զգեստներու խօսքը կ'ըլլայ զարնուած որսի անհատն արժէքին քովն ալ այս փոկը մեր կեանքը ևս փրկէր։

Հիմայ պէտք է ամէն ինչ նորէն կարգի կանոնի դնել։ Նախ եւ յառաջ ամենէ կարեւոր բանը տեսնենք. փամփուշտները պզտիկ ամրափակ տնտուկի մը մէջ զրուած՝ բարեբաղդաբար որ եւ է վնաս չեն կրած։ Ատոր հակառակ վառօդի մեր պզտիկ պաչարը պարունակող տուփը լեցուած է ջուրով, նոյնպէս նոյն ալ աղի ջրով բոլորովին ոտգորուած, այլ այդ կարեւորութիւնն չունի, քանզի իր համը չպիտի կորսնցնէ։ Վերջապէս վնասները մեծ բաներ չեն։

Այս բարեբաղդ պատահարէն հաք զգալ առնք, ու զարնուած փոկը կարելով՝ մնոր մասերը ամէն վթարէ ազատով անզեր գրնդ։ Մեզմէ աւելի երջանիկ մահկանացու չէր կրնար գտնուիլ մեր պարկի մէջ հանգստօրէն տարածուած՝ փոքերնիս կշտանալու չափ կ'ուտենք, բան մ'ար երկար ժամանակէ ի վեր չէինք կրցած ընել։ Եւ մ'րքան հիւթեղ էր այդ փոկին միսը։ Հիմայ լուսադէմն ճամբան գազար առնելով սառակոյտին քայքայման սպասել էր՝ մեր զարկած որսուն ապրելով։

Յունիս 22.— Երկ սովալլուկ, վնաս ու տխուր էինք՝ սահոյցի չեզոքակոյտերու մէջ ճամբայ մը բանալու անկարող, ու մեր կացութիւնն իրապէս յուսահատական կ'երեւէր։ Հիմայ կեանքը մեր առջեւ կը բացուի զուարթ ու բարեբաստիկ։ Այսպէս ուրեմն ամենափոքր պէտք մ'իրաց ընթացքը կրնայ փոխել։

Մէկ ամսէ աւելի ժամանակի համար ուտեստ ու վառելիք ունինք։ Այսուհետեւ աւելորդ է արտորալ կրնանք հանդիստ առնուլ, բայամները նորոգել, պղիներու ու բալխերներու փոխադրութեան համար յարդարել պահանք՝ սահերու վիճակին փոփոխման սպասելով։ Երկարօրեայ ժուժկալութենէ մը ետք կրնանք ուզածնուս չափ բան ուտել։

Յունիս 23 կիւրակի.— Սբ. Յովհաննու ածնին նախընթաց ու կիւրակէ։ Այսօր ի՛նչ ուրախութիւն կ'ըլլայ նորվեկիոյ մէջ, ամէնքը կ'երթան պզտիկ անտառներու մէջ ամառը ծօնել, շամիներու բալասամիկ ընտիր օդը շնչել ու զուարթ դաշտերու հանդարտութեան մէջ կեանքի յեղակարութիւնները

րը մոռնալ, մինչդեռ մենք հոս՝ սառակոյտ մը վրայ կորսըւած ու մեր ի՞նչ ըլլալիքին մասին միշտ անհոգդ՝ փոկի միս ու ճարպ ուտելու վիճակին մէջ ենք։ Սառնամանեակ մէջ արգելօք երբորդ ձմեռ մ՚ալ անցընել պիտի հարկադրուի՞նք։ ինչ անախորժ հեռանկար։

Կէս–ծամապահութեան վիճակէ հաք հիմայ ուզած առնինիս եւ ուզածնիս չափ քան կրնանք ուտել։ Խիստ ախորժ ուտելիք մ՚է փոկի մեսը, եւ անոր համեղ ճարպը կրնայ, ըստ իմ կարծեցս, կարագին տեղը բռնել։ Ուրիշ որ եւ է կերակուր մը անկէ լաւագոյն չպիտի երեւէր մեզի։ Երէկուան նախաճաշին ունէինք հատ մ՚ճարպ, ու կէսօրուան ճաշին սքանչելի կաթսրած մը։ Եթէ անոր վրայ թռչելու զարկեր ալ ունենայինք՝ ա՚լ ըսելիք չէր մնար։ Ընթրիքի համար փոկի արիւնով գանգրահատառներ կը տապկեմ այնքան լաւ յաջողած՝ որ ժոհանէն առաջնակարգ կերակուր մը կը յայտարարէ զայն։ Առտու հակառակ փոկիւղի կանխեզով կերակուր եփելն անախորժ բան մ՚է, քանզի վրանը խոնարհին աչքը կուբցնող բարկ ու թանձր մուխով մը կը լեցուի։ Օր մը բանը քիչ մնաց որ եղերերգականի պիտի դառնար։ իւղ ու ճարպ կրակ առնելով՝ չայրելու համար արտորնօք դուրս փախչիլ պարտաւորեցանք։ Մէյ մ՚ալ նայիս կանխեզը պայթեցաւ՝ ամէն տեղ կրակ ձգելով։ Մեծ զժուարութեամբ վրանն ազատեցինք վերջապէս, այլ կրակարանն անոր վրայ լայն խրամատ մը բացաւ, որուն ափերը չկրցանք առնուլ։ Ամէն ինչ կարգի դնելով՝ հնոցը վառեցի նորէն տապկումի գործը լմնցնելու համար։ Փոկի արիւնով ու չաքարով այս գանգրահատառները ամենափափուկ ուտելիք մ՚է՝ որու նմանը ապագէն չէինք ճաշակած երբեք։

Նախաճաշը չատ զուարթ կ՚անցնի, որովհետեւ զէպ ի հարաւ խոտորանքի արագ յառաջխազացութիւն մը հասատատած էինք։ Այսօրուան գնութեամբ կը հասկնանք թէ լայն. 81° 4′,3′ի եւ Արեւել. երկ. 57° 48′ի վրայ կը գտնուինք։ Երեք օրուան մէջ արեւմտեան եւ արեւմտեան–հարաւի հովերու աղեցութեան տակ չուրջ տասնուչորս մղոն տեղ չհած էինք զէպ ի հարաւ։

Յունիս 24. – Այս օրս՝ եռակի տարեդարձ մը մեզ համար՝ բնականաբար ամենամեծ հանդիսիս կը տօնուի։ Ձիչդ երկու տարի կ՚ընէ Նորվեկիայէ մեր հեռանալը, հարիւր օր՝ Ձրաւէ բաժնուելնիս, տակէ զատ արեւու՝ բուն ամառուան տօնն է։

Բոլոր այդ օրն մեր անցեալն եղաւ երազել լաւ օդերուն վրայ՝ օրք ուշ կամ կանուխ պիտի հասնէինք, ուստումնասիրել մեր աշխարհագրութիւնները, խորտուբորներ յղանալ ու զուարճանալ

մեզ մնացած միակ զբաղմունքը կարդալով։ Ձանազուում օդերու ու նաւարկութեան ախտանիշներ։

Ժոհանէն մերձակայ ջրմուղի երկայնքը չրջագայած միջոցին՝ փոկ մը զարնել չկրնալու ձախորդութիւնը կ՚ունենայ։

Գիչերը մեր ընթրիքին՝ զոր խիստ յառաջացեալ ժամու մէջ ըրինք, ունինք առջի օրուան պէս՝ փոկի արիւնով եւ չաքարով գանգրահատառայ։ Այս ամենահամով կերակուրը մեզի համար ճշմարիտ խնճոյք մը կը կազմէ։ Իւղալամպարի վրայ եփելը երկար գործողութիւն է, եւ հատեհայներր տաք տաք ուտելու համար՝ մէկ մէկ կը ճաշակենք զանոնք՝ որքան որ հնազհնակ պատրաստ կ՚ըլլայ, եւ այս բանս հակառակ էր խնայասիրութեան՝ քանզի մէն մի պատառի մէջտեղ՝ ախորժակը ժամանակ կը գտնէ սրտնելու։ Անկէ հետ հալապահի անոյշ կ՚ուտենք, որ առջի օրուան ձախորդութեան ժամանակ ձովին մէջ մնալէն խիստ զգալի ապիտութիւն մը պատճառ ըլլալով հանդերձ միշտ համով կուգայ մեր քմայք։ Առտուան ժամը ութին այս չքաղաքեան խնճոյքը լմնցնալով՝ քուն մտանք։

Կէսօրին կ՚ելլեմ գննութիւն մը կատարելու։ Շողշողուն արեւ մը կապուտակ երկնքի մը մէջ կը փայլի։ երկար առնինէ ի վեր այսպիսի գեղեցիկ օր մը չենք ունեցած։ Սառոյցն անբաւ ապամանդի մը նման կը փոդփոդէ։ մեր գագարած տեղին առջեւով գանուող միատարած ջուրի սառանը՝ լեռներու մէջ կարաւած փոքր լճի մը նման՝ բոլոր այդ գաչտանկարը կը ցոլացնէ իր թափանցիկ ջուրերուն մէջ։ Օդը բոլորովին հանգարտ է, հովի ամենափոքր չարժուի մը չկայ։ բնութեան այս զուարթութեան մէջ՝ հայրենիքս կ՚երազեմ։

Նախաճաշի սպասը պատրաստելու համար ջուր առնելու պատճառ միջոցիս խիստ մօտ փոկ մը նշմարելով՝ իսկոյն հրացանին մէջ կը ցաւքեմ՝ որ հապճեպ ձովուն վրայ՝ պարզուտի նման կ՚ակսի ջուր առնուլ եւ ուզղորդ կերպով չընկղմելու համար՝ եղերք կը գառնամ չատպատ։ Մինչ փայտէ թիով մը ջուրը պարպելու զբաղած էի՝ փոկն անա ձիչդ դիմացովս կ՚երեւի նորէն։ Հրացանս առնելով լաւ նչանառութեամբ գնդակ մը կ՚ուղղեմ կենդանւոյն՝ որ մանացու կերպիւ վիրաւոր խրցանի մը նման կը տատանի ջուրին երեսը։ Քայլերով կը խոյանամ իսկոյն, եւ երեքժանին ուժգնակի կը մխեմ։ Ա՚լ վախ չունէի որսս կորսնցնելու, եւ քաչելով կը բերեմ զան զէպ ի եղերք։ Այս գործողութեան ժամանակ՝ ջուրը հետզհետէ կը բարձրանայ խեղճուկրակ մակոյկիս մէջ, ու ինչուան մէջքս կը թրջուեմ։ Փոկը մինչեւ վրանիս տալիս քաչելով կային կը սկրթեմ կը հանեմ հոգ տանելով որ կենդանւոյն թանկագին արիւնէն կարելի եղածին չափ քիչ կորսուի։

Զոր զգեստներ հագնելէ եւ հանածներս չորնալու համար բացը գնելէ ետք, պարկին մէջ կը սահիմ կը մտնեմ։

Հիմայ վրանը համեմատաբար տաք ապաստանարան մը կ'ընծայէ։ Առջի գիշերը բարեխառնութիւնն այնքան բարձր էր՝ որ առանց վերմակի պառկիլ սոխպու եղանք։ Այս օրօրոցական արշաւանքէ դառնալուս՝ ժօհանսէնը խորունկ քուն մտած կը գտնեմ. իր ոտքերէն մին՝ բոլորովին մերկ՝ մեր ապաստարանէն դուրս երկնցած է՝ առանց որ եւ է ցուրտ զգալու։

Կէսօրուան գնում-թեանց համեմատ մեր սառեղէն լաստն՝ հիւսիսային հովերու չարունակուելովը մէկտեղ այլ եւս պէտք ի հարաւ չխոտորիր։ Գուցէ սառակոյտը եղերքի մը դիմացած ըլլայ։ Անհաւանական ենթադրութիւն մը չէ կարծելը որ ցամաքէ հեռու պէտք չէ գտնուինք։

Յունիս 27.— Միշտ նոյն միօրինակ կեանքը, նոյն մաւախլապատ օդը եւ միեւնոյն խորտրտածութիւններն ապագայի վրայ։

Առջի գիշեր հիւսիսային հովի մրրիկ մը, անոր հետ մէկտեղ սիկլիկ (*grésil*) կը տեղայ՝ որ սառուկ անձրեւի նման չռինդով կը զարնուի վրանին։ Ձիւնը կաւէն պզնելով կը հալի՝ ու ջուրը վար կը հոսի։ Այսպիսի օդով մեր ապաստանարանը ո՛րքան հանգստաւէտ կը թուի մեզի։ Մեր պարկի մէջ լաւ մը տաքցած՝ կրնանք այնպէս երեւակայել թէ չուտ չուտ դէպ ի արեւմուտք կը խոտորինք, թեպէտ մեր սառահատորը թերեւս կատարեալ անշարժութեան մէջ գտնուի։ Արեւելեան հով մ'անսաստակօտ դէպ արեւմուտք պիտի քշէ զմեզ, ու անկէ ետքն ալ դէպ ի հարաւ։ Կը յուսամ թէ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկիրը Սրբցպերկէ բաժնող ջրադարձին մէջ պիտի քշուինք։

Սառակոյտի բացուածքներու տեսքը չատ փոխուած է։ Մեր առջեւ գտնուած ջուրի մնծաստրած սառանը գրեթէ փակուած կը տեսնուի։ Մեր չուրջը ամէն կողմէ ճնշուելներ տեղի ունեցած են՝ սառոյցներն իրար մօտեցնելով։

Ցառաջիկայ ուղեւորութեան համար մեր գործած փոկերով խառցած մսի պատրաստութիւն կը տեսնենք։ Մեր գաղար առած տեղին մօտ՝ ժօհանսէն անոյշ ջուրի սառան մը կ'գտնէ, ըսել է թէ սակէ ետք սառ հալեցնելու պէտք չպիտի ունենանք։ Սառոյին անգամն էր որ այսպիսի լաւ ջուր մը կը գտնէինք։

Մ'լ փոկ չենք տեսներ, սոսր հակառակ թնչուններէն խիստ առատ են միշտ ու խիստ ալ ընտել։ Երէկ երկու ճերմակ քաւկօֆիղներ մեզմէ երկու քայլ անդին խոզաճարպի կտոր մը յափշտակեցին։ Երկու անգամ վռնտեցինք զանոնք, երկու անգամ ալ նորէն եւս գարձան։ Եթէ խոչոր երէ չգտնենք, թըռչուններու վրայ խմալ պէտք պիտի ըլլայ։

Ձեան բոլորովին հալելուն սպասելով մեր պատրաստութիւնները կը տեսնենք։ Մեր կեանքը ենթիմացիներուն կեանքին կը նմանի՝ որ խորախորչիկի մ'ափանց վրայ խար ժողովելու ելած՝ կարճ կը գտնեն գանոնք ու կ'սպասեն որ մնծնան։ Ձիւնը յոյժ գանգաղօրէն կը հալի։

Յունիս 30.— Յունիսին վերջերուն տասած ենք, եւ նոյն ամսոյն սկիզբը ուր որ էինք՝ գրեթէ միեւնոյն տեղը կը գտնուինք։ Սառակոյտը լոյն ձեան խառնով մը ծածկուած է միշտ։

Օդն աբանչելի է։ Այսօր վրանին գովով նստած՝ գաղջը չերմութիւն մը կ'զգանք։ Մեր առջեւ կը տարածուի լուսոյ վաւկներ հոսեցնող սառակոյտը մեռելական հանգստաւէտեան մը մէջ։ Ո՜հ, օդը գանի՛ գեղեցիկ պէտք է ըլլայ տո՛ն՝ հեռո՛ւն, գիտե՛մ ո՞ւր,— այդ սիրեցեա՛լ Նորվեկիայի մէջ։ Խորախորչիկի կը փողփողէ գեղաժպիտ գաշտավայրերու մէջ, եւ գուն սիրական կի՛նս, պզտի Լիվի հետ նստած ես այդ սքանչելի բըլուրներուն մէջ։ Թերեւս այս պահուս ծովագողի հանգստարանի ջուրերուն մէջ կը շրշագայիս մեր մակոյկով։ Այս մտածումներու մէջ թաղուած էի՝ երբ յանկարծ գլուխս վեր վերցնելով սառակոյտին տեսքը գիս իրականութեան կը գարձնէ։ Ձեզ կրկին տեսնելէ յառաջ, սիրուն արարածներ, ի՞նչ պատահներ պիտի անցընենք արդեօք։

Սառոյց, սառոյց, միշտ եւ ամենուրեք անբա՜ւ սպիտակութիւն մը, չափազա՜նց անբիծ, աւա՜ղ։ Ինչպիսի ուրախութեամբ պիտի տեսնենք այս ակնախտիղ հորիզոնը՝ ցամաքին տեղը յայտնող պզտի սեւ բծով մը մրոտուած. այդ երեւոյթը երկու ամիսէ ի վեր կ'սպասենք անձկանքով, եւ չգար բնաւ։

Յուլիս 3 Շաբաթ.— Ինչո՞ւ մտածես ձեռք առնուս, գրելիք նոր բան մը չունիմ։ Միշտ նոյն միօրինակ կեանքը, ու միշտ նոյն անմոռաց յիշատակը սիրեցեալ արարածներուս։ Օրերն իրար կը յաջորդեն՝ միշտ նմանելով։ Հարաւային հով մը դէպ ի հիւսիս քշեց զմեզ, եւ հիմայ 82° 8′ 4ի վրայ կը գտնուինք։ Երէկ եւ առջի օրը լացաւութիւն ըլլալով չդիզողուն արեւ մ'ունեցանք։ Հորիզոնը խիստ պայծառ էր հարաւային կողմը, այլ ի զուր դիտեցինք ու դիտեցինք։ Խելք չհասնելի՛ք բան, ցամաք մը չտեսնուիր ամենուրեք։ Առջի գիշերը ձիւնեց, անձրեւ երբեք չենք տեսներ, այս ալ յուսահատելիք բան է սառոյցի։ Այս նոր ձիւնը հին ձեան սառոյնին վրայ խառ մը կը կազմէ՝ չթողլով որ հալի այն։ Մեւս կողմէ հովը սառակոյտին մէջ նորանոր չրմռունդներ բանալու երեւոյթ ունի։

Յուլիս 6 կիւրակի.— Բարեխառնութիւն + 1°։ Այս գիշեր

վերջապէս այնքան անձկանօք սպասուած անձրեւը եկաւ, լաւ անձրեւ մը՝ որ մինչեւ կէսօր տեւեց։ Ջիւնն հիմայ բոլորովին թուլցած է։ Եթէ այսպիսի տեղատարափ մը ամբողջ չաթմի մը չարունակուի՝ սառակոյտը ծածկող թանձր ամիսան կը մաքրուի։ Այլ ո՛չ, ցուրտը նորէն պիտի սկսի չուտով՝ սառնակի խառ մը ձեւացնելով եւ զարնել պիտի սպասենք որ ճամբայ կլլելնուս օրը գայ հասնի։ Այնքան չատ պատրանքներ ունեցայ՝ որ անկարելի կ'ըլլայ այլ եւս յոյս տածել։ Համբերութեան գլուխ մ'է այս կեանքը։

Այս միջոցին բայամներու սղնուցներն կ'աշխատինք անթափանց ընել ջրէ։ Երբ մեկնելու ժամն հասնի՝ չուտով ճամբայ կլլելու համար ամէն բնչ պատրաստ եղած պիտի ըլլայ։ Բանի մ'օր կայ, մեր հաւատարիմ ընկերներէն մէկն ալ ըսպասենք հարկապրուեցանք, ու հիմայ երկու չուն ունինք միայն, Գայֆաս եւ Սիւկիէն, զորս ցցատին կէս պիտի պահենք։

Երէկ չէ առջի օր արեւելեան կողմէ՝ հորիզոնը խիտ հեռուներէն սեւ բիծ մը նշմարելով՝ չուտ մը պիտակը ձեռք կ'առնուն։ Այդ բիծը ամենաբարձր սառակատարներէ ալ վեր կ'երեսի եւ ձիւներու մէջտեղ ցցուող ժայռ մը երեւոյթը ունի։ Ամեն բարձր լեռնակին վրայէն այդ խորհրդաւոր երեւոյթը ուշադիր դիտելով՝ այնչափ խոշոր կը տեսնեմ զայն՝ որ չէր կրնար կոպիճէ սեւցած սառատարտներու կատակում մ'ըլլալ։ Հաւանական ալ չէ սակայն որ կղզի մ'եղած ըլլայ։ Անտարակոյս կը քշուինք հոսանքէ, ու այդ բիծը մեզ վերարերութեամբ միշտ միեւնոյն դիրքին մէջ կը գտնենք։ Յաջորդ օրը միեւնոյն անկեան տակ կը տեսնուի միշտ Սառակս մ'է այն հաւանականապար։

Հարաւային կողմը հորիզոնը պարզուելու՝ պէս պիտական աշտարակը կը դիմենք, բարձր սառակատար մը վրանին մօտերը, միշտ ցամաք տեսնելու յոյսով։ Որքան չքնաղատեսիլներ ըրինք՝ այնքան յուսախաբութիւններ ունեցանք։ Միշտ միեւնոյն սպիտակ հորիզոնն ամէն կողմէ. Ամէն օր մեր գագար առած տեղին չրջակաները ձեռն վիճակը կը քննեմ, ու սրտնեղութեամբ կը հաստատեմ թէ անոր թանձրութիւնը չէ նուազած։ Աաեն տեղ տարակոյսը կ'առնու վրս թէ այս ամառ միշտ նոյնը պիտի մնայ։ Սակայն մեր կացութիւնը տոսկալի պիտի ըլլայ եթէ ձիւնը չհալի։ Այն տեղն մեր բանելիք լատազոյն ճամբան Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրի վրայ կամ այլուր ձմեռելը պիտի ըլլայ։ Մինչ այս խորհրդածութեանց մէջ սուզուած էի՝ անձրեւը կ'սկսի, ու մեր սեւ մտածումները կը թուչին կը հեռանան. չուտով Նորվեկիա դառնալու յոյսը անմիջապէս կը ծնի մեր սրտերու մէջ։ Այս տոսկալի արկածէ

հետ ապրիլը ո՛րքան քաղցր պիտի ըլլայ հոն։

Յուլիս 10. — Հիմայ որ մեր կեանքն աւելի չահեկան կը դառնայ օրագրութիւնս չարադրելու ախորժս պակաս է՝ ամէն բան ինձ հետզհետէ անտարբեր դառնալով։ Բանի մը կը սպասենք միայն — տառնահալն ու ան ալ չգար։ Ի՞նչ պիտի գրեմ դանօթատետրիս մէջ. միշտ միեւնոյն բանը թէ կուշտ ու կուռ կերանք ու խորդացինք քառնեւորս ժամ։

Ճին՝ անձրեւ քոլոր օրը։ Այս բարեբաստիկ դէպքը ծծնելու համար՝ եռացող չօքօլատ մը կը վայելենք մեր ընթրիքին. ու փակի տուժ ճարպ՝ մեր ներքը բռնելու համար։

Սեզանի ժամանակ Քաիֆաս կ'սկսի հաջել. կենդանի մը մօտերէն անցած է անտարակոյս. Հազիւ գլուխս դուրս հաներ էի վրանէն՝ ան արջ մը կը նշմարեմ, ու չուտով հրացանս առնելով՝ մինչ կենդանին ապուշ կերպով մ'ինձ կը նայի՝ գնդակ մը կը վանեմ անոր ուսի վերջացած մասին մէջ. Արջը կ'երերայ, ու թնդէտ մահացու կերպիւ վիրաւոր՝ կրնայ տասնեակ մղոն ի կող փախչիլ, ու մինչեւ որ լաճոզուած գրպանիս մէջ փամփուչտ մը գտնեմ՝ տառակատարներու մէջտեղն հասած է արդէն։ Տառամեկուս ժամանակ չկայ. այսպիսի օրս մը պէտք չէ կորսնցնեմ, ուստի փութով պնդութեամբ կ'իյնամ հետեւիս։ Բանի մը քայլ անդին անոր երկու սիրունկեակ ձագերը՝ հասեւ թաթիերնուն վրայ կանգնած՝ իրենց մօր վերապարձը կը սպասեն անձկանօք, եւ գլուս տեսնելով կ'սկսին փախչիլ։ Սանդարամակ հետապնդում մը կ'սկսի. ոչ մէկ խոչընդոտ առջեւ՝ ըլլայ սառալեռ՝ ըլլայ ճեղքուած, կանկ կ'առնունք երբէք. կատարները կը մագլցենք, սառէ կամարջներու վրայէ կը ցատկենք։ Հետաքրքրական էր ապաքէն օրսորդական այս աւիւնը, հրթիռի մը կրակ տալու նման բան մը։ Ուրիչ որ եւ է առթիւ բացատրակապէս անգնալի պիտի երեւէր մեզ այդ Թոյլ ձիւնն՝ որու մէջ մինչեւ ծունկերնիս կ'ընկղմինք, ու այս քայլայուն սառակոյտներուն մէջէն արշաւելէ յառաջ՝ մեր ուժին պիտի ընտրէինք խոհեմաբար. հիմայ սառնց ուշադրութիւն իսկ ընելու պետի բոլոր անհարթութեան, մէջէն կը խոյանանք դէպ ի յառաջ։ Դժուարաւ կը հետեւիմ արջին, բնազդաբար վիրաւոր՝ օրսնքը քակտելով կը քալէր։ Ձագերն օրրիական հոգածութեամբ իրենց մօր բոլորտիքը կը պահան, ու օրպէս թէ ճամբան ցուցնելու ու քաջալերելու համար՝ անոր առջեւէն կը վազեն։ Բարձր կատարի մը գլուխն հասնելուս՝ կրակ կ'ընեմ ու կենդանին գետին կ'իյնայ դիտապատ։ Այն տեղն աղիողորմ վայնասուններ կը ձգեն կորիւնները՝ որոնց յուսահատութիւնն ուրիչ պարագաներու մէջ արգահատանքս պիտի չարժէր։ Հրացանս նորէն պարպելով՝ ձա-

գուկներէն մին իր մօր փոյ կը թաւալի, իսկ միւսը մերթ իր եղբօր ու մերթ մօր գիակները կը գիտէ ախորչէն։ Աննկարագրելի է անոր վիշտը, իր ոգր ու կռծերուն մէջ բոլորովին անտարբեր ձեւով մը գլուխը կը գարձնէ՝ երբ ես՝ գնդակս ուղղելու համար կը մօտիմ իրեն։ Երեք գիակներուն փորերը բանալով՝ փորոտիքը դուրս կը հանենք ու կ'սկսինք յօչել։ Դժուարին աշխատութիւն՝ որ հետեւեալ օրը միայն կրցաւ լմնալ։

Հիմայ մեր ապագան ապահով է։ Պէտք եղածէն աւելի ուտելիք ունինք, ու մեր սովալուկ շուները հոս միասով պիտի կրնան խճողել։ Այդ խե՛ղճ կենդանիները օ՛րքան պէտք ունին կուշտ կերակուրի մը։ Սիւկէնի վիճակը խիստ դէշ է հիմայ, չեմ գիտեր թէ պիտի կրնա՞յ դիմանալ։ Երբ բալիներին լծեցինք զան արջերը մինչեւ մեր գազարի վայրը բերելու համար՝ հազիւ կրնար ոտքի վրայ կենալ ու պարտաւորեցանք բալիներին վրայ դնել։ Այդ վիճակի մէջ սկսաւ սոսկալի կերպիս կաղկանձել՝ որպէս թէ ուզելով իր ամօթն յայտնել ուրիշներու միջոցաւ փոխադրուիլը աեանելով։ Մեր խեղճ շուներն իրաւ եռեւէ սրունքներու անդամալուծութեամբ բռնուած՝ գետին կ'իյնան ու յետոյ ամենամեծ դժուարութիւն կ'ունենան ոտք ելլելու։ Քաղցած քաջառողջ է բարերազդաբար։

Արջի կորիւնները խիստ խաչոր էին։ Իրենց մայրը կամ ունէր տակաւին, եւ քան օրում այդ կենդանիներու գիւցման չրջանը տաճնեւութ ամիս չաւեր՝ այդ ձագերը պէտք էին գոնէ մէկուկէս տարեկան ըլլալ, թեպէտ առջի տարին նոյեմբեր ամսոյ մէջ զարնուածներէն կիսով չափ աւելի խաչոր էին։ Սակայն նշան մը կրնայ տեղուիլ թէ ճերմակ արջը ամէն եղանակներու մէջ ձագեր կ'ունենայ։ Այս կենդանիներուն տատմոքսին մէջ փոկի կաշեի կտորներ գտանք։

Յուլիս 15.— Ռօսի տակը մը մեր գլխուն վրայով կը թռչէր։ Ութ օր յառաջ այդ թռչունէն հատ մը տեսած էի՝ սեւ մանեակով։

Յուլիս 17.— Ջրերը մասամբ անհետացած ըլլալով պէտք է ճամբայ ելլելու պատրաստուիլ։ Քայլերու ոգնութիւնը ջրէ անթափանց ընելու համար իւղի ու ներկատաիսի խառնուրդով մը ներկելու պէս ծեփեցինք զանոնք։ Սակէ եռաք աղխերու մանրակրկիտ քննութիւն մ'ըրինք բացատրականապէս անհրաժեշտ չեղողները հոն ձգելու համար։ Մեծ ցաւ կ'զգանք որ հարկ պիտի ըլլայ թողուլ մեր մանիճ-պարկը՝ ուզ համար այդ թանկագին կազմածը, ինչպէս նաեւ միսի ու ճարպի մեծ պաշար մը ու արջի երեք փառաւոր կաշիներ։ Նոյնպէս կ'թո-

դունք մեր գեղոյշներէ ու խոհանոցի անօթներէ մաս մը, գայլենիէ թերթամպանակ, չմուշկներ, մատնակներ ու երկրաբանական մուրճ մը։

Առտու եւ իրիկուն արջու միս կ'ուտենք առանց բնաւ ձանձրանալու։ Փափկակերներու կ'իմացնեմ թէ արջուկներու կուրծքը գլխաւոր կերակուր մ'է։ Այդ էապէս արիւնային անունը առաջքան որ եւ է խանգարում չպատճառեց։

19ին ցորեկը Ռօսի բազմաթիւ ամարներ կը տեսնենք որ հարաւ-արեւելքէ գալով դէպ ի արեւմուտք կ'երթային։ 18ին գարձեալ այդ թռչուններէն հատ մը նշմարեցինք։ Այս հազուագիւտ թեւաւորներուն այսչափ մեծ թուով հանդիպելնիս բոլորովին ապօրինակ բան մ'է։ Ո՞ւր կը գտնուինք արդեօք։

22ին գարձեալ ճամբայ կ'իյնանք դէպ ի հարաւ։ Սառոյցը խիստ գարուփոս է միշտ, այլ բալխիները թեթեւցած են ու ձիւնն ալ նուազ թանձր, որով մեր ընթացքը յուսացածնէս աւելի արագ կ'ըլլայ։ Հանդրուանին վերջին մասին հասած աեսնինս ձեան խաւն այնքան բարակցած՝ որ չմուշկներու գործածութեան հարկ չմնաց ա՛լ, որոնցմէ զերծ՝ աւելի գիւրաւ պիտի կրնանք անցնիլ սառակատարներու գօտիներէն։

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԵՐՈՐԴ

ՅԱՒՄԱՔԸ ԿԸ ՏԵՍՆՈՒԻ

Յուլիս 24.— *Ցամաքը կը տեսնուի՛ վերջապէս։ Երկու տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով սառակոյտի սպիտակ հորիզոնի վերեւը բաներ մը բարձրանալը կը նշմարենք։ Մեզ համար նոր կեանք մը կ՚սկսի։*

Ցամա՛ք։ Ո՛րչափ ժամանակներէ ի վեր այդ գիւտի քաղցր յոյսը մեր մաքերը կ՚զբաղեցնէ։ Հիմայ հեռատես տեսիլի մը նման կ՚երեւայ մեզ՝ նման ամպի մը զոր հովը պիտի ցրուէ։

Վաղուց մեր աչքերու կը ներկայանար այն, ու մենք չէինք կրնար առուգօրէն ճանչնալ, հասկնալ։ Շատ անպատճառ Սպասուհի Դպատրաստարանին (1) ինձ այնպէս թուած էր թէ հեռուն սառուցային մեծ միօրինակութեան վերեւը բարձրացող ձիւնային գաշտեր կը նշմարեմ, յետոյ անդուռեայ այդ գծերին մէջ որ եւ է սեւ բիծ չտեսնելով՝ ամպ կարծեր էի։ Ամէն ժամ իր ձեւը փոխելու պէս կ՚ըլլար այն՝ անշուշտ բեկբեկման հետեւանքով սակայն միշտ նոյն տեղը կը մնար՝ միեւնոյն կողմնատեսքով։

Հիմայ յոյսը վերածնած է մեր սրտերու մէջ։ սառոյցը սոսկալի կերպիւ դժուարացնաց է սակայն։ Միշտ լեռնակուտակ սառատարներ, եւ այդ գետնի անհարթութեանց մէջտեղ հովիտներ ու հեղեղատներ։ Բարեբաղդաբար մեր մակոյկները լաւ վիճակի մէջ են՝ զոր ջրմուղներու հանգպատճառ տեղիներս գործածելով միւս եզերքը կը հասնինք ընդհանուպ։

Երէկ առաւօտ մինչ ես կարաւանին առջեւէն կը քալէի՝ ժօհանէսն՝ սառակոյտի մը դագաթէն՝ ուր ելած էր սառակոյտը դիտելու համար, հորիզոնին վրայ սեւ հետք մը նշմարեց՝ զոր ամպ կարծելով մեծ ուշադրութիւն չդրաւ։ Քիչ մը վերջ այդ մթագոյն բիծը խաւարքի մը մէջ տեսնելով՝ պիտակով քննեցի, ու առաջին անդամիս՝ ամենամեծ ուրախութեամբ որոշեցի ձեռն ի գործ առնել սառոյցը։ Սակայն մինչ այդ ժամերով խայտապուտակ Ափերի հեռուն՝ արեւելեան կողմը՝ նոյնպէս ձիւնապատ երկրորդ գոտի մը կը տեսնեմ՝ մասամբ սպիտակ մշուշով մը ծածկուած՝ որու ձեւը ամէն վայրկեան կը փոխուի, եւ որ առաջինէն թէ՛ շատ աւելի մեծ է ու թէ բարձր։ Աւելի վերնաշուք տեսարանի մը կ՚սպասէի եւ։ կ՚երազէի ակնախտիղ սառնադէզերու մէջտեղ վիր ցցուող կանգնապեղ լեռան սուր ծայրեր, ինչ որ յիմարաբիւն մ՚էր իմ կողմէ, քանզի երկիրը ձիւնապատ միայն կրնայ ըլլալ հոն։

Այս կզգիները խիստ մօտ կ՚երեւին, ու կը կարծենք թէ վաղը իրիկուն անոնց կը հասնինք աներկբայ։ ժօհանէսն գաղափարակից է ինձ, մանաւանդ թէ այն կարծիքն ունի որ ճամբանիս անդադար չարունակելով՝ նոյն իսկ այսօր կրնանք ցամաքը բռնել։ Բայց՝ սառնանք օրուր պիտի տեւէին դեռ ցամաքին վրայ ոտք չկոխած, սառակոյտին մէջէն տատնելիք երկար ու տաժանելի օրեր։

Ցամաք տեսնելէ ետք վրաննիս կը կանգնենք, ու այդ բաղեաւոր պէպքը տօնելու համար սարպանաբաշեան խնճոյք մը կը վայելենք, այսինքն պորտանի մը վերջին մնացած գետնախնձորներէ՝ զոր պահած էինք վաղուց այս պարագայի համար, եւ որոնց վրայ կ՚աւելցնենք խաւցած միս, արջի ու փակի միս, յետոյ արջու կնիներու լեզուները։ Երկրորդ կերակուրն է ճարպի մէջ տապկուած հին հացակեղեւներ ու չոքոլայի կտոր մը։

Յուլիս 24. — *Այս առաւօտ ժօհանէսն խոհանոցի պէտք եղած ջուրը ճարելու համար դուրս եկելուն՝ առանէ մօտ սառակատարին վրայ կ՚ելլէ մեր տեսած ցամաքը դիտելու համար։ Երէկուընէ չատ աւելի մօտ կը տեսնուի այն՝ որու իրիկուն չեղած պիտի հասնինք աներկբայ։ Արեւմտեան կողմը, երրորդ կղզի մը կը նշմարեմ միւսներուն չարունակութիւն՝ այլ հորիզոնին վրայ չատ աւելի ցած, հետեւապէս չատ աւելի հեռուն։ Իչման–Թօսօլիի երկիրը, ինչպէս վերջէն հասկցանք։*

Միշտ զարուփոս ու միշտ ջրմուղներով ու հեղեղատներով կտրատուած սառակոյտին մէջէն կը յառաջանանք դանդազօրէն։

Յուլիս 27. — *Երէկ եւ այս գիշեր (կողմնացոյցի) հարաւ–արեւելեան–հարաւային հով՝ որու ազդեցութեան տակ մեր սառեղէն լաստը հիմայ դէպ ի արեւելք քշուելու պէս կ՚ըլլայ, գուցէ տեսնուած կղզիներուն ցուրտի կողմէն պիտի անցնինք։*

Հիմայ մեր մահճա–պարկէ զրկուած ենք, ու անկողինը հարկաւ փոքր ինչ ցուրտ ու կարծր կ՚երեւի։ Նախ փորձ կը փորձենք մեր վերմակներուն ու չմուշկներուն վրայ քնանալու, այլ այդ փայտեայ չերտերը մեր ոսկորները ջարդուբուրդ կ՚ընեն։ Սառոյցին վրայ կը պառկինք սակայն տաքուկ մահիճ

---

(1) Նանսէն այս անուններ առած էր յունիս 22էն մինչեւ յուլիս 22 դաղաթղթերէն։

մը չէ այն ալ՝ երբ օր մը լաւ անկողին դանենք, ո՛րքան պիտի ճանչնանք անոր յարգը։

Յուլիս 29.— Աստուան ժամը երեքին անձրեւի պատճառաւ կը պարտաւորինք դադար առնուլ որ ինն ժամուան տանգըրուան մ՚եզաւ միայն։ Վրանի համար մինչեւ ուեղ մը գրանելնիս՝ թրջուեցանք բոլորովին, ու վրանիս չորցնելու համար բոլոր օրն օթավայրը մնացինք։ Ցեսայ հովը դէպ ի արեւմուտք դառնալով՝ անձրեւը զապրեցաւ ու մենք անմիջապէս ճամբայ ելանք։ Եթէ նոր սեզաստարան մը վրայ հասնի՝ պաստպարուելու համար կանգ առնուլ պիտի հարկապրուինք։ Փոխնորդ զգեստներս մնացած չըլլալով պէտք կ՚ըլլայ զգուշութիւններ ձեռք առնուլ կարելի եղածին չափ քիչ թրջուելու համար, քանզի ախորժելի բան չէ առանց կանգիդ վրայ չոր լաթի կրաոր մ՚ունենալու պահիլ սառոյցին վրայ։

Յուլիս 30.— Մեր յառաջխազացութիւնն յոյժ դանդաղ է. այլ մեր ընթացքը կը չարունակենք միշտ անվհատ։ Այսօր մի՛ջացաւէ մը կը նեղուիմ եւ առքի վրայ կենալու համար հարկ է բոլոր արիութիւնս ձեռք առնուլ։ Դժուարին սեղեր հասած առեներս՝ հարկ կ՚ըլլայ որ ժօհանեսն ոգնէ ինձ բալխերը քաշելու, քանզի հազիւ կրնամ քալել։

Յունիս 31.— Քայքայուն սառակոյտը բոլորովին անգնալի դարձած է, սառակոտորներու անդադրում բախիւնները կազմածաղեր էր զանոնք, ու միաւարած ջուրի սառոյցները հիմայ պզտիկ պաղլորակներու (glaçons) ամբարոյով մ՚առլի կը պրտնուին, անանկ որ սառոյցի թիակարութեան առնակերպ սառոյցները մեր մակոյկներու ոդնուցները պիտի պայթեցնեն։ Ջրմուղներն անցնելու համար ջրածուփ կամուրջներ կը շինենք պաղլորակներէ կամ սառատարոներնները մէյմէկ գնատատուի կը փոխենք։ Ընթացքնիս խիստ դանդաղ է։

Յօգացուէս կը նեղուիմ միշտ ոտքերս բոլորովին կարկամ՝ որ եւ է ձիգ ընելու անկարող կը գանուիմ։ Ժօհանեսն պէտք է անանէ բոլոր գործերը. գեաինը քննելու համար դէպ ի յառաջ կ՚երթայ, յետոյ կը դանայ բալխիրներն առնելու։ Իմ պատուական ընկերս տղու պէս կը խնամէ զիս՝ յոգնութիւն չդատճառելու համար ամէն բան ինք ընելով. խեղճ տղան կրկնակի աշխատանք ունի այսօր, ու չգիտեր թէ բանը ե՞րբ վախճան պիտի առնու։

Օգոստոս 1.— Սառակոյտն երթալով ա՛լ աւելի անգնալի կը դառնայ, մեր դժբազդութիւնը կատարեալ ըլլալու համար հարաւի հովը զմեզ ցամաքէն հեռացուց. հոսանքը յայտնապէս զմեզ քշած է դէպ ի արեւելք. Ամենէ արեւմտեան կղզին՝ որու վրայ ժայռեր ցցուած են, ա՛լ չերեւիր մեր աչքին։

Միշտ Ռօսի ամարներ։ Իրենց ձուարկութեան սեղը գուցէ այս կղզիներն եղած ըլլան։

Այսօր վիճակս յատագոյն է. ու մեր գնացքի արդիլք չպիտի ըլլամ։ Այս անհանգստութիւնս մեր կացութեան վտանգները վեր կը հանէ, ու սառոյցի եթէ մէկ կամ երկու ծանր հիւանդութեամբ մը պատկի՝ մեր վերջն եկած ըսել է։

Օգոստոս 2.— Սառոյցէն նեղութեանց վերջը չպիտի հասնի. հազիւ զժուարութեան մը յաղթած ենք՝ ահա նոր մը երեւան կ՚ելլէ։ Հիմայ ադէկ եմ, ու սառոյցը համեմատաբար երէկուընէ աւելի հարթհատասար ըլլալով՝ պիտի կրնայինք արագօրէն յառաջանալ դէպ ի ցամաք՝ եթէ հով ու հոսանք երկու անյաղթելի թշնամիներ՝ զմեզ դէպ ի բացը չքշէին։ Այժմ դէպ ի արեւելեան–հիւսիս կը մղուինք. ցամաքին հիւսիսային ծայրը ճիշդ մեր արեւմտեան կողմը կը գտնուի։ Դիրք՝ 81° 36′ հիւս. լայն.։

Գուցէ այս խոտորանքը զգլխի, կամ գուցէ եռքէն զմեզ ցամաքի աւելի մօտը բերէ. վերջին յոյսս է այս։ Ջրմուղները նորակազմ սառոյցով ծածկուած են, ուստի կարելի չէ անոնց մէջ մեր ֆայտները ձգել։ Եթէ հիմայ դէպ ի հիւսիս քշուինք՝ բաներնիս լմնցած է։

Օգոստոս 3.— Սոսկալի տաժանք. մեր յառաջխազացութիւնն հազիւ զգալի է։ Ամէն զժուարութենէ հակառակ դէպ ի նպատակ յառաջանալ կը յաջողինք, այլ սակայն չունեռուն կերակուր չկայ ա՛լ։ Խեղճ կենդանիներն երէկ ճարպի պզտիկ կտոր մը կերան միայն։

Օգոստոս 4.— Ջրմուղներէ անցքը Հերբիւսեան ճշմարիտ քաջագործութիւն մ՚է։ Բազմաթիւ հարիւրաւոր մէթրներ կ՚արշաւենք սակաւ սառահատոր սառահատոր ցամաքելով՝ ու բալխիրները մեր ետեւէն քաշելով։ Ամէն վայրկեան ջուրն իյնալու վտանգ կայ։

Սառակոյտին վրայ դազափար մ՚ունենալու համար՝ երեւակայեցէ՛ք ահագին պաղլորակներու կուտակում մը՝ մերթ ջրով ու թուլցած ձիւնով լեցուն ծակերով՝ ու մերթ ընդարձակ լճակներով իրարմէ բաժնուած։ Շարք մը ճօճուն սառալեռներու բլուրէ մը ետք հեղհեղատ մը. մէկ խօսքով գետին մը որ ամենասլանդակ ստկնաւվրայութեամբ մը կուտակուած անհատատար սառահատորներէ սատցած է իր ձեւացումը։ Միահարթ տեղ մը չկայ ամենեւին՝ ուր կարելի ըլլար վրան կանգնել եւ ոգտուել. եւ սոր հետ մէկտեղ թանձր մշուշ մ՚ալ։

Ամենատաժանելի գնացքէ մը ետք ջրմուղի մը կը հասնինք՝ որմէ ֆայտով անցնիլ կը պատրաստուինք։

Եղերքի փակչող նորակազմ ատոյցը մագրելէ ետք՝ բալխիրը կը բերեմ հոն: Մինչ բռնած եմ զայն՝ որպէս զի չսահի, եանէի կողմս յանկարծ զօրաւոր հնչեմ մը կը լսեմ, յետոյ կոչը Ժօհանսէնի՝ որ եա գարձած է իր բալխիրն առնելու. «Շո՛ւտ, հրացանդ ա՛ռ», կը գոչէ ընկերս: Երեսս եանէ գարձնելով՝ ի՞նչ տեսնեմ. Ժօհանսէն գետին տապալած՝ մեծ գժուարութեամբ ինքզինք կը պաշտպանէր անագին արջի մը դէմ: Մակոյկիս առջեւի կողմը պատեանին մէջ դրուած հրացանս առնելու համար՝ բայարձ է ձեռքէս ապրզելով՝ կը սահի ջուրին մէջ: Առաջին մտածումս կ'ըլլայ նաւակին մէջ ցատքելով՝ անկէ քաշել հրացանս: Այլ իսկոյն կը մակաբերեմ թէ կենդանւոյն ճշդիւ նման առնուլը օ՛րչափ գժուարին պիտի ըլլայ: Բայբաս փութով կը մօտեցնեմ եղերքին զէնքս առնելու համար, ու բոլոր ուշադրութիւնս այս բանիս գարձուցած՝ չորս կողմս նայելու ժամանակ չունիմ: «Փութա՛ չուտով եթէ կ'ուզես ժամանակին հասնիլ, մանաւանդ նշանդ լաւ ա՛ռ», կը գոչէ Ժօհանսէն: Վերջապէս հրացանս ձեռք կ'առնեմ, արջն ինձմէ երկու մէթր անդին է՝ Բայֆասը կատ կատ ընելու պատրաստ: Ժօհանսէնի յանձնարարութեան համեմատ նշան կ'առնեմ ուշագիր, ու կենդանւոյն ականջին եանէով գնդակ մը կ'ուղղեմ. գազանը մեր երկուքին միջեւ կ'իյնայ դիապաստ:

Արջը կատուի մը նման մեր եանէն ինկած՝ ու սառասառներուն եանէը պահպանելով մեզ մօտեցած պիտի ըլլայ առանց մեր ուշադրութիւնը գրաւելու՝ մինչ մենք նորակազմ ատոյցը չարգելու զբաղած էինք: Ջրմուղին եղերքը Ժօհանսէն իր բալխիրն առնելու համար եա գարձած միջոցին դէմ առ դէմ գտնուեցաւ կենդանւոյն հետ՝ որ իր բայարին քով կծկուած էր, ու ի սկզբան կարծեց թէ Սիւկիէնն ըլլայ: Իր սխալումը ճանչնալէ յառաջ գլխուն վրայ հարուած մ'ընդունեց ու չլմսրած՝ կռնկի վրայ գետին իյնալով՝ կափարատ մը սկսաւ իր յարձակչին դէմ, յետոյ անոր վզէն բռնած՝ աչխատեցաւ զան իր եղած տեղը կեցնել: Արջն այս ընդդիմութենէ կատղած կը պատրաստուէր ժանիքի անագին հարուած մը տալ Ժօհանսէնի, եւ այս կէտն էր անա որ բարեկամս այսպիսի դիրքի մը մէջ գտնուղի մը համար յիշատակելի այս խօսքերն արտասանեց. «Նանսէ՛ն, լաւ նշան ա՛ռ»: Արջն իրեն համար պատրաստածս հասկցածի պէս՝ բոլոր չարժումներս կը դիտէր ուշի ուշով ու միեւնոյն ժամանակ կ'ղգուշանար մեր չունեցէն, եւ այսպէս զբաղած միջոցին Ժօհանսէն կրցաւ ոտք ելլելով փախչիլ՝ մինչ Սիւկիէն ճիրանի սոսկալի հարուած մը կ'ընդունէր: Բարեկամս ինքզինք ազատ գտածին պէս՝ զէպ ի

իր բայարը նետուեցաւ՝ եւ կենդանւոյն վրայ քաշած միջոցիս ինքն ալ իր հրացանը ձեռք առաւ: Ժօհանսէն ձեռքին վրայ թեթեւ խոցուածով մը ու ձախ այտին վրայ քանի մը վէրքերով ազատեցաւ այս եղերդային արկածէն:

Մեր թշնամին հազիւ գետին թաւալած՝ երկու կորիւններ կը նշմարենք որ սառակատարի մը գազաթէն մայրական պայքարի հետեւանքին կ'ապասէին: Թեպէտ բաւական խոշոր էին անոնք այլ գաղափար այն էր թէ փամփուշտ մը զոհելու չափ արժէք չունէին իմ կարծիքս չէր Ժօհանսէնս. «Անոնք փափուկ միս ունին, գոնէ հատ մը զարնել պէտք է» կ'ըսէր: Ուսաի անոնց եանէն ինկաւ, այլ թնդակին ժամանակ մը չկորանցնելու համար ձեռնհաս եղաւ չուտով: Երբ մեր որսը չարդելու վրայ էինք՝ երկու ձագերը կղկղոզին ձայներով եկան թափառեցան մեր չուրջ: Մեր չուները կը կչտացնենք, հում միսի խոշոր բաժին մը կը լափենք փութով եւ արջազիսաները բայարներու մէջ գնելէ ետք՝ կը չարունակենք մեր ճամբան:

Սառակոյտ յոյժ գժուարագնաց է. ամէն մէկ քայլափոխի խիտ առ խիտ փոքր պաղլորակներով լեցուն ջրմուղներ կ'ելլեն մեր գիմաց, որք մեզ վնատանք կը պատճառէին: Այս անտակուն գէզերուն մէջեւ չուրջը բլուրներ ցցուած հին սառակատար մը կը բարձրանայ, բլուրներ՝ որոնց մէկ կողմերը ջրի սերուն սառոյներ կը տարածուէին՝ սառեղէն լիճ մը ձեւացընելով: Այս լճակներու մէկուն վրայէն ազատ ջուրի լայնածաւալ սառոյ մը կը տեսնեմ՝ որ ամենէ մերձակայ ցամաքի սառնադղրիկ մէկուն առջեւ կը տարածուէր: Վերջապէս դուցէ պիտի ազատինք արգելքներէ, այլ մինչեւ հոս սառոյցը նպաստաւոր երեւոյթ չունի: Արջու ձագերը միշտ մեր եանէն կուգան՝ իրենց ողբերովը անապատին խոր լռութիւնը վրդովելով: Ելէկ ժամանակնիս ներէր՝ իրենց վչտին վերջ պիտի տայինք, որ տեսնց վրայ աւելի գթալ ըսել էր:

Օգոստոս 6.— Երէկ իրիկուն մեր ճամբայ ելլելու պահուն սառակոյտը՝ որու կը գիմէինք, խիստ մօտիկ կ'երեւէր. ճիգ մը եւս՝ ու թերեւս հանգրուանին վերջը ցտմաքը պիտի բռնենք. Այս յուսով կը մեկնինք՝ ամէն խոչընդոտ յաղթել որոշած, այլ նոր պարտութեան մը պատրաստուած: Հինգ ամիս չարունակ պատրանքներ կրելէ ետք՝ սառակոյտի վրայ այս անընդհատ տաժանքի խարերը պիտենք ու կը ճանչնանք. Սառի կտորաւանքներով լեցուն ջրմուղներ, լճանակներու չղթաներ, ջրով ու ձիւնով ծածկուած նեղ ու խորունկ հեղեղատներ. փոյթ չէ, կը յառաջանանք միշտ: Ասկէ ետքը սառն աւելի միատարի կը գտնայ, եւ արագօրէն կը մօտենանք առաջադրեալ

նպատակին։ Բալխիրներուն կը լծուինք, ու ձեան ու ցրի մէջ թաթղուած՝ լեռնականներէն մագլցի վեր ելլելով, յետոյ հեղեղատներու մէջ գլորակելով, ուժգնապէս յառաջ կը քալենք։ Ոտքէ մինչեւ գլուխ խիտ մշ ենք, այլ սրո՛ւ հոգ. մօտ է յաղթանակը։ Միանարթ սառոյցի սաւաններ կ'ելլեն հիմայ դիմացնիս՝ ուր ամենաչուտ քալուածքով կ'ընթանանք։ Ազատ չունի զիրքը ցոյց տուող սեւաթոյր խոնաւ չոգին հետզհետէ կը բարձրանայ դէպ ի վեր։ Ճիգ մը եւս՝ ու նպատակին պիտի հասնինք։ Արդի բազմաթիւ հետքեր կը տեսնենք հոս հոն։ Այս կենդանիք սատ են այդ կողմերը ու խրտչանութիւն ալ չունին՝ մարդու մօտաւորութենէ վախնալ սորված չըլլալով, այլ չատ չանցած պիտի սոլվին վտանգը։ Անցեալ գիշեր անոնցմէ մին եկաւ վրանին չուրջ թափառեցաւ, այլ հաւէն իյնալու համար կորանցնելիք ժամանակ չունինք. արդէն ուսելիքնիս առատ է հիմայ։

Դէպ ի յառաջ մեր յուսահատ վազքը գաղական յիշատակները կ'արթնցնէ մարքս մէջ։ Ինչպէս Բաենոփանի Իբերուց՝ նոյնպէս եւ մեզ համար ալ ծովը մեր փրկութիւնն է, յոգնութենէն ու տառապանաց վախճանը, ու չենք կարող՝ այդ կարճ զինուորներուն նման՝ ծովը տեսնելով՝ «Ծո՛վը, ծո՛վը» չգոչել։ Անեզր սառակոյտին վրայ հինգ ամիսուան ընթացքէ ետք՝ փրկութեան ժամն հասած է։

Մեր առջեւ կը տարածուի միատարած սեւ ջուրի սառանը՝ որու վրայ սահի կտորուանք ցանցնուած են ակնախիտ ճերմկութեամբ. աւելի հեռուն ձիւնադէզ մը իր մարմարակերպ խարակը կը բարձրացնէ ազատ ջուրի տարածութեան վերեւ։ Բոլոր նեղութիւնք, բոլոր յուսահատութիւնք լմնցած են հիմայ, ու հայրենեաց ճամբան բաց է մեր առջեւ։ Սառոյցի սահմանագլուխն հասած ժամուս փեղոյրս օդին մէջ բարձրացընելով նշան կ'ընեմ ժօհանէսի։ Հուռա՛, երեք անգամ հուռա՛։ Ո՛չ, այս տեսարանի առջեւ մեր զգացած ապաւորութիւնն յայտնող բառ չգտնուիր։ Արհաւիրքի ու անձկութեան երկա՛ր չարաթներէ ետք ի կեանս վերադարձի ապաւորութիւնն է այն։

Ծովու եզերքը հասնելնուս՝ փոկ մը կ'երեւի։ Լաւ նշան. այդ ափանց վրայ սովամահ կորսուելու վախ չունինք։

Իսկոյն կ'սկսինք մեր ճայամները սարքել՝ գոտ քովէ քով կապելով երկու բախիրները ծածկին վրայ կը կապենք, մէկը առջեւի կողմը՝ միւսն ետեւի։ Նախամեծար պիտի ըլլար ամէն մէկն իր մակոյկին վրայ զատ զատ ճամբայ ընել՝ եթէ նաւակին առաջակողմը գրուած բալխիրները թեւերու չարժման արգելք չըլլային։

Շուները նաւակին վրայ տեղ չունէին, հարկ է ուրեմն բաժնուիլ այդ կարեւ ընկերներէն։ Խե՛ղճ կենդանիները միշտ ու ամենուրեք հետեւեցան մեզ անայլայլելի հաւատարմութեամբ. հիմայ յաջող ժամանակներու մէջ զանոնք պէտք է թո՛ղունք։ Այդ մտածումը մեր ուրախութիւնը տրտմութեան կը փոխէ. ո՛չ, չեմ կարող տեղի տալ այդ հարկին։ Այլ ի՞նչ ընենք, կեանքն իր խստիւժ պահանջումներն ունի, պէտք է վախճան տալ գոթերն։ Սեւ կիժէնը՝ ժօհանսէնի շունը ես կը զարնեմ, ընկերս ալ Ֆրիթիոսը կը զարնէ, բալխիրիս լծուած շուներէն վերջինը։ Այս տխուր պատրաստութիւններէ ետք ճամբայ ելլելու պատրաստ ենք։

Ճայամները զուարթօրէն կը խաղան չուրին վրայ. պզտիկ կոհակներ նաւին կողնուցին զարնուելով կը մխրճին զուարթ չառաչով։ Երկու տարիէ ի վեր ազատ ջուրի այսպիսի տարածութիւն չենք տեսած։ Առագաստը վեր բարձրացնելով կ'ուղղունք փուխով դէպ ի այդ ցամաքը՝ որ երկար ամիսներէ հետէ տարական է մեր ամենաբուռն փափաքանաց։ Սոսկալի սառակոյտի մը մէջտեղէ քայլ առ քայլ՝ մէթր առ մէթր բռնի ճամբայ բանալէ ետք՝ ի՜նչ ախորժ հեշտութիւն է ծովու թոյլ մակերեսին վրայէ չուտ չուտ սահիլը դպալ։

Արեւը կը չողշողէ. ցամաքը մեր տեսութենէն պահ մը ծածկող մշուշը կը փարատի՝ լուսափողփող սառնադէզ մը բանալով մեր դիմաց։ Կեանքիս մէջ այսչափ ուրախ առաւօտ մը երբէք չեմ ունեցած։ Սառոյցի այս հոսանքին առջեւ՝ որու ծայրը 18–20 մէթր բարձրութեամբ խարակ մը կը տեսնուի ծովու վերեւ, ցամաք ելլել անկարելի բան է։ Սառնադէզը ամենաակար չարժուձմ մը կը յայտնէ. ջուրն անոր խարսխին վրայ երկայն կամար մը փորած բացած է, եւ իր ծայրի երեսէն որ եւ է սառնատոր մը գուրս չէ եկած։ Միատարած ջուրի վերի մասն հարթհաւասար է, եւ որ եւ է ճեղքուած չգուշեր ճաքատի մասը կազմող խարակը մանուածապէս յատակ խաւարի մը կը ներկայէ իր բոլոր երկայնութեան վրայ։ Այս սառնադէզին առջեւ ծովախառազգի հոսանք մը դէպ ի արեւմուտք կ'երթայ եւ զմեզ այդ ուղղութեամբ կը քշէ արագ արագ։ Իրիկունը հաստատուն ցամաքին վրայ պապարի վայր մը գտնել անկարելի ըլլալով՝ կ'սահպտինք սառակոտորի մը վրայ մեր վրանը կանգնել։

Օգոստոս 7.— Գիշերը սառոյցը եկեր փակուեր էր մեր բոլորտիքը, ու չգիտեմ ի՛նչպէս գուրս պիտի ելլէինք այդ անեզէ՝ եթէ արեւմտեան կողմը ազատ ջուրի մեծ տարածութիւն մը չգտնուէր։ Մեր մակոյկներն ու աղխերը սառակոյտի

մէկը ծայրին վրայ չուաններով քաշելէ եօք՝ առանց մեծ դժուարութեան՝ կը հասնինք այդ ջրասուանին։ Ջմուշկի կտորուանքներով ու գաւազաններով թիակներ կը շինենք մեր հետ տարած առագաստցու կտաւներով ամրացած, լաւագոյն քան բամբուէ թիակները. համեմատապէս կատարելագործեալ այդ կազմածներով մեր ընթացքն աւելի արագ պիտի ըլլայ։ Կանոքը հիմակ ի՛նչպէս հաճելի կ՛երեւայ։ Մեր նաւակներուն մէջ նստած կը յառաջանանք արագ եւ առանց աժանդի։

Այնքան խիտ է մշուշը՝ որ չենք կրնար զաշտանկարը նըշմարել որոշակի. կը հասկնանք սակայն թէ ջրասուանն երթալով կը լայննայ ու անբաւ ծովաթաղկի մը մէջ կը թափի չուտով՝ ափունքը զուգահեռաթար տարածուելով դէպ ի արեւմտեան – հարաւ։ Հիւսիս – արեւելեան – հիւսիսային գոլաշունչ սիւք մը չատ չանցած խոշոր կոհակներ կը հանէ՝ որք կուգան մեր նաւակին զարնուելով կը փշրուին ու իրենց յառաջ բերած մանր անձրեւով խլուրմ կ՛ընեն զմեզ, ինչ որ աւելորժելի վիճակ մը չէր մեզ համար։

Դիչերը սառակոյտի եզերքին վրայ գտայր կ՛առնունք, ու ճիշդ այս միջոցին անձրեւը կ՛ակսի. ժամանակ էր որ պատըսպարող յարկ մ՛ունենայինք մեր գլխի վրայ։

Օգոստոս 8. – Սառոյցի հոծ սառանի մը վրայէ բալխիներն ու խայտիները քաշելով հանդրուանը կ՛ակսի. գիչերն այդ սառանը մեր ճամբուն լայնքին քշուած էր հոսանքէ։ Այս գործողութեան միջոցին ջուրն իյնալու դժբաղդութիւնը կ՛ունենամ. խիստ լաթերս պէտք է վրաս կրեմ բոլոր օրը։

Ձիգեր թափելով նորէն ազատ ջուրը կը բռնենք։ Քիչ մը անդին ճամբան պաշարուած է, ու նորէն հարկ կ՛ըլլայ մակոյկները փոխադրել։ Արեւելեան–հիւսիսի սիւքը դէպ ի ափունք քշած է սառոյցը, ու երկինքի երեւոյթներուն նայելով երէկուան մեր կտրած անցած ազատ ջուրի աւազաններն այսօր պէտք է պաշարուած ըլլան։ Օր մը եօք զարձեալ սեղմուած էինք սառոյցի մէջ։

Կէսօրէ եօք առագաստով կրնանք ճամբայ ընել, այլ եօքէն հովն իյնալով՝ հարկ կ՛ըլլայ թիերը նորէն ձեռք առնուլ՝ զմեզ դէպ ի եօ հրոց աւերնաբուխն հոսանքի մը դիմադրելու համար։

Մշուշը ցամաքը միշտ կը ծածկէ մեր աչքերէն։ Մեր կիրքը հասկնալու տակաւին անկարող՝ կ՛ենթադրեմ թէ Ֆրանսուա–Փոզէֆ արքեպեզատոսի արեւմտեան եզերքը կը գտնուինք։

Օգոստոս 9. – Մեր գազար առած կղզեակը ծածկող սառեղէն գմբեթը կ՛երեւնայ, ու գազարն հասած միջոցնուս՝ մշուշը փարատելով ցամաքին ծիրերն որոշելու կարող կ՛ըլլամ։

Զորս կղզիներէ ձեւացած արքեպեզատոս մը կայ հոն պարզապէս, որու Հվիդթենլանտ (Սպիտակ Երկիր) անունը կուտամ։ Ամենէ արեւելեան կղզին՝ զոր սերմերի կնոջս անուամբ եւս կը մկրտեմ, մեծագոյնն է. երկրորդը՝ Լիվ կղզին (աղջկանս անուամբ), աւելի փոքր՝ երկու ժայռուտ քիթեր կը ներկայէ՝ կրկին կէտեր՝ զոր ամենէ յառաջ նշմարած էինք Արեւմտեան–հիւսիսային եզերքին վրայ սառոյցէ թափուր հողի կտոր մը կ՛երեւայ։ Ութսի ամաններն՝ զորս երկու օրէ ի վեր ա՛նքան չատ կը տեսնենք, գուցէ հոն կատարեն իրենց ձուարկութիւնը։ Այդ հողին արեւմտեան կողմը երկար խորախորշիկ մը կը բացուի ձիւնապատ՝ իր արեւմտեան կողմն երրորդ կղզեակով մը՝ Ատելայիտ կղզին որու վրայ կը գտնուինք. Այս ափունքի եզերքն ահագին սառատաւորներ մխերուած են՝ սառնադէզերու ճակատամասի խորտակուտ թերեւս յառաջ եկած՝ որոնց դիմացով ճնշումները բերած կուտակած են ծովու խոշոր սառակոտորներ։ Բոլոր այս բնակորները սառնամանեաց միջոցաւ կցուած՝ սառնադէզերու հետ խառնուող զանգուած մը կ՛կազմեն ամենահոծ երէկ՝ Ատելայիտ կղզւոյն հիւսիսակողմը միջակ բարձրութեամբ սառալեռ մը նշմարեցինք։ Լիվ ու Ատելայիտ կղզիներէն չատ աւելի մեծ չորրորդ ցամաք մը կը տեսնուի հարաւակողմը (Փիլ Բէյլէ նշանակուած Ֆրիտէն կղզին հաւանօրէն), եւ որ սառադէզով մը ծածկուած է իսպառ։ Զանազան կղզիներուն մէջաեղ՝ դէպ ի արեւելեան–հարաւ եւ արեւելք՝ աչք կտրածին չափ տեղ բոլորովին տափարակ «խորախորշկային սառոյց» մը պատած է ծովը. այդ կողմէն որ եւ է ցամաք մը չտեսնուիր բնաւ։

Միջօրէի ժամը երեքէն ինչուան երեկոյեան ժամը ութ կը նաւարկենք. յետոյ սառեղէն սառանի մը մէջէն կը քաշենք նաւակները, յետոյ նոր նաւարկութիւն մինչեւ որ երկրորդ պատուար մը մեր ընթացքը խափանէ։ Այդ պայմաններու մէջ լաւագոյն է գազար առնուլ եւ ապասել։

Օգոստոս 10.— կառ մը նաւարկութիւն, մակոյկներու փոխադրում, եօքէն նորէն թիավարութիւն. բոլոր օրն այսպէս կը չարունակուի։ Սառակոտորի մը վրայ հանգչած ծովափիղերու երամակի մը կը հանդիպինք։ Այդքան առատ որսերով քաղցէ մեռնելու վտանգ չկայ։ Բաւական ուտեստ ունինք, ուստի որսորդութեան համար ժամանակ կորսնցնելն աւելորդ է։

Հորիզոնը բոլորովին գոց է. Մշուշէն խաթուած՝ ծովափնեայ սառակոյտի մը բացուածքին մէջ կը մտնենք՝ ու այդ անել խորչին ծայրը հասած առեննի՛ս միայն կը հասկնանք մեր սխալը. Աւելի անդին հոսանքը մեզ դէմ կուգայ. միեւնոյն

ատեն ծովու բոլորովին հարթ հաւասար մակերեսին վրայ նաւ-
բակազմ սառոյցի խաւ մը կը ձեւանայ՝ բայամներու համար
խիստ վտանգաւոր։ Այս պայմաններու մէջ կ'որոշենք դիշեր-
ուան ինչուան ժամը ատեն գազար առնուլ։

Ամէն կողմ ալջկերու եւ արջուկներու հետքեր կը նչմա-
րենք. այսչափ շատ հետքեր կեանքիս մէջ չէի տեսած երբէք։
Այդ կողմերու բոլոր ներբնաձեռնացները հոս ժամադիր եղած
ըլլան կարծես։

Հվիսթենլանտը հիմայ մեր եաեւի կողմն է, եւ մեր ա-
ջևն ալ ուրիշ երկիրներ կը գտնուին անտարակոյս։ Միահարթ
սառակոյտը՝ զոր կը քերենք, ուրիշ եզերքի մը կպած ըլլալու
է. գժբաղդաբար մշուշը մղոն մը չաւաւիղի մէջ ամէն ինչ կը
ծածկէ մեր աչքերէն։

Օգոստոս 11.— Անգամ մը եւս նաւակներու փոխադրու-
թեան տաղտուկ գործը, որմէ եաքը չորս–հինգ ժամ թիակով
կը շարունակենք ճամբանիս։

Նոյն միջոցին ծովափիլ մը մեր վրայ կը յարձակի։ Հորի-
զոնը դիտելու վրայ էի երբ այդ անագին երկակենցաղներէ
մին մեր խիստ մօտիկը ծովուն երեսը կը տնչէր մեծագոչ՝ ա-
մեհի ակնարկ մը նետելով մեր վրայ։ Անմիջապէս մեր ճամբան
կը շարունակէինք՝ երբ կենդանին նորէն իմ քովս կ'երեւի,
եւ ջրէն կիսով չափ վեր բարձրանալով կ'սպառնայ իր սոսկալի
ժանիքը մեր տակաւ նաւակներուն մէջ մխել։ Հրացանը ձեռք
առած կէտիս՝ անհետ ըլլալով ժօհանսէնի բայամին մօտ նորէն
կ'երեւի։ Եթէ այդ հրէշը մեր վրայ յարձակի՝ գնդակ մ'ուղղել
հարկ պիտի ըլլայ։ Սոսկալիօրէսաբար գազանն անդամ անդամ
ջրին երեսը կ'երեւայ, ու յետոյ նորէն խորերը կը սուզուի։
Թափանցիկ ջուրին մէջէն կը տեսնենք որ մակոյկներուն տա-
կէն չարունակ կ'անցնէր ու կը դառնար։ Վախնալով որ իր
սուր ժանիքով նաւակիս հոսուրդ ողնուցին մէջ ծակ մը չբա-
նայ, թիակները կը չարժակինք որպէս զի վախնալով զդուշա-
նայ մեզ մօտենալէ։ Ցանկարծ ժօհանսէնի բայամին անմիջա-
պէս քովով կը կանգնի նորէն եւս քան զեւս կատղած։ Վա-
րանելու ժամ չէր եւ ընկերս ճիշդ ճակտին գնդակ մը կ'ուղ-
ղէ։ Կենդանին սոսկալի մանչիւն մը հանելով կը գլորակի ան-
հետ կ'ըլլայ՝ ծովուն երեսը արեան երկար հեաք մը թողլով։
Նոր յարձակման մ'երկիւղով կը թիավարենք արագ արագ ու
մեր թշնամին մեր եաեւի կողմը՝ հեռուն՝ խորասուզուած տե-
ղը տեսնելով՝ մեր միտքը կ'անդորրի։

Այս պատահարը մոռցեր էինք՝ երբ կը տեսնեմ թէ ժօհան-
սէն օդին մէջ դէպ ի վեր կը ցատքէր յանկարծ. յայտնապէս
իր բայամը բուռն բախիւն մ'ընդունած էր ողնաւիայտին տա-

կէն։ Սառակոտոր մը չրջելով թերեւս եկած զարկած էր նա-
ւակին, այլ ոչ, մօտերը սառի որ եւ է նատոր չէր գտնուեր։
Ծովը դիտած միջոցիս՝ մեր առջեւը կանգնած ծովափիլ մը
տեսայ ու ձեռք առի հրացանս՝ քանզի կորանցնելու ժամանակ
չկար. չկրնալով ականջին եաեւով նչան առնուլ՝ որ կենդան-
ւոյն ամենէ պիւրախոց մասն է, ճակտին գնդակ մ'ուղղեցի
քսան պատահման եւ այս բաւական եղաւ. գազանն անզգայ
տարածուեցաւ ջուրին երեսը։ Անոր թանձր մորթին մէջ մեծ
դժուարութեամբ ծակ մը բանալով՝ ճարպն ու միսի քանի մը
չերտեր կտրեցինք, որմէ եաք կը չարունակենք ճամբանիս։

Իրիկուան ժամը եօթին ծովախաղացքի փոփոխման հետե-
ւանօք սառակոտորներն իրար դէմ գալով՝ ջրմուղը կը փակեն։
Հիմայ ոչ մէկ կողմէ ազատ ջուրի ամենափոքր տարածու-
թիւն մը չտեսնուիր։ Բայամներու փոխադրութեան տաժանե-
լի գործը վերսկսելու տեղ՝ կ'որոշեմ հոն գազար առնուլ մին-
չեւ հետեւեալ ծովախաղացքը՝ որ սառոյցի այդ զանգուածը
պիտի քայքայէ։

Սպասելով սառը՝ բալխիրներս զատ զատ իւրաքանչիւր
մակոյկի վրայ գնել կարենալու համար անոնց ծայրերը կըբ-
տեցինք։ Այսուհետեւ ուրոյն՝ այսինքն չատ աւելի աքաղ պի-
տի կրնանք նաւարկել։

Մինչ այդ գործին նաեւէն էինք՝ մշուշը փարատելով՝ աչ-
խարհի արեւելեան–հարաւէն դէպ ի արեւմտեան–հիւսիս հիւ-
սիս ուղղուած կղզեկղմայ մը կ'երեւի մեր առջեւ։ Իրլոր այդ
երկիրներէն ձիւնադէզերով ծածկուած կը տեսնուին. քանի մը
տեղեր միայն սեւ ապառաժներու ինչ ինչ ցնցուձներ զուրս
անկուած են այդ անարատ սաւանէն։ — Ո՞ւր կնք։ Այդ կարե-
ւոր հարցման լուծումը երթալով կը դժուարանայ։ Գուցէ Ֆը-
րանսուա–Ժոզէֆի երկրի արեւելեան ափունքը կը գտնուինք
վերջապէս, գէթ յոյժ հաւանական կը թուի այս ենթադրու-
թիւնը։ Այդ պարագայի մէջ երկար անջրպետ մը Բրէնս–Ռո-
մոլիի երկրի վրայ Ֆլիմըրլի հրատանդանէն կը բաժնէ զմեզ։
Մշուշի վարագոյրը հետզհետէ բացուելով՝ կացութիւնը լու-
սաբանելու անդիմադրելի փափաք մը կ'զգանք։ Ամէն վայր-
կեան մեր աչխատութիւնը թողլով՝ մօտակայ սառակոտորի
մը վրայ կ'ելլենք հորիզոնը քննելու համար։

Օգոստոս 13.— Ծովախաղացքը ջրմուղին սառակոտորնե-
րը մաքրեց։ Ամէն մէկկնիս մեր նաւակին մէջ չուտ չուտ կը
յաւաջանանք, ու հինգ մղոն ճամբայ ընելէ եաք՝ անցքը նորէն
կը փակուի մեր առջեւ։ Աւելի լաւ է անգամ մը եւս սպասել
ծովախաղացքի փոփոխութեան՝ տեսնելու համար թէ այդ
անցքն աւելի հետուն կը տարածուի՞ արդեօք։ Եթէ չտարած-

ուրը՝ պէտք պիտի ըլլայ նաւակներ ու բալխիրներ նորէն քաշել տանիլ դէպ ի ջրմուղ մը զոր արեւմտահիւսիսարեւմտակողմը կը տեսնենք, եւ որ Բէյէի աշխարհացոյցին նայելով՝ պէտք է Ռօլինսօնի նեղուցն ըլլայ: Բայց որ եւ սառոյցը չը բացուիր՝ հարկադրուած ենք այդ աշխատութեան համակերպելու:

Օգոստոս 14.— Ջրմուղներով կարտուած սառակոտորներու մէջէն երկար վտակպրումէ մը ետք՝ արեւմուտքի կողմէն բացուած ազատ ջուրի տարածութեան մը կը հասնինք՝ ուր ժամանակ մը թիակով յառաջանալէ ետք՝ ճամբան մեր առջեւ նորէն վակ կը գտնենք սառոյցի կուտակումներուն:

Հետեւեալ օրերը մեր ուղին կը չարունակենք՝ մերթ նաւակները կրել տանելով, մերթ նաւարկելով. Այլ խիստ դանդաղ է մեր յառաջխաղացութիւնը, քանզի բալխիրներն՝ որուն ձայրերը կտրած էինք, այլ եւս չեն սահիր դիւրաւ, ու մեւս կողմէ ազատ ջուրերու սաւաններն ալ հետզհետէ հազուագիւտ կը դառնան: Ստէպ դադար կ'առնունք՝ ճամբան մաքրել բանալու համար ձովախազագլի օգնութեան վրայ յոյս դնելով, այլ սառոյցը բոլորովին անչարժ կը մնայ: Այս պայմաններու մէջ դէպ ի ամենէ մերձակայ երկիրն ուղղուելու որոշումի կ'ընեմ: Այդ կողմէ սառալեռ մը կը տեսնենք, մինչեւ հիմայ մեր հանդիպածներուն ամենէ բարձրը, (15–20 մէթր), որու կ'աչխատիմ գագաթը ելլել՝ անկէ լայնատարած համապատկերը մը տեսնել յուսալով. իր բարձրութեան մէկ երրորդ մասին վրայ զառիթափն այնքան ցից էր՝ որ կը պարտաւորիմ ետ դառնալ:

Իրիկունը վերջապէս կը հասնինք կղզիները՝ նպատակակէտ մեր բոլոր ճգանց: Երկու տարիէ հետէ առաջին անգամ հաստատուն հողի վրայ կոխելու ուրախութիւնը կ'ունենանք, ի՛նչ հաճոյք էր պալալթի հատորէ մ'ուրիշ հատորի վրայ ոստոստել ազատօրէն: Այդ ժայռերուն մէջ ձաղիկներ, քարկոտրուկներ, մեկոններ կը տեսնենք: Այս գերհիւսիսային երկրի մեր տերեցուհը ուսնելու համար, Նորվեկիան դրօշը տնկուած է եւ խնճոյք մը պատրաստուած: Ընթրիքին ունինք խտացած միս ու մեր վերջին գետնախնձորները: Վրանին դիմաց նստած կ'ուտենք կերակուրնիս, ազատութիւնն գտած ազնիկներու ճիչդ նման՝ մեր ոտքերուն տակ խճերը իրը վկայանք ցատքռտել տալով:

Մինչ միեւնոյն հանելուկը կը ներկայանայ մեր մտքին, Ո՞ւր ենք: Արեւմտեան կողմը լայն ջրմուղ մը բացուած կ'երեւայ, այլ անկարելի կ'ըլլայ Բէյէի աշխարհացոյցին վրայ նշանակուածներէ մէկուն հետ նոյնացնել զայն: Մեր կղզին՝

Հուէն կղզին (ինչպէս կոչեցինք զայն) երեւութապէս մօտաւոր երկար կուտակում մ'է (մագնիսական) հարաւ–հիւսիսային ուղղութեամբ, բնդհանրապէս միատարած հատորներէ կազմուած՝ որոնց մասերու մէջ քարաժայռի մը վրայ կը հանդչէին: Այս հատորները անհարթ կերպով մը կլորցած են եւ սառուցական որեւէ մասնէք (strie) չեն կրեր: Դէպ ի արեւմուտք քիչ մ'աւելի բարձրկեկ ուրիշ կղզի մը կը նշմարենք՝ որուն եզերքը յատակօրէն չեչտուած ափունքի հին գիծ մը կը ներկայացնէ: Հիւսիսի կողմը՝ երկու կղզիներ:

Ի սկզբան, ինչպէս քիչ մը յառաջ ըսի, ինձ այնպէս թուեցաւ էր թէ արեւմուտքի կողմէն բացուած ջրմուղը Ռօլինսօնի հրուանդանն եղած ըլլար. այդ ծովարազուկը պատող Տօվի սառնազէղը չտեսնելով՝ կ'սկսիմ տարակուսիլ կազմած կարծիքիս վրայ: Գուցէ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ արքայազոգոսի արեւմտեան եզերքին վրայ գտնուինք, եւ Բէյէի տեսնուած երկիրներուն երկայնութեամբ արշաւած ըլլանք՝ առանց որեւէ զանազանք: Այն ժամանակ ի՞նչպէս չտեսեր էինք արեւելեան երկայնութեան 82° եւ 52° վրայ գտնուած Օսբօր երկիրը:

Օգոստոս 16.— Լաւ օր: Ազատ ջուրի ընդարձակ տարածութեան մը կը հանդիպինք, ու Նորվեկիա դառնալու յոյսը վերստին կը ծնի մեր սրտին մէջ: Հանգրուանն սկսելու համար՝ կը կտրենք կ'անցնինք Հուէն կղզին Թօրիւբ կղզիին միացնող սառակոյտը, արեւմուտքի կողմը դանուած բարձրադիր երկիրը:

Թօրիւբ կղզին աչխարհի ամենէ չքնաղ վայրերէն մին կ'երեւայ ինծի: Հարթ հին ափ մը՝ ենթա–բրածոյներով ծածկուած, անոր բոլորտիքը կը կազմէ գօտի մ'որու չուրջը ազատ ջուրի միաձուլ սառան մը կը տատանուի՝ ուր կրկինաճիւղուս (amphipodes) երամներ կը լողան: Ծովափն յատակը թուլատարրներ եւ եքինոսներ կը տեսնուին ծովասէզերու եւ թխթիղնատեսակներու տնտանելու մէջտեղ: Եզերքի վրայ նայող բարձր քարաժայռերու վրայ հարիւրաւորչափանոթաձեւներ կը ճառագին գոյնզգոյն սրիաձայն, մինչ անոնց մօտ ծիտեր կը դայլայլեն ողբագին՝ յարէ քար թռչտելով: Ամպերուն մէջէն արեւը կը չողշողայ յանկարծ՝ ճառագայթարձակ պայծառութեամբ մը լուսաւորելով բոլոր անջրպետը:

Հիւսիսային եզերքին վրայ ամարներու բազմաթիւ գաղթ մը հաստատուած է ձուադրութեան համար: Հազարաւոր թռչուններ ժայռերու ծակուծուկերուն մէջ հաստատուած են իրենց ձագերով: Ընտանեկան ջայլ հետաքրքրութեամբ եղածին պէս դիտելու համար՝ մոտկի վրայ կ'երկննք մեր լուսանկարչական կազմածն հետս առած:

Յարակին վրայ աչքերնիս կընանք մեր կարած անցած սահակոյտին վրայ ձգել։ Մինչեւ հորիզոնը կը տարածուի սպիտակ անբաւ դաշտավայրը, մահու պատանք՝ որ ժխորալի ծովը կը պարուրէ իր ծանր գրկախառնութեան մէջ։ Ամբողջ ամիսներ տաժանքով ճամբայ ըրինք այդ ցուրտ տարածութեան վրայէն, ու խիստ հեռուն՝ այդ սահնամանեայ սառոյներուն մէջ Ցրտահ տակաւին արգիլուած կը գտնուի։

Կղզիին ծայրագոյն կէտէն սկսած էի մագլցիլ ելլել չրջակայ մասերուն վրայ ամբողջական ակնարկ մը ձգելու ու մեր դիրքը ճանչնալ հասկնալու համար երբ մշուշն եկաւ նորէն կատարները ծածկեց։ Այս պայմաններու մէջ տիպուեցայ ամարներու գաղութէն քիչ մ'աւելի վեր ելլել՝ որպէս զի դիտեմ այն ուղին՝ զոր պիտի բռնէինք դէպ ի արեւմուտք ։ ։ ։ Մեր կղզիէն հեռուն ազատ չուրի ընդարձակ տարածութիւն մը կ'երեւի՝ որմէ բաժնուած ենք սառոյցի լայնածաւալ սաւանով մը։

Այս արշաւէ եաք ճամբայ կ'ելլենք՝ եղերքէ քիչ մ'անդին բացուած չրմուղը լանելով՝ որ տեղ տեղ սառոյցի նուրբ խաւով մը ծածկուած է։ Մեր խայտներու մարմնոյն մէջ ամենափոքր պատառուածք մ'անդարմանելի կորուստ պիտի ըլլար, ուստի իւր խոհեմութիւն այդ չրմուղը թողլով սառակոյտի մէջտեղէն ճամբայ կ'ընենք մակոյկները հանդէս քաշելով։

Ժամերով տաժանքէ եաք վերջապէս կը հասնինք այն լայնատարած չրի սաւանին եղերքը՝ զոր Թօրիւբ կղզիի գագաթէն նշմարած էինք։ Ազատ ծովը աչք կարածի չափ տեղ կը տարածուի, ու կը յուսանք թէ այսուհետեւ սառոյցը մեզ արգելք չպիտի ըլլայ Հիւսիսային կողմը երկիր մը (Իչխան Ռուսլիի երկիրը՝ ինչպէս եաքէն հասկցանք), պազալթի բարձր խարակներով կը ցցուի մեր դիմաց, խարակներ՝ որոնց կատարները ձիւնեղէն սաւան մը կը պատէ։ Այդ կողմէն հրուանդաններով ցցուած եղերքներու երկար դիծ մը կը նշմարեմ. խիստ հեռուն՝ այդ քարաժայռերուն միջեւ՝ ընդարձակ ձիւնադէզ մը կը կապուտականայ։

։ ։ ։ Դէպ ի հարաւ մեծ կղզիի մ'որ նոյնպէս սառնապատ էր, երկայնքը բռնելով կ'երթանք։ Արեւմտեան–հարաւի կողմը ցցուող հրուանդանէն անդին ինչ պիտի գտնենք։ Անկէ անցնելնուս՝ ծովեզրը կը կորանա՞յ արդեօք դէպ ի հարաւ։ Աւելի անդին արեւմտեան կողմը երկիր չկա՞յ ալ։ Որքան կը մօտենանք այդ խարակին՝ այնքան մեր սրտի յուզումը կ'աւելնայ, եւ յիրաւի պահիկ մը մեր բաղդը պիտի որոշուի, այսինքն պիտի հասկնանք թէ այս տարի պիտի կրնա՞նք Նորվեկիա դառնալ կամ նոր ձմեռումի մը պիտի հարկադրե-

նինք ։ ։ ։ երթալով կը մօտենանք, քանի մը թիակ եւս քաշելով հրուանդանէն պիտի անցնինք։ Մեր առջեւ պարզուող ազատ չուրի լայնարձակ տարածութիւնը տեսնելով՝ աննկարագրելի ցնծութեամբ կը խայտայ սրտերնիս։ Երկիրը գէպ ի արեւմտեան–հարաւ կը կորանայ. ըսել է թէ Ցրտահասա–Ժողէֆ արքիպելագոսի արեւմտեան ափանց վրայ կը գտնուինք։

Կղզին պատող սառեղէն պատեանին միջեւ լերան ուրուագիծ մէկ կողը դուրս կ'ելլէ, գանակի չեղրի նման հատու եւ նրբեղեր։ Աւելի սեպ կոթող մը չեմ տեսած երբէք. ժայռը՝ հատուածակողմեան պազալթ մը՝ կը բարձրանայ չիտակ ու կանգնադէզ՝ սեան մը բունին նման։

Լեռն ակօսող զառիթափ նրբանցքէ մը գլխու պոյտ տալէ ժայռեղէն այս պարապին երկայնութեամբ վեր կ'ելլենք՝ երկրին հարաւային կողմը դիտելու համար։ Մեր վերեւը բուռն չչուկ մը կը լսեմ յանկարծ, եւ ո՛րքան մեծ կ'ըլլայ զարմանքս տեսնելով երկու աղաւէսներ՝ որք իրենց բռնած մկնմանքս տեսնելով երկու աղաւէսներ՝ որք իրենց բռնած մկնբամբուին համար կը կռուէին։ Անգամնդին եղերքը վիհին մէջ գլորելու վտանգով իրար կը ճանկռտան ու կը խածնեն, վտանգ՝ զոր եւ ոչ իսկ նոյն կ'ընեն։ Զմեզ տեսնելո՛ւն պէս՝ բոլորովին չփոթած իրենց կռիւը կը դադրեցնեն ու մէյմէկ կողմ կը փախչին։

Այս չեղանքէ եաք՝ գա՛նք մեր վերելքի նպատակին, այն է երկիրը քննել։ Հորիզոնին զննութիւնը յոյժ գոհացուցիչ է։ Արեւմուտքի կողմը ծովեզերքի երկայնութեամբ աչք կարածի չափ տեղ ծովը ազատ կ'երեւի։ Հովը նպաստաւոր է, ուստի թեպէտ սառակոյտնա՝ կ'որոշենք բարեպատեհ առիթը ձեռքէ չփախցնել։ Շուտով նախընթրեակ մ'ընելով նաւերն հանդերձել եաք ճամբայ կ'ելլենք։ Բոլոր գիշերը կը նաւարկենք այսպէս, եւ միւս օրը առաւ միայն տեղ մը կանգ կ'առնուինք։ Նոյն միջոցին հովը գադրած ըլլալով՝ կրնանք հանգիստ առնուլ անմոռնալ։

Օգոստոս 24։ — Այս վերանքի յեղակարծութիւններն վախճան չպիտի՛ գտնեն։ Վերջին անգամ օրագրութիւնս չարադրած տեղս յուսալից էի ու սրտապինդ։ Հիմայ չորս օր ու երեք գիշերէ ի վեր գէշ օդն ու եղերքն եկած կուտակուած սառը մեր ճամբուն արգելք կ'ըլլան։ Ամէն կողմ ուրիշ բան չտեսնուիր բայց եթէ սառակառոյներ, չախչախուած դէզդիզ պազլորակներ՝ անհնարագրելի տակնուվրայութեան մէջ։ Արիութիւնը չենք կորսնցուցած, այլ ի մօտոյ սիրելի հայրենիք վերադառնալու յոյսը վաղուց խոյս տուած է մեր սրտերէ։ Այլ եւս տարակոյս չկայ։ Նոր ձմեռ մ'ալ պիտի անցընենք այս բեւեռային երկիրներուն մէջ։

17էն 18 գիշերը սքանչելի օդով մը մեր վերջին զադարավայրէն մեկնած էինք։ Հորիզոնն ամպերու թանձր քողէ մը ծածկուած արեւուն վերեւ՝ հին սխալ կողմէն ծիրանագոյն փողփողմամբ մը կը չորար, խակ ծովը՝ այդ բոցանշոյլ թռչրերը ցոլացնելով հրեղէն սաւանի մը նման կ'երեւէր։ Բանաստեղծական պիչեր մը յիրաւի։

Քայմաները չուտ չուտ կը սահէին ջուրին հայելանման մակերեսէն՝ ուր սառի հատոր մ'իսկ չէր երեւեր։ Սմէն անդամ թիակը չարժեցնուս՝ ջուրը կը մրմնջէր մեղմիկ կարծես վենետիկեան կոնտօլներով մեծ ջրանցքին վրայ ըլլայիր։ Այս խոր հանդարտութիւնը մտահոգութիւն պատճառող բան մ'ունէր։ Ծանրաչափը կ'իջնէր չուտ չուտ . . . ։

Տասնեկու մղոն հեռուն՝ հարաւ – արեւմտեան – հարաւի կողմը գտնուող դէպ ի Քլեմինդա Մարթամ հրուանդանը ճամբայ կ'ընէինք՝ երբ սաւոյցը՝ անիծա՛լ սաւոյցն յանկարծ երեցաւ մեր առջեւ . . . ։ Ի սկզբան ուշադրութիւն չենք ըներ՝ կարծելով թէ հոսանքէն քշուած սառան մ'էր քայքայուն, այլ օրքան կը յառաջանանք՝ կացութիւնը չատ աւելի ծանր կերեւնար կ'առնու, քանզի մեր առջեւ սառակոյտ մը կայ ամէնահոծ ու մեծատարած՝ որու ծայրը չենք կարող տեսնել, ու ճամբայ մը գտնելու համար սաւառնատորի մը վրայ կ'ելլէինք։ Տեսարանը խրախուսիչ չէր բնաւ։ Քլեմինդա Մարթամ հրուանդանին առջեւ բոլ ծովուն վրայ արբիսկեղտոս մը կը տարածուի, որու չուրջ սաւոյցը թանձր սաւանի մը ձեւով կուտակուած է։ Իրաւ, քանի մը բացուածքներ կան մեր առջեւ, այլ զմեզ հեռուն չեն կրնար տանիլ։ Փրկութեան միակ հնարքն ուրեմն ծովափնեայ սառոյցի ճամբան բռնելով՝ աղաց ջրմուղ մը փնտռելն էր այդ կողմէն, ջրմուղ՝ որու միջոցաւ պիտի կրնանք դէպ ի հարաւ մեր արչաւն յառաջացնել։

Մինչ պզտի պաղլորակներու միջեւ կը թիավարենք՝ իմ բայաիս ողնուղը վարի կողմէն բուռն բախիւն մը կը կրէ։ Այս ցնցումին պատճառն ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ բայց եթէ մօտիկը մէկ կողմ ծռուող սառահատորի մը յանկարծական վերայատումը (émersion)։ Այս անգամ եւս ծովափիղերու կողմէ յարձակումի կը կրենք։ Այդ կենդանիներէն մէկը՝ սառակիթիթախառն հաւակով ջուրին մէջէն կը լողայ եռուէս։ Ճանկարծ եռ դառնալով կը կանգնի իբր թէ փօհանէնի բայաիին վրայ խոյանալու համար՝ որ իմ չաւիս կը հետեւէր։ Ընկերս վախնալով որ գազանն իր մակոյկին վրայ չկրնայ եւ իր ամրագինդ ժանիքներով չնորհակէ զայն՝ հրացանն առնելու ժամանակ ունենալու համար կ'ընկրկի խակոյն։ Ես ալ փութով իմ հրացանս կ'առնում։ Երկուքս ալ զիմադրելու պատրաստ ենք հիմայ։ Այս միջոցին ծովափիղը ծովուն խորը սուզուելով փոհանէնի մակոյկին տակէն կ'անցնի ու կուգայ անոր ետեւի կողմէն կ'երեւայ կրկին։ Խիստ վտանգաւոր դրացնութիւն մ'էր այս, եւ ընկերս անկէ խոյս տալու համար մերձակայ պաղլորակի մը վրայ կը ցատկէ՝ կենդանին կնճիթը ցուցնելուն պէս անոր գնդակ մ'ուղղելու պատրաստ։ Պահ մը մեր թշնամին սպասելէ ետք՝ ես ալ ընկերիս օրինակին կը հետեւիմ, ու սառակոտորին վրայ նետուած ատենս քիչ մնաց որ անզգուշութեամբ առնէի այն սառուցիկ լոգանքը՝ զոր ծովափիղը կ'սպառնար ինձ։ Ոտքս պաղլորակին վրայ դրած պահուս՝ կեղեւը ոտքիս տակ փշրուեցաւ ու բայաիիս մէջ ոտքի վրայ մնացի՝ հատատարակչութեան հրաշալիքներ ընելով որպէս զի չչրջիմ։ Եթէ ծովափիղն այս միջոցին երեւէր՝ զինք բուն իր տորքին մէջ պիտի ընդունէի անտարակոյս։ Այս յուսահատ ճիգերէ ետք վերջապէս հասայ պաղլորակին։

Կենդանին միջոց մը պահակ կը կանգնի մեր չուրջ՝ յարձակելու յարմար դիրքով մը սառեղէն յատակն տակէն անցնելով զոռնալով։ Այսպիսի սպառնալից դիրքի մ'առջեւ նորէն ճամբայ ելլել՝ խոհեմութիւն չպիտի ըլլար, ու՝ թանկագին ժամանակ մը չկորսնցնելու համար՝ ճայը կը պատրաստենք։ Այս անհանգստիչ այցելուէն ազատելու դիտմամբ հրացան մը պարպել կը մտածենք, այլ մեր պաշարը պիտի պահեցնէինք։ Նախ՝ պէտք չունէինք այդ օրէն, երկրորդ՝ կենդանին կնճիթը միայն ցուցնելուն պատճառաւ՝ զան զարնելու համար չատ փամփուշտներ պէտք պիտի ունենայինք։ Արդ մ'է նա ուրատահսիլ կերպարանքով՝ որու երեւոյթը նախապատմական հրէշներու զաղափարը կ'արթնցնէ մեր մտքերու մէջ։ Տրիտոն մը կը յիշեմ ակամայ՝ երբ փչելով կը կանգնի ու ապակեփայլ աչքերովը կը նայի մեզ։ կենդանին միջոց մը այս սպառնալից դիրքը բռնելէ ետք՝ եկածին պէս անհետացաւ։ Մեր ճայը լմնցուցեր էինք, ու կրցանք այս վտանգաւոր յարձակումէն պրծած ըլլալնուս գոհ՝ չարունակել մեր ճամբան . . . ։ Ծովեզերքին կպչած սառակոյտին երկայնքը բացուած ջրմուղէն չատ յառաջանալու հնարը չկայ, զի նորակազմ սառոյցով ծածկուած է ի սպառ, ու սառակոյտը հովէն քշուած՝ կ'սկսի կոխել տիրանալ անոր, եւ սուզուիլ չատ չանցած մեր վրայ հասնելով ամէն ելք կը փակէ։ Այս պայմաններու մէջ ուրիշ բան չմնար մեզ, բայց եթէ համբերութեամբ սպասել որ սառակոյտի վիճակին մէջ փոփոխութիւն մը յառաջ գայ։ Վերմակներով ու վրանով բանակ մտնիճ մը կը կազմենք, ու միեւնոյն ժամանակ արագ չուի էջ համար կը

պատրաստենք ամէն բան՝ ընդ հոյթ մեկնումի մը յուսալով միշտ:

Ափսո՛ս, կացութիւնը բարւոքելու տեղ երթալով դժուարին կը դառնայ, հովը կը զովանայ՝ սառակոյտը զգալապէս թանձրանալով: Որ եւ է կողմէ ազատ ջուրի ամենափոքր սաւան չտեսնուիր բնաւ: Մեր անցած ընդարձակ ծովաքաղաքը հիմայ սառով ծածկուած է բոլորովին: Այս տարի Նորվեկիա դառնալու ամէն յոյս կ'ուչնչանայ:

Քանի մը ժամ ապասելէ եաք մեր բեռները սառոյցին վրայէն քաշելով կ'աշխատինք ծովեզերքին մօտենալ: Վայրապար կ'ապառենք մեր ոյժերը, քանզի սառակոյտին վիճակը խիստ գէշ է: Մինչեւ հիմայ երբէք այսքան անհարթ ու գարշափոս չէր երեւցած այն: Այսպիսի գետնի վրայ արշաւը խիստ զըժուարին կ'ըլլայ, ու մեր ճայամները այս անհարթութիւններուն մէջտեղ ձախող բանիւն մը կրելու վտանգի կ'ենթարկին: Ամենէ բանաւոր ճամբան մեր սառակոտորին վրայ գալ առնուլն է: Մինչ այս մինչ այն մեր դիրքն ա՛լ աւելի օգտակարի կը դառնայ. ձիւնը կը սեղայ առատօրէն՝ սառոյցն անգնալի մօրատ մը գարձնելով, եւ այդ բոլոր նեղութեանց հետ ուտելիքնիս եւս չէ՛ մնացած: Ի՞նչու փոկեր չզարնէինք երբ մեր շուրջը կը խաղային գունդագունդ:

20ին ցամաքի վրայ արշաւանք: Հրուանդանի մը մօտ՝ ըոր Նորվեկիացի Հելլանտ երկրաբանին անունով կը մկրտենք, կ'երթանք նկիր քննել՝ այս կղզւոյն վրայ հաստատուելու դիտումով՝ եթէ ձմեռել հարկ ըլլայ: Հրուանդանին մօտերը սառոյցը բացարձակապէս անգնալի է. անոնց հատորներ մինչեւ աստղազգի ծայրապատէշներն դէմ գացած կատակուած են իրար վրայ: Այս բիւրեղեայ յորձանքի վրայէն անցնելով՝ կ'երթանք Հելլանտ հրուանդանին հիւսիսակողմը բացուած ջրմուզը քննելու: Սառակոյտն այդ կողմէն հաւազ դարուփոս է, ու խորախորշիկի սառոյցին տեսարանը կը նկարագրնէ, այլ ոչ ուրեք կը տեսնուի ազատ ջուրի աւազան մը՝ փոկի հանգչելու համար:

Հրուանդանին հարաւակողմը գետինը համմատաբար հարթ է, հոս հոն կը տեսնուին նիհար ժարմանդներ, մամուռներ, վերջապէս խրճիթի մը չնին թեան ծաւալու յարմար քարեր: Այս ուղղութեան մէջ բացուած խորախորշիկը թանձր սառակոյտով մը ծածկուած է առանց որ եւ է բացուածքի, հետեւաբար փոկ չգտնուիր հոն: Սառը փոխարէն արշերն առատ կ'երեւին՝ մեզ ուտելիք ու հագնելիք ապահովելով: Խոշոր հատիկներով պազալթէ մը կազմուած են այս կղզիները: Սառադէղին խարսխին վրայ սառուկ խանգարուած կատարին թերթաքարի լեռնակ մը կը գտնուի՝ որու մէջ որ եւ է բրածոյ մը չկրցանք գտնել: Շուրջը ժայռի բազմաթիւ ցիրուցան հատորներ՝ հատանգէն կրանիթի մը վերարերող: Բոլոր այս ժայռերէն նմոյշներ կ'առնուինք, այլ մեր ձմերոցի մէջտեղին ազուէսներն՝ որք բնական պատմութեան հատորներու մեծ յարգանք մը չունին, անոնց մեծագոյն մասը գողցան տարին: Բոլոր սառադէղերու վարի ծայրերը «կարմիր ձիւնի» չքեղ խաւով մը ծածկուած են՝ որ արեւուն երեւցած տեղն խիստ աքանչելի տեսք մը կ'ունենայ:

21ին պահակած տեղս մեր կացութեան վրայ կը խորհէի՝ երբ վրանին բոլորտիքը խուլ շշուկ մը կը լսեմ: Թերեւս պաղլորակներու իրար զէմ գալ սեղմուելու չափնէն յառաջ եկած ըլլայ այն . . . . Ո՛չ, կ'ենթադրեմ թէ խոշոր երէ մ'է, եւ վրանին մէկ ծակէն դիտելով վիթխարի արջ մը կը նշմարեմ ուրախութեամբ: Կենդանին կատաղի չարժումներէն վախցած՝ ի սկզբան կծիկը կը դնէ, յետոյ կանգ կ'առնու մեր ապատանարանն անգամ մը եւս դիտելու համար: Առանց վայրկեան կորսնցնելու՝ հրացանին փողը ճեղքէն դուրս հանելով՝ մեր այցելուի կուրծքին ճիշդ մէջտեղը գնդակ մը կ'ուղղեմ: Արջը կ'իյնայ, նորէն կը կանգնի, — նորէն հրացան — ու գետին կը թաւալի անյաղթը: Թէ առեն մը քաղցէ չպիտի մեռնինք, այս բանիս ապահով ենք:

Այս միջոցին հովը ցամաքէն կը փչէ. արդեօք սառոյցը պիտի խախտի քայքայուի՞ անկէ: Լաստին եզրէն մեր կացութիւնը քննելու կ'ելլեմ, երբ յանկարծ թեթեւ երերում մը կ'զգամ . . . . Ափսոսքին երկայնաթեամբ ջրմուղ մը կը բացուի եւ մեր սառակոտորը եզերքի փակչած զանգուածէն փըրթելով՝ ազատօրէն կը նաւարկէ հիմայ: Մեր բոլոր ճգանց հակառակ մօտակայ կղզին չենք կրնար բռնել ու կը խոտորինք բաց ծովը:

Սիւքին ազդեցութեան տակ մեր լաստն երթալով կը հեռանայ եզերքէն: Ամէն վտանգ աչք առած՝ հայամները ջուրը ձգել կ'աշխատինք, այլ չենք յաջողիր: Կոհակը կուգայ սառակոյտին զարնուելով կը փշրուի, եւ եզերքին մօտենալնո՛ւս պէս մեր ակառ նաւերը չախչախել կ'սպառնայ: Ուստի մեր սառակոտորին վրայ մնալն է ամենէ խելացի ճամբան:

Ծովը տակնուվրայ կ'ընէ ամէն բան: Վախնալով որ մեր վրանը չտանու չտանի՝ զայն վար առնելով՝ սառոյցին վրայ բանակի մահիճի ձեւով կը հանդերձենք: Ըստ որում չենք կարող կացութեան իշխել՝ լաստոյն ճամբան քննանալն է:

Երկար քունէ մը եաք կ'արթննամ . . . : Հիմայ 8–10 մղոն բացն ենք, ու մինչեւ եզերք ծովը բոլորովին ազատ կը տես-

նաւի: Հովը տկարացած է. առանց վարանելու աչխատի՛նք նաւակները ծով ձգելով՝ ցամաքը բռնել. զժուարի՛ն գործողութիւն. խիստ խորտնկ է ծովը, ու մեր ծիսուն կղզիին բոլորտիքը մեր ակար բայաֆներուն համար խիստ վտանգաւոր սառակոտորներ կը ծիծփան . . . : Նաւակները ծով ձգուելէն ետք՝ մեր վիճակը չլաւացաւ, ծովը անհանդարտ է ու հովը տակաւին այնքան բուռն՝ որ թիակով չենք կրնար ճամբայ ընել: Առագաստը փորձե՛նք ուրեմն: Սառակոյտին մէկ հրրուանդանին հասելով ապաստանարան գտնելէ ետք, երկու մակոյկները ամրապէս կը կապենք քովէ քով ու առագաստները կը պարզենք:

Մեծ գոհունակութեամբ կը դիտենք թէ մեր նաւակները լաւ վիճակի մէջ չուտ չուտ կը յառաջանան: Օրն ու գիշերն ի բո՛ւն առագաստով ճամբայ կ'ընենք, ու առաւ միայն օդի հանդարտութեան պատճառաւ կ'ստիպուինք կանգ առնուլ: Օդն ամպամած է, ալ ու ձախ երկիրներ կ'երեւին: Այդ արքեպեղագոսին մէջ ի՛նչ ուղղութիւն բռնելնիս չգիտնալով՝ բաց օդին դազար առնելու որոշում կուտամ: Վերջապէս տաք կեբակուր մը պիտի կրնանք ուտել:

Մեր դագարավայրի վերեւ պազալթէ բարձր խարակ մը կը կանգնի՝ որու վրայ սիւնակներ ու կոթողներ կը ցցուին, եւ որ կտրտուած է սրակամարներով եւ բաւուցներով (*niches*) որոնց տեսքն այս սառեղէն անապատին մէջտեղ Միլանի մայր եկեղեցին կը յիշեցնէ: Այդ ապառաժներուն վրայ հազարաւոր մանրաթռչուններ, սպիտակ բակօփիններ, եռամատն ամարներ, չահապեան ամարներ, ու աղբահաւեր խլացուցիչ չղնդոց մը կը հանեն: Բոլոր այս աղմուկին հակառակ խոհրուն քուն մը կը քաշենք:

Յաջորդ առաւ (օգոստոս 23) երկնքի մէկ մասը պարզուած ըլլալով՝ հարաւ–արեւմտեան–հարաւակողմը ապառ ծով կը տեսնենք ու կը փոթռնք օգտուիլ առիթէն: Ինչպէս գիշերը կը պատահէր միշտ՝ առագաստը լայն լայն մասերով դիզուած կուտակուած է ափունքի երկայնքը, որով հայաֆները ծով իջեցնելը դիւրին գործ չըլլար:

Օդը գեղեցիկ է եւ ամէն ինչ նպաստաւոր օր մը կը ծաւնուցանէ. այլ հազիւ թէ ճամբայ կ'ելլենք՝ արեւմտեան–հարաւային հովը կ'սկսի, ծովը կ'ալեկոծի եւ երկինքը կը ծածկուի ամպերով:

Նորախորշիկը բազմաթիւ մդոն լայնք ունի, եւ ցամաք ելլելու համար երկար ժամեր թիակ քաշել հարկ պիտի ըլլայ: Երկրին տեսքն ա՛ քաջալերիչ չէ. զի զագաթէն մինչեւ խաթիսը ապառաժ կ'երեւի, միայն մէկ կէտի վրայ՝ պզտիկ

ժայռ մը կը բարձրանայ բիւրեղեայ այս պատեանին մէջտեղ: Միւս կողմէ արեւելեան եզերքը սառոյցէ պատնէշով մը ծածկուած՝ որու վրայ ծովը սարսափուն խաչոր ալիքներով կը փշրուի, փոթորկի դէմ որ եւ է ապաստանարան մը չընծայեր:

Այս պայմաններու մէջ քիչ մը եռեւոյ գտնուած դէպի ուրիշ կղզի մը դիմել կ'որոշեմ՝ որ մի՛ անկէ նուազ ամայի կ'երեւի, եւ ուր երեկոյեան պէս՝ արջի մը կը հանդիպինք: Ժոհանսէն մէկ գնդակով անոր ողնաշարէն կը ջախջախէ: Վիրաւոր կենդանին կ'աչխատի խոյս տալ, այլ մարմնոյն յետնամասը յօդալուծուած՝ չկրնար շարժիլ. եե՛զ անասունը կը նաւի զարմացած թէ ինչպէս եղած տեղը գամուեր մնացեր էր, եւ կ'սկսի արիւնցնելու. չավ խածատել իր եռեւի թաթերը՝ որպէս թէ իրենց անչարժութեանը պատճառաւ զանոնք պատժելու համար: Երկրորդ հրացան մը վերջ կուտայ իր տառապանաց.

Մեր որսին մորթը քերել հանելէ ետք՝ երկրագնդութեան ելլելով՝ քանի մը քայլ անդին երկու ծովափիղեր կը տեսնենք, որոնց դէմ՝ ինչպէս յայտնի կ'երեւայ, արջերը չեն համարձակիր յարձակիլ. Բիչ մը հեռուն երրորդ ծովափիղ մը ջուրին մէջ կը զուարճանայ անարկու գոչիւններով. Պահ մը ջուրին մէջ աուզուելէ ետք՝ կուգայ զարափին կը յենու, ժանիքները կամ֊ճնելով եզերքին կպչող սառոյցին, ճիշդ ինչպէս ուժգնաձիգ լուղորդ մը ձեռքերովը պիտի ընէր ինքզինքը ջրէն դուրս բռնելու համար: Փազանը միեւնոյն գործողութիւնը անդամ անգամ սկսելէ ետք կուգայ կ'երեւի ճեղքին մակերեսին վրայ՝ որու քովերն իր երկու ընկերները պատած են, եւ իր ժանիքներու օգնութեամբ սառոյցի եզերքին վրայ կանգուն կը մնայ. Ահագին ձեր արու մը զան տեսնելով ոտք կ'ելլէ եւ այդ ինքնակոչ հիւրին չուրջը կ'սկսի գառնալ սոսկալի մրմռումներով: Նորեկն այն տեսն յարգանօք գլուխը խոնարհելով մէկ կողմ կը քաշուի. Մերն առնուններով դէպ ի անոր կողմը կ'երթայ եւ անոր վերեւը կը կանգնի իր սոսկալի ժանիքն ուսին մէջ մխել պատրաստով. Ինքնակոչը թեպէտ հակառակորդին չափ խոշոր եւ անոր նման զօրեղապէս զինեալ՝ կը խոնարհի անոր առջեւ ճիշդ ինչպէս դերի մ'իր տիրոջ առջեւ. Ծերն այն տեսն կ'երթայ իր ընկերին քով կը պառկի. Միւս գալանը ժամանակ մ'իր սարկական վիրքին մէջ մնալէ ետք յառաջանալու պզտի չարժուձի մ'ընելու պէս՝ միւսն անոր քով կը խոյանայ որպէս թէ վրնտելու համար: Վերջապէս մի չատ մանուածներէ ետք նորեկը սառակոտորին վրայէն սահելով կը յաջողի իր երկու ընկերներուն քով երթալ: Ի սկզբան ծերին դիրքը սարսիական կրքի մը վերագրած էի,

այլ եաքէն սխալիլս հասկցայ, զի երեք կենդանիներն ալ ա-
րու էին։ Այս բարեկամական ձեւո՛վ ահա ծովափիղերն հիւրա-
սիրութիւն ի գործ կը դնեն, եւ՝ կ՚երեւի թէ այդ պաշտօնն ու
պարտականութիւնն իր ընկերներէն ընտրուած անդամի մը կը
պատկանի։ Իմ կարծիքով երամակին գլխաւորն այսպէս կ՚վար-
ուի իր արժանապատուութիւնը հաստատելու եւ իրեն հնա-
զանդելու պէտք զգացնելու համար ամէն նորեկի։

Այս անբարեկիրթ ընթացքի հակառակ ծովափիղերն գերա-
գոյն ատենաձանով մ՚ունին ընկերականութեան բնազդումը։ Ե-
րբեմն միշտ գունդ գունդ ու իրար քով պառկած կը տեսնը-
էին։ Երբ մեր զբօսիները դիտելու համար եաքէն զարձանք
անոնց քով՝ նորեկ մ՚աւելցած էր գունդին վրայ՝ որու անդա-
մոց թիւն երկրորդ առաու վեցի կը հասնէր։

Ժամերով անշարժ պառկող մսի այս ահագին զանգուածնե-
րուն չնչաւոր էակներ ըլլալն ի սկզբան դժուարին է հասկը-
նալ։ Երկրի այս մասերուն մէջ ուր մարդու ոտք կոխած չէ՝
այս կենդանիները կատարեալ անզորրութեան մէջ կ՚ապրին
ու վախ ի՞նչ է՝ չեն գիտեր։

Այս կենդանի ուսումնասիրութենէ եաք՝ մեր ճաշը կը
պատրաստենք ու խոր քուն կը մտնենք ծովափիղերու ոտ-
նաւմներուն ու ամարնելու ճչիւններուն միա չգնելով։ Դի-
չերուան մէջտեղ սակայն անսովոր ազմուկով մը կ՚արթննամ։
ցաւագին ճիչեր կը հասնին ականջիս, եւ վրանին ծակէն խա-
կոյն ակնարկ մը նետելով՝ ի՞նչ տեսնեմ։ Արջ մը ու արջուկ
մը ձեան վրայ ցիրուցան թափուած արեան հետքերն հոտուր-
տալով՝ աղիողորմ ձայներ կը հանէին։ Հրացանս ձեռքս առած
էի՝ երբ մեր այցելուները վիս տեսնելով ի փախուստ կ՚ածա-
պարեն։ Առայժմ բաւական ուսելիք ունենալով մոռցայ որ
փախչին հանգիստ։

Հետեւեալ օրն ո՛րքան օրանեղութիւն կ՚ունենանք տես-
նելով թէ սառակոյտն դմեզ անգամ մը եւս կը դատապարտէր
անշարժութեան՝ որ Աստուած գիտէ թէ ե՞րբ պիտի լմնայ։
Առայժմ չանա՛նք հնար եղածին չափ հանգստիւ տեղաւորուիլ։
Հովէ զերծ տեղ մը չգտնելով՝ ուր կարենայինք մեր վրանը
կանգնել, ապառաժներու ճեղքի մը մէջ խրճիթ մը կը չինենք
քարերով՝ որ հանգստաւէտ ապաստանարան մը չէր հարկաւ
հասակիս համար կարճ, նստելու համար ցած եւ հազիւ քուն
բաւականի լայն՝ քովէ քով պառկելու եւ հնոցը զետեղելու
համար։ Տանիքը ձեւացած է վրանէն՝ զոր պատազաններու եւ
չմուշկներու վրայ տարածած էինք, իսկ մուտքն ալ մեր
հագուստներով փակած։ Մեր չինած խրճիթին համար հը-
պարտանք կ՚զգանք, թեպէտ անշուշտ քարանձաւ մ՚ըլլայ մի-

այն։ Մեր վերմակներու ու արջի կաշիին վրայ տաքուկ մը
պառկած՝ ու կրակին վրայի պատուկին անոյշ մրմնջիւնը մեր
ականջներու մէջ՝ անպատում հաճոյք մը կ՚զգանք։ Իւղի լամ-
պարը սոսկալի մուխով կը լեցնէ մեր խրճիթը, այլ պտի ու
կարենալ զուրկ անպատեհութիւն մ՚է այդ։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

ՋՄԵՌՈՒՄ ՖՐԱՆՍՈՒԱ–ԺՕԶԷՖ ԵՐԿՐԻՆ ՎԸԱՅ

Օգոստոս 28.— Սառակոյտն անշարժ կը մնայ միշտ, ու
մեւս կողմէ աչունն արագ արագ կը յառաջանայ . . . ։ Այս
կղզիին վրայ ձմեռելը պէտք է աչքերնիս առնունք . . . ։ 138
մղոնէ աւելի հեռու կը գտնուինք էյրայի նաւահանգստէն՝ որ
Լէյ Սմիթի ձմեռանոցն եղած է։ Այս ճամբորդութիւնը կրնայ
խիստ երկար քշել, ու այդ տեղ խրճիթ մը գտնելու ապահո-
վութիւնը չունիմ։ Ենթադրելով թէ կարենանք մինչեւ հոն
հասնիլ՝ տարակուսելի է որ ձմեռ չհասած ապաստան մը
կանգնելու ու պաշարներ ժողվելու ժամանակ ունենանք։
Ուստի ամենէ խոհեմ ճամբան այս կղզւոյն վրայ ձմեռելու
պատրաստութիւնն է, ուր առատ օրս կրնանք գտնել։

Մեծ գժկամակութիւն զգացինք տեսնելով թէ երէկ ու
առջի օր սառոյցին վրայ պառկող ծովափիղերը ծով գիմեր էին,
հետեւաբար կ՚ամիսունք իրենց ատրճին մէջ հալածել զա-
նոնք։ Այս վտանգալի օրսորդութեան համար կը պատրաս-
տենք մեր հայաճները։ Նոյն միջոցին երկու արջեր վրայ կը
հասնին, մայր մ՚ու իր ձագը։ քանի մը վայրկեան եաք այդ
այցելուք իրենց հետաքրքրութիւնը կը տուժէին կեանքերնին
վրայ տալով՝ որ լաւ սկզբնաւորութիւն մ՚էր համբարակման։

Խրճիթը զարձած ատենիս՝ որպէս զի օրսերը չարդելու
համար մեր խոշոր դանակներն առնենք, դէպ ի հարաւ չուող
սագեր կը տեսնեմ, ու մինչեւ անյայտ ըլլալնին աչքերով կը
հետեւիմ անոնց։ Ինչո՞ւ ես ալ այդ մակոյաներուն նման թե-
ւեր չունենայի թռչելու եւ իրենց պէս դիւրութեամբ չսրա-
նայի հարաւի տենչալի երկիրները։

Օգոստոս 29ին ծովափիղերուն վրայ յարձակիլ կ՚երթանք։

պայքարին ելքին նկատմամբ բոլորովին վստահ չեմ, քանզի այդ կենդանինները կրնան իրենց ժանիքներով մեր չաղփոփոն նաւակները ջարդ ու բուրդ ընել, այլ ինչ որ ըլլայ՝ պէտք է փորձել զայդ . . . : Լաւ մը գինուած կը գիմենք դէպ ի այդ հրէշները մին՝ որ մեր գիմացովը պառկած է: Մօտ հասնելով գլխուն հրացան մը կը պարպենք. Պահ մ'անշարժ մնալէ ետք՝ այն կէտին ուր երեքժանին պիտի մխէինք՝ ջուր կը նետուի եւ իր ցնցիւններուն մէջ կուգայ բազմից կ'զարնուի մեր մակոյկներու ողնուցին: Դժբաղդ անասունը ջուրը կը սուզուի, յետոյ կը վերադառնայ արիւնալից եւ կատաղի ոռնումներով: Դարձեալ մեր գնդակը կ'ուղղենք անոր գլխին, եւ աներեւոյթ եղած մինչոցին՝ իր յարձակումներէն խոյս տալու համար կը նահանջենք չափով: Ծովափին ամէն անգամ ջրին երեսն ելլելուն՝ կրակ կ'ընենք այլ մահացու կերպիւ չենք կրնար վիրաւորել զայն:

Այս գործողութեանց մինչոցին աւելի չուա թիակարելու համար բայաթի ծածքին վրայ զրի հրացանս՝ որու լեցուած ըլլալը մոռցեր էի: Ցնցիւն մը տեղի կ'ունենայ եւ գնդակն է կը թռի: Մեծ կ'ըլլայ զարհուրանքս մի գուցէ գնդակը սրունքներուս ակրթուելով անցած ատեն նաւակին ողնուցը պայթեցուցած ըլլայ: Ինքզինքս կը չոչափեմ, ոչ ցաւ եւ ոչ ալ մակոյկին մէջ լեցուող ջուրի չափիւն: Գնդակը նաւակին ծածքը ու ծփական գծին վերեւ ողնուցը ծակելով անցեր էր պարզապէս. եթէ քիչ մ'աւելի վարէն անցնէր՝ սրունքս չախչախուած պիտի ըլլար եւ նաւակն ալ ուղղորդ կերպիւ ծովասոյզ եղած: Եթէ ժօհանսէն զիս ջրէն ազատել կարենար անգամ՝ զարձեալ կացութիւնն աւելի լաւ չպիտի ըլլար: Այս արկածէ ետք ա'լ յոգնեցայ կչացայ որսորդութենէ: Սակայն մեր որսը թողուլ չուզելով վերջին հրացան մը կը պարպենք ականջին ճիշդ եռեւովը՝ որ անոր ամենէ դիւրաթոց մասն է, եւ կենդանին կը սասկի իսկոյն: Ժանիքները վրան նետելու կը պատրաստուէինք՝* երբ ընկղմելով անհետ կ'ըլլայ յանկարծ ի մեծ սրտնեղութիւն մեր: Ցամաքը կը գառնանք ամօթահար. ինն գնդակներ վատնած ենք ի զուր. այս է ահա մեր արշաւանքին հաշուեկշիռը:

Մեր խրճիթին մօտ երկու ծովափիղեր մո'ւշ մո'ւշ կը քնանան ծովափնեայ սառոյցի նստարանին վրայ: կը յաջողինք քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ մօտենալ անոնց, եւ ինձ բաժին ինկած կենդանին առաջին հարուածով կ'սպաննեմ: Ժօհանսէն ինձ չափ յաջող չհանդիսացաւ. երկրորդ գնդակ մ'ալ ես կ'արձակեմ՝ որ նոյնպէս առանց հետեւութեան մնաց: Ս. հագին գազանը կը կանգնի սոսկալի ոռնումներով եւ իր վրիժառնութեան վրայ բարձրանալով, թոքախտաւորի մը նման արիւն կը փսխէ եւ անտարբեր կը մնայ մեր ներկայութեան: Հեզ կենդանին իր վիթխարի տեսքին հակառակ տառապին անձկութեան այնպիսի խանդաղատիչ նայուածքներ կը ձգէ մեր վրայ՝ որ սրտերնիս խօրին արդահատութեամբ մը կը համակուի: Սպանութիւն մը գործած ըլլալու գիտակցութիւն կ'ունենանք: Գլխուն ետեւով ուղղուած գնդակ մը անոր տառապանաց վերջ կուտայ, այլ այդ արիւնալի տեսարանը չատ օրեր աչքիս առջեւէն անդին չգնաց:

Հիմայ հարկ է այդ անապին որսը ցամաք առնել, ու պզտիկ աշխատութիւն չէ այդ: Այն պահուն ուր կ'երթանք դանակին, բալխերի ու խայտիներու ի խնդիր՝ բաւական ուժգին սիւք մը փչել կ'սկսի՝ որ երկու ծովափիղերու մոլին հանած մինչոցնուս եղերքի սառոյցը փրցնելով կրնար հեռուները քշել, ուստի խոհեմութիւն է նաւակները ձեռքի տակ ունենալ:

Մինչ մեզէն այդ զանգուածները չաղդելու եռեւ էինք՝ փոթորիկ մը կը ծագի, ու ես գիմեզ ցամաքէն բաժնող ջրմուղը կը գիտեմ ուշագիր: Սառոյցն անսասան կը մնայ, ուստի եւ մեր աշխատութիւնը կրնանք չարունակել: Ծովափիղերէն մէկը կը կիսով չոչուած է արդէն՝ երբ չանկարծ սառոյցի սասանը կ'սկսի դէպ ի բաց ծովը քչուիլ: Վայրկեան չունինք կորնչելու, ու միթէ արդէն իսկ ուշ չէ՞: Պիտի կրնա՞նք հիմակ հովի ուժին չաղթելով ցամաքը բռնել նորէն: Որքան հնար է չուտով մսի խոշոր չերտերը բայաթիներու մէջ կը դիզենք՝ մեր զարկած որսերը երեսի վրայ թողլով: Նախ մակոյկները կը չաջողինք չասաչացնել եռքը սառակոյտին մէջէն զանոնք քաշել տանելու ի'չխատինք, փորձ մը՝ որ չաջողութիւն չը դաներ: Ազատ սառատարածներու վրայէ ցատքտելով լայն չրմուղէ մ'անցնելու չանացած մինչոցիս՝ բիւրեղեայ կեղեւը կը խորտակուի տակիցս տակ, ու չորանք մ'առնելէ հազիւ կը պրծիմ: Ոչ մէկ կողմ պիմագիտուն է սառոյցը, ուստի հարկ ի'ըլլայ նորէն բայաթիները չուր ձգել, այլ առանք սասակի բեռնաւորուած՝ չեն կրնար այսպիսի սասակի փոթորկի մը դէմ չատաչդանալ. կը պարտաւորինք ուրիշին մեր հետ առած մսի բոլոր չերտերը ու կաշիի բոլոր կտորտանքը ձով նետել: Նաւակները թեթեւցնելու աչխատած ատենիս կացութիւնն ա'լ աւելի տագնապալի կը դառնայ: Սառոյցի հատորներ ամէն կողմէ գալով դիզուելով՝ չարժուն խութերու վտանգաւոր դօրի մը կը կազմեն մեր չուրջը, որով բայաթիները ամէն վայրկեան չախչախուելու վախ ունին. աղէտ՝ որմէ պրծելու համար փութով սառոյցին վրայ ի'ելլենք: Սառակոտորները հեռանո'ւն պէտ՝ նաւակները վերատին չուրն իջնե'լ կ'աչխա-

ալինք, այլ այդ բանին չյաջողած՝ մեր չարժուձևերու արագութեան հակառակ ջրմուղը կը վերափակուի։ Այս մինչոցին փոթորիկը միշտ դէպ ի բաց ծովը կը քշէ զմեզ . . . : Այլ վերջապէս կը յաջողինք ազատիլ այս դժուարին կացութենէն։ Նաւակները ծով իջեցնելով՝ թիակներով կը յաջողինք հասին հակառակ յառաջանալ, ինչ որ տաժանելի գործ մ՚էր՝ ծովը խիստ ալեկոծ ու քամին սոսկալի ըլլալով։ Թիակներու ոյժով իայաֆները կը յառաջանան միշտ։ Աւելն ատեն այնքան բուռն է հովին սաստկութիւնը՝ որ կարծես մեր ակար մակոյկները ջրէն վեր պիտի վերցնէ։ Վերջապէս բարձրաբերձ խարակներու մօտենալով կ՚ապաստանինք անոնց չնորհիւ, եւ եղերք հասնելու ուրախութիւնը կ՚ունենանք։ Մեր որսորդուն կորուստը, — խիստ անախորժ արկած մ՚որ քիչ մնաց աժենաողբալի հետեւանքներ պիտի ունենար, — այս է ահա օրուան հաշուեկշիռը։

Երկար ժամանակ կը տեսնենք մեր ծովափիղերու դիակները կրող սառահատորը՝ որու չուրջ կը թռչտին անթիւ ամարներ՝ որք հով ու հոսանք ամենեւին փոյթ չընելով՝ այս անյուսալի աւարէն օգուտ կը քաղեն ամենայն հանգարտութեամբ։ Իսկ մենք անմխիթար կը մնանք այս կորստեան համար՝ որու տեղը լեցնելու կը պարտաւորինք։

Հետեւեալ գիշեր հալիւ քուն մատ էի՝ երբ ժօհանէսն եկաւ արթնցուց զիս։ «Արջ մը, ըսաւ, վրանին չուրջը կը դիքերի . . . :» Եւ սուզիւ մեր խիստ մօտերը խուլ գանչիւն մը կը լսեմ, եւ խակոյն ոտք ելլելով հրացանս կ՚առնում ու դուրս կ՚ելլեմ։ Մայր արջ մը իր երկու ձագերն հետն Թողած՝ դէպ ի ծովեզը կ՚իջնէ։ Նչան կ՚առնում մօր վրայ, այլ չատպէս հարուածը կը վրիպի։ Երկրորդ հարուած մը կ՚երթայ ճիշդ կուրծքին կը զարնէ, որու միտ չդներ գենդանին եւ ճամբան չարունակելով կը նետուի եղերքին մօտ բացուած միւռարած ջուրին մէջ, մինչ ձագերը սառահատորի մը վրայ կ՚ելլեն՝ ծովու մէջ ապաստանարան փնտռելով։ Արջը՝ առած վէրքէն ակարացած դէպ ի եղերք կը գառնայ չուտով, զոր տեսնելով կը վազեմ վերջին հարուածը կուտամ։ Յետոյ արջուկներու վերապարձին ապահելու համար կը պահուըտինք, այլ դժկամակութիւննիս մեծ կ՚ըլլայ տեսնելով թէ այն սառահատորը որու վրայ ապաստաններ էին, հովէն քշուած կը հեռանայ հեռագիտէ։ Շատ չանցած ջրերու մթագոյն սաւանին վրայ արջուկներն իրը երկու սպիտակ բիծեր կ՚երեւէին։ Այն ատեն կ՚որոշենք ցայտով անոնց հետեւէն իյնալ, ու նախ քան ծովը ելլելով՝ այդ խնդճ կենդանիներուն հետեւէն գառնալէ առաջ՝ ուղղակի կը թիենք դէպ ի անոնց կողմը։ Պահ մը կը վարա-

նեինք թէ վախնային ջուրէն ու չհասց իրար հետեւէ ծով կը նետուին։ Հանդարտ հանդարտ դէպ ի եղերք կը քշենք զանոնք, ու ցամաք ելլելնուն պէս՝ կը զարնենք անխնայ։

Մէկ օրուան մէջ երի՛ք արջ։ Ասկէ զատ ի գարձին՝ բաղդիւ առջի օր զարնուած ծովափիղին կը հանդիպինք՝ որ ցամաքին խիստ մօտ չրին երեսը կը ծիծփար։ Աւանդ վայրկեան կորսընցնելու զգուշական միջոցներ ձեռք կ՚առնուինք այս պատահական աւարը չփախցնելու համար։ Դիակը ծովափնեայ սառահոյտի մէկ խորչիկին մէջ կը քաշենք կը տանինք ու ամուր մը կապենք զան պարանով։

Հազիւ սեպտեմբեր Շին ժամանակ կ՚ունենանք այդ օրսը չարդելու, քանզի զան եղերք քաշելու մեր բոլոր ճիգերը պարապ կ՚ելլեն։ Մեր ձեռքը զանուած սակաւ միջոցներով՝ անկարելի կ՚ըլլայ այսպիսի ահագին զանգուած մը դարափին վրայ բարձրացնել։ Մինչ ոգի ի բուին այս բանին կ՚ափսոսենք՝ ծովափիղ մը մեր ներկայութենէն ամենեւին չվախնալով դէպ ի մեր կողմը կ՚ուղղուի։ Նա ընկեր մը նչմարելով անտարակոյս եկած է տեսնել թէ ի՞նչ կ՚ընենք անոր չուրջը, ու հանդարտ ձեւով ու սէգ արժանապատուութեամբ մը կը մօտենայ մեր սառահատորին։ Համբերութեամբ կ՚ապասեմ որ գլուխը գարձնէ՝ գանկին ետեւով գնդակ մ՚ուղղելու համար։ Անտպին գազանը թեպէտ մահացու կերպիւ վիրաւոր՝ չկնար մեկնէն, եւ անոր գործը լմնցնելու համար մեր մթերքը հատած է գժբաղդաբար։ Ժօհանէսն արտօրեօք կը վազէ վառմիուչներ եւ երեքժանի մ՚առնելու, մինչեւ ես պարզ գատազանով մը կենդանին չէի Թողուր որ փախչի։ Ընկերս վերադարձած՝ պէս՝ վերջին հարուածը արուեցաւ անոր։

Այդ երանելի ծովափիղերն ինչո՞ւ արդեօք գամաքի անմիջապէս մօտ այդ նեղ ջրմուղին մէջ կը մտնեն — յայտնապէս հետաքրքրութեան պատճառաւ։ Երկու օր յառաջ մինչ մեր արջերը յօշելու հետեւ էինք՝ այդ կենդանիներէն մէկն իր ձագով մէկտեղ սառոյցէ արահետին ճիշդ դիմացով եկած էր դեքերիլ։ Բազմից ծովուն խորն երթալէ ետք՝ վերջ ի վերջոյ կիսովի կանգնեցաւ սառոյցին վրայ գմեզ առնլի չաւ դիտելու համար։ Անգամ անգամ ըրաւ այդ բանը. քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ մօտեցայ անոր ու չփախաւ, ու այն ժամանա՛կ միայն խոյս տուաւ՝ երբ հրացանիս փողը գրեթէ հպեցաւ անոր։

Ծովափիղերու յօշոտումը թէ՛ դժուարին ու թէ՛ անախորժ գործ մ՚էր։ Զուրին տակէն օրթան հետեւ որ կրնայինք հասնիլ՝ պէտք էր կատրել մսի այդ անագին գանգուածները, Թրջուիլը թեթեւ անպատեհութիւն մ՚էր միայն, քանզի կա-

մաց կամաց կրնայինք մեր վրայ–գլուխը չորցնել։ Ամենէ գէշը՝ որմէ չէր կարելի խոյս տալ, իւղով, ճարպով ու արիւնով մեր չպղտոխին էր յոտից ցգլուխ։ Մեր հագուստները՝ որոնց տեղը տարիէ մը յառաջ չէինք կրնար նորեր գնել, անտանելի վիճակ մ՝ուտացան այս գործողութեամբ. իւղով ա՛յն աստիճան կշտացած էին անոնք՝ որ եաքը եաքը մեր մորթին ալ անով տոգորուեցաւ բոլորովին։ Մեր արչաւանքի ընթացքին մէջ կատարուած բոլոր գործողութիւններէն արդարեւ ամենէ անախորժը, եւ անտարակոյս կը թողուինք այս կենդանիներուն օձիքը՝ երէկ ձմերուամ մինչեւին կերակուր պատրաստելու ու ճրագի համար ճարպի պէտք չունենայինք։ Այս պատճառաւ մեծ եղաւ մեր գոհունակութիւնը երբ եղերքին վրայ ճարպի ու մսի երկու խոշոր դէզեր ունեցանք՝ այդ կենդանիներուն հետ կաչիով լաւ մը ծածկուած։

Բոլոր այս գործողութեան մինչեւին ամարները լեռւի յզփութեան մէջ ապրեցան։ Ծովը ծածկուած էր մսի ու ճարպի կտորուանքներով, փորոտիներու մնացորդներով որոնց բոլորին չուրջը ճերմակ բաւիօֆիղներու ու շահապահաւերու անթիւ անհամար երամներ կռուբռուքի մէջ էին անդադար։

Սեպտեմբեր 7ին, կ՝սկսինք խրճիթին չինութեան՝ որ բոլոր ձմեռը պիտի պատսպարէր զմեզ։ Այսուհետեւ ամէն առտու բանուորներու նման ճամբայ կ՝ելլենք, մէկ ձեռքերնիս ջրալից աման մը, իսկ միւսը՝ հրացան։

Խարակէն վէմեր հանելով՝ կը սանդնինք իրենց տեղերը կը դնենք, ու կամաց կամաց պատերուն բարձրանալը տեսնելու գոհունակութիւնը կ՝ունենանք։ Այսպիսի աշխատութեան համար մեր ձեռքը գտնուած գործիքները ոդորմելի են արդարեւ. լծակի տեղ բալխերի սահամոյկ մը, քրիչի տեղ երկաթի կտորով պատած գաւազան մը, ու բալխերի գօտիի մը ծայրն անցուած ծովափիղի ժանիք մը. բան տեղ դարձեալ ծովափիղի թիկնոսկր մը։ Այլ համբերութեամբ ամէն բան կլուծ կրնայ ելլել։

Օրէ օր ցուրտն սաստկանալով մեր աշխատութիւնները աւելի տաժանելի կը դառնային. հողը խիստ կարծր է հիմայ, ու քարերը սառնամանեաց պատճառաւ ամուր մը փակչած, եւ լրումի դժբաղդութեան տարափ մը վրայ հասաւ. ձմեռը կը մօտենար։ Ուսոի ո՛րքան մեծ եղաւ մեր ուրախութիւնը երբ սեպտեմբեր 12 առաւօտ արթնցած ատեն կատարեալ սառնահալ մը տեսանք։ Այդ օրը ջերմաչափը բարձրացաւ + 4°ի, մեր արչաւանքի ընթացքին մէջ դիտուած ամենէ բարձր բարեխառնութիւնը։

«Բոլոր լեռներէն չէն ու չոզ հեզեղներ կը թափին՝ որք

զուարթ մրմնջիւններով ծով կ՝իջնեն», կը գրէի այդ օրը։ Ամենուրեք ջուրերը կը հոսին, ամենուրեք գալարեաց բիծեր կ՝երեւան։ Մանուան ցուրտով արդէն համակուած այդ բնութիւնը իրր մոգական գաւազանի մ՝ազդեցութեան տակ նոր կեանքով մը վերկենդանացած կ՝երեւի։ Այսօր ձմեռնային երկար խաւարի մօտաւորութեան անդիտակից՝ հարաւային երկիրները կը բերենք մտքերնիս։

Ախո՜ս, այդ դեղեցիկ օրը չարաւնակութիւն չունեցաւ։ Ձիւնն ահա կ՝սկսի նորէն. սեղմ ու կուռ հատիկներով կը տեղայ այն՝ իր կապարագոյն պատմուճանով ծածկելով այդ երկիրը՝ որ դեռ երէկ կը տրոփէր կեանքով ու զուարթութեամբ զեղուն . . . ։

Գիտեմ որ կը գիտեմ Ոտքերուս տակ, քարերու մէջտեղ, քանի մը թոռոմած ծաղիկներ սպիտակ սաւանէն վեր կը տնկեն գլուխնին։ Արեգակը մեկնելէ յառաջ վերջին անգամ մը պիտի լուսաւորէ զձեզ, ո՛ փափուկ ամոյն չափրակներ, այս տխրադեստ գօտիներու տակ բուսական աշխարհի աքանչելիքներ, յետոյ ձմերուան համար պիտի ննջէք սպիտակ հատ պատանքին տակ, մինչեւ գարնանային զարթման հեռաւոր օրը։ Ինչո՞ւ մենք ալ ձեզի պէս չկրնայինք ընել։

Շաբաթուան աշխատութիւն մը եւս, եւ մեր խրճիթին պատերը կը լինան՝ որք խոռոչի մը վերեւը 0մ,90 կը բարձրանան, խոռոչ՝ որ այդ բարձրութեան հաւասար խորութիւն ունի. ըսել է թէ մեր ապաստանարանի մէջ պիտի կրնանք ոտքի վրայ կենալ։ Հիմայ կը մնայ տանիքի չինութիւնը՝ որ մեծ պահանջ պայմաններու մէջ դժուար աշխատութիւն մ՝է։ Իրր ծած քի նպատիղին՝ ծովափիղի կուշիներն ունինք եւ ջուրի հոսանքին ձգուած փայտ մը՝ զոր գտնելու բաղդն ունեցանք։ Օրուան մը տաժանելի աշխատանքէ եաք ժամանակն կը յայդողի այդ տախտակը կարելով պատերուն վրայ բարձրացնել՝ ուր տանիքի ողնայարը պիտի կազմէ։ Սակէ եաք ծովափիղի կաշիներու աշխատութիւնը ձեռք կ՝առնունք՝ որոնք սառնամանեաց ազդեցութեամբ կարծրացած են բոլորովին, ու փակչած այն ճարպի կտորներուն՝ զորս դիզած էինք անոնց տակ որպէս զի պատսպարուին։ Զատել հանել գտնունք կատարեալ համբերութեան խնդիր մ՝է, իսկ խրճիթ փոխադրել՝ զմեզ ուժասպառ ձգող աշխատանք մը։ Մերթ դլորելով, մերթ քաշելով, ու մերթ վրանիս առած վերջապէս կը յաջողինք այդ ահագին մորթերը մեր ապաստանարանին առջեւ բերել հատդընել։ Հիմակ ուրիչ դժուարութիւն մը կ՝ելլէ առջեւնիս. այդ կաշիները սառնամանիքէ քար կտրած՝ չեն կրնար տարածուիլ. զանոնք գործածել կարենալու համար պէտք ենք երկար օրեր

ջուրին մէջ ձգել որպէս զի կակղին։

Մեր հիւղի չինուհեան զբաղած ատեն՝ մեծ մատանիջուհին մը կը պաչարէ զմեզ։ արջերը բոլորովին անյայտ եղած են ու մեր զարկածները չեն կրնար երկար ժամանակ դիմանալ։ սովամահ կորնչելու վտանգ կայ մեր առջեւ՝ եթէ այդ կենդանիները չվերադառնան։ վերջապէս սեպտեմբեր 23ին մեծ ուրախութեամբ կը տեսնեմ արջ մ՚որ ծովուն եզերքը՝ ծովափեղի մեր կաչիներէն միոյն առջեւ հայեցողութեան մէջ էր։

Անմիջապէս իմաց կուտամ ժօհանսէնի՝ որ իր հրացանը կ՚առնու, մինչդեռ ես ալ իմինս կը վազեմ։ ի զարթիս ընկերս վէմի մը ետեւ կծկուած կը գտնեմ՝ անհամբեր ինձ սպասելով։ Հիմայ երկու արջ կայ, մէկը եզերքին վրայ, միւսը՝ խրձիթին մօտ։ Դէպ ի առաջին կենդանին կը դիմեմ՝ սառակատորներուն եռեւէն երթալով առանց տեսնուելու՝ որպէս զի չփախչի։ ու ժամանակ կը գտնեմ՝ տակաւին խոյս չտուած՝ գնդակ մ՚ուղղելու անոր։ Դժբաղդաբար կենդանին մահաց ու կերպիւ չվիրաւորուելը, ու տակաւին կայտառ գնացքով մը դէպ ի խորախորչիկ կ՚ուղղուի արագօրէն։ Երկու ժամեր հալածելէ ետք՝ կը յաջողիմ վերջապէս սառնադէզին պատին առջեւ նեղը ձրգել զան։ Ինքզինք պաչարուած տեսնելով՝ պաշտպանուիլ սկսաւ, ու վրաս խոյանալ ուզելու պէս եղաւ։ Լաւ նչան առնուած գնդակ մը այս յարձակողական փորձին վերջ կը դնէ չուտով։ ի զարթիս երկրորդ արջն յօշելու վրայ կը գտնեմ ժօհանսէնը։ Հիմայ հանգիստ մտքով կրնանք մեր չինուհիւնը շարունակել, քանզի գէթ ժամանակ մը բաւական ուտելիս կը գտնուի մեր գարանին մէջ . . . ։

Սեպտեմբեր 24։— Աչխատութեան գացած ժամանակ սառոյցի վրայ պառկած ծովափիղերու սուսար երամակ մը կը նչմարենք։ Վերջին օրերու փորձերէն ետք ա՛լ այս կենդանեաց հետ չափուելու մեծ իղձ չենք զգար։ ժօհանսէնի կարծիքն այն է թէ բաւականաչափ պաշար ունենալով՝ պէտք է հանդարտ թողուլ զանոնք։ Ես ընդհակառակն կը կարծեմ թէ այսպիսի առիթ մը փախցնել խոհեմութիւն չէ, ըստ որում չեռուցման ու լոյսի համար մեծաքանակ իւղ ու ճարպ պէտք էինք առնուլ։

Սառակատորներու եռեւէն մինչեւ 10 մէթր հեռաւորութեամբ մեղմիկ կը մօտենանք երամակին՝ առանց կասկած արթնցնելու։ Հիմայ պէտք է մեր զարնելիքներն ընտրել ու լաւ գործածութիւն մ՚ընել մեր գնդակներուն։ Խումբին մէջ թէ՛ չափահասներ կան ու թէ մատղաշներ։ մեր նախորդ արկածը ծերերուն վրայ բնալու փափաքէն թժկած ըլլալով զմեզ՝ կ՚որոչենք մեր գնդակները փոքրագոյներուն վրայ ուղղել։ Մինչեւ որ իրենց գլուխը լաւ մը զարձնել բարեհաճին՝ որպէս զի կարենանք առաջին հարուածով մահացու կերպիւ զարնել զանոնք, ընդարձակ մէջոց ունինք իրենց բարքերն ուսումնասիրելու։ Մեր թէ մատղաշ իրենց ժանիքներով իրար կռնակ կը չփին։ Երբ այս կենդանիներէն մէկն յօրանջելով ձգուած ժամանակ իր բովիրը անհանգիստ ընէ՝ ասիկա անմիջապէս ոտք կ՚ելլէ ժանիքը կը մխէ անոր կռնակը, եւ այս փայփայանք մը չէ թնաւ։ Այդ հրէշներէն բոլոր անոնք՝ որոնց կաչին կարծր չէ, արիւնազանգ սպիներ կը կրեն՝ հարուածներու սաստկութիւնը յայտնող։ Սառահատորին վրայ տեղ մը բռնելու համար նորեկ մը ներկայացած ատեն՝ յուզումը ընդհանուր կ՚ըլլայ։ Այծեղը կ՚ոռնան խմբովին, ու նորեկին ամենէ մօտ գտնուող ձեր արուն լաւ ձեռ մը կը քաշէ անոր։ Խեղճ կենդանին այս դժնդակ ընդունելութեան առջեւ գլուխը կը խոնարհէ, յետոյ քայլ առ քայլ միւսներուն մէջ կը սպրդի կը մտնէ՝ աչէն ու ձախէն հարուածներ ուտելով միշտ՝ առանց փոխարինել համարձակելու։

Ծովափիղերուն իրենց գլուխները զարձնելու բարեհաճութեան սպասելէ յոգնած՝ կ՚որոչենք հարուածն անոնց ձակտին ուղղել։ Երամակը՝ հրացանին ձայնէն չուտած՝ ոտք կ՚ելլէ ու ապշած ձեւով մը դիտելէ ետք՝ դէպ ի առառատորին եզերը կ՚ուղղուի . . . Կորնչնելու ժամանակ չկար. հրացանիս նոթերէն լեցնելով ի մի նուագ կը զարնենք կ՚ապտենենք այդ հրէշներէ երկուքը, մին ձեր, միւսը գեռատի։ Այն ատեն ամէնքը ջուր կը նետուին բաց ի մէկէ մ՚որ անշարժ կեցած՝ իր տարտամ խոշոր աչքերով մերթ իր ընկերներուն դիակները կը դիտէ, եւ մերթ այն բարբարոսներն՝ որք եկած էին մահ սրսկել այդ անվնաս արարածներուն մէջ։ Այդ խեղճ կենդանին ալ պէ՞տք է զարնել կամ թողուլ որ երթայ հանդարտ։ Հրապուրիչ էր պարագան, այլ ունեցած պատրաստ որոշումիս չբաւե՞ր։ Մինչ ժօհանսէն իր հրացանը կ՚ուղղէ՝ զարնելուն կամ չզարնելուն երկմիտ, այս զուարճալի տեսարանին վայելկենական նկարը կ՚առնում։ Վերջ ի վերջոյ՝ մեր ռազմամիջոցը խնայելու դիտումով՝ դիմութեան որոշում կուտանք։

Ծովափիղերը կատաղած խոլ չարժուններ կ՚ընեն սուսկալի ոռնումներով. մանաւանդ մէջերնէն ձեր մը վրիպած է սասակ։ Ատեն ատեն՝ սառահատորին եզերին վրայ կանգնած՝ դէպ ի մեր կողմը կը խոյանայ իր ընկերներուն դիակները գիտելով անքթիթ՝ զանոնք առնուլ տանել ուզելու պէս։ Սակայն քիչ քիչ երամը կը ցրուի, մանչիւնները կը նուազին, ու արջային թնութիւնն իր յատկութեան լուծիչը կը վերսա-

նայ։ Ծովափիղերը միջոց մ'անհետացած էին՝ երբ յանկարծ կատղած ծերուներին գլուխը մեր խիստ մօաերը երեւցաւ։ Թիակով մ'սպառնալով անոր՝ իսկոյն ջրին մէջ սուզուեցաւ։ Շատ անգամներ ինքզինք ցուցուց նա առլմաչունչ բացայայտ դիտումով վերջապէս իր գայթոյթին անօգտութիւնն հասկնալով անչուչտ՝ ետ քաշուելու որոշում տուաւ, որով մենք ալ յօշոտման գործը կրցանք հանդարտօրէն շարունակել։

Նորատի ծովափիղին գործը դիւրաւ լմնցաւ, այլ ոչ ծերինը՝ զոր մեր բոլոր ջանքերուս հակառակ չկրնալով զայրնել՝ պարտաւորեցանք անոր մէկ կողմը միայն գեռազերծ ընել։ Այս յաջող որսորդութեան չնորհիւ հինայ առատօրէն ունէինք ձմեռուան համար ուտելիք ու մեր խրճիթի տանիքին համար ծածք։

Այդ երկակենցաղները ժամանակ մը մեր մօաերը մնացին։ Ատեն ատեն երկու կամ երեք մեծաչափ պռոչափուններ կը լսէինք յեղակարծ ու սառահատօրներուս մէջ տեղն ալ խոշոր ու լայն կլոր գլուխ մը կը տեսնէինք բարձրացած՝ որ պահ մը ժխորով չնչելէ ետք՝ անտեսանելի կ'ըլլար չուտով։

Սեպտեմբեր 25ին կակղելու համար ջուր ձգուած մորթերը դուրս քաշելու վրայ էինք՝ երբ ճարճատիւն մը լսեցինք սառոյցին մէջ։ Մեր խիստ մօտը ծովափիղ մը գլուխը կը բարձրացնէ։ «Դիտէ՛, ըսի Ժօհանսէնի, հինգ վայրկեան չանցած, մեր աչխատած ծակին մէջ պիտի գտնուի կենդանին։» Եւ իրաւ, հազիւ խօսքս լմնցուցեր էի՝ մորթերը կ'սկսին չարժտիլ ու ահագին գազան մը մեր դիմացը կը կանգնի՝ որ պահ մը զմեզ դիտելէ ետք ջուրերը խառնչակելով կ'անհետանայ ծովուն մէջ։

Մորթերն հինայ ըստ բաւականի ճկուն ըլլալով՝ տանիքի ողնայարին երկու կողմերը կը փռենք՝ ծանր վէմերով անոնց ծայրերը հաստատելով գետնին վրայ։ Ծածքը լմնցնելէ ետք՝ քարերով, մամուռներով ու կաչիի կտորներով որմին կըցուած ճեղքերը կը լեցնենք ու ետքն ալ դուռը կը հաստատենք՝ որ անկիւններէ մէկուն վրայ կը գտնուի՝ առջեւը երկար փող մը՝ սառի հատորներով ծածկուած ու արջի մորթով մը գոցուած։ Տանիքին կարուած երկրորդ մորթ մը իբր դուռ կը ծառայէ։

Օդին դրսէն ու խոհանոցի հնոցէն յառաջ եկած մուխի ամպերը սկսէ թէ անբնակելի կը գարձնէին անձուն՝ ուր կծկուած էինք խրճիթին լմնցնելուն սպասելով։ Այս պատճառաւ անհամբեր էինք ժամ յառաջ տեղաւորուիլ մեր տան մէջ՝ որ ծայրագոյն հանգստութիւնը կը ներկայացնէր մեր աչաց։

Ո՛րքան հաճելի պիտի ըլլար մեր կեանքն՝ երբ այդ վտանգաւոր բնակութեան մէջ հաստատուէինք, որ ընդարձակ չէր

սակայն՝ երկայնութիւնն երեք մէթրէն ու լայնքն ալ 2 մէթրէն աւելի չըլլալով։ այլ ոտքի վրայ կրնայի կենալ հոն։ վեց ամսէ՝ այսինքն Փետրուարէ հետտնչնէս ի վեր այսպիսի հանգըստաւէտ բնակութիւն մը չէինք գտած, սակայն անոր լմնցուելն համար տակաւին չա՛տ օրեր պէտք էինք աչխատիլ։

Ծովափիղերու բազմաթիւ չիլեր ժողոված էի իբր դերձան գործածելու համար։ Մեր հագուստները բզիք բզիք եղած էին, ու ես միտքս դրած՝ ձմեռը կարկտել զանոք՝ այդ նորօրինակ փերեզէններով կմախքներուն քով թուղեր էի՝ աղուէսներն ու ամարները մաքէ չանցընելով։ Մեր «դերձան»ի կարժերը ապահով տեղ դնել ուզած ժամանակս տեսայ որ ուչ մնացեր էի, քանզի մեր զրացիներն առանց որ եւ է խղճմտութեան փրցուցած էին մեր ընչից։ Այդ պաչարը նորէն գտնելու յուսով՝ չրջակաները քննած միջոցիս արջի նորանոր հետքեր նչմարեցի։ Միեւնոյն ժամանակ տեսայ որ ժօհանսէն կուզար վազ ի վազ եւ նչաններ կ'ընէր զէպ ի ծովուն կողմը ուչադրութիւնս դարձնելու համար։

Զգուչօրէն դէպ ի այդ կողմ ուղղուելով՝ ահագին արջ մը կը նչմարեմ՝ որ զմեզ տեսնելով փախչելու տեղ՝ կը չարուշտակէ վեր վար ճեմել եւ զմեզ կը դիտէ։ Ժօհանսէն իսկոյն խորախորչիկի եղերը կ'երթայ հիւրն ընդունելու համար, իսկ ես սառակոյտին վրայ կը յառաջանամ որպէս զի անոր ետեւն անցնեմ։ Նոյն միջոցին մեր արջն հանդարտօրէն կը պառկի սառոյցին վրայ՝ ծակի մը մօտ՝ անչուչտ փոկի սպասելով։ Զիս տեսնելո՛ւն պէս՝ սպառնալից դէպ իմ կողմս կ'ուղղուի, այլ ետքէն խորհելով անչուչտ թէ փախչիլն աւելի խոհեմ ճամբայ էր՝ նորակազմ սառոյցի ամենանուրբ սալանի մը վրայէ կը սկսի ընթանալ, ուսկից անոր ետեւէն իյնալ չկրնալով՝ հրացան մը կը պարպեմ։ Արջը քանի մը քայլ առնելէ ետք կը կքի՝ սառոյցի կեղեւը չախչախելով։ Որքան չանչնր կ'ընէ սառուելու՝ այնչափ աւելի կը խոչորնայ ծակն՝ որու մէջ մխուած է։ Վերջ ի վերջոյ գազանը յորդ արիւնահոսութենէ մը տկարացած եւ հեղձամղձուկ՝ սոսկալի հոգեվարքի մը ղալաձգութիւններու մէջ կը սուզուի մինչեւ խոր։

Այս որսորդութեան միջոցին՝ ծովափիղեր սառոյցի ծակերու մէջէն ամէն վայրկեան երեսնան կ'ելլեն թչնամական դիրքերուն ու հետզհետէ աւելի յանդուգն ըլլալ կ'սկսին։ Եաքէն արջին գիակը բուռն բախիւն մը կրէ երբ զայն ցամաք կը քաչէինք։ Միեւնոյն պահուն ծովափիղի ահագին գլուխ մը՝ հրեւոյթ մըն այդ ծովածուփ զանգուածը ճեղքուածին մէջէն վեր կը կանգնի՝ բարկութեան ժանչերն մ'արձակելով, ինչ որ նոր ապացոյց մ'է թէ այդ կենդանիք արջերէ չեն վախնար։ Մեր

որպէս պարանոցէն չուան մ'անցընելով կ'աչխատինք դէպ ի եղերք քաշել զան, այլ ի զուր։ Այն ատեն նորակազմ սառոյցը կը կտրենք, եւ այդ միջոցով կը յաջողինք գաղանն ամուր սառահատորի քով բերելով՝ վեր բարձրացնել։

Իրիկունը վրայ կը հասնինք երբ երիք արջեր իւղի ու խոզաճարպի մեր պաշարները կը համահաէին անամօթաբար — մայր մը ու իր երկու ձագերը։ «Պիտի զարնե՞նք սըսնքը» պոռացի։ Սառափիկ յոգնած էր նոյն պահուն, ու կը խոստովանիմ թէ չատ աւելի մեծ փափաք ունէի ճաշել ու ննջել քան թէ այդ կենդանեաց եռեւէն իյնալ։ Այս պատճառաւ ամենեւին ցաւ չզգացի անոնք չուան մը սառակոյտի ճամբան կը բռնէին։ Ինչ մը եռք մեր բոլորտիքը չշուկ լսելով դարձեալ դուրս կը վազեմ։ Նոյն արջերն են նորէն՝ որ մեր պաշարներու հրապոյրին չդիմանալով եռ դարձեր էին։ Քարեբուն եռեւը պահուըտելով՝ անցած ժամանակը մայր–արջին վրայ հրացանս կը պարպեմ։ Ցաւի ոռնում մը կը հանէ, սակայն եւ այնպէս իր ձագերուն հետ արագօրէն կը վազէ դէպ ի ծովեզը՝ ուր կը կքի կ'իյնայ։ Ձագերը կանգ կ'առնուն զարմացած, յետոյ մեր մօտենալը տեսնելով այնչափ հեռուն կը փախչին՝ որ անոնց հասնիլ կարելի չէր։

Հետեւեալ առաւ այդ կենդանիները դարձեալ մթերանոցին քով եկած էին, եւ դարձեալ յաջողեցան պրծիլ մեր ձեռքերէն։ Գետինը ծածկուած է անոնց ոտնահետքերով։ Բոլոր գիշերը մեր չուրջը դիքերեր էին, եւ ամէն զգացուէ զուրկ՝ իրենց մօր սառմաքսը լափեց՝ որ ճարպի քանի մը կտորներ կը պարունակէր։

Մեր մթերանոցը յայտնապէս դէպ ի իրեն կը քաշէ բոլոր չրջակայ արջերը։ Սեպտեմբեր 28ին այդ ներքանատնացներէ մին խորզալու վրայ գտանք մեր չոհմարանին առջեւ։ Փօհանսէն քարերուն եռեւէն երթալով քնացող կենդանւոյն խիստ մօտը կը հասնի՝ որ աղմուկ լսելով կ'արթննայ եւ չուրջը դիտելու համար գլուխը վեր վերցուցած պահուն վզին վրայ գնդակ մը կ'ընդունի։ Սառնց այդ վերքէն նեղուիլ ցուցնելու՝ առոյգ քայլով մը դէպ ի ծովեզը կ'ուղղուի՝ փօհանսէնի արեւմտեան եւ հարաւային զուարճալի ակնարկ մ'արձակելով։ Կենդանւոյն եռեւէն կ'իյնանք՝ որ հազիւ սառոյցին վրայ հասած՝ գնդակներու տարափի մը տակ կ'իյնայ գիտապատառ։ Սակայն մինչեւ այն ժամանակ տեսնուած ամենէ մեծ ու միանգամայն ամենէ նիհար արջերէն մին էր։ Ոչ մորթին տակ եւ ոչ փորոտեաց չուրջը ճարպի ամենափոքր կտոր մը կը նշմարուէր։ Անտարակոյս երկար ժամանակ ծոմ մնացած՝ մեր խոզաճարպէն անպին քանակութիւն մ'անյագօրէն լափլփեր էր։

Կենդանին տակէ յառաջ՝ նախորդ օրերն մեզ ընկերութիւն ընող երկու արջուկներն ապտնած էր, որոնց՝ տեն մը եռքը՝ դիակները գտանք։ Սառոյցին վրայ դրոշմուած հետքերէն բանն հասկցանք։ Արջը նախ որքերէն միոյն եռեւէն իյնած էր, եւ զան սպանելէ եռք՝ միւսին վրայ նետուած։ Եռքէն անոնց դիակները ծովեզրը բերած ձգած էր՝ առանց բնաւ դպչելու։

Ի՞նչու գործած էր այդ ոճիրը։ զայդ չկրցայ հասկնալ։ կեանքի պայքարի մէջ թերեւս իրեն դէմ մրցողներ կը համարէր սպանած երկու արջուկները։

Բոլոր այս յաջող որսերէ եռք՝ կրնայինք վստահ կերպիւ դիտել ապագան։ Ջաղցէ մեռնելու վախ չկար ա՛լ։

28ի իրիկունը մեր խրճիթին մէջ կը տեղաւորուինք։ Տաքնալու եւ լոյս ունենալու համար սկահակալի ձեւով գալարուած թիթեղի թերթերով կրծոլանտեան ճչմարիտ լամպարներ չինած էինք՝ որոնց մէջտեղը վառող պատրոյգները մեր ուղեւորութեան դեղատուփէն առնուած էին։ Սակի գիչերը խիստ դէշ անցուցինք։ Մինչեւ հիմայ միեւնոյն պարկի մէջ իրար դէմ կծկտած քնացեր էինք միչտ։ կարծելով թէ ծովափերէ իւղ լամպարները սենեակը բաւական պիտի տաքցնէին՝ ամէն մէկերնիս վերմակով մը զատ զատ պառկեցանք գետնին վրայ։ Այլ գործը դէշ գնաց, քանզի լամպարները թէեւ պայծառ լոյս մը կուտային, այլ կէս–բաց կէս–գոց այդ խրճիթին օդը չէին կրնար տաքցնել, ու մեր ականները բոլոր գիչեր կը կրճատէին։ Ցուրտէ երբէք այս աստիճան նեղուած չէինք։

Հետեւեալ օրը մեր թմբրած մարմիններուը փոքր ինչ տաքցընելու համար արջի մսաչուրի անագին քանակութիւն մը կլլենք, ու եռքը աւելի հանդստաւէտ անկողին մը պատրաստելու կ'զբաղինք։ Սակի գիչերուան փորձ զատ անկողնի գաղափարէն վերջնականապէս բժչկած էր զմեզ, եւ մեր երկու վերմակներով մահիճ–պարկ մը կը չինենք ու արջի կակուղ կաչիներու վրայ կը տարածենք զայն, առանց սակայն անկողինը կազմող սրածայր քարերը հարթել կարենալու։ Մեր ձեռքը գտնուած գործիքներով անկարելի կ'ըլլայ սառուցեալ գետնէն քակել հանել զանոնք, այնպէս որ բոլոր ձմեռը մեր ցաւոտ անդամներն երկնցնելու համար նուազ խորտուբորտ տեղ մը վնտռելով՝ մեր անկողնի մէջ պիտի զառնանք անդադար։

Անկողնի գործը լմնցնելէ եռք՝ հնոցի մը չինութեամբ զբաղեցանք։ Տանիքին մէջ ծակ մը բացինք, ու հնոցին առջեւն ալ արջի մորթի մը փռեցինք, ու ներքին կարգադրութիւնը լմնցուցինք այսպէս։ Դուրսէն՝ որպէս զի հով փչած ժամանակ

մուխը խրճիթին մէջ չկեցուի՝ ծխնելոյզ մը կանգնեցինք սա-
ռէ ու ձիւնէ, այսինքն մեր ձեռքի առակ գտնուած նիւթերէն-
ներէն: Այդ ծխնելոյզը չատ լաւ կը քաշէր մուխը, այլ չատա-
խակէ նորոգութեանց պէտք կ'ունենար: Կրակատեղի տաքու-
թենէն սաւը կը հալէր՝ ծխնելոյզը չրորդան դարձնելով: Այն
ժամանակ մէյմէկ ծխայարդար եղած՝ աչխատութիւնը կը վեր-
սկսէինք: Ջերմութեան ամենէ աւելի ենթարկուած կողմերը՝
ձիւնին մէջ ոսկորներ ու նոյն իսկ ծովափիղի սառած միսի
կտորներ խոթեցինք իբր աղիւս՝ կազմածին աւելի կայունու-
թիւն տալու համար:

Մեր կերակուրը միօրինակ էր: Ամէն առաւօտ արջի ֆաչ
ու արգանակ, ու ամէն իրիկուն ալ արջի տապկած: Սակայն
եւ այնպէս երբէք չձանձրացանք այս կերակուրներէն ու ամե-
նափոքր անախորժութիւն չզգացինք: Լամպարին մէջ վառած
ծովափիղի ճարպի կտորուանքը ճշմարիտ խնճոյք մ'էր մեզ
համար, մեր համադաւինները—մեր կարկանդակները կ'անուանէ-
ինք զանոնք—եթէ քիչ մը ձեծած չաքար ունենայինք՝ ո՛րքան
աւելի համով պիտի գային մեր քմայ:

Որոշեցինք մինչեւ գարուն խնամով պահել Ֆրանկէ մեզ
մնացած քանի մը պաչարներ՝ մեր առանձնութեան մէջ գործա-
ծելու համար, եւ որպէս զի ադուէսներու աւարառութենէն
պահպանենք զանոնք՝ քարերու դէզի մը տակ պահեցինք:

Այդ կենդանիներն առանց ինքզինքին նեղացնելու ամէն
հանդպաձնուն տէր կ'ելլէին, եւ արդէն մեզմէ գողցած էին
բամբուկէ ձողեր, երկժանիներ, կարթեր, վերջապէս երկրա-
բանական հաւաքածոյ մը: Ամենէ զգալի կորուստը դերձանէ
խոշոր կծիկ մ'էր՝ զոր պիտի գործածէինք արջևնիներէ մա-
ճակներ ու հագուստներ չինելու: Գողերը բարեբաղդաբար
յարգած էին թէօտոլիտը ու մեր միւս գործիքները՝ անչուչտ
զանոնք տանիլ չկրնալնուն: Կը թողում երեւակայել թէ այդ
կենդանիներուն չարիքները տեսնելով բարկութիւնս ո՛րքան
մեծ եղաւ: Անհետացած սառրկանները գտնելու դիտմամբ գո-
ղերու հետքերուն ետեւէն կ'երթայի, երբ ինձմէ 6–7 մէթր
անդին կը նշմարեմ այդ թշուառականներէն մին հանդարտ մը
նստած՝ որպէս թէ քթիս խնդալու համար: Զիս տեսնելով
այնքան սուր կաղկանձիւններ հանեց՝ որ պարաւորեցայ ա-
կանջներս գոցել, ու զան քարի բռնելով՝ արտորնօք կծիկը
գրաւ ու սառնադէզի ծայրի պարիսպն իրեն կայան ընտրելով՝
սկսաւ չարաճճակել իր ցաւագին կողկանձումը: Ի գործիս
այդ աւարառու գրացիներէն ազատելու ճար մը մտածեցի:
Հրացան պարպել, այդ չէր բաւար, քանզի մեր ռազմամթերքի
պաչարէն այնքան քիչ բան մնացած էր՝ որ այնպիսի որսի մը

սիրոյն փամփուչտ մ'իսկ չէինք կրնար վատնել: Ծուղակ մը
չինել մտածեցինք, այլ չկրցանք յանգիլ: այդ ծուղակը պատ-
րաստած լինցուցած ժամանակնիս՝ ձեռն թանձր խաւ մը եր-
կիրը ծածկած էր արդէն, ու կարելի չէր անոր կազմածին ապ-
դուժութիւնը ապահովող ծանր քարեր գտնել: Բոլոր ձմեռ ադ-
ուէսներն իրենց աւարառութիւնները չարունակեցին: Օր մ'ալ
մեր արձանագրիչ թէօտոլիտը չգտնուեցաւ: Երկար փնտռտուք-
ներէետք վերջապէս գտանք զայն՝ ձեռն դէզի մը տակ թազ-
ուած, եւ որպէս զի այսուհետեւ այսպիսի վտանգէ զերծ ըլ-
լայ՝ խոշոր քարի մը տակ դրինք: Այս զգուշութեան հակառակ
աղուէսները յաջողեցան զայն նորէն չորթել, ու այս անգամ
մեր բոլոր ջանքերու հակառակ չկրցանք գտնել:

. . . Հոկտեմբեր 15ին արեւը վերջին անգամ ըլլալով հո-
րիզոնին վրայ կ'երեւի: Այսուհետեւ օրերը չուտ չուտ կը
կարճնան. քիչ ատենէն մեր բեւեռային երրորդ խաւարը պիտի
սկսի:

Հոկտեմբեր 8ին եւ 21ին՝ նորէն երկու արջ կը զարնենք
որք եղանակին վերջիններն եղան:

Ախտ միօրինակ էր մեր կեանքը: Օրերը կ'սկսէին մեր
նախաճաչի պատրաստութեամբ՝ զոր միշտ մեծ ախորժակով
կ'ուտէինք, եւքը քիչ մը չարժում կ'ընէինք, այլ քիչ ատեն
դուրս կը մնայինք՝ այսպիսի ցուրաերու դիմանալու համար
հարկ եղած հագուստները չունենալով: Մեր թիկնոցակները,
տաքատները ու ժերսեհները իւղով ու ճարպով տոգորուն ծը-
ւէններէ են միայն: Ի սկզբան դիտաւորութիւն ունէինք ար-
ջենիէ հանդերձներ չինելու, այլ զայն գործածելէ առաջ պէտք
էր մաքրել ու չորցնել: Առաջին պատրաստուած մորթերը նոր
մանիճ–պարկի մը չինութեան գործածուեցան, եւ ասոր յատ-
կացուցան բոլոր անոնք՝ զորս ժամանակ ունեցանք պատ-
րաստելու, այնպէս որ բոլոր ձմեռ մեր ցնցոտիներով մնացինք:

Հովը գրեթէ միշտ սաստիկ ըլլալուն՝ մեր չրջապայու-
թիւնները ախորժելի չէին բնաւ: Շատ անգամ ամբողջ օրեր
դուրս ելլել չէինք համարձակեր:

Կէսօրէն ետքը ճաշը եւ իրիկունը՝ ընթրիքը պատրաստե-
լով կ'անցընէինք, ու փորերնիս կշտանալուն պէս՝ մեր պար-
կին մէջ կը պլլուէինք որքան հնար է երկար ատեն քնանա-
լու համար: Ուտել ու պառկիլ, ասոնք էին ահա մեր միակ
զբաղումները: Այլ վերջապէս ձմեռը հաճելի կերպով կ'անցնէր:
Լամպարներու չնորհիւ ջերմաչափը մեր հիւղի մէջ գրեթէ
սառուցման կէտին վրայ կը մնար, ինչ որ տանելի բարեխառ-
նութիւն մ'է 40 զերօյի տակ դադար առնուլ սովորած անձե-
րու . . . : Խոնաւութիւնը սառոյցի չքեղ ամենասպիտակ բիւ-

բեղի ձեւով կը նստէր պառերուն վրայ՝ մարմարեայ անձաւի մը մէջ պառկած ըլլալու պատրանքը տալով։ Այլ այդ չքեղութիւնն զերծ չէր անպատեհութիւններէ, քանզի խրճիթին մէջ բարեխառնութիւնը բարձրացած աստն բնաբեղեայ այս բոլոր դրուագը հալելով՝ մեր անկողինը մօրասի կը փոխէր։

Ես ու Ժօհանսէն մէյմէկ չաքաթ կարպաս խոհակերութիւն կ'ընէինք։ Ուրիշ որ եւ է փոփոխութիւն չէր ընդհատեր մեր կեանքի միօրինակութիւնը, ու մեր ժամանակին հաշիւը այս «չաքաթական խոհակերութեամբ» կը բռնէինք։

Յուսացած էի թէ դիտողութիւններս ու նօթագրութիւնները աչքէ անցընելով ու մեր ուղեւորական պատմութիւնը գրելով ձմեռը ժամանակս պիտի անցընէի։ Այդ գեղեցիկ խորհուրդէն մեծ բան յառաջ չեկաւ։ Մեր խրճիթը աչխատութեան հանգստաւէտ գրասենեակ մը չէր ներկայացներ. հազիւ կրնայիր սեռնել, ու սրածայր վէմերով ծածկուած գետինը դիւրաւ նստարան մը չէր կազմեր՝ որու վրայ երկար ատեն կարենայիր մնալ։ Սակէ գաս ուղեղի թմբրութեան նման բան մը կ'ղգայի, ու գրիչ ձեռք առնելու ախորժ չունէի բնաւ։ Վերջապէս ձեռքերս ազատ այնպիսի թանձր խաւով մը ծածկուած էին՝ որ թուղթը կը սեւնար ու չարունակ կը կեղտոտէր։ Այդ ժամանակի մեր օրագրութեան բոլոր թերթերուն վրայ կարծես թէ խաւսար քսած ըլլայիր։

Շատ անգամներ պատահեցաւ որ առջի օրուան նօթագրութիւններս չկարենամ կարդալ, եւ այս էջերը գրած միջոցիս ամենամեծ դժուարութիւն կը կրեմ խւդտա, մրոտ այդ մեհենադրոշմերը քակելու։ Խոչորացոյց կը գործածեմ, այլ ի զո՛ւր. ճիգերս բացարձակապէս ապարդիւն կը մնան ատեպ։

Այս չրջանին վերաբերեալ օրագրութիւնս խիստ լակոնական է. ամբողջ չաթաթներ օդերեւութաբանական գիտութիւններէ զատ ուրիշ բան ի գիր չէի առնուր։ Այս ալ կայ որ՝ ո եւ է դէպք չունէի պատմելիք. ամենայուսահատիչ միակերպութեամբ օրերն իրարու կը յաջորդէին։ Օրագրութենէս հեռեւեալ քաղուածները ամենաճչգրիտ գաղափար մը կուտայ թէ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ երկրի վրայ մեր ննջամեայ բնակութեան մէջօրին ի՛նչ միօրինակ կեանք էր որ կ'անցընէինք։

Նոյեմբեր 27.— Բարեխառնութիւն՝ —23°։ Մրրիկ ու բուք։ Ամենամեծ խաւարի վարագոյր մը կը պարուրէ զմեզ՝ բաժնելով արտաքին աչխարհէ։ Հազիւ կրնանք որոշել ապիտակ ձեան մէջէն դուրս ցցուած սեւ քարերը ու մեր գլուխներու վերեւ ուղղորդ պատնէշի ձեւով կանգնած բարձրաբերձ պարիսպը։

Ցանկարծական հովեր ձեան ամպեր վեր կը հանեն՝ պա-

զլլթի ծակերէ ու ճեղքուածներէ ախրապին չնչելով՝ եւ այս այսպէս կը չարունակէ իր յաւիտենից ու պիտի չդադրի ցկատարած դարերու։

Ժայռերու առորոտը երկու անձերնիք վեր, վար կը դեգերին տաքնալու համար, երկու առուներն՝ ձմեռուընին պիչերի անբաւ մթութեան մէջ, եւ այս այսպէս պիտի չարունակէ մինչեւ գարուն։

Դեկտեմբեր 1.— Շատ օրերէ ի վեր աքանչելի օդ մը կ'ընէ։ Անձամբ հետազօտելու կը պատրաստ այս առնամատեաց աչխարհը՝ զոր լուսինը գիւթատրոյ երկիր մը կը դարձնէ։ Ակնախիպ տարտամ ակռաներու մէջ տամակ մեր կը գտնգին բաւ բակը՝ որու տակնուվրայ իր պարոսեան մարմարէ չինուածներով մեռեալ գաչտավայր մը կը տեսնուի։ Ամենափոքր չչուկ մը չլսուելու չափ լեռները երբեմն կարծր պատեանին մէջ կը ննան։ Բիւրեղեայ աստեղեայ տակ քնացած չուրերն ալ անչարժ չունին այդ գատարկ բնութեան մէջ։ Լուսինն իր խաղապատ ցոլքերը կը կատարէ յաւէտ։ Մեռեալ աչխարհ մ'որու մէջ անչրպետ ոգին հիւսիսային երիվարներու ձեւով բոցեր կ'արձակէ։

Դեկտեմբեր 2.— Հովը կը չնչէ դրտպին, չրջապատումները ախորժելի չէ։

Իրիկունը աղուէս մը մեր բնակարանը կը գտնէ, որ մեր ամենէ թմոկագին ինչփնրնէն մին է, քանզի ան միայն կրնայ զմեզ դէպ ի Սրեդիցկի առաչնորդել։ Այդ թշուառական կենդանին ի՞նչէն վրդոված առուէ տանիլ կատաւ այսպիսի խոչոր կտոր մ'որ առաւօտեան լաւ ժամ ալ ան ձանրացած էր, եւ ի՞նչ պիտի ընէր այդ գատարկ մանրակրկիտ խուզարկութիւններէ ետք վերջապէս գտնած մեր կորուսածը, այլ մեր տագնապը մեծ եղաւ։

Դեկտեմբեր 10.— Փոթորիկ Ժօհանսէն դիտեց որ իր վարձքն անհետացեր էր ու եաբչի հարիւր բառ բրնչեր անկէ գատ. զայն ծովեզերքն վրայ ուր չչուած աստուած էր հանչեր Մակոկներն օդին մէչէն թռչելն արտաքս ալեպէս, բառը կ'սեթաւորիակ ըլլալ։

Առջի գիչեր ատոր հակառակ կատարեալ հանդարտութիւն եւ ամենամեղմ բարեխառնութիւն։ Այս գարնանային օդին փոխոր խիստ հաձելի եղաւ։ Երկար ժամանակէ ետք այսքան երկարատեւ ձեմ չէինք ըրած։ Ձյուներու հաճոյքը մեր մեծ մարթ կարենալ փոքր ինչ չարժել, առանց որով գմեզ չբնչապատող բնութեան նման պիտի թմրէինք միապաղաղ կատարեալ կարծրութեան մը մէջ։ Բարեխառնութիւն՝ 19°։

Դեկտեմբեր 19.— Շարչն ցուրտ —28°,5։ Ծխնդիր կը տա-

տեղայ։ Հիմայ մեր տան մէջ ամէնքը այդ տօնին պատրաստութիւններուն հետ են. հոս առանկ բան չկայ. եւ ոչ իսկ ամենաւիրաք չարժուիմ մը՝ ժամանակ անցընել, ահա մեր միակ հոգը՝ կարելի եղածին չափ երկար քուներ։ կը մտնենք։

. . . Պատուկը զուարթ ձայներ կը հանէ հնոցին վրայ։ Մինչեւ նախաճաշին պատրաստուիլը կրակին առջեւ նստած կը մնամ, որու բոցը զիտած ժամանակս միտքս հեռուն . . . հեռուն, խո՛ստ հեռուն կը թռչի կ'երթայ . . .

Լամպարի լոյսով կար կը կարէ կինս, քովը կապուտաչուկ խարտեաշ աղջնակ մը պուպրիկ կը խաղայ։ Մայրը մանկիկին կը նայի գորովագին, մազերը կը շոյէ, ու յանկարծ աչքերը արցունքով կը լեցուին։

Ժօհանէսն կը քնանայ. իր քունին մէջ կը ժպտի նաւ ՝ՀԵ՛ղ բարեկամ, Մնուշդը կ'երազէ անուարակոյս հայրենիքի մէջ ու իր բոլոր սիրականները։ Քնացի՛ր ու երազէ՛ ձմեռուան մէջ. վերջապէս պիտի գայ հասնի գարունը, զարթումի ու գործունէութեան եղանակը։

Դեկտեմբեր 22։ — Ժօհանէսն մեր խրճիթը կը մաքրէ։ Մընուշդը տօնելու համար կ'ուզէ չակրտել զայն, գոնէ գետին ինկած թափած բաները ժողվտել։

Դեկտեմբեր 24։— Իրիկուան ժամը երկուքին բարեխառնութիւն —24°։ Մնուշդի ի՛նչ սխուր նախընթեր։

Հայրենիքի մէջ զանգակները կը հնչեն զուարթագին . . . ; Զիւնի տակ քնացած զաչտավայրի ցուրտ ու լռիկ օդին մէջէն անոր ուրախ հնչիւնը կարծես թէ կը լսեմ . . . ։ Մննդածառերու ճրագները վառուած են, ու տղայք անոր չուրջ կը պարեն խնդագին . . . ։ Ի գարձիս մանկական պարահանդէս մը պիտի տամ։

Հոն ամենախոնարհ հիւղակներու մէջ անգամ տօն է այսօր, Մենք ալ կ'ուզենք այս մեծ օրը տօնել։ Տաք ջուրի սկահակի մը մէջ կը մաքրուինք, ու քիչ մ'ալ արդուարդ կ'ընենք. մեր չապիկները չրջած ենք ու մաքուր անդրավարտիքներ հագած. այս կերպով այն տպաւորութիւնն ունինք թէ փոխուած ենք։ Պարագային համար մեր պահածոներու պաշարէն ալ մաս մը կը հանենք՝ թեպէտ նահանջի վերապահուած ըլլան։ Սեղանին վրայ ունինք ձկան հացաքերթուք ու ծովափերի խոզի մէջ եփուած եղիպտացորենի ալիւր. իւր աղանդեր՝ այդ խոզով տապկուած հաց։ Վաղը առաւօտ նախաճաշին պիտի ունենանք հաց ու չօքօլա։

Դեկտեմբեր 25.— Մնուշդի սքանչելի օր. հով չկայ։ Ակնախտիղ լուսին մը յաւիտենական հանդիսաւոր լռութեան մէջ։ Խաղաղութեան ու ցնծութեան այս օրը տօնելու համար հիւ-

ւանդը հրահրաչ հրճիռ մը կ'արձակէ։

. . . Ընտանիքներու ճաշի ժամն է հիմա։ Մեծ-հայրը կը տեսնեմ, միչտ ճոռոմ, դիւթամատոյց, ժպտերես՝ կը տեսնեմ իր զաւակներն ու թոռները։ Զիւնն այնպարկ չշուկներուն վրայ իր վատկան կը գնէ։ Տղայք մատ առնելին իրենց մուճակները կը թօթուեն չոնգալից, բալթօները կը կախեն ու տաքուկ մնծապայծառ սրահը կը մտնեն. Անոյշ հոտ մը կ'ելլէ խոհանոցէն. կերակուրի սրահին մէջ սեղանը համադամներով եւ կազդուրիչ գինիներով զարդարուած է։ Հանգստի եւ ուրախութեան ի՛նչ տպաւորութիւն կը թողու այս ամէնը։ Համբերութի՛ւն սակայն, թող ամառը գայ, ու մենք ալ մեր ցնծութեան բաժինը պիտի ունենանք . . . ։ Սատղէ լուսով քալելը երկար է ու դժուարին։

Դեկտեմբեր 31։ Անցաւ այս տարօրինակ տարին՝ որ վերջապէս չատ պէչ ալ չեղաւ։ Հայրենիքի մէջ հոն հիմա հին տարւոյն վերջացած ըլլալուն զանգակները կը զարնեն զուարթօրէն։ Հոս սառնադէզի վրայ հովին մռնչիւնէն ուրիչ ձայն չկայ։ Զնան թանձրախիտ ամպեր լեռներու եւ խորախորչիկի սառնակոյտին վրայ կը պտուտքին, եւ օդերեսը սպիտակ փոշիին մէջէն՝ լրացեալ լուսինը ժամանակի մշտասառնութեան անդիտակ կը՝ սահի կ'անցնի։ Մարդկային ուրախութեանց եւ աղէտից անտարբեր եւ անզգամ նա իր լռիկ ընթացքը կը չարունակէ միչտ։

Սառնդէզն սոսկալի անապատին մէջտեղ մեկուսացեալ ինք, հազարաւոր քիլոմէթրներ հեռու ինկած մեր սիրականներէն, սակայն մեր մտածումները կը թռչին կ'երթան դէպ ի հայրենիք։ Ցաւիտենականութեան մատեանին մէկ նոր թերթը լեցուած է, ուրիշ մը կը բացուի։ Ո՞նչ պիտի պարունակէ արդեօք։

1896 Յունուար 1.— Ջերմաչափը կը նշանակէ 41° 5 դերօյի ներքեւ։ Դարձեալ նոր տարի մը, ուրախութեան եւ դէպ ի երկիր վերադարձի տարին։ 1895ը սքանչելի լուսնկայով մը լեցուցած էր, մեւնոյն սքանչելի լուսնկայով կ'սկսի 1896ը, այլ սոսկալի ցուրտով մ'որու նմանը չէինք տեսած այս ձմեռ։ Դառն կերպիւ զգացի այդ ցուրտը ցաւագին ցրտնիածով մ'որ բոլոր մատերուս ծայրերը սառեցուց։

Յունուար 3.— Միչտ ամենամաքուր եւ ամենացուրտ օր։ Սառնադէզը կը մռնչէ եւ սառեղէն հսկայի մը նման լեռը կը ծածկէ համակ՝ ամէն կողմէն մինչեւ ծով տարածելով իր կարծրացած անգամները։ Ամէն անգամ որ օդը կը ցրտէ՝ հսկան կը չարժակի մեծաժխոր պոռէ յառաջ եկած կծկումի հետեւութեամբ՝ հրեատանի բոմբիւնով ճեղքուածներ կը բացուին իր բիւրեղեայ զանգուածին մէջ, երկին ու այրը կը զոդան, կարծես հողն իսկ կը խլրտի։ Ատեն ատեն մինչեւ իսկ կը վախնամ

որ սառույցի այս անապին չեղջյակոյտը մեր վրայ չփլչի։ Ժամանակն էր ազդակալի խորհուրդներով խրճիթիդ կը թնդացընէ։ Ուրախ եմ որ տոյն պատուհանի մայրը չահաներ դինդ քանզի պիտի արգահատեր դարկին վրայ դուն այս տանիքին աղուոր թրգզնալ, մորթ պատերով ծածկուած տեսնելով։ Համբերութիւն ո՛մայր, գան պիտի տեսնես դարձեալ ողջ առոջ Թաղմադեղ ու վարդապոյն

Յունուար 8. — Սոակալի փոթորիկ։ Առջի գիշեր հովը գլխիս վայր գլորեց խրճիթիդ թուղ ցցուած դաչխերը, որոնց վրայ մեր Չերմաջահերը կախած էինք։ Երեկոյեան դուրս հանելուն պէս ամենքս մէկ կ'զդանք թէ բոլոր հովը կ'առնուի կը տանի գիշերուան կ'աշխատինք քնանալ։ Մեր մեկ իղձն է քնանալ, քնանալ, քնանալ մանակ, այլ եկու տես որ մեր հիւրերը սաէպ պարապը կ'ելլեն։ Ա՛հ, կընա՞նք երբեք մոռնալ անցուն այդ երկար գիշերները՝ ուր մեր յարկէն անկողնին վրայ կը դառնանք անդադար՝ մեր ցաւագին անդամներու ճամար նեղ կարծր տեղ մը փնտռելով ու չգտնելով երբեք։

Սոակալի ցուրտը կը սառեցնէ մեր արեանքները, ժամերով մեր ոտքերը կը զարնենք իրար՝ առանց տաքընել կարենալու։ Ո՛չ երբեք չպիտի մոռնամ այդ գիշերները։ Եւ այս տաղտկանքներու մէջտեղ մեր միտքը չարաշահի կը սրանայ կ'երթայ պէպ ի մեր սիրականները։

Ժամանակը կը քալէ միշտ։ Լիմա ոտքը երեք տարին կը մտնէ, մեծ աղջկան մեղած պիտի ըլլայ հիմա։ Քու հայրդ չգիտէ կրանցեանս ո՛մրուն պզտի տարածած Քաղայոյս եմ թէ յաւիտենական տարեգարձդ քու քովդ ըլլամ։ Ինչպիսի լաւ բարեկամներ պիտի ըլլանք իրարու։ պիտի չեմ պատմութիւններ արչկրու, ծովախիղճերու, ազռաւներու ոսկոր տարօրինակ երկրի մէջ բնակող զարմանալի կենդանիներու։

Փետրուար 1. — Ծօգոյաւէտ կը տառապիմ նորէն։ Օրէ օր լայն կ'ուռենայ, հարսնի կոպը հորեղացը կը կարմրի հետզհետէ։ Ընդհատ արեւը պիտի երեւի։ Ընդ հուպ ձմեռնական երկար գիշերը վախճան պիտի առնու։ Գարունը կը մօտի ան, գարունը որ առաջ տխուր երեւցած է ինձ։ արդեօք վանդի կա՞րմիր կը տեսէր եւ կամ իր հետ այնպիսի խոստումնե՞ր կը բերէր, որք ամաօք չեն իրականացար։ Այս երկրի վրայ ու մեր կացութեան մէջ գարունը տխուր չպիտի ներկայանայ, ու պիտի պահէ իր խոստումը։ Հշմարտապէս քարաքրտ պիտի ըլլայ նա, եթէ մեր յոյսերու իրականացումը չի բերէ։

Տալօրինակ կեանք ա՛ն մարդը առաքնակի ցայտ ծակին մէջ՝ ուր կարտարէլապէս գաւառական կեանք մը կ'անցրնեք։ Գոն

նէ գի՛րք մ'ուսնենայինք։ Մեզ ո՛րքան ախորժ կ'երեւի հիմայ Ֆրանսի վրայ կեանքս՝ որ ճոխ մատենագրանի մ'ապահէնն ունէր ժողովուրդը ամէնօրեայ կը փնտռէ Հէյսի վիպակներու հաւաքածոյ մ'որ մեզ երկայնօրէն ընծայած էր քրէն եւ ուրուքննիչերու մէջ կրցած լինելնիս նաւարկութեան տախտակները եւ տախտերը մեր ձեռքի տակ գտնուած միակ գրքերն էին։ Այդքան անգամներ կարդացի ու կարդացի այդ տօմարը՝ որ բերնուս գիտեմ, նոյնիսկ նշդուն տարեւելքը բոլոր խնամքներն եւ ձկնորսին յաջողութիւնը։ Ինչեւ է, ապագային տեսութիւնը սփոփանք մ'է մեզ համար, պէ այն տխրութիւնը կասկած է, որ տակաւին կը չօգէ զմեզ քաղաքակրթութենէն հետ։

Հնագոյն թեանը ընդարձակ թերթերը վազուց սպառած էին։ Նոքա նախ ճաշակը կը հարկադրեն ինձ։ Մեր ամենամեծ հաճոյքներէն մին կ'երեւակայեմ դալ տարին մանր մունջ մեր պանդրնակը կեանքը՝ վայելելով այն ամէն բաներն որոնց զրկուած ենք մոռցած ենք։ Պիտի ուտենք տունը մաճակ հնդուտ, նոր անուններ գրքեր ընկերներ։ Շատ անգամ ալ ժամանակ անցընելու համար հաշուենք թէ մեզ հասանելիք պէսի նիւթական ծաղած է Ծովայը եւ մեզ ո՛րքան հաւանականութիւններ կան որ մեր ընկերները մեզ ետեւէն վերադառնան։ Այդ բանը կ'ուզէ յամառ ու կամակոր ըլլալ։ Մեր գոչակոծներն ու ձեռնաձգութիւնները ամէն ինչ կարծէք պիտի կազմուին մեր վրայօք։ Ամէնքն ալ մեզ կորսուած պիտի համարին։ Այնտեղ ոչ ոք մեզ կ'ակնկալէ։ Մենք գոչակոծ ենք։ Ամէն ինչ մեզ կ'ուրանայ։ Ամէն ինչ մեզ կ'ուրանայ։

---

(1) Թուշակուծիւն որու ճշտութեան վրայ պիտի աքանչանան բոլոր ընթերցողք։ (Ա. Ֆրանսացի Թարգմանչին)

այդ միջոցին մէջ ընդարձակ կղզիի մը համար տեղ չկայ, միայն թէ այդ ծովը մինչեւ Արեւելեան–Հիւսիսի երկրին մօտերը չնայնի։ Արդ, այս վերջին երկիրը չկրցանք դիտել, գոնէ մինչեւ հիմայ։ Վերջապէս եթէ Սբէցպերկի մօտերը կը գտնուէինք՝ ի՞նչպէս պէտք ենք բացատրել որ այս Արքիպեղագոսին մէջ Ռօսի ամարներ չենք տեսներ՝ որոնք առատօրէն կը գրանուին մեր բնական սահմաններու մէջ։ Որքան այս հարցը լուծել կ'աշխատիմ՝ այնքան անլուծելի կ'երեւայ ինձ։

Ինչ մը տանէնէ եաք, լոյսն ալ պայծառանալուն՝ արեւմտեան-հարաւային–արեւմուտքի մէջ՝ հորիզոնի երկու կէտերուն վրայ խիտ հեռաւոր կղզի մը նշմարեցի, ինչ որ բացարձակապէս անհասկանալի էր ինձ համար։ Եթէ արդէն դժուարին էր Սբէցպերկի եւ Ֆրանսուա–Ժոզէֆ արքիպեղագոսի մէջ տեղ մեր տեսած երկիրներուն համար բաւական տեղ մը գրանել՝ բանը գրեթէ անկարելի կ'ըլլար հիմակուան մեր տեսած երկրին համար։ Հիւսիսային լայնոյթի չուրջ 81°ի վրայ գտնուած հեռաւոր այդ աիր չէր կրնար Արեւելեան–Հիւսիսի երկրին ալ պատկանիլ՝ որ 80°էն անդին չանցնիր։ Թերեւս այդ երկրին մօտ կղզի մ'եղած ըլլայ այն։ Եթէ այս վերջին ենթադրութիւնը ճիշտ է՝ ազատ ջուրերը գտնելու համար այլ եւս երկար ճամբայ չունինք ընելիք, եւ չատ չանցած Նորվեկիացի վոկօրսի մը պիտի հանդիպինք՝ որ զմեզ հայրենիք պիտի տանէ։ Նաւով ճամբորդութիւնն ո՛րքան ախորժելի պիտի ըլլայ։ Այդ խեղճ ալօրը ամենանուրբ հանգամանքութեան մ'ամէն պայմաններն ընծայող չքնդ նաւու մը պէս կը ներկայանայ մեր երեւակայութեան առջեւ, որու մէջ անցընելիք մեր հեչաւէտ կեանքը մտածելով սիրտ կ'առնինք ու նուազ տխրօրէն կ'անցընենք ժամանակը։

Մեր կերածները փափկակերի ուտելիքներ չեն. արջու միս ու ծովափիղի ճարպ ամէն անգամ։ Ինունդի այս միօրինակութիւնը ժանտատրապէս ծանր կուգայ մեզի։ Եթէ միայն քիչ մը չաքար եւ ալիւրայիններ ունենայինք՝ մեր կերակուրներն ամէն կերպով պատուական պիտի գային մեր բերնին։ Պաքգամոն, գետնախնձոր ու թարմ հաց կ'երազենք։ Մեր վերագարձին, կամ գուցէ փոկօրսի մը հանդիպելնուս պէս՝ ինչպէս կօրսուած ժամանակին ոխը պիտի հանենք։ Այդ փոկօրսը գետնախնձոր եւ թարմ հաց պիտի ունենա՞յ արդեօք։ Չ'ն, եթէ այդ համով բաները չգտնենք իր քով անոր չոր հացովը պիտի գոհանանք՝ որ ճարպով տապկուած՝ լաւ ուտելիք պիտի ըլլայ։

Փոկօրսի նաւուն մէջ պիտի կարենանք գտնել մաքուր հագուստներ ... եւ գրքեր։ Մեր լամպերը փոխել, նոր ճերմկեղէն հագնիլ, ահա մեր ամէնժամեայ փափաքը։ Աղտոտութեան ու ամէն բանէ զրկուղութեան կատարեալ վիճակ մ'է մերինը։ Երբ հաճոյալի ժամ մը անցընել ուզենք՝ ինքզինքնիս պայծառ ու թռած թուրտաս մեծ խանութի մը մէջ կ'երեւակայենք՝ լեցուն բրգեղէնէ նոր, մաքուր հանդերձներով՝ որոնց մէջէն ուզածնիս պիտի ընտրենք։ Շապիկներ, բամկոնակներ, անդրավարտիքներ, լաւ ու ճապուկ տափատներ, հանգիստ ժիւռէներ, բրգէ զանկապաններ, տաքուկ թաղդլխարկներ ... տոնոցմէ աւելի հեչտալի բան կրնա՞յ երբէք երեւակայել։ Եւ հաքն ալ տաճկական բաղնիք մը։ Մեր մահճ-պարկի մէջ քովէ քով ժամերով կը խօսակցինք այս երանութեանց վրայ՝ որք անիրանալի կը թուին։ Սակայն պիտի գայ այն օրը՝ ուր կարենանք մարմնոյ փակչած մեր ճարպոտ ցեղտաինները վրանէս նետել։

Մանաւանդ այն սրունքները կը տառապին։ Ամէն մէկ չարժումի՝ տափատը մեր ծնկուբները կը վիրաւորէ։ Այդ վերքերը մաքրելու ու չմօղլու համար որ իւղով ու ճարպով ծածկուին՝ պէտք է չարունակ լուալ մամուռով կամ պատառով մ'որ լամպարի միջոցաւ տաքցուցած ջուրով տոգորուած է։

Յառաջագոյն երբէք հասկցած չէի օճառի կարեւորութիւնը մարդուս կեանքին մէջ։ Մեր մարմնոյ կեղտերու ամենէ խոշոր մասը հանելու համար ըրած բոլոր փորձերնիս ապարդիւն կը մնան։ Ջուրը ճարպին վրայ բնաւ ազդեցութիւն չունենալով՝ աւազախառն մամուռով կը մաքրուինք։ Այդ երկուքէն ալ բաներազդաբար չատ կը գտնուի մեր խրճիթի պատերուն վրայ։ Ամենէ յաղող միջոցն էր տաքցուցած արիւնով եւ իւղով մեր ձեռքերը օծնիլէ հաք՝ մամուռի չփումներով այդ խառը հանել վերցնել։ Այն ժամանակ մեր ձեռքերը վայելչասէր օրիորդի մը ձեռքերուն չափ կակուղ եւ սպիտակ կ'ըլլային։ Երբ այդ նոթօրինակ խմորը ձեռքի տակ չունենայինք՝ ամենէ պարզ ու միանգամայն ազդու միջոցը գանակով մեր մորթը քերթելն էր։

Եթէ դժուար էր մեր բոլոր մարմինը ծածկող իւղոտ կեղտն հանել, մեր հագուստները մաքրելն ալ՝ բոլորովին անկարելի բան մը կը դառնար։ Լուացքի ամէն երեւակայելի տեսակներն ի գործ դրինք առանց ամենափոքր յաջողութեան։ Անգամ մը Եսքիմացւոց հնարքը փորձեցինք՝ թէեւ խիստ ախորժ բան մը չըլլար այն, այլ որ եւ է գոհացուցիչ արդիւնք մը չունեցաւ։ Ուրիչ անգամ մը մեր չապիկները պատուկին մէջ ժամերով խաշեցինք, այլ դուրս հանած ատենիս միեւնոյն ճարպոտ վիճակին մէջ էին։ Դանակով քերթելն աւելի լաւ արդիւնքներ տուաւ։ Շապիկը ակռաներով կը բռնէինք, ձախ ձեռքով կը ձգտէինք զայն եւ ալ ձեռքի դանակով ճարպի խաւեր կը հանէինք՝ որք մեր վառելիքի պաշարը կ'աւելցնէին։

Երկար վարսերով ու խառնիխուռն մօրուքով ծածկուած

էինք ու թեպետ ունէինք մկրատ՝ ալ չէինք գործածեր քանզի մեր ամենասկզ վիճակի մէջ մկրտութիւնը ծայրէ մօտը ուժինչ ալ կրնար մազերը հազուագիւտ խիստ սիսեռի յատուածի մը կը փազմէին։ Մեր մազերի նման մազային ամբողջութիւնն ալ սեւ էր ածուխի պէս։ Մխանաջինչի (ramoneur) մը դէմքիրուն վրայ՝ աչքերուն ու ականջները տաքօրինակ վայելչութով կը պապղէին, զոր արեւի վերազարձին միայն կրցանք դիտել։ Մինչեւ այն ատեն ձմեռնային գիշերի խաւարին մեր երեսները դիմագծութիւնի մէջ որեւէ փոփոխութիւն չէինք նշմարած։

Արդարեւ տաքօրինակ է մեր կեանքը, որ մեր համբերութիւնը ամէն խիստ փորձութիւններու ենթարկելով հանդերձ, երես ակայուածին չափ անհատդոյ չէ ապակայն։ Ամէն քան կշռելով տրանջալու պատճառ չունէինք, ուստի մեր մազի վիճակը բոլոր ձմերման ընթացին՝ խիստ լաւ էր։ Անպարագրելիութեամբ կը զիջէինք ապագան՝ մեզ սպասող ամէն երանութեանց համար կանխաւ շնորհակալութիւն յայտնելով։ Ժամանակ անցընելու համար վիճաբանութիւններ չէինք ըներ, քանի կը հասպատեն թէ երկու մարդկութիւն նմանը ծանր փորձութիւն մ'է այսքան երկար ժամանակ զացարձակ միայնութեան մէջ միասին ապրիլ։ Մեր վերազարձին՝ Ժօհանէսին մէկ ծանօթը ձմերման ժամանակ մեր չորրորդ երեսանց մասին հարցում ըրաւ, անոր «Երբէք պատահականը Ժօհանէսին, ամենափոքր վէճ մը չծագեցաւ մեր մէջ։ Միայն քնացած առենս խորդալու պէշ սովորութիւնն ունիմ ու երբ հանած աղմուկս աւելնար, նանասէն կոնկիս ոքացել նորոշածները կոտորէ» կը խոստովանիմ, որ չատ անգամներ այդ քանի ըսած եմ ընկերիս, եւ անձիս նպատակ ունէի վկայութիւն մը առած ըլլալու համար պէտք եմ աւելցնել թէ արձակած կծկերս զօրաւոր տեսակէ չէին։ Ժօհանէսն երեսն գազմի՛ պէս երեսը միւս կողմը կը դարձնէր ու առաջուան նման մուչ մուչ կը քնանար։

Ժամանակ անցընելու համար հնար եղածին չափ երկար առեւտուր կը ննջէինք, ատեղ քսան եւ չորս ժամուան մէջ քսան ժամ Ձմերման մէջտեղն մեր վայելած առողջական գերազանց վիճակը կ'ապացուցանէ թէ մարդանքի պակասութենէ ընդհարմարութիւնն չատաչ չգար, ինչպէս կը կարծուի։ Երբ լոյսն առնելով օդին ցրտութիւնը նուազեցաւ, առ եւի չաճախ դուրս կ'ելլէինք։ Ցեւոյ՝ գարունը մօտենալուն՝ մեկնումի պատրաստութիւններով զբաղած էինք գրեթէ միշտ։

Փետրուար 25.— Աբանոսի օդ պատշաճ համար՝ Գարունի նման քան մը կշռանք արդէն։ Այսօր առաջին թռչուններուն ձեւանք մանրու կ քամրուներ ու երկու ըրամներ՝ որք արեւ-

ելքեան-հարաւէ գարնէ դէպ ի սեւեմնեան հիւսիս կ'ուղղուէին մեր ճակատ նստակաց անդրագային լոյսը ակնդրդնմակրատ նոտուածքի մը մէջ կը մարէր։ Լուսինը կը ծագէր չորրորդ նոտուածքը մնաց, մարիկի իրեկոտաձի գրի մէջ ճայրնիք գտնուիկ կարգելով փետրուար 28.— 26ին, որ յոյս տուին քանի նոյն, այլ այդ օրը երկինքը ամպամած մնաց։ Այսօր նշանակեցի ազատագիտելին վերեւ կը փոփոխէ։ Հետայ պէտք է խնայողութեամբ գործածել մեր լուսաւորման ճարտը՝ դպէս որ նախ ջի ատեն բնականգ զգալ ունենանք։

Մարտ 4.— Այսօր առաջին անգամ ըլլալով ծածկուած էին մանրակ ամպերով։ Արեւ 8։ Այսօր արջ մը դարկին, ու ժամանակ էր քանզի ձուռնելիքը վանելիր կ'ակնէին պակաս ու ձայն պատճառաւ մտատանջութիւնն մէջ էինք։ Մտածելով թէ այդ կենդանիները չպիտի ուշանային գալ նոտել, ծրիչն քանի մ'օրէ ի վեր զանոնք ընդունելու համար պատրաստութիւններ սկսած կատաղ վերնակը կարկանդի մոտ ճակերդոտ ալ նորոգիկին, նրբէն կընայ գալ հեռուէն պատրաստեցինք։

Այս առաւօտ ժօհանէսն արուս չպատմելական կարգին կերբերելիքը կը մատրէր, ամենեղ թխնները գոյութեան պահելն համար վերջին չանգոզ փորձերն վատացրը վերջացած պահուն արջի մը հետ դէմ առ դէմ ի՛նչելու ապանց ժամանակ վերը արձանագրեցի հրացանս առնելու, թարի լուրն ինձ աւետելով։ Հաղիւ նրբեանցն հասած, ես կը գտնայ, ինչ կեն դանին՝ ճիշդ դրան առջեւ կանգ առած՝ մեր ապատանդրանը մանեղ կ'ուզէր։ Անցքը խիստ նեղ ըլլալուն հրացան քաշելու միջոց չկար, ես ժօհանէսն իր հարուածը կ'ուղղէ բան բացգին։ Նոյն պահուն խուլ մռնչիմանալ մը կը լսեմ, ու միեւնոյն ժամանակ պատուհանի մը գլորելէն տասը եկած ձեռն չատ չբեռնած։ Արջը որ վիրաւորած էր միայն՝ ժամանակ չանցընելով կծիկը կը դնէ նոյն միջոցին ես պահուիր ինացեր էի զանկապանները մեկը փնտռելով դ գտածի՛ս պէս գոռ կը նետուի կենդանոյն հետեւէն, այլ ան կը հասնիմ ժօհանէսն կը հասպատէ թէ ինք մանու հարուածը տուած էր արդէն եւ կը վազէ ձալիսիքը բերելու որպէս զի որսը իրեցիի փախցրէ ժամանակ չտանէ։ Ցոյց տուած կ'ըմբերիս ցոյց տուած կ'ըմբերիս՝ որպէս զի յօդուտուն ակամ։ Այլ քանի մը քայլ հետոն ի՞նչ տեսնեմ։ Մեռեալ կարծուած արջը ձավիկքին վրայ հանկիստ կը պառկի, դէպ ի տունակոյս ուղղուելով կը վազեմ այդ կողմէն ճամբան գոգելու։ տաղ վրայ կենդանին ետ կը

գառնայ եւ կ'սկսի մագլցի սառնադէպիս վրայ ելլել։ Բարեբաղդաբար երեք թաթով միայն կը քալէ ու լերան մէկ փլակոյտին (éboulie) մէջ հաւասարակշռութիւնը յանկարծ կորսընդհնելով՝ սպիտակ ահագին վէմի մը նման գառիթափէն վար կը գլորտկի եւ կուգայ ոտքերուս տակ կ'իյնայ անկենդան։

Այս որսորդութեան ժամուն այնպիսի ոսկեայ հովեր կը փչէին՝ որ ստէպ այնպէս կ'երեւար մեզ թէ գլխիվայր պիտի գլորէինք անոնց սաստկութեան տակ։ Բարեբաղդաբար օդը մեղմ էր, միայն 3° դերօյի տակ։

Ցօղտուփը չատ յոգնեցուց զմեզ. այնչափ խոշոր էր մեր արջը՝ որ մինակ մարդ մը հազիւ կրնար զան տեղէն չարժել։ Երկար ժամեր տաժանելէ ետք՝ վերջապէս կը կարտենք ու կը ջարդենք ու բալխերի վրայ գեռնաւորելով՝ դէպ ի խրճիթ ճամբայ կ'ընենք դուարթօրէն։ Շատ չանցած տեսնելով թէ անկարելի էր այսպիսի ծանրածանր բեռ մը հովին հակառակ քաշել տանիլ՝ կը պարտաւորինք անոր մէկ մասը գաղտնի ձակի մը մէջ պահել։ Գիշերը խիստ ուշ ժամանակ խրճիթ կը հասնինք։ Երկար տեսնէ ի վեր այսպիսի բազմայնդ (mouvementé) դէպք մ'ունեցած չէինք։ Այս որսի չնորհիւ վեց չաբթուան ուտելիք ապահովուած է մեզ։

Մարտ 25. – Դէպ ի արեւմտեան-հարաւ եւ արեւմուտք երկնքի մութ գոյնը լայնածաւալ ազատ ջուրի մը գոյութիւնը կը յայտնէ։ Օդի մեղմութեան հետեւանօք այդ մնատարած ջուրը պէտք է վազուց գոնուի հոդ։

Ապրիլ 2. – Երեկոյեան ժամը ութին արթնցած ատեն՝ կենդանւոյ մը դուրսը բան մը կրծելուն ձայնը կ'առնենք ու կարծելով թէ աղուէս մ'է՝ ուշադրութիւն իսկ չենք ըներ այդ ձուկին։ Եւթէն մօնանէն չերմաչափը դիտելու համար դուրս ելլելուն՝ արջի հետքեր կը նշմարէ։ Մեր այցելուն խրճիթին չուրջը գառնալէ ետք՝ հոտուրտալու համար դրան առջեւ հակեր ու յետոյ տանիքին վրայ ելեր էր՝ մարգկային մարմնոյ ուխտաճարպի կասկարածի անոյշ բոյրը չնչելու համար իր քննութիւնը կատարելէ ետք ծովափին մարթի մը վրայ բնկեր էր՝ անոր վրայ մնացած ճարպն ուտելու, եւ այդ ճաշակութէ ալ ետք՝ ծովեզերքը թողուած կմախքներուն քով գացեր էր, ուր հասած միջոցին՝ մօնանէն բանն բնձ իմացուց։ Կենդանին ա'յն աստիճան զբաղած է ոսկերոտեաց չուրջ մնացած մսի կտորտանքները քաշել փրցնելու՝ որ կամացուկ մ'իրեն մօտեցած առնես՝ իմաց չառնուր անգամ։ Հրացանիս փողովը կրնայի հպիլ իրեն՝ երբ քալելուս ձայնն առնելով գլուխը վեր կը տնկէ ու կը տեսնէ զիս Որան անմիջապէս կը թողու կատածատ նայուածք մը ձգելով վրաս նոյն պահուն հրացանս

կենդանւոյն քթին մէջ կը պարպեմ։ Մեր արջը գլուխը թօթուելէ ու արեան ուղիս մը փախչելէ ետք կը փախչի՝ որպէս թէ գնդակէս բնաւ ալ ազատած չըլլար։ Հրացանս նորէն կը լեցնեմ չուտով, այլ անկարելի կ'ըլլայ փամփուշտն հասնել։ Դանակովս այդ բանին աշխատած պահուս կենդանին կանգ կ'առնու ու իմ կողմս դառնալով վրաս յարձակելու պէս կ'ընէ։ Վերջապէս կը յաջողիմ երկրորդ հրացան մը պարպել վրան, այլ կեանքը դիւրաւ առժող մէկը չէ ան։ Հինգ գնդակ ուտելէ վերջ միայն իր վերջին չունչը աւանդեց։ Ամէն մէկ հարուածէ ետք կ'իյնար ու անմիջապէս ոտք կ'ելլէր նորէն։

Հիմա նահանջի համար բաւական ուտելիք ունենալով՝ մեկնումի պատրաստութեանց կ'սկսինք։ Նախ եւ յառաջ մեր վերմակներէն նոր հագուստներ կը շինենք, եւ արջի մորթերէն ալ թաթպաններ, մատճակներ եւ մահիճ–պարկ մը։ Այս աշխատութեանց համար պէտք եղած գերձանը բազմաթիւ պարկերու կտաւը թելատելով ճարեցինք։ Աւտուրնէ մինչեւ իրիկուն առանց հանգիստ առնելու՝ ասեղ կը գարնենք։ Խրճիթին հիմա գերձակի ու կօշկակարի խանութ գարձած է։ Աշխատած առեններս անպատճառ հայրենիք կը մտածենք եւ ուղեւորութեան ծրագիրներ կը յօրինենք։ Երկնքի մէջ մութ գոյներ սեւնելը յաջող նշան մ'է։ արեւմտեան-հարաւի կողմը ընդարձակ չրաստան մը պէտք է գտնուի անպատճառ։ Մինչեւ Սրիցպերկ ճամբորդութեան մեծ մասը պիտի կրնանք ուրեմն հայամով կատարել։

Արջային պատրաստութեան եւ սպիտակ քակօֆիլներու գրեթէ աւօրեայ այցելութիւնները նոյնպէս նշան մ'են ազատ ջուրի մօտակայութեան։ Առաջին սպիտակ քակօֆիլները մարտ 12ին հասան, եւ ապրիլ օրէ օր։ Նոյնպէս ամպրներն ալ խիստ բազմաթիւ էին։ Մեր բնակութեան տանիքին վրայ կուգային կը հասաստատէին, եւ չրջականներն ինչ թափթփուքներ եւ մսի կամ ճարպի պատառանք որ գտնէին՝ ատրի կ'առնէին աներկիւղ։ Ձմեռն ազուէսները մեր գլխուն վերեւ կը պտռչտային չարաճնակ, եւ այդ պտռչտուքները զմեզ տաղակացնելու տեղ հաճելի իսկ կը թուէին՝ մեր առանձնութիւնը նուազ կըժընդակ ընծայելով ու միանգամայն չնչաւոր արարածներու մեր մօտ ներկայութիւնն յիշեցնելով։ Երբեմն կէս–քուն վիճակի մէջ՝ այդ կենդանիներուն մեր գլխուն վերեւ ցատքրտուքներուն ձայնն առնելով լաւ անկողնի մը մէջ գտնուելու պատրանքը կ'ունենայինք՝ այնպէս երեւակայելով թէ տան ձեղուանայարկին մէջ խաղցող մուկերու ժխորներ ըլլային։ Արեւը վերադառնալուն ազուէսները գացին մերձակայ ժայռերու մէջ հաստատուելան՝ ուր հաղարաւոր բամբուներու ներ-

կայութիւնը հեշտ կեանք մը կ'ապահովէր իրենց: Անոնց տեղ ամարնին եկան հասարակ մեր ամենքիս պէս, բայց առանց իրենց նախորդներուն մեզ պատճառած քաղցր պատրանքները բերելու: Այդ թշուառներուն իրենց մեծագոչ ժխորներով սպեղ ու սրճարանները զմեզ, եւ քիչ մը հանդարտութիւն ունենալու համար ի պահպանէինք առնիքին վրայ դարնելով կամ չանկարծ խրճիթէն դուրս նետուելով վախցնել զանոնք, այլ առաջ վայրկեան եւ նորէն իրենց սիրական տեղը կը գտնային:

Մայիս 3. Արջերն առջի անգամ կ'այցելեն մեզ: Ապրիլ 18ին անոնցմէ հատ մը ծովեզրին վրայ կը պտըտէր. երկրորդ օրը տարի մը եկաւ մեր խրճիթին չուրջը դեղերեցաւ: Այսօր ժողովեցինք այդ վիճակներէ մին դարնել, առջի պիչերն ալ երկու արջեր մեր մէջերնին եւ մեր չեմպաչաներուն իրր վանդակ ծառայող ցցուած բալիները առնելով փախան խռնեմութեամբ:

Մայիս 9ին նահապետ ըրած առեններս դուրսէն արջ մը ոռնաձայնը կը լսենք, ու վախնալով մէկ չկայ մեր ձարպի պատչարը չկոպրելի՝ կ'որոշենք ատոնցմէ զան: Այսուհետեւ այն ժամանակ միայն պիտի զարնենք այդ վիճակներուն երբ մեր մէջերնէն պիչեր ուզեն գալ եղածէն աւելի ուռելիք ունենալով խռնեմութիւնէ մեր վարիքուչանները չափազանց թեսիր զործելու: Մե՛ղք որ այս չքեղ մորթերը պիտի չկրնանք հետերնիս տանիլ:

Մեկնումի ժամը կը մօտենայ, եւ ամէն օր մեր պատրաստութեանց կ'աշխատինք եւանգպոլին: Մեր հանդերձեղէններուն ընտրօրօրութիւնը լմնցաւ, ցան կ'զգանք մեր ցնցոտիներէն բաժնուելու՝ ինչպէս մէկը հին ապարատներէ բաժնուած աեան կ'զգայ: Այլ այդ դրկիրը թեպէտ մեծ ծառայութիւններ մատուցած մեզ՝ այն առթիճան իզդով կշտացած են՝ որ իրենց վերջնական ծանրութեան դոնէ՝ կրկնապատիկը կամ քառապատիկը կը կշռեն. եթէ սեղմէինք զանոնք՝ պզտի վամպար մը լեցնելու չափ իւղ պիտի հանէինք. ի՛նչ սխորժ զգայուն է նոր ճապուկ ու համեմատաբար մաքուր առիտա մը հագնիլ:

Մայիս 16.— Կորէն արջերու այնութիւնն՝ մայր ու զաւակ Ռաեէլիի այնքան արատութիւն ունէին՝ որ քացախաթթուով կապէս անօգտագործ զարնել զանոնք, այլ զոտրաճալի պիտի ըլլայ երկնց երկնեակները պահելու համար մտածելու, ու միանգամայն օգտակար՝ անոնց աչքը վախցնել որպէս զի դիչերը մեր նանգիաթը չկրծովին. Զմեզ տեսնելով՝ մայրը կ'սկսի խռնչել ու ձագն առջեն քչելով կը նետանչէ. մեկը ընդ մեջ կանգ կ'առնու զգուխը պարզնելով մեր գնացքը դիտելու համար: Խորախորհրդական եղերքն հասնելնուն՝ առանձաձեռ նախկներու մէջտեղ կը մտնեն դանդաղօրէն՝ մայրը առջեւէն գալկին ճամբայ բանալով. Այս միջոցին քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ կը մօտենամ անոնց. մայրն իսկոյն զգուշացից դիրքով մ'իմ կողմս ուղղուելով խիստ մօտաց կը պայ, կը անգամ չնչէ շուկով եւ ա՛յն տեղն միայն կը քաշուի՝ երբ իր արջանդի պատուղը զէզ ի յառաջ վտքը ինչ ճամբայ տրած կը տեսնէ: Անմիջապէս յառաջ կ'անցնիմ ու քանի մ'արագ ոտ խոշոր քայլերով ճագուկին մօտը կը հասնիմ. Մայրն այն տեղն ձագին նահանջն ապահովելու համար՝ կ'սկսի աղջիկ ընթացքը ընդնել: Նա յատնի փախաք ունի վրաս նետուելու այլ ամէն բանէ յառաջ զաւկին ապահովութիւնը կը մտածէ, եւ երբ սա յառաջացած է քիչ շատ՝ ինքն ալ նորէն կը մեկնի: Սահնադէզին վրայ հասնելուն՝ մայրն յառաջ կ'անցնի զաւկին ճամբայ զուցնելու համար ու տեսնելով թէ խեղճ ձագուկը ձիւներու մէջ շատ քալել չկրնար՝ աղջուէն կը չէ զան՝ միեւնոյն տեղն իմ չարժումներս ուշադիր դիտելով. Մայրական սքանչարժ հոգածութիւն:

Խրճիթին մէջ տեղացած գործունէութիւնս մը կը տիրէ: Ճամբայ ելլելու համար խելքերնիս կը թռցնենք այլ միւս կողմէն մեր աչխատանքներն օ՛ր պիտի լմնան. Աչխ. Ֆրանսի մը թերանոցները մեր տրամադրութեան տակ ըլլալէն Հոն երկու–երեք բան կը պակսէր միայն, հոս ամէն ինչ կը պակսի: Մեր հնարիմացութեան թելադրութիւնները միայն մեզ ապաւէն կը մնան: Նաւուն մէջ չան պաքքամատի մեծ պաչար կար, ի՞նչ չէինք տար անոնց մէկ տուփին համար: Ո՛րքան գանենք մեզ պէտք եղածները:

«Բալխիրով արշաւանքի համար պէտք է առնուի փոքր ծանրալի տակ անդարար եւ օրքան կարելի է այլազան ուտեստներ, թեթեւ ու միանգամայն տաքուկ հագուստներ: Բալխիրն ալ պէտք է ըլլայ ամուր ու գործնական»: Այսպէս կ'բան «Արջային» Աշխատասիրոյն Գործիքը»: Առջեւնիս մնացած ճամբան ստոյգ է թէ կարճ է համեմատաբար սակայն պէտք ենք զգուշական ինչ ինչ միջոցներ ձեռք առնուլ:

Զմեռուան ակնկալը մեր պահածոյներու մնացած մասը հողին տակ թաղած էինք՝ գարնանային ուղեւորութեան նախատեսութեամբ. Երեւակայեցէ՛ք թէ ո՛րքան մեծ եղաւ մեր յուսախաբութիւնը՝ թանկագին մթերքը բանալնուս՝ բոլորը այդ պատուական նպարները խոնաւութենէ ապականած գտնելով: Մեր ալիւրը, մեր ընտիր ալիւրը բոլորուած է, չօքօլան բոլորովին հալած եւ խորոված միսն ալ ապրուած: Պարտաւորեցանք ամէնքն ալ թափել, բաց է քիչ մը ձկան ալիւրէ, եւ

մգլոտած հացի քանի մը կտորտանքներէ՝ զորս չորցնելու ու միանգամայն ատելի անդադար զարձնելու համար հատցուցինք իւղի մէջ։ Այս պատրաստութեամբ պատուական բան մ՚եղաւ այն, ու մեծ առիթներու մէջ կամ միւս ուտելիքները պակսած ատեն՝ իբր թանկագին ուտելիք մը ծառայեց։ Օգը զրժբաղդաբար խոնաւ ու ցուրտ ըլլալուն՝ մեր զարկած արկերէն չորցած միս չենք կրնար պատրաստել։ Ուստի պէտք է իրր պաշար մեր նաւակներուն առածին չափ հում միս ու ճարպ առնուլ հետերնիս։

Մեր խոհանոցի կահ ու կազմածը խիստ սկզբնական հանգամանք ունի. բոլոր ունեցածնիս աման մ՚է՝ զոր ծովափիդի իւղով վառած տեսակ մը կրակարանի վրայ կը տաքցնենք։ Այդ կիղանիւթի փոխադրութեան համար յատկագոյն քարիւղ պարունակող երեք տուփեր պիտի գործածենք։ Եթէ այդ ուտելիքներն ու վառելիքները ծանր կը կշռեն՝ գէթ այդ առաւելութիւնն ունին որ ուղեւորութեան ժամանակ իրենց տեղն ուրիշ բաներ կրնան՝ առնուիլ։ Մեր անցնելիք տեղերէ անտարակոյս արջ, փոկ ու ծովափիդ պիտի գտնենք առատօրէն։

Մեր բալխիրները՝ զորս ֆայամներու վրայ դիւրաւ բեռնաւորելու համար կարել հարկադրուեր էինք, նաւակներու փոխադրութեան համար չատ նեղութիւն կուտան հիմայ, քանզի այդ վերջինները՝ որոնց մէջին մասը ու ծայրերը միայն նեղուկ գտած են, աւելի մէկ քայլափոխի առատցի դերբակութեանց պիտի զարնուին։ Եթէ դէպ ի Սբիցպերկ մեր ճամբու մէջ ծովը փակ գտնելու դժբաղդութիւնն ունենանք ու պարտաւորուինք ձիւնակոյտին մէջէն ֆայամները քաշելով տանիլ՝ թեթեւս անդարմանելի վնասներ կրեն, ուստի արջի մորթերով կը փաթթռտենք զանոնք, եւ բալխիրներուն վրայ հանդչած տեղերնին կը բարձրացնենք՝ որպէս զի առատցի զարնուելու այնքան ենթակայ չըլլան։ Այս պատատման գործի համար զբժբաղդաբար չուան չունինք, որոնց տեղ ծովափիդի կամ արջի կաշիէ փոկեր կրցանք գործածել՝ ոչ առանց դժուարութեան։

Ըսի թէ մեր հանդերձեղէնները նորոգեցինք։ Ձեւի ու կարի անփորձ՝ չատ ժամանակ վատնեցինք այդ բանին, այլ կամաց կամաց վարժուեցանք ու վերջ ի վերջոյ մեր ջանից արդիւնքը խիստ գոհացուցիչ եղաւ։ Մեր հանդերձները լաւ տեսք ունէին, ու գրեթէ վայելուչ կ՚երեւէին մեզ, ու որպէս զի նոր մնան՝ խնամով պահեցինք որ ճամբայ ելած օրերնիս հագնինք։ Ժօհանսէն կ՚ըսէր իսկ թէ մարդաբնակ երկրի մը պիտաց հասած ատեննի՛ս միայն զանոնք վրան պիտի անցընէր։ «Մինչեւ նորվեկիա հասած օրերնիս զգեստներս նոր պիտի պահեմ. ես չեմ ուզեր ծովահէնի մը վրայ գլուխով ցամաք

ելլելով կ՚ըսէր պատուական բարեկամս։

Հիմայ կը մնար վրան մը չինել, քանզի անցեալ տարի մեր հետ առածնիս կատրըղուկ բան մ՚էր՝ զոր ազուէսները ձմեռուան մէջ ծուէն ծուէն ըրած էին։ Պատապարուելու համար երեւակայեցինք բալխիրները կանգնել վիմացէ վիմաց, եւ այս նորօրինակ մոյթերու վրայ զետեղել ֆայամները մարդու բարձրութեամբ։ Զորս կողմը ձիւնեղէն պատեր դիզելէ ետք՝ մեր երկու առագաստները՝ չմուշկներու ու փայտերու վրայ տարածուած՝ պիտի ծածկէինք վրան։ Այս կարգադրութեամբ կարողացանք տեսակ մը վրան պատրաստել մեզի՝ որ թէեւ զուրկ հանգստաւէտութեան պայմաններէ, մանաւանդ բուքերու դէմ, այլ ապաստանարան մ՚էր վերջապէս։

Մեր հանդերձանքի կարեւորագոյն մասը հրազէններն էին՝ զորս բարեբաղդաբար լաւ վիճակի մէջ պահած էինք եւ ճամբայ չելած յղկեցինք ու իւղոտեցինք։ Ուղեւորութեան մէջոցին զանոնք մաքուր պահելու համար՝ քիչ մը վազիլն տակաւին մնացած է փովերնիս։ Ունինք գնդակի հարիւր՝ եւ արճիճի հարիւր յիսուն փամփուշտ, եւ այսպիսի պաշարով մը առանց քաղցէ կամ ցուրտէ մեռնելու՝ կրնանք տակաւին չատ ձմեռներ անցընել։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԸՄԲԿԵՐՈՐԴ

ՎԱ ԿՐԱՆՔ Ս ԲԶ

Մայիս 19ին, վերջապէս որոշուած են ճամբայ ելլելու մեր ձեռնարկին բացման ժամերը։ Յառաջ՝ ինքնաթիռին կուժանկարը կը հանենք, եւ արշալոյսին մեկ հակիրճ պեղակտորը կը մղենք հոն։ Ամիսներ առաջ մեզի հրաւիրած էին մասնակցելու Ֆրանսա-Գերմանիա-Հարաւսլաւիա հնագիտական համագումարին, որ պիտի գումարուէր Ստրասպուրկ։ Ճամբորդ օրն ալ նոյնպէս քանի մը ժամ կը ձգենք միայն հարաւ-արեւմտեան-հարաւ դնացող երթ-նարկին համար։ Ստրասպուրկ հասնելով, երբ մեր բարեկամ պրոֆ. Էշմանն ու ուրիշներ մեզ կը դիմաւորեն, կը տեսնենք որ մեր ճամբորդութեան համար ամէն տեսակ հոգատարութիւն ցուցուած է։ Ֆրանսական հնագիտական ուսումնարանի տնօրէնը՝ պրոֆ. Ժոզէֆ Քարկոպինօ, մեզ ընդունելու համար ճաշ մը կը պատրաստէ։ Ճաշի ընթացքին կը խօսուի Ֆրանսա-Գերմանիա-Հարաւսլաւիա հնագիտական համագումարին մասին։ Ինչպէս կ'իմանանք, ան ամէն տարի կը գումարուի Ֆրանսայի մէկ քաղաքին մէջ։ Ամէն տարի ալ նոյնպէս քանի մը ժամ կը ձգենք միայն հարաւ-արեւմտեան-հարաւ դնացող երթ-նարկին համար։ Ստրասպուրկ հասնելով, երբ մեր բարեկամ պրոֆ. Էշմանն ու ուրիշներ մեզ կը դիմաւորեն, կը տեսնենք որ մեր ճամբորդութեան համար ամէն տեսակ հոգատարութիւն ցուցուած է։ Ֆրանսական հնագիտական ուսումնարանի տնօրէնը՝ պրոֆ. Ժոզէֆ Քարկոպինօ, մեզ ընդունելու համար ճաշ մը կը պատրաստէ։ Ճաշի ընթացքին կը խօսուի Ֆրանսա-Գերմանիա-Հարաւսլաւիա հնագիտական համագումարին մասին։ Ինչպէս կ'իմանանք, ան ամէն տարի կը գումարուի Ֆրանսայի մէկ քաղաքին մէջ։

Քալելու ու բալխիրներով քաշկռտելու միջոցը վերջնական կերպով ձգած ըլլալով՝ փիղերէն ոմանք կը սկսին վարժուելու համար իրարմէ հնարաւորութիւն մը կ'ընծայեն թէպէտ հազիւ ընդհատ քալած ենք, ինչ որ պարտիզներն ալ կը զգան։ Ճաշերուն օրն ալ նոյնպէս քանի մը ժամ կը ձգենք միայն հարաւ-արեւմտեան-հարաւ դնացող երթ-նարկին համար։ Ստրասպուրկ հասնելով, երբ մեր բարեկամ պրոֆ. Էշմանն ու ուրիշներ մեզ կը դիմաւորեն, կը տեսնենք որ մեր ճամբորդութեան համար ամէն տեսակ հոգատարութիւն ցուցուած է։ Ֆրանսական հնագիտական ուսումնարանի տնօրէնը՝ պրոֆ. Ժոզէֆ Քարկոպինօ, մեզ ընդունելու համար ճաշ մը կը պատրաստէ։ Ճաշի ընթացքին կը խօսուի Ֆրանսա-Գերմանիա-Հարաւսլաւիա հնագիտական համագումարին մասին։ Ինչպէս կ'իմանանք, ան ամէն տարի կը գումարուի Ֆրանսայի մէկ քաղաքին մէջ։

գաւառը ծալլելու զբաղած՝ տաղնապի ձայնս առած կ'երթ'ն միայն դիտեր էր իմ անյայտացումս. Ասիկա լաւ գաս մ'էր մեզ համար. ասկէ ետք աւելի զգուշութեամբ կը չարժինք:

Վերջ ի վերջոյ կղզին հասնելով՝ բաւական պատապարուած տեղ մը մեր բացօթեայ բնակութիւնը կը հաստատենք: Մեծ զարմացմամբ կը տեսնենք ծովափերու սաւառ երամներ՝ որք ճեղքուածներու եղերքին վրայ կարգաւ չարուած էին: Առաւ ուտեստ ունենալով՝ անոնց հաճելի հանդիսաը վրդովել անօգուտ էր:

Հետեւեալ օրերը փոթորիկը դարձեալ պարտաւորեց զմեզ անշարժ մնալու:

Մայիս 26. – Երեկ եւ այսօր օդին գեղեցկութեան պատճառաւ կղզւոյն հիւսիսային ափանց վրայ գտնուող սաւնադէզին մօտերը պաշարուած մնացած ենք. Ջիւնն այնպիսի լոյծ վիճակի մը մէջ կը գտնուի՝ որ անկարելի է վրան քալել: Ցուսանք որ ազատ ջուրն ա՛լ հեռուն չգտնուիր, եւ շուտով պիտի հասնինք անոր:

28ին հազիւ կրնանք ճամբայ ելլել դէպ ի հարաւ: Մեր կղզիին ու աւելի դէպ ի արեւելք գտնուող երկրին միջեւ ընդարձակ աւազան մը կը բացուի՝ հոսանքն պատճառաւ բոլորովին ազատ. ամենաբուռն հոսանք՝ յատակին խոր չըլլալէն անշուշտ յառաջ եկած:

Այս միատարած ջուրին չուրջը ծովափերու երկու կամ երեք խումբեր պառկած են սաւոյցին վրայ. Լուսանկարչական կազմածս առած՝ դէպ ի անոնց կը դիմեմ: Լեռնակի մը եռեւէն երթալով 6–7 մէթր մօտ հասնելուս՝ մատակ մը ջուրը կը սուզուի, եռեւէն ալ իր ձագը: Գոռոզգոչերուս հակառակ միւս ծովափիղները տեղերնէն չարժելու պէտք չենք տեսներ. Ժօհանաէն ձեռն դնդակներ ու սաւոյցի կտորներ կը նետէ վրանին. ահագին գազաններ՝ յաւէտ անշարժ՝ զուարճութիւն կ'զգան ժանիքներն այդ նետուած սաւոյցներուն մէջ խօթելով հոտուըտալ զանոնք: Այն ատեն չիփչիտակ վրանին կ'երթամ. սաւոյ վրայ խլրտիլ կ'սկսին, այլ մէջերնէն մէկը միայն հարկ կը տեսնէ ջուրը նետուիլ՝ չուտով մը սաւոյցին վրայ ելլելու պայմանաւ: Երեք քայլ կը մօտենամ. Երկու սոսկալիօրէն ծովափիղներ մէկ կամ երկու անգամ գլուխնին բարձրացնելով արհամարհոտ նայուածք մը կը ձգեն իրենց ժառելու համար ձակող այցելուին վրայ, յետոյ կը քնանան նորէն: Այս տեսարանի վայրկենական մէկ նկարը հանելէ ետք՝ կը համարձակիմ երկաթապատ գաւազանովս այդ հրէշներուն ցուրտը խաղտել, ու այն ատե՛ն միայն կ'սթափին իրենց թմրութենէն: Հետանալէ յառաջ ամենէ մօտս գտնուող ծովափիղն գաղանս կը միտեմ. ոտք կ'ելլէ խոյզն ու կ'սկսի սոսկալի մրընչիւններ հանել իր ապշած բոլորակ աչքերովը դէս դիտելով. Ասկէ ետք գլխուն եռեւը կը քերէ հանդարտիկ ու նորէն կը պառկի. Մեր հեռացած ժամանակը ամէնքն ալ տարածուած են նորէն մսի ահագին զանգուածներ ձեւացնելով սաւոյցին վրայ:

Կղզւոյն հարաւակողմը հասնելնուս՝ բուքի պատճառաւ կանկ կ'առնունք նորէն. Հորիզոնը փակ է բոլորովին. ճամբայ ընելու հնարը չկայ:

Մայիս 31.— Ժամանակս անցընելու համար կղզւոյն ներսերը պտոյտի մը պիտի ելլեմ. Ամենուրեք խիճի ու կաւի դաշտավայրեր, ամենուրեք սագերու բազմաթիւ հետքեր որոնց հաւկթի փեճեկի կտորուանքներն ալ կը տեսնուին. Այս պատճառաւ մեր գտած երկիրը Սագերու կղզի անուանեցի. Ձէքսըն որ 1895ի գարունին տեսած էր այս երկիրը, Մարի–Էլիզապէթի կղզի կոչած էր զայն, անուն՝ զոր ընդունեցանք մեր տախտակի վրայ:

Յունիս 2. Երեկոյին հովը վոքր ինչ կ'իյնայ եւ արեւը նշուլագեղ լոյս մը՝ յուսոյ ճառագայթ մը կը սփռէ չուտով. Հո՛ն՝ Նորվեկիոյ մէջ բնութիւնը յուսոյ ու ծաղիկներու զուարթութեամբ կը պայծառանայ, մինչդեռ մենք ձեան դէզերուտակ թաղուած ենք տակաւին. Ե՞րբ վերջ պիտի գտնէ իրաց այս վիճակը. Ի մտոյ, գտնէ այդպէս համոզուի՛նք. Ա՛խ, Ցուսամբ ապահով վիճակի մէջ ըլլալը դժուարի՛ն. Եթէ վերադարձած է արդէն՝ մեր սիրականներն ի՛նչ սաստիկ հնհնուքի ու տրխրութեան մէջ պէտք է գտնուին:

Յունիս 3.— Նորէն ճամբայ կ'իյնանք. Արեւմտեան հովը սաւոյցի սառն մը քչած տարած է դէպի ցամաք. Ազատ ջուրի ամենափոքր տարածութիւն մը չկա՛յ հիմայ: Պէտք է սառակոյտին մէջէն ճայաֆներու տաժանելի քարչումը վերսկսիլ. Եւ սառակոյտն ալ ի՛նչ վիճակի մէջ է. բոլորովին նորը ու քայքայուն, ու ամենուրեք ջրի խաւով մը ծածկուած. Ջմուշկ ու բալխիր այդ սառնամանեաց աթերային մէջ կ'ընկղմին, եւ սոսկալի տաժանք կրելէ ետք միայն կը հասնինք Ֆիշեր հրուանդանը, պաղալթէ ցցուածքին մը բոլորովին ուղղորդ՝ որու վրայ մանրաքամրուներու անթիւ գաղութ մը կը բնակի. Քիչ մ'անդին արջային պետրահաւերու երամ մը թուխսի նստած է ժայռի մը վրայ:

Մեր պաշարները հիմայ խիստ նուազած են եւ մեր նպարեղէնը վերանորոգելու համար մեզ փափաք ունինք արջի մը հանդիպելու, այլ ժամանակ մը հետէ այդ կենդանիներն անհետացած կ'երեւին եւ պարտաւոր ենք թռչուններուն վրայ իյնալ,

եւ ըստ որում բոլոր նները հեռուն կը գտնուէին միշտ կը պարտաւորինք երկու պետրոնատով գոնանալ որու միսը հիւթեղ չէ զէթ քաղաքակիրթ մնանքի փափկութեանց վարժուողներու համար։ Այս մէջտեղն ծովափիղերու երամակ մը կը տեսնենք, որով մեր կեանքի պահպանումը կ'ապահովուի։ Այս կենդանիները՝ ինչպէս իրենց սովորութիւնն է՝ առտուցին վայ թուղթին տարածուած՝ մեր գալուն ամենափոքր ուշադրութիւն իսկ չեն ընծայեր, եւ մենք կ'ապասնենք անոնցմէ մէկը՝ որ փախչելու ամենափոքր փորձ մ'իսկ չէր բրած։ Մի ուներ՝ եղածին գլխովին առտարբեր՝ գլուխին պահ մը վեր վերցնելէ եւք կը քնանան նորէն։

Այս անագին գազաններուն մէջտեղ մեր որսը չենք կրնար յօշոտել։ Ամէն բանէ յառաջ պէտք է փախցնել անոր ընկերները՝ որք պահ մը կրնային զմեզ նեղել յօշոտման գործողութիւնը դիւրին չէ։ Տնտակ տեսակ ազազակներ կը հանենք, այլ ծովափիղերը կը դիտեն զմեզ հետաքրքրութեամբ՝ առանց տեղերնէն իսկ չարժելու։ Մեր չմուշկներով կը զարնենք անոնց, որու վրայ կատղելով՝ իրենց սայրասուր ժանիքներով առտոյգը կը ծեծեն առանց փախչելու։ Վերջապէս մեր գազաններով խայթելով զանոնք ու չարաչար ծեծելով— ինչպէս պիղծ լուխ էշ մը քալեցնելու համար կ'ընես կը յաջողինք երամակը չարժման մէջ դնել եւ դէպի ծով քշել։ Հարիւր սկսած գործողութիւնը՝ ծովափիղերն ահա ետ գառնալով իրար հետէ առտոյգին նկերքը կը հասնին՝ որու վրայ իրենց ժանիքներու օգնութեամբ բարձրանալով ահաբեկիչ մռնչիւններ լսելի կ'ընեն։ Պահ մը ետք, մեր մօտիկը բացուած ճեղքուածքի մակերեսին վրայ երեւալով՝ կիսամի ջուրին դէմ ըս կը խոյանան անոնք ու պիշ պիշ կը նային՝ մեր ըրածին համար իրր թէ բացատրութիւն ուղելով մեզմէ։

Մարդ ու հացի առատ պաշար համարելէ ետք՝ պատուական ուտելիք մը կը պատրաստենք, այսինքն պողանի մը ծովափիղ արիւնով, ու այսպէս կազդուրուած՝ մեր տաժանելի կեանքին կ'ակսինք նորէն։ Բարեբաղդաբար հովը յաջող է, եւ քալեցնելու յառաջխաղացութեան նպատակով համար բոլոր գիշերը կրնանք առատապատ գործածել։

Քանի մը ժամ ետք մեծ ուրախութեամբ ալտա ծովը կը հասնինք՝ սառնադէզերով զոյգս խսպատ ծածկուած կղզիի մ'առջեւ։ Մէկ կամ երկու կէտի վրայ միայն պատրաստի հանքեր կրնան մեր ոչ պատրաստի հանքերը կը ցցուին։ Սառոյցի այդ հոսանքներու վրայ քաղմաթիւ կարկառներ (moraines) կ'երեւին։

Բամրուներ, եռամաստ ամպներ կը վիտան ջուրին երեսը։ քիչ մը աւելի հեռուն հետեւներու երամ մը կ'անցնի։ Բնու-

թիւնը այս ոսկեօրայ թիւնն դիմաց՝ քաղաքակիրթի երկիր մը հասած ըլլալու տպաւորութիւնն ունինք։

Մանր մը ժամ վերջ ազելքի երկայնքը տարածուող սառակոյտին մէկ արտակարգ ուժգնութիւնը հարաւի համար դարձեալ կը փակէ մեր դիմաց։ Ընդհակառակն արեմտեան կողմը ծովը ազատ է։ Հոս մանր հարց մը կ'ելլէ մեր առջեւ։ ինչ ուղղութիւն պիտի բռնենք։ Դէպ ի արեւմուտք հասնելով Սբեցպե՞րկ պիտի ուղղուինք, կամ մեր ուղին պիտի շարունակենք դէպ ի հարաւ։ Ամէն բան լաւ կշռելով՝ կուզամ այս վերջին համարն բռնել։ Մեր նշմարած կղզիներու հարաւային կողմը ծովը ազատ է, թերեւս այս կողմէն աւելի ուղղակի հասնիլ մը գտնենք դէպ ի Սբեցպերկ։

Յունիս 5։ — Առաւօտեան ութ չորսերկուքի հարաւային խաւարտին վրայ մեր դադարը կը հատատանենք

Միւս օրը մտածելու ենք նոր սխալներ չգործելու համար։ Այս պայմաններու մէջ կ'որոշեմ եղերեայ սառակոյտէն յառաջանալ դէպ ի հարաւ։ Մեր չմուշկները կը հագնինք, եւ առաջատարները կը ցցունք բալխիներու վրայ՝ որոնց թելերը ձեռքերնիս բռնած՝ սառակոյտին հարթ մակերեսին վրայէն կը սահինք։ Այսպէս հովէն քշուած՝ կ'անցնինք զմեզ կղզիէն բաժնող լայն նեղուցէն։

8ին կառափի մըրիկ մը սառակոյտին մէջտեղը կը կտրեցնէ զմեզ։ Զօրս կողմի բազմաթիւ կղզիներուն մէջտեղ՝ անկարելի կ'ըլլայ հասկնալ թէ ո՛ր կը գտնուինք։

Այդ թուականին, օրագրութիւնս հետեւեալ դանօթութիւնը կը պարունակէ. «Ամէն օր նոր երկիրներ կը գտնենք նայրաբերի ուղղութեամբ։ Դէպ ի արեւմուտք՝ մեզ կղզի մը կը տանուի մեր գիմացը, որ կ'երեւի թէ ընդարձակ տարածութիւն մ'ունենայ ըլլայ դէպ ի հարաւ։» Ձիւնով ու սառոյցով պատած է այն բոլորովին ծայր առած ամենափոքր մայր մը չտեսնուիր այդ մասերը սառանին վրայ, որու տարածութիւնը չենք կրնար հասկնալ քանզի երկնքի մէկ մասը պարզուած միջոցին միայն կրնանք ընդհնմարել զայն։ Այլ սա՛ կը տեսնենք թէ մեր մինչեւ հիմայ հանդիպած երկիրներէն դաժան ու ամենէ ընդարձակն է։ Աւելի քան կողմը՝ կղզիներու, նեղուցներու, խորախորշիկներու անել բաներ մը կը տեսնուի։ Այս ամենը ծրերն ամէն կարելի ճշտութեամբ գծագրեցինք՝ առանց սակայն մեր ո՞ր գտնուելնուս խնդիրը պարզել կարենալու։ Կ'երեւի թէ մեզ կղզիներէ բազկացեալ Արքիպեղագոս մը կայ հոն։

Սառակոյտն հիմայ չատ աւելի նուազ թանձր է քան այն՝ որու հանդիպեցանք աւելի դէպ ի հիւսիս՝ մեր ձմեռոցի մօտ, ատ-

կէ զատ ձեան թանձր խաւով մ'ալ ծածկուած է. բալխրատա-
րութեան համար աննպատակ պայմաններ. Ձեան չմաշկներու
կպչիլը աւելի կը դանդաղէ մեր գնացքը. Սակայն եւ այնպէս
9 Յունիսի բոլոր օրը կրնանք լաւ ճամբայ ա նուլ նպատա-
կոր հովին չնորհիւ:

Այն պահուն ուր կը յառաջանայինք սարչաւ, ժօհանսէն
ու իր բալխիրը կղզիի մը մօտերը կը կքին յանկարծ, եւ ընդհ-
րըս մեծ ժժուարութիւններով կը յաղթի վերջապէս ընկերին
սառակոյտին դէպ ի աւելի տակուն մէկ մասը. Այս դէպքէն
խրատուած՝ կը քննեմ կը տեսնեմ որ ձիւնը խիստ գէշ տեսք
մ'ունի. ջրով տոգորուն կ'երեւի գլխովին եւ չմշուկներս ալ
կ'սկսին խորը ընկղմիլ, այնպէս որ հազիւ ժամանակ կ'ունե-
նամ կանչ առնուլ եւս ալ թաւալգլոր չեղնալու համար: Առա-
գաստները իսկոյն վար կ'առնուին եւ զանոնք նորէն բարձրա-
ցնել կարենալու համար երկար մանուած մը կ'ընենք դէպ ի
արեւմուտք՝ որպէսզի ամուրկեկ սառոյց մը գտնենք:

Միւս օրը ձեան վիճակը խիստ աննպատակ է նորէն ինչ որ
ալ ըլլայ՝ չարունակ փչող յաղթ քամիին չնորհիւ առջի օրուընչ աւելի արագ կը սրանանք դէպ ի հարաւ:

Արեւելեան կողմը գտնուած երկիրը դէպ ի արեւելեան-
հարաւ կորանալու պէս ըլլալով (1) բալխիրներու քիթը կ'ուղ-
ղենք արեւելեան – հարաւակողմը տեսնուող կղզիի մը դէպ ի
ամենէ հարաւային մասը (2):

Կացութիւնը սրտաճմլող կ'ըլլայ. Այսօր 14 մղոնի չափ
ճամբայ արչաւած ըլլալով՝ զննութեան մը համեմատ Հիւս-
լայն. 80° 8' ի վրայ կը գտնուինք, ու հարաւի կողմը տակա-
ւին նոր նոր երկիրներ կ'երեւին եթէ այդ ուղղութեամբ խիստ
հեռուները կը տարածուին՝ ըսել էթէ Ֆրանսուա – Ժոզեֆ
Սրբիպեղազոսի վրայ չենք, ինչպէս կը կարծէի մինչեւ հիմայ:
Սակայն հարաւակողմը ափունքներու դիծը կարծես դէպ ի ա-
րեւելք կը կորանայ ու հետեւաբար կը յարմարի Մարիամի
նեղուցին ծերերուն հետ՝ ինչպէս նշանակուած են Լէյ Սմիթի
աշխարհացոյց տախտակին վրայ. Ըսել է թէ Բէյէլ անկմա-
րելի ճնացած ծովաբազուկի մը ուղղութիւնը բռնած ենք, հե-
տեւաբար մեր երկարոյթի մէջ մեծ սխալ մը չէ սպրդած: Այլ
ոչ. լաւ խորհելով անկարելի բան է որ Տօվի սառնադեղէն ու
զայն չրջապատող Սրբիպեղազոսէն անցած ըլլանք առանց
զանոնք տեսնելու Ֆրանսուա–Ժոզէֆ երկրին ու Սբեցպերկի
մէջտեղ երկիր մը պէտք է գտնուած ըլլանք:

Մեր պաշարները գրեթէ հատած են այժմ. օրուան մը կերա-

(1) Հուքերի կղզին: (2) Նորթպրուքի կղզին:

կուր ունինք միայն այս սառակոյտի վրայ՝ ուր ամենափոքր
ջրասառան մը չգտնուիր. ոչ արջ կայ, ոչ փոկ, ոչ թռչուն: Ո՛ր-
քան ժամանակ պիտի տեւէ այսպէս եթէ ալատ ջուրի աւա-
զանի մը չհանդիպինք ի մօտոյ՝ ուր կարենանք օրս գտնել,
սոակալի պիտի ըլլայ մեր կացութիւնը:

Յունիս 12.— Առագաստները բալխիրներու վրայ ցցուած՝
կը մեկնինք առտուան ժամը չորսին. Առջի գիշերուան սառ-
նամանիքը ձիւնը պնդացուցած է. ուստի կը յառաջանք մեղմ
քամիէն քշուելով յառաջանալ արագ ու դիւրին:

Առջի օրու երկնքի մէկ մասը պարզուելով կրցանք հօտա-
կայ երկիրները ճանչնալ հասկնալ: Արեւմտակողմը գտնուած
կղզիին հարաւային ծայրը հասնելու համար պէտք ենք բալ-
խիրնիրուն քիթը նախորդ օրերէն քիչ մ'աւելի դէպ ի արեւ-
մուտ ուղղել: Մինչեւ այն տեղն արեւելքի կողմը տեսնուած
երկիրներն անհետացած են հիմա, ու միւս կողմէն լայն նե-
ղուց մը կը բացուի. Ալէքսանտրա երկրին վրայ Նորթպրուք
եւ Պրիւս ու Բեդերհետ կղզիներուն մէջտեղի նեղուցը:

Նոյն միջոցին քամին այժմ պակասած է ու սառոյցն ալ
խիստ դարուփոս դարձած փոչրատարած սառակոտորներէ ձե-
ւացած սառնակոյտի մը վրայ կը գտնուինք այժմ զոր խիստ
դժուարին է կտրել անցնիլը:

Երկնքի մութ գոյնը կը յայտնէ թէ հարաւային կողմը ա-
զատ ջուր կը գտնուի եւ ուրախութեամբ կը լսենք իսկ կո-
հակներու ուժգին ընկերկումը ժայռերու զարնուելով: Առաւ-
ան ժամը վեցին դադար կ'առնունք երկայնօրէի գննութիւն
մը կատարելու համար սառաբլրակի մը կատարն ելած ըլլա-
լով՝ դէպ ի արեւմտեան–հարաւ տարածուած ջրատարած մը կը
տեսնեմ քիչ մը հեռուն:

Հովը հիմա արեւմտեան փչելով հանդերձ կը յուսանք թէ
սառակոյտին երկայնքը պիտի կրնանք նաւարկել, ու այս խոր-
հրդով դէպ ի ազատ ջուրը ուղղուելով՝ չատ չանցած սառոյցի
սահմանամայրը կը հասնինք. Անգամ մը եւս անախորժ ուե-
կենդանի ծովուն առջեւ կը գտնուինք. Ինչ հաճութիւն է ա-
նոր զուարթ ժպիտը լսել՝ բիւրեղեայ ծանրակիր պատեհանի
մը ներքեւ զայն ա՛նքան սառնային աննշարժ տեսնելէ եւս.
Քայմաները ջուր կը ձգենք՝ քովէ քով կապուած. առագաստը
կը պարզենք ու անմիջապէս ճամբայ:

Մեր յոյսը ի դերեւ չելաւ. բոլոր օրը արագ արագ կը
յառաջանանք: Մերթ ընդ մերթ այնքան սառակ է հովը՝ որ
նաւորդներուն քիթն ալիքներուն մէջ կը մխուի՝ որոնք աւելի
լով կ'անցնին անոնց վրայէ: Խեռւմ կ'ըլլանք, այլ մօտակայ
փրկութեան յոյսը կը տարցնէ զմեզ:

Մեր ղեկը ղէպ ի սարաւանդ մը դարձուցեր էինք, զոր անցնելէ ետք կը դիտենք թէ ծովափանց գծին ուղղութեան ղէպ ի արեւմտեան-արեւելք է, եւ եզերքը կազմող սառոյցի բաղրոնակն ալ նոյն ուղղութիւնն ունի, միեւնոյն ժամանակ ի՛նչ ուրախութիւն. ազատ ջուրն աչք կարածին չափ մեր առջեւ կը տարածուի:

Շատ չանցած կը հասնինք հարաւակողմը այն երկրին՝ որու մէջէ քալած էինք այնքան երկար ժամանակներ, եւ ուր այնքան դժնդակ ձմեռ մը անցուցինք (1). Որեւէ կերպիւ այդ հարաւային ափունքի դիծերը կ՚էին Սմիթ յօրինուած Ֆրանսուա-Ժոզեֆ երկրի տախտակին հետ ինծ համաձայն կ՚երեւին: Այս դիտողութիւնն ըրած առենս Բեյկի ալխարհացոյց տախտակը միտքս կուգայ, եւ այդ յիշատակը կը վանէ կը փարատէ իմ առջեւէն թուխքս:

Իրիկունը եղերահաւոյցի բաղրոնակին վրայ ցամաք կ՚ելլենք բայարով, որպէս զի այս երկար ճամբորդութեան մէջօրէն անչարժացեալ մեր սրունքները փոքր ինչ չարժման մէջ դնենք: Նոյնպէս կը մտադրենք սառաբլրակի մը վրայ ելլել՝ արեւմտեան կողմը հորիզոնը քննելու համար: Այլ մեր թանկագին մակոյկները ի՞նչպէս պիտի կառանենք:

«Ձուկան մը ա՛ռ, կ՚ըսէ Ժօհանսէն՝ որ սառոյցին վրայ է արդէն»

— Ըսա բաւականի ամո՞ր է:

— Այո՛, բոլոր օրը բալխիրիս առագաստն հաստատ բռնեց, կը պատասխանէ ընկերս:

— Լա՛ւ. Այս թեթեւ մակոյկները բռնելու համար խիստ ամուր պարանի մը պէտք չկայ արդէն:

Եւ ծովափի փոկէ չինուած այդ չուանով կը կապիմ զանոնք:

Մեր սրունքներու թմրութիւնը փարատելու համար վեր վար կը ճեմենք բայարներուն մօտ. Քամին թուլցած է հիմայ ու հետզհետէ ղէպ ի արեւմուտք դառնալու երեւոյթ ունի: Մեր ճամբորդութիւնը պիտի կրնա՞նք շարունակել այս հովով: Այս բանս հասկնալու համար մօտերը գտնուող սառուցաբլուրին վրայ կ՚ելլենք:

Մինչդեռ հորիզոնը քննելու վրայ էի՝ «Հոսանքը բայարները առաւ տարաւ» գոչեց յանկարծ Ժօհանսէն. Երկուքս ալ ղէպի եզերք կը սրանանք, ու կը տեսնենք թէ մակոյկները բաւական հեռացեր ղէպ ի բաց ծովը կ՚արշաւէին: Ջուանը փրթե՛ր էր:

(1) Պարէնդս հրուանդանը:

Ա՛ւ ժամացոյցս» կ՚ըսեմ ընկերիս եւ ի յիշեցական ամենէ աւելի նեղող հանգերձներս կը հանեմ աւելի դիւրաւ լողալ կարենալու համար, քանզի մկնագելման (crampe) վախով չեմ համարձակիր մերկանալ բոլոր զգեստներս: Եւ մէկ սառուցով ծով կը նետուիմ:

Հովը՝ որ ցամաքէն կը փչէր, բայարները դէպ ի բաց ծով կը քշէր չուտ չուտ. Սառուցիկ էր ջուրը. հագուստներուս պատճառաւ չէի կրնար ազատ չարժիլ, ու մակոյկները կը հեռանային. միշտ ցառաջանալու տեղ ետ կը մնայի ու անոնց ինձ հասնիլ անկարելի կ՚երեւէր: Այլ անոնց հետ փրկուիլեան ամէն յոյս կ՚անհետանար զի բա՛ն մը չունէինք այլ եւս, եւ ոչ իսկ զանակ մը. կա՛մ խեղդուելու եմ եւ կամ առանց բայարներու ծովեզը հասնիլ՝ հետեւութիւնը նոյն էր:

Ոտքերս անյողդողդ մնալով ահագին ճիգ մը կ՚ընեմ, քանզի առով միայն պիտի գտնենք մեր փրկութիւնը. Յոգնութիւն զգացած առենս՝ կռնկի վրայ կը լողամ ու այս դիրքիս մէջ Ժօհանսէնը կը տեսնեմ որ տենդագին կը դեգերէր սառոյցին վրայ. ինձ բարեկամս տեղ մը չէր կրնար կենալ. այսպէս անկարողութեան գատապարտուած ըլլալը սոսկալի դիրք մը կը թուի իրեն, եւ յոյս ալ չունի թէ պիտի կրնամ ջանքերուս մէջ յաջողիլ: Օգուտ մը չպիտի ունենար եթէ ինքն ալ ջուրը նետուէր. Եաքէն գտայ թէ այս անհաւասար սպասումը իր կեանքի ամենէ դժնդակ ժամը եղած էր:

Գլուխս դարձնելով տեսայ թէ բայարներուն աւելի մօտիկ կը գտնուէի, եւ քսլաներուս՝ ճիգերս կրկնապատկեցի. Դժբաղդաբար սրունքներս թմրելի անզգայանալ կ՚սկսէին, անանկ որ քիչ մը եւս՝ ու անկարելի պիտի ըլլար չարժել զանոնք. . . . . Հեռատեսութիւնն այնքան մեծ չէ հիմայ, ու եթէ պահ մը եւս դիմանամ՝ ազատած ենք: Ցառա՛ջ ուրեմն. Թեւերս աւելի չուտ չուտ կը չարժեմ. ճիգ մը եւս՝ եւ նաւակներուն հասած եմ:

Վերջապէս յետակողմին լայնքէն դրուած չմուշկ մը բռնելով՝ մակոյկներուն ճիշդ դիմացով կը հասնիմ. Փրկուած ենք. Մագլցի նաւու վրայ ելլել կ՚աշխատիմ, այլ ցուրտէ պրկուած մարմինս չկրնար չարժիլ. Պահ մը կարծեցի թէ ուշ հասեր էի, եւ նպատակին կը հակէի՝ առանց բռնել կարենալու.

Պահ մը սոսկալի անձկութենէ ետք նաւածածքին վրայ զետեղուած բալխիրին վրայէն յաջողեցայ սրունքս նետել, ու այս յենակէտի օգնութեամբ ելլել նաւուն վրայ. Անմիջապէս թիակը ձեռքս առի, այլ բոլոր մարմինս այն աստիճան պրկուած էր ու անզօր՝ որ տակաւին կրնայի չարժել զայն. Այս կրկնակ նաւին մէջ առանձին թիավարել դիւրին բան չէր. երկու նա-

սակներուն մէջտեղ երթեւեկի անընդհատ չարժումի մը պէտք էր ընել՝ մերթ աջէն ու մերթ ձախէն թիակները խլրտելու համար։ Անտարակոյս եթէ կարենայի հայաֆնային իրարմէ բաժնելով՝ մէկն ետիս ձգած միւսին մէջ թիավարել, բանն աւելի դիւրին պիտի ըլլար։ Այլ իմ դիրքիս մէջ այսպիսի ձեռնարկ մ'անկարելի էր· զայն պլուխս չհանած՝ գլուխս պիտի իյնայի անկիւնդան։ Ասկէ զատ բոլոր մարմինս իբր անզգայացեալ ըլլալով՝ թիավարելը լաւագոյն միջոցն էր տաքնալու։ Ամէն մէկ հովը փչելուն՝ կարծես մէկ կողմէս կը մտնէր, միւսէն կ'ելլէր· կը սթափայի, ակռաներս կը կրճատէին, փայտ կտրած էի՝ բառական նշանակութեամբ, եւ սակայն թիակը կրնայի տակաւին չարժել։

Այս միջոցին բայմներու առաջակողման խիտ մօտերը երկու մանրաբամրու նչմարեցի, եւ որովհետեւ կարի հրապուրիչ որս մէը այն՝ հրացանս կ'առնու մ ու մէ'կ հարուածով այդ երկու թռչունները կը զարնեմ։ Եաքէն Ժօհանսէն պատմեց ինձ թէ հրացանի ձայնէն առաջին թռուդ եղեր է եղերնա կարծեր էր թէ արկած մը պատահեր էր եւ ի՞նչ ընելս չէր կրնար հասկնալ։ Եաքէն տեսնելով որ թիերը չարժեցով երկու թռչուններ ժողվելու եաեւէ եմ՝ վախցեր է որ խելքիս վնաս մ'հասած չըլլայ։

Վերջապէս եղերք հասայ, այլ հոսանքը ծով նետուած տեղէս հեռուն քշած էր զիս։ Ժօհանսէն ծովափի սառնակոյտի երկայնքը բռնելով չատ չանցած փոս եկաւ, ու պահ մը ետք մեր դաղարավայրը հաստատուած էինք։

Վրան ոյժ՝ հոգի չէ մնացած· հալիւ կրնամ քաշքշուիլ ու ոտքի վրայ կենալ։ Մինչ մէկ կողմէ ակռաներս կը կրճատէին՝ Ժօհանսէն վրան փոխելով՝ գոնուած բոլոր չոր հանդերձները հագուեցնելէ ետք՝ մահճակալի վրայ կը պառկեցնէ զիս հովին դէմ պաշտպարելու համար՝ առագաստները գոած ամէն բանները վրան ձգելով։ Կը սթափամ միշտ, այլ քիչ քիչ տաքնալ կսկսիմ, ոտքերս միայն՝ որ առանց գուլպայի՝ չուրի անմիջական ազդեցութեան ենթարկուած էին, երկար ժամանակ ցուրտ եւ անզգայ մնացին։ Մինչ Ժօհանսէն վրանը կը կանգնէ եւ երկու բամրուները կ'եփէ՝ ես քունն կը մտնեմ։ Արթնցած ատենս կերակուրը պատրաստ էր։ Տաքուկ լաւ ապուր մը եւ այն աղնիւ խորոված այս անարկու արկածին վերջին հետքերը ջնջեցին։ Գիշերը՝ հագուստներս դուրսը կախուեցան չորնալու համար, մինչ օրը կրցայ հագնիլ զանոնք։

Յունիս 13։ Հոսանքը սաստիկ էր եւ օդը բացարձակապէս հանդարտ, այս պատճառաւ կ'ստիպուինք ծովախաղացքի փոփոխման սպասել։ Քանոյ բոլոր գիշերը լաւ ճամբայ կ'ընենք։

Հետեւեալ առտու սառոյցի վրայ պառկած ծովափիղերու ընտուած երամակներ կը տեսնենք։ Մեր ուտելիքն ու վառելիքը գրեթէ սպառած՝ թեպէտ արջի մը որսը աւելի լաւ բան պիտի ըլլար՝ այլ չատ օրերէ ի վեր այդ կենդանւոյն հանդիպած չըլլալով՝ խոհեմութիւն էր անչուշտ նպարակման առիթը չը փախցնել։ Ուստի դէպի ծովափիղերու խումբ մը կ'ուղղուինք մաքերնիս դնելով մատաղները զարնել՝ որոնց որսը չատ աւելի դիւրին է քան թէ ծերերունը։ Մեր պատերազմի յատակագիծը կատարելապէս յաջողեցաւ։ Երկու գնդակ կ'արձակեմ, եւ երկու մատաղ ծովափիղեր կ'իյնան դիտապատ։ Առաջին հարուածին բոլոր խումբը ոտք կ'ելլէ չլմորած, եւ երկրորդին ծովը նետուիլ կ'սկսի։ Մայրերն իրենց ձագերուն չուրջը կը դառնան, աղմուկով կը հոտուըտան ու կը թօթուեն զանոնք՝ ճիշդ մարդկային արարածներու նման ոռնալով ողբագին։ Ուեղջ կենդանիները անչուշտ կը մտածեն թէ ի՛նչ ձիւն եկած էր իրենց վաւակներուն պլուխը եւ իրենք ալ դէպի ծով կ'ուղղուին՝ ձագերուն դիակներն առջեւնէն քշելով։ Աւարն անոնց ձեռքէն ազատելու համար յատակ կը նետուիմ, այլ ուշ էր։ Երկու հէք մայրերն անհետ կ'ըլլան աչքէս՝ առջեւի թեւերով իրենց զաւակներուն դիակները կուրծքերնուն սեղմելով։ Քանանակ մը կը մնամ սառոյցի եզերքին վրայ՝ յուսալով միշտ թէ դիակները չրին երեսը պիտի ելլեն, այլ բան չերեւիր, ծովափիղերն հեռուները գացած ըլլալու են։

Այդ ձախողանքէ եաք երկրորդ խումբի մը կը դիմեմ, ու այս անգամ փորձէն խրատուած՝ թէ՛ ձագ եւ թէ մայր կը զարնեմ։

Հիմայ երկար ատենուան համար ունինք թէ՛ վառելիք եւ թէ ուտելիք ընտիր տեսակէ։ Մատղաշ ծովափղի միսը ոչխարի մէջքամսի համն ունի։

Այդ կողմերը տարօրինակ կերպիւ չատուր էին այս կենդանիք, որոնց թիւն երեք հարիւրը կ'անցնէր անշուշտ։

Յունիս 15։— Առտուան ժամը մէկին ճամբայ կ'ելլենք։ Օդը բոլորովին հանդարտ է։ Ծովափիղերը կը վխտան ծովու վրայ։ այս պատճառաւ աւելի լաւ է զատ զատ չնաւարկել ու բայմները կապել քովէ քով, քանզի գիտենք թէ այդ խիզախ կենդանիները մարդու վրայ կը յարձակին։ Առջի օրը՝ անչուշտ հետաքրքրութեամբ՝ մեր նաւու չաւղին հետեւած էին գունդագունդ։ Վտանգաւոր չէի կարծեր զանոնք՝ թեպէտ այդպէս ըլլալնուն փորձն ունէինք արդէն։ Ժօհանսէն ինձ նման լաւատես չէր։ Ջմուռ նետել սկսած ատեննին երբ կարելի էր սառոտնի մը (ice foot, ծովու մակերեսին վարով սառնատորի մ'արտակարգ մաս) վերեւը կ'ապաստանէինք մինչեւ որ

ցրուին հետանան:

. . . Ծովեզերքի երկայնքին կը յառաջանանք աթոռօրէն. զժբաղդաբար թանձր մշուշ մը մեր աչքերէն կը ծածկէ ամէն բան՝ չթողլով որ այդ երկրին անզգայութիւնն հասկնանք. Անոր համապատկերը տեսնելու փափաքս միայն էր ատկայն: Հետզհետէ նախազգացում կ'ունենամ թէ Լէյ Սմիթի ձմերոցին մօտերն ենք Ջրանցք–Ժօլէֆ երկրի հարաւային ափանց վրայ: Լայնոյթը, ափերու ուղղութիւնը, կղզիներու չարակարգութիւնը կարծես կը ցուցնեն թէ այդ երկրին վրայ կը պլանաւինք:

Աւտու՝ ժամանակէ մլիկը ծովափիդ չտեսնելով՝ այլեւս ապահովութեան մէջ կը կարծէինք զմեզ երբ խուժդուժն բաժնուած ծեր ծովափիդ մը ճիշդ մեր դիմացով կ'երեւի: Ժօհանսէն որ առաջակողմը կը գտնուի՝ ծովուն տակովը ծփուն սառակոտորի մը վերեւը ապահան կը մնտռէ: Ես ալ անոր պէս ընել կը պատրաստուիմ երբ հինաւուրց հրէշը խայտիս վրայ նետուելով՝ իր ժանիքներով կ'աշխատի զլորել զմեզ գըլխիվայր: Աժէն կողմէ հաւասարակշռութիւնս պահել ջանացած աեն՝ մեկ ահագին հարուած մը կ'իջեցնեմ անոր գլուխը: Այլ կենդանին իր չարձակումը կը վերսկսի գլխս թապլել փորձելով: Այն աեն հրացանս ձեռք կ'առնում, այլ գաղանը նոյն միջոցին կ'անհետի չանկարծ: Այս ամէնը հազիւ քանի մը վայրկեան տեւեց: Այն պահուն՝ ուր վանդիէն պրծելուս համար ուրախ կ'ըլլայի՝ արուեստին թրջուած կ'զգամ չանկարծ. ծովափիդը խայտիս ողնուցը պայթեցուցած էր եւ ջուրը ներս կը թափանցէր հեղեղօրէն: Հազիւ ժամանակ կ'ունենամ սառնոտին վրայ հասնելու եւ ահա մակոյկը ծովուն մէջ կ'ընկղմի, զոր սակայն կը յաջողիմ սառոյցին վրայ հանել Ժօհանսէնի օգնութեամբ: Ինչ որ կար կը ծփար ջրալից մակոյկին ներսի կողմը: Մեր լուսանկարչական մեռադեայ թանկագին սարքաւորները թերեւս վճացած էին: Ողնուցին պատռտածքը 6 մ/մ երկայնութիւն ունի, եւ անոր նորոգութիւնը փոքր աշխատանք չէ՝ մանաւանդ մեր ունեցած պարագաներով:

Յունիս 17. — Նախաճաշը պատրաստելու համար արթնացած ժամանակս կէսօրն անցած է: Կ'երթամ ընթրիքին համար ջուր առնելու. հնոցը կը վառեմ, միսը կը չարդեմ եւ պատուկը կը բակին վրայ կը գնեմ: Այն պահուն՝ ուր մինչեւ կերակուրին եփիլը նորէն կը պառկիմ՝ մշուշը կը փարատի: Մօտակայ սառոյտր մը կ'երեւի չուտով՝ չրջակաները լուս մը տեսնելու համար:

Թեթեւ քամի մը վեհերու վրայ հասատատած թռչունները ճչիւնները կը բերէ մօտակայ երկրէն: Այդ կենդանի չղու-

կը մտիկ կ'ընեմ, գլխուս բոլորտիքը դարձով բամբուներու եւ թռչունները կը դիտեմ, ու ակնապիշ կը նայիմ սեւ ժայռերով բծաւորուած սպիտակ ափունքներու այդ կիծը . . . Շատ հաճելիներ կուգան յանկարծ ականջիս: Կը սարսռիմ, ականջներս կը տանիեմ . . . չուտով, այլեւս ձայն չեմ լսեր, բայց եթէ թռչուններու ճչիւնները . . . : Սխալեցա՞յ արդեօք: Համապատկերի գնուռթիւնը կը չարաչարեմ: Այլ ո՛չ նոր հաճիւններ կը լսեմ անոնց ու այլեւս տարակոյս չմնար: Այն ժամանակ կը յիշեմ թէ առջի օրը հրացանի ձայնին նմանող երկու բոմբիւններ լսեր եւ սառոյցի ճնշման արդիւնք կարծեր էի զանոնք: Իսկոյն կը գտնամ Ժօհանսէնի թէ ցամաքի կողմէն չան ձայներ եկած էին: Շատ ձայնե՞ր կը կրկնէ մեքենօրէն՝ քունէ չյմլած տակաւին: Անհիմնապէս ոտք կ'ելլէ միա դնելու համար:

Բարեկամս կատարելապէս թերահաւատ կը մնայ հաճիւններու նմանող ձայն մը լսեր էր, այլ այդ ձայնը կորսուած էր թռչիւններու պոչտուքներու մէջ: Իր կարծիքով պատրանքի մը զոհ դացեր էի յայտնապէս: Սակայն սխալած չըլլալուս համոզուած եմ ես: Մեր նախաճաշը կ'ընենք չուտ չուտ, միեւնոյն ժամանակ այդ կողմերը արշաւախումբի մը ներկայութեան մասին բիւր վարկածներու երթալով: Այդ արշաւախումբը կազմողներն Անգղիացինե՞ր են կամ հայրենակիցներս եթէ անգղիական առաքելութիւնն է՝ որ մեր ճամբայ եւած ժամանակները Ջրանցք–Ժօլեֆ երկիրը երթալ քննել կը պատրաստուէր, ի՞նչ պիտի ընենք: — Ընելիքնիս խիստ պարզ է, պատասխանեց Ժօհանսէն. մէկ-երկու օր կ'անցընենք առնոց հետ, յետոյ դէպ ի Սբեցպերկ կը քալենք եթէ ոչ: Աստուա՛ծ գիտէ թէ ե՞րբ հայրենիք կը վերադառնանք: Այս մասին համամիտ ենք. Անգղիացիներէն առաջ պաշար խնդրելէ համ՛ մեր ճամբան պիտի չարունակենք:

Նախաճաշը լմնցուցած քնանալու կ'ելլեմ խայտիներու պահպանութիւնը Ժօհանսէնի յանձնելով: Հիմայ այլեւս ամարնեբու պոռչտուքը եւ բամբուներու սուր ճչիւնները կը լսեմ միայն: Ժօհանսէն թերեւս իրաւունք ունէր, եւ ես պատրանքի մը զոհ դացեր էի:

Այլ յանկարծ ձեռն վրայ ուռնահետքեր կը տեսնեմ՝ որոնց խոշորութենէն կը հասկցուէր թէ աղուէսի չէին անոնք: Ի՞նչ ուրեմն, մեր գազարավայրէ քանի մը հարիւր քայլ անդին չուտ նո՞ր գեքերեր էին, ի՞նչպէս չնկոյր էին, եւ մինք ի՞նչպէս չէինք տեսած զանոնք: Նշմարուած հետքերը գուցէ վերջապէս գայլերու եղած ըլլան:

Տարօրինակ մտածումներով կը լեցուի գլուխս, եւ կարգ

ըստ կարգէ երկրայութենէ կ'անցնիմ սառուցութեան։ Մեր տապալանքները, մեր չարաչար տաժանքներն ու զրկանքները վերջապէս վախճա՞ն պիտի գտնեն։ Հազիւ բանն հաւատալի կ'երեւի, եւ սակայն ամէն ինչ կը յայտնէ զայն։ Շատ աւելի որոշ հաջիւն մը կը լսեմ, ու ամէն կողմէ կը տեսնեմ հետքեր՝ որոնք չուներու միայն կրնային ըլլալ։ Անկէ ետք թեւաւոր երամին դոռոզգոչերը միայն լսելի կ'ըլլան, ու տարակոյսը զարձեալ միտքս կը պաշարէ։ Երա՞զ կը տեսնեմ արդեօք։ Այլ ո՛չ, ոտնահետքերն հո՛ն են, ձեան վրայ, կը տեսնեմ՝ կը չօշափեմ զանոնք։ Եթէ արչաւախումբ մը հաստատուած է հոս՝ ըսել է թէ ժեւլիի երկրին կամ նոր երկրի մը վրայ չէինք գտնուեր, ինչպէս կը կարծէի, այլ Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկրին հարաւային ափանց վրայ, ինչպէս կ'ենթադրէի ասկէ քանի մը օր առաջ։

Վերջապէս հողի վրայ կը հասնիմ, ու յանկարծ ձայն մը կուգայ ականջիս, առաջին օտար ձայնը՝ երեք տարիէ ի վեր։ Սիրտս խորտակուելու սոսկաձան կը տրոփէ։ Թոքերուս բոլոր ոյժովը մարդ կանչելու ձայներ հանելով սառաբլուր մը կ'ելլեմ։ Սառուցեալ անապատին մէկտեղ այս անծանօթ ձայնը կեանքի պատգամ մը ու հայրենիքի բարեւ մը կարծես կը բերէ ինձ։

Շատ չանցած նոր ձայն մը կը լսուի.... Սպիտակ սառաբլուրներուն մէկու սեւորակ ձեւ մը կը տեսնեմ։ Շուն մ'է այն, յետոյ ուրիշ սեւորակ ձեւ մը։ Մա՛րդ մը, մա՛րդ մը։ Աւրեօք ձէքսո՞ն է, կամ իր ընկերներէ մէկը, եւ կամ հայրենակից մը։ Դէպի իրար կը քալենք։ Գլխարկս կը չարժեմ, ան ալ նոյնը կ'ընէ։ Իր չան հետ խօսելուն ձայնը կը լսեմ ու կը հասկնամ թէ Անգղիացի մ'է։ Աւելի կը յառաջանամ ու ինձ այնպէս կուգայ թէ ձէքսոնի դէմքն էր այն՝ զոր մեկնելէ յառաջ անգամ մը ճանչցեր էի, կը բարեւեմ եւ իրար ձեռք կը սեղմենք սրտագին *How do you do?*ով մը։

Մեր վերեւը մառախուղէ ձեղուն մը կայ, տակը՝ խորտուբորտ սառակոյտը, չուրջը՝ սառոյցով ու ձիւնով պատած երկրի մը անձուկ տեսքը բլուրներու մէջէն։ Մէկ կողմէ ըստ ամենայնի վայելչազգեաց Անգղիացի մը՝ քաուչուէ բարձր կօշիկներով, պճնած վարդարուած, եւ օճառի լաւ հոտով մ'որ նախնական մարդու մը սուր զգայարանքներէն չէր կրնար վրիպիլ։ Միւս կողմէն՝ ցնցոտազգեաց վայրենի մը, բոլորովին անմշակ երկար վարսերու ու խիտ մօրուքի մէջ պարուրուած, կեղտով ու մուրով ծածկուած, որոնցմով իսպառ անճանաչելի մէկն էր դարձեր։

«Շատ ուրախ եմ զձեզ տեսնելով», ըսաւ ձէքսոնն

— Շնորհակալութի՛ւն. ես եւս նոյնպէս։

— Հոս նաւ մ'ունի՞ք։

— Ո՛չ, նաւս հոս չէ։

— Ինչի՞ հողի էք։

— Հետս ընկեր մ'ունիմ որ սառոյցին եզերքը մնաց։

Խօսակցելով դէպի ծովեզր կ'ուղղուինք։ Ցանկարծ կանչ կ'առնու ձէքսոն, եւ ուշադիր դիտելէ ետք կը գոչէ։

«Ըսէ՛ք իննդրեմ, Նանսէնը չէ՞ք դուք։

— Այո՛։

— Ո՛հ, ո՛րքան ուրախ եմ զձեզ տեսնելուս։

Եւ սրտի զեղուժով ու սիրալիր ժպիտով ձեռքերս դարձեալ կը սեղմէ։

«Ո՞սկից կուգաք» կը հարցնէ։

— Երկու տարի հոսանքէ քշուելէ ետք Հիւս. լայն. 84°ի տակ Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկիրն հասանք՝ ուր ձմեռն անցուցինք. հիմայ ճամբայ ինկած ենք դէպ ի Սբեցպերկ։

— Ձեր յաջողութեան վրայ ուրախ եմ։ Փառաւոր ուղեւորութիւն մը կատարեր էք, եւ երջանիկ եմ ամենէ յառաջ ե՛ս զձեզ չնորհաւորելուս։

Միեւնոյն ժամանակ ձէքսոն դարձեալ ձեռքերս բռնելով կը սեղմէ սրտագին։ Ասկէ աւելի սիրալիր ընդունելութիւն չէր կրնար ըլլալ։ Իր ջերմ ձեռաեղմութենէն կ'զգամ թէ ըրածը քաղաքավարական պարզ ձեւէ մ'աւելին էր։ Խօսակցութիւնս բարեացակամ անթերի քաղցրութեամբ մ'առանձնականութիւն կը նուիրէ ինձ իր կայանի մէջ՝ յայտնելով միանգամայն թէ մէկ օրէ միւսը կ'սպասէր նաւու մ'որ իր արչաւախումբին նոր պաշարներ պիտի բերէ։

Խօսելու վիճակի մէջ գտնուելո՛ւս պէս սիրականներուս մասին լուրեր կը հարցնեմ։ Երկու տարի առաջ իր մեկնած միջոցին կինս ու աղջիկս առողջ ու հանդիստ էին։ Անկէ ետք Նորվեկիոյ վրայ ինչպէս նաեւ քաղաքական կացութեան վրայ տեղեկութիւններ հարցուցի։ Այս մասին բան մը չգիտնալէն հետեւցուցի թէ ամէն ինչ հանգարտ էր։

Ձէքսոն անմիջապէս կ'առաջարկէ ինձ երթալ ժօհանսէնը գտնել եւ աղխերը փոխադրել։ «Այս գարուխոս սառոյցի վրայ ձայներու փոխադրումը մեր երեքի միջոցաւ՝ խիստ դժբնդակ պիտի ըլլայ, պատասխանեցի. ուստի եթէ բաւական թուով արամադրելի մարդիկ ունիք՝ լաւագոյն է գործն անոնց յանձնել։» Մինչեւ այդ բանին կատարուիլը երկերկու անգամ հրացանակոս կը պարպենք իբր ազդարարութիւն ժօհանսէնի։

Շատ չանցած արչաւախումբին անդամներէն չատերուն կը

հանդիպինք. Պ. Էրմիդէյճ, երկրորդ նաւապետ. Պ. Զայլաթ լուսանկարիչ, եւ Տօքթէօր Բէօզլից։ Ներկայացուելէ ետք՝ չնորհաւորութիւնները կ'սկսին նորէն։ Բիչ մ'անդին կը տեսնենք Պ. Ֆիչէրը՝ բուսաբան, Պ. Պիւրկէսը եւ Պլօնքվիսդ անուն ֆինլանտացի մը։ Ֆիչեր սառոյցին վրայ օտարական մը նշմարած վայրկենին մտքէն անցուցեր էր թէ այդ օտարականը ե՛ս կրնայի ըլլալ միայն յետոյ ինքզինք սխալած կարծեր էր խարտեաշ մարդուն տեղ՝ զոր կ'սպասէր տեսնել, բոլորովին սեւահեր ու սեւամօրուս մարդու մը դիմաց գտնուելով։ Արշաւախումբին բոլոր անդամները ժողվուած միջոցին ձէքսըն իմացուց անոնց թէ 86° 15'ին հասեր էր։ Երեք ուժգին կեցցեներ այս լուրը ողջունեցին։

Շուտով մարդիկ մեկնեցան ժօհանսէնը դիմաւորելու, իսկ ես ճամբայ ելայ դէպի անգղիական կայանը՝ որ Ֆլօրա հրուանդանին վրայ հաստատուած էր։

Ձէքսըն այն ատեն իմացուց թէ ինձ համար նամակներ ունէր եւ թէ դէպի հիւսիս ձեռնարկած մեկ արշաւին մէջ հետս առած էր զանոնք՝ յուսալով թէ ճամբուն վրայ մեզ պիտի հանդիպէր։ Վերջին մարտ ամսոյն՝ մինչեւ Ութսնոցէն հրուանդանը այսինքն մեր ձմեռոցէն 35 մղոն հեռու միայն՝ յառաջացած ու հարկադրուած էր կանգ առնուլ այն մեծաքանակ ազատ ջուրերն առջեւ՝ որոնք գոյութիւնը կասկածելի կինք մեր արկելափակ ժամանակներուն։

Իմ նոր բարեկամս կայանին առջեւ հասած առեն միայն Ֆրանսի ու մեր խոտորանքի արդիւնքներուն վրայ հարցումներ ըրաւ։ Բեւեռային աւազանին մէջէն մեր կատարած ուղեւորութիւնը քանի մը խօսքով պատմեցի։ Ետքէն բացատրեց թէ մեր հանդիպման առաջին ժամերուն վախցեր էր թէ ազէտ մը պատահած չըլլայ՝ կը կարծէ եղեր թէ մեր նաւը կորսուեր էր, եւ թէ մենք երկուքս միայն մնացեր էինք արշաւանքէն։ Մեր նաւու վիճակի մասին առաջին անգամ ինձ խօսք ուղղելուն՝ դէմքիս վրայ խոր տխրութեան արտայայտութիւն մը զգաեր կարծեր է, որով այլ եւս չէ համարձակեր այդ նիւթին վրայ աղոյց բանալու, եւ իր ընկերներուն ապսպրեր է անգամ այս մասին բան չհարցնելու։ Ետքէն սխալած ըլլալն հասկնալով՝ Ֆրանսի ու մնացեալ նաւորդներու վրայ լուրւ տեղեկութիւններ հարցուց։

Յօսակցութեամբ էլմուտ կը հասնինք, արշաւախումբին բնակութիւնը ռուսական տուն մը՝ խիտ ցած, բոլորովին փայտեայ, ծովէն 16 մէթր բարձրութեամբ՝ եղերքի հին գծի մը վրայ չինուած։ Շուրջը հաստատուած են ախոռ մը ու իրը մթերանոց ծառայող չորս խոշոր հիւղերը։

Ցուրտ առանձնութեան մէջ նետուած այդ տաքուկ բոյը կը մոռնինք . . . ։ Զեղուն ու պատեր կանանչ չուխայով պատած են, տապակներէն ալ (panneaux) լուսանկարներ ու լուսափորագրութիւններ կախուած։ Անկիւնները կը գրաւուին դրքերով ու գործիներով ծածկուած դարակներ։ Զեղունէն հագուստներ ու մուճակներ կախուած են չորնալու համար, ու հանգստաւէտ սենեակին մէջտեղ ալ հիւրընկալ տաքուկ կրակարան մը վառուած է։

Մեզ համար անսովոր բոլոր այս բաներուն մէջտեղ նստած միջոցին մտքի տարօրինակ վիճակ մը կ'ունենամ։ Ցեղչեղուկ միջոցին թերմոսնքով՝ երեք երկար տարիներէ հետէ վրաս ծանրացող բոլոր պատասխանատուութիւններն ու հոգսերը օդը ցնդած էին։ Սառակոյտին միջեւ անքոյթ նաւահանգիստ մը կը գտնուի՝ հիմայ՝ Պայքարի այդ տարիներուն դժնդակ սպասումները պարզ արշալոյսի մը չողշողուն արեւուն դիմաց անհետացած են իսպառ, պարտքս կատարած եմ, ու ստանձնած պաշտօնս գլուխ հանած։ Հիմայ այլեւս կը մնայ ինձ հանգչիլ ու սպասել։

Ձէքսըն Նորվեկիայէ նամակներ պարունակող արկղիկ մը կը յանձնէ ինձ խնամով հինքուած՝ զոր բացած կէտիս ձեռքերս կը դողդողան ու սիրտս կը բաբախէ սաստիկ։ Նամակներու բոլոր լուրերն ալ յայտ են, սիրտս քաղցր հանգարտութեամբ մը կը նամակի։

Կերակուրը սեղան կը դրուի։ Հաց, կարագ, կաթ, չաքար, խահուէ, այսինքն այնպիսի բաներ՝ որոնց տարիէ մը հետէ համը կորուսած ենք։ Այլ նախ մեր ցնծագիները վրանէս կը հետեւինք ու լոգանք մ'ալ կ'առնենք, եւ անկէ ետք միայն կը ճաշակենք քաղաքակիրթ կեանքի գերագոյն հանգստաւէտութիւնը։ Մեր մարմինը պատող կեղտի խաւն այնքան թանձր էր՝ որ բազմիցս կրկնուած լուացումներով հազիւ անհետ եղաւ։ Մաքուր ու կակուղ հանդերձներ հագնելէ՝ ու մեր խառնիխուռն մացառանման մօրուքն ու վարսերը կտրելէ ետք՝ վայրենիէ Եւրոպացիի մեր փոխակերպումը կատարեալ է հիմայ։ Այդ փոխակերպումն աւելի արագ կատարուեցաւ քան տանեւտեղի ամիս յառաջ մեր կրած ներհակ ձեւափոխութիւնը։

Ժօհանսէն ինձմէ նուազ ջերմ ընդունելութիւն չգտաւ, ինքըն ալ մեւնոյն ձեւափոխութիւնը կրեց, այն աստիճան որ ընկերս չկրցայ ճանչնալ։ կ'աշխատիմ գտնել իր վրայ այն եղկելի թշուառը որ այդ ամայի եղերքներու վրայ ամենախեղճ խրճիթի մ'առջեւ կը պտըտէր ինձ հետ Մուրով ու կեղտով սեւացած սորաքնակը հանգստաւէտ աթոռի մը վայ ծուլօրէն

տարածուած վայելչաշուք եւրոպացի մը դարձած է հիմայ՝ սիկառ մը բերանը։ Մեր բարեկամը երկիւղալի կերպով կը պարարի ամէն օր, թեպէտ սա ալ ստոյգ է թէ Ծուամէ հեռանալէն ի վեր մեր կչիռը զարմանալի կերպով աւելցած էր։ Տասն եւ հինգ ամսուան մէջ տասնուկէս քիլօկրամ վրայ դրի, իսկ ծոհանսէն վեց քիլօկրամէ քիչ մ'աւելի։ Այդ փայլուն արդիւնքի պատճառ՝ միմիայն արշի մսէ ու ճարպէ կազմուած մեր սնունդն էր։

Հաղար ու հանդիսա կեանք մը կ'անցընենք՝ զմեզ հայրենիք վերադարձնող նաւուն սպասելով։ Մեր բարեկամները ըսպասումի ձանձրոյթը մոռցնելու համար սիրապատար խնամքներով ու ամենափափուկ ուշադրութիւններով կ'ամչցնեն ըզմեզ։ Ո՛չ, երբէք չպիտի կրնամ ըստ արժանւոյն դրուատել անգլիական արշաւախումբին մէջ ընծայուած ճոխ ու սրտադին հիւրընկալութիւնը։ Ամբողջ տարի մը մեր կատարեալ մեկուսացման արդիւնք է այս, կամ հաժերաչխութեան ոգի՝ որ այդ ամայի երկիրներու մէջ մարդիկները միացման կը մղէ։ Զգիտեմ, այլ իրողութիւնն այս է որ ամենէ երկար խօսակցութիւնները մեզ ձանձրոյթ չեն պատճառեր, ու ամէնքս ալ հնարեայ բարեկամութեամբ մ'իրար կապուած ըլլալու տպաւորութիւնն ունինք՝ թեպէտ քանի մ'օր յառաջ մէկզմէկ չէինք ճանչնար անգամ։

Ֆլօրա հրուանդանը հասնելուս պէս փութացի համեմատել մեր ժամացոյցները անգլիական արշաւախումբի ժամանակաչափերուն հետ։ Սխալումը քան եւ վեց վայրկեան էր միայն՝ որ երկայնոյթի $6^0\,5'$ ի տարբերութեան մը կը համապատասխանէր։ Այս տեղեկութիւնն առնելով հիմայ կրնամ երկայնոյթի զննութեանց հաշիւներն ընել։ Այս աշխատութիւնը լմնցնալէ ետք՝ մեր քննութեան համեմատ Ջրանսուա–Ժօզեֆ երկրի մէկ աչխարհացոյց տախտակը կը գծեմ զոր ձէքսընի բարեհաճ թոյլտուութեամբ յետոյ կը բաղդատեմ իրեն գծածին հետ։ Երբ իմ բոլոր զննութիւններս ստուգուին խնամով, ու եթէ Բէյէի նախատրտակները ինձ հաղորդուին՝ հարկաւ աւելի ճշգրիտ պիտի ըլլայ Միակ կէտը՝ որու վրայ կ'ուզեմ այժմ ուշադրութիւն հրաւիրել Ջրանսուա–Ժօզեֆ երկրին կցոր կցոր բաժնուած ըլլալն է, որով ցամաքային զանգուած մը չներկայացներ այն։ Շատ տեղեր նշանակած դիրքերս Բէյէի հետ կը համաձայնին։ Այլ ձմեռը մեր միտքն վրաղեցնող հանելուկը միշտ անլոյծ կը մնար՝ Ո՞ւր են Տօլի սառնադէզն ու Ուայլչէք երկրի կերհիւսիսային մասը՝ Ո՞ւր են Պրօնի, Հօֆմանի ու Ջրիսէնի, Բէյէի կղզինները։ Աւստրիացի երկրախոյզը՝ որ խնամոտ փորձառու տեղագիր մ'է, մշուշէ յառաջ եկած

տեսակն պատրանքի մ'անչուշտ զոհ է գացած. Այսպիսի սխալ մ'ուրիշ կերպ չեմ կրնար բացատրել։

Երկրաբանական տեսակէտով յոյժ չահեկան են Ֆլօրա հրուանդանի չրջականները։ Այդ երկրի յօրինուածքը ամէն կարելի փութով կ'ուսումնասիրէի մերթ առանձին, մերթ Տօքթէօր Քէօդլիձի հետ։ Մանաւորապէս արշաւանքներ ըրինք բարձրաբերձ ու խիստ չեզ խարակներու վրայ բրածոյներ փնտռելով՝ որք տեղ տեղ խիստ առատ էին։ Ծովու մակերեսէն ինչուան 250–300 մեթր բարձրութիւն մը հողը կաւի խաւով մը կազմուած է՝ որ բրածոյներով ճոխ կարմիր կրովաքի կտորուանքներ կը պարունակէ։ Նետարդներու եւ ամոնեղիւներու ներկայութիւնը ներելի կ'ընէ հաւաստի կերպով յուրայեանի ընծայել այս կարգը որու մէջէ տեղ տեղ ածուխի եւրակներ կ'անցնին եւ որ բրածոյ փայտերու բազմաթիւ կարգեր կ'պարունակէ։ Այս մրրային խաւին վերեւը խոշոր հատիճներով պազալթի մը հզօր կազմութիւնը կը տարածուի, պազալթ՝ որ տիպարական պազալթներէ յոյժ կը տարբերի, եւ կը թուի թէ Սբեցպերկի եւ Արեւելեան–Հիւսիսային երկրի պազալթներու հետ վերաբերութիւն ունեցած ըլլայ։ Մնաց որ այդ ժայռը Ջրանսուա–Ժօզեֆ արքիպեղագոսին մէջ հիւսուածքի մեծ այլազանութիւն մը կը ներկայէ, եւ ծովու մակերեսի վերաբերութեամբ ալ իրարմէ յոյժ տարբեր դիրքեր կը գրաւէ։ Այսպէս, Նորթպրուք կղզւոյն մէջ եւ մերձակայ երկիրներու վրայ, 250–300 մեթր մակաբարձրութեան (altitude) մը վրայ միայն կը հանդիպիս անոր, մինչդեռ աւելի հիւսիս՝ նոյն իսկ ինքն է ծովեզրը կազմողը։ Լայնոյթի 81^0ի չրջականները այդ ժայռը ծովախորչներու վերեւը ուղղորդ բարձր ցցուածքներ կը ձեւացնէ, ինչպէս օրինակի համար՝ Ֆիչեր, Քլեմենթա Մարխաւ, Մաք Քլինտօք հրուանդաններուն վրայ։

Ինձ այնպէս կ'երեւի թէ Ֆլօրա հրուանդանի պազալթը՝ գէթ մեծ մասամբ յուրայեանէ ակիզը կ'առնու։ Եւ ատուգիս մինչեւ այդ չրջանն ելլող քարաչարներու վրայ կը հանդիպի այն, ու այդ գետնէն կտորներ կը պարունակէ ներփակ։ Վերջապէս, այս հրաբխային կազմութեան կատարը յուրայեանց վերջին չարքի վերաբերող բուսական բրածոյներ կը տեսնուին։ Ուստի երեւցածին նայելով Ջրանսուա–Ժօզեֆ երկրի ծագումը համեմատաբար հին չրջանի մը կը վերաբերի։ Բոլոր կղզինեբուն վրայ այս պազալթի խաւերուն հորիզոնականութիւնը հնագոյն չրջանի մը մէջ ցամաքային մեծ զանգուածի մը գոյութիւնը կարծես կը յայտնէ այս երկիրներու վրայ՝ որք ետքէն կտոր կտոր բաժնուած ու քայքայուած են մինոլորտային ազդակներու, սառնադէզներու եւ ջրերու մաչիչ ներգործութիւն

ներով։ Այս երկրի մէկ մասը կազած է, եւ այդ երկրէն կղզինե-
րու կոյտ մը միայն կը մնայ այսօր։ Այս ձեւացումներուն
Սբեցպերկի ու Սբեւելեան–Հիւսիսի երկրին ձեւացումներուն
հետ ընծայած նմանութենէ ժարդ կը մղուի հաւատալ թէ այդ
երկու արքիպեղագոսները ի սկզբանէ ցամաքային մեծնոյն
զանգուածը կը կազմէին։ Այդ պատճառաւ խիստ չահեկան պի-
տի ըլլար երկրախուզութիւններ կատարել երկու արքիպեղա-
գոսներն իրարմէ զատող եւ խպտա անձանօթ մնացած ծովին
վրայ՝ որմէ պիտի անցնէինք եթէ Ձէքսըի արշաւախումբին
հանդիպած չըլլայինք։ Այդ ուղղութեան մէջ կղզիներու մեծ
թիւ մը՝ կարելի է չարունակեալ չղթայ մը անշուշտ պէտք է
գանուի, որոնց մէջէն ժժաւար պիտի ըլլայ երկու գլխաւոր
արքիպեղագոսներէ ամէն մէկին անձնիւր սահմանները որո-
շել։ Կը յուսանք թէ Ձէքսընի արշաւախումբը յաջողութեամբ
պիտի կատարէ այս երկիրներու զննութիւնը՝ որու գիտական
կարեւորութիւնը ոչ մէկու ուշադրութենէ կրնայ վրիպիլ։

Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկրին դէպ ի հիւսիս որքան տարած-
ուած ըլլալը ճշտութեամբ չկրնար սահմանուիլ։ Սակայն չեմ
հաւատար թէ այդ ուղղութեան մէջ ընդարձակ կղզի մը գըտ-
նուած ըլլայ։ Բեյէէ նշանակուած Բեղերման եւ Օսքար եր-
կիրները խիստ մանր պէտք է ըլլան, նախ քի Ֆրանսուա–Ժոզեֆ
արքիպեղագոս հասած ատեննիս չտեսանք այդ կղզիները՝ թե-
պէտ անոնց մօտերէն պէտք է անցած ըլլանք, եւ երկրորդ՝ երբ
անոնց հետ միեւնոյն լայնոյթի տակ կը գտնուէինք՝ դէպ ի ա-
րեւմուտք սառոյցներու խոտորման չարժումը չէր երեւեր թէ
այդ կողմէն որեւէ ընդհմութեան մը հանդիպէր։

Ֆլօրա հրուանդանը գտնուած մէկոցիս ծովու եւ ցամաք-
ներու անձնիւր մակերեւոյներու մէջ յառաջ եկած փոփոխու-
թիւններու ակնյայտ նշաններն ուսումնասիրելու ետեւէ
ինկայ։

Ինչպէս վերն ըսի՝ կայանը եզերքի հին գծի մը վրայ չին-
ուած էր՝ ծովէն 12–15 մէթր բարձր։ Շրջակաները կը գտնու-
էին նոյնպէս ուրիչ բազմաթիւ ծովեզերեայ զարատափեր (strand-
linie) զանազան բարձրութեամբ։ Այսպէս, Լէյ Սմիթի ձմեր-
ոսմի հիւղը հաստատուած էր 5մ՝ 30 զարատափի մը վրայ,
մինչդեռ աւելի անդին հին ծովեզերք 25 մէթր մակաբարձու-
թեան մը կը հանէին։ Արքիպեղագոսի հիւսիսային մասին մէջ,
մանաւորապէս Թօրիւ–կղզիին վրայ այսօրինակ զարատափ-
ներու գոյութիւնը նշանակած էի արդէն, եւ Ձէքսըն Ֆլօրա
հրուանդանի մօտակայ տեղուանքը կիսաժզիներու ոսկերոտին-
ներ գտաւ, մանաւորապէս՝ կայանին մօտ, եւ 15 մէթր բարձ-
րութեամբ տեղ մը՝ կիսաճուկի գանկ մը։ Աւելի հեռուն Յմ.80

մակաբարձրութեամբ՝ ամբողջ կմախքի մը կտորուանքները
տեսաւ։ Շատ մը կէտերու վրայ ենթաբարծոյ խեփորներու խը-
րուտներ կը դիտուէին, նշան՝ որ մօտ ատեններ ամենէ ցած
գարատափերէ վեր բարձրացեր էր ծովը։

Օր մը Ձէքսըն եւ Բէօդլիճ Ֆլօրա հրուանդանին մօտերը
սառնադէզի մը վերեւը ցցուած ժայռի մը վրայ բրածոյ բոյսե-
րու երկու կարգերու հանդիպեցան։ Այս գիւտն հետաքրքրու-
թիւնս չարժելով՝ յուլիս 17 Բէօդլիճի ընկերակցութեամբ
դացի զայն տեսնելու։ Ժայռային այս խիստ յատկանշեալ ը-
ցցուումը՝ հին դամբարաններու հիւսքն ընծայող պազալթէ
կազմուած՝ սառնադէզին մէջտեղը կ'երեւէր մակաբարձու-
թեան մը մէջ՝ զոր աչքով 200–225 մէթր հաշուեցի իր մակե-
րեսի երկու կէտերուն վրայ խճի կտորուանքներու խառ մը
կը տեսնուէր կոնաբերներու սաղարթից եւ պտերներու պզպի
տերեւներու դրոշմերն առաջորդին պարունակող։ Նաթօրսթ
ուսուցչապետը տարած նմոյշներս քննելով Ձէքսընի եւ Բէօդ-
լիճի գիւտին կարեւորութիւնը կը վկայէ։

Զմեռնային մեր ծայլ ու անդորձ կեանքի եւ այս գործօն ու
իմացական կեանքի մէջտեղ խիստ յանկարծական էր փոխան-
ցումը։

Հոս, աչխատելու համար պէտք եղած ամէն տարրները կը
գտնէինք ու մեր պարապոյ բոլոր մեր ժամերը մեր ասպնջա-
կաններու հետ գիտական հարցերու վրայ վիճաբանելով կ'ան-
ցընէինք։

Աչշաւախումբին բուսապետը Պ. Հարըի Ֆիչեր՝ որ չափա-
զանց կը հետաքրքրուէր բեւեռային երկիրներու մէջ կենդա-
նաբանական ու բուսաբանական ուսումնասիրութիւններով՝
Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկրին մէջ իր երկարատեւ բնակութեան
ժամանակ զանազան խուզարկութեանց պարապած էր՝ որք
մեր կենսաբանական ծանօթութիւնները մեծապէս պիտի ըն-
դարձակեն։ Երբէք չպիտի մոռնամ մեր հետաքրքրական երկար
խօսակցութիւնները, եւ այն ազնուութիւնը որով յիշեալ գի-
տունը վերահասու կ'ընէր զիս ըրած կարեւոր գիւտերուն։
Չէի կրնար կշռանալ այսպիսի հաճելի տեսակցութիւններէ՝
որոնցմէ զրկուած էի այնքան երկար ժամանակներ. կը նմա-
նէի այն հողին՝ որ տարուան մը չորութենէ ետք փրկաւէտ
անձրեւ մ'անյագօրէն կը ծծէ։

Ուրիշ կերպ զուարճութիւններ ալ կ'ընծայուէին մեզ։
Սառափակ աչխատանքէ ինքզինքս յոգնած զգացած ժամանակս
Ձէքսընի կամ արշաւախումբի ուրիշ մէկ անդամին հետ որսի
կ'ելլէի։ Երէն չէր պականեր կայանին չուրջ։ օր մը արջեր կը
ղարնէինք, ուրիշ օր բաճրուններ ու ծովային ագռաւներ, կամ

խարակներու վրայէ՝ ուր բիւրաւոր եռամատն ամարներ կը վխտային, կ'երթայինք հաւկթի ժողվելու:

Օրերը կ'անցնէին, ու Վուայնեռուարտը՝ այն նաւը որ անգլիական արշաւախումբին նոր պաշարներ պիտի բերէր, կ'ուշանար երեւալու՝ բաւական սրտնեղութիւն պատճառելով մեզ: Նաւը սառոյցներու մէջէն արդեօք չէ՞ր կրնար ճամբայ մը բանալ, ու մենք պիտի դատապարտուէինք ձմեռն հո՞ս անցընել: Ցանկութիւնէ հեռանկար մը չէր բնաւ նպատակին խիստ մօտը գտնուիլ ու չկրնա՛լ հասնիլ անոր: Կ'սկսէինք ափսոսալ թէ ինչո՞ւ դէպ ի Սբիցպերկ մեր ճամբան չշարունակեցինք, որով գուցէ արդէն հանդպած ըլլայինք այն փոկորսին՝ որ ա՛յնքան նիւթ եղած էր ձմերման միջոցին մեր ունեցած խօսակցութեանց: Ցօրա հրուանդանին կայանը կանկ առնելնուս պատճառը խիստ դիւրահասկանալի է: Ճէքսըն եւ իր ընկերները այնպիսի ջերմ ընդունելութիւն մ'ըրած էին մեզ՝ որ ամենէ խստասիրտ Սպարտացին անգամ անոր համբերքին չպիտի կրնար դիմադրել: Ահագին ժաժանքներէ ետք՝ հաճելի տուն մը գտած էինք հոս՝ ուր մեր ընելիք լաւագոյն բանը հանդչիլ ու սպասելն էր: Բարե՛, համբերատար սպասումը դիւրաւ հանդուրժելի բան մը չէ միշտ, ու մենք լրջօրէն կը խորհէինք դէպ ի Սբիցպերկ ճամբայ ելլել:

Այսպիսի ձեռնարկի մը համար եղանակը խիստ յառաջացած չէ՞ արդէն, զի յուլիսի կէսին մէջ կը գտնուինք: Անմիջապէս ճամբայ բռնելով՝ եթէ անակնկալ արգելք պատահի՝ մէկ ամիս յառաջ, աւելի ուշ անգամ, չպիտի հասնինք այն ջուրերն՝ ուր նաւու մը հանդիպելու հաւանականութիւն կրնար ըլլալ: Այն ժամանակ օգոստոս ամսոյ մէջտեղն կամ վերջերը պիտի ըլլայ՝ ուր ձկնորսք իրենց վերադարձը կ'սկսին արդէն, եթէ սեպտեմբերէ յառաջ այդ նաւերէ մէկը չգտնենք՝ հաւանականօրէն պիտի բռնադատուինք Սբիցպերկի մէջ ձմերել: Սմենէ պարզ ճամբան Վուայնեռուարտի գալն սպասելն է ուրեմն: Սմէն հաշիւ ընելով՝ արագ վերադարձի մ'ամենէ մեծ հաւանականութիւնները հոս կը գտնուին մեզ համար: Այս կողմերու նաւարկութեան ամենէ յաջող եղանակը օգոստոս ամիսն է եւ սեպտեմբերի ալ սկիզբը: Վստահութի՛ւն ուրեմն եւ համբերութի՛ւն:

Սոյն բանտարկութեան դժուարաւ հանդուրժողները մենք չենք միայն: Անգղիական արշաւախմբի չորս անդամներ՝ որք երկու տարուան բացակայութենէ մը ետք հայրենիք պիտի դառնան, մեզմէ անձկութեամբ նաւուն կ'սպասեն:

Յուլիս 20.— Մեր անհամբերութիւնը օրըստօրէ կ'աւելնայ: Ճէքսընի կարծիքով Վուայնեռուարտը յունիսի կէսէն կրնար

հասնիլ հոս. նա կը հաստատէ թէ քանի մը անգամներ ծովուն վիճակը կը ներէր որ այդ նաւը ճամբայ մը գտնէր: Ես այս լաւատես կարծիքէն չեմ. իրաւ, կայանին առջեւ չատ սառոյց չհանդուիր, այլ աւելի դէպի հարաւ հոծ սառակոյտ մը պէտք է փակած ըլլայ ճամբան . . . : Շատ օրերէ ի վեր հոսանքը աւրեւելեան կողմէն սառոյցի թանձր զանգուածներ բերած էր: Սչքդ կտրածին չափ սպիտակ դաշտավայր, այլ ազատ ջուրի ամենաւիրը տարածութիւն մը չտեսնուիր: Ըսել է դարձեալ անձատուեցանք այն աշխարհէն՝ զոր գրեթէ չօշափել կը կարծէինք:

Կապտագոյն ամպերու գոտի մը կը տարածուի հորիզոնին ծայրը, ըսել է թէ վա՛րը, խիստ հեռուն, այդ սառակոյտին եւեւով ծովը ազատ է: Թերեւս անոր արձակ ջուրերուն վրայէն կը սահի կը քալէ այն նաւը՝ որ զմեզ մերիններուն քով պիտի տանի՝ հայրենիքէն ու բոլոր մեր սիրականներէն լուրեր բերելով: Միշտ միեւնո՛յն ոսկեղէն երազը յառաջիկային իրար գտնելու:

Յուլիս 21.— Այսօր վերջապէս հիւսիսային հով մը փչելով ծովու խափանարար սառոյցները կը մաքրէ: Այս իրիկուն աչքէն կորմէն մինչեւ ուր որ աչքը կը հասնի՝ ծովը ազատ ու արձակ կ'երեւայ: Թերեւս մեր ջերմաջերմ ըղձանաց առարկայ եղող նաւն երեւի ընդ հուպ:

Յուլիս 22. Ցոյսերէ ու պատրանքներէ կազմուած է կեանքը: Երէկ յուսալից էինք, այսօր վհատ կը մնանք սառոյցներու քշուիլ բերուելէն: Արեւելեան-հարաւային հով մը թանձր սառակոյտ մը կուտակեց մեր առջեւ. Համբերելէ զատ ի՞նչ կրնանք ընել:

Յուլիս 26.— Վերջապէս Վուայնեվարտն հասաւ: Այսօր Ճէքսըն այդ աւետիսը տալու համար եկաւ անկողնոյս մէջ ոտքերէս քաշեց: Անմիջապէս ելլելով՝ պատուհանէն դուրս նայեցայ: Ապաքէն հո՞ն է այդ նաւը՝ որու գալուստն այնքան ջերմ փափաքանօք կ'սպասուէր, եւ որ խարխափայր մը փրնտռելով սառոյցի սահմանադայրը կը չարժի դանդաղօրէն: Ի՛նչ տարօրինակ բան՝ այդ նաւը. ո՛րքան մեծ ու բարձր կ'երեւի աչքիս, կարծես պղտիկ կղզի մ'եղած ըլլայ: Վա՛րէն այխարհէ՝ ապրող աշխարհէ լուրեր կը բերէ այն:

Ցուզումն ընդհանուր է մեր փոքր գաղութի մէջ: Ամէնքն ալ եկած են անկողնէ, ու ամենէ տարօրինակ տարազներու մէջ հիանրաչ այցելուն կը դիտեն պատուհանէն: Ճէքսըն եւ Պլոմքվիսթ՝ չուտով հագուելով դէպ ի Վուայնվարտ կը դիմեն. ես նոյն պահուն նաւուն վրայ ընելիք գործ մը չունենալով՝ նորէն անկողինս կը դառնամ: Շատ չանցած Պլոմքվիսթ կը

հասնի հեռ. ի հեռ. աւետել ինձ թէ ամէն սերականներս ողջ առողջ են եւ թէ Ֆրամ վերադարձած չէ տակաւին: Սգնիւ Ճէքսընը ամենէ յառաջ այդ տեղեկութիւններն հարցուցեր էր:

Հազնելով ես ալ նաւ կ'երթամ, որուն մօտեցած պահուն որոտագոչ կեցցէներու մէջ կ'ընդունուիմ Պրաուն նաւապետէն, Ցետոյ պատուական նախաճաշի մ'առջեւ կը նստինք՝ զոր վայելած ժամանակնիս բոլորովին զարմանալի լուրեր կը լսենք: Հիմայ կարելի է եղեր լուսանկարել վիրաւորեալներու մարմնոյն մէջ գտնուած զնդակը, ինչպէս նաեւ մարդկներ՝ բազմաթիւ հարիւրորդամէթր հաստութեամբ փայտեայ դռներու մէջէն, Ճաքօնացիք յաղթեր են Զինացւոց: Սրեցպերկը բացուեր է զբօսաշրջիկներու առջեւ: Նորվեկիան ընկերութիւն մը բեւեռային այդ աշխարհի ու մեր երկրին մէջտեղ չոգենաւային երթեւեկ մը հաստատեր է: Այդ արքիպելագոսին վրայ պանդոկ մը չինուեր է, ու նամակատուն մը կը բանի յատուկ դրոշմերով: Վերջապէս Անտրէ Շուէտացին միտքը դրեր է օդապարիկով Բեւեռն հասնիլ ու ճամբայ ելլելու համար յաջող հովի մը կ'սպասէ եղեր: Լսել է որ եթէ դէպ ի Սրեցպերկ մեր ճամբան չարունակած ըլլայինք՝ բոլոր այդ զբօսաշրջիկներուն մէջտեղ պիտի գտնուէինք, պանդոկի մէջ պիտի բնակէինք, ու զմեզ հայրենիք վերադարձնողը չէ թէ խեղճ ձկնորս մը պիտի ըլլար՝ ինչպէս կը կարծէինք, այլ արդի տեղաւորումներու բոլոր պերճանքն ընծայող փառաւոր չոգենաւ մը: Թէստ զուարճալի տեսարան մը պիտի ըլլար եթէ աղտոտ ու ցնցոտաւոր՝ ինչպէս կ'ելլէինք մեր ձմեռնային խրճիթէն Անգլիացիներու եւ Անգլուհիներու խումբի մը մէջ գտնուէինք յանկարծ:

Տենդոտ գործունէութիւն մը կը տիրէ հիմա փոքրիկ գաղութին մէջ: Նաւաշներ ու արշաւախումբի անդամներ միատեղ կ'աշխատին Վուայնէվարտի բերած ամէն տեսակ պաշարները ցամաք հանելու: Այս գործը չարաթէ մը յառաջ չէ՛ւիցաւ: Ցետոյ քանի մ'օր կ'սպասենք որպէս զի ձէքսըն ժամանակ ունենայ իր թղթակցութիւնը աւարտելու: Այս միջոցին փոթորիկ մը ծագելով՝ Վուայնէվարտը սառոյցի սահմանածայրին կապող պարանները կը փրթին, ու հոսանքը կ'սկսի նաւը քշել տանիլ, այլ նաւապետը կը յաջողի վերջապէս խարխափայր մը հասնիլ՝ որ ապահով չէ սակայն, քանզի նաւուն ողնուցին տակ ջուրը հազիւ քանի մը հարիւրորդամէթր խորութիւն ունի: Մինչ այս մինչ այն սառոյցը՝ հովէ քշուած՝ հետզհետէ աւելի խոշոր զանգուածներով կը խռնի կը կուտակուի: Թեպէտ կացութիւնը պահ մը գէշ կ'երեւի՝ այլ բարեբաղդաբար սառահատորները մինչեւ նաւ չեն հասնիլ: Այս դէպքէն քանի մ'օր

ետք՝ Վուայնէվարտ պատրաստ էր ուղեւորելու:

Օգոստոս 7.— Հիմակ ժամն հասած է մեր հրաժեշտի ողջոյնները տալու մեր ուղեւորութեան յետին կայանին՝ ուր ա՛նքան սրտագին ընդունելութիւն գտեր էինք: Բոլոր մեկնողք Պ. Պ. Ֆիչեր, Զայլտ, Պիւրկէս, Պլոմքվեսդ Ֆինլանտացին, Թօհանսէն եւ ես նաւուն վրայ ենք, իսկ մնացողք սառոյցի սահմանածայրի վրայ: Պահ մ'արեւը Ֆլօրա հրուանդանին վերեւը ամպերու մէջէն կ'երեւի. նոյն ժամուն մեր գլխարկները վեր բարձրացնելով վերջին բարեւ մը կը խրկենք այս քաջասիրտ մարդերուն՝ որոնք սառնամանեաց առանձնութեան մէջ ձմեռ մը եւս պիտի անցընեն՝ մինչ Վուայնէվարտ յաջող հովէ քշուած՝ կը հեռանայ դէպ ի հարաւ:

Բաղդը յաջողեցաւ մեզ: Նաւն եկած ժամանակը Ֆրանսուա-Թոզեֆ երկրին հասնելէ յառաջ՝ հարկադրուած էր թանձր սառակոյտերու դէմ ոգորիլ. այն տեղն սառոյցը տակաւին խիստ առատ էր այլ համեմատաբար բարակ եւ առանց մեծ պնդութեան: Հանկ մը կէտերու վրայ միայն հարկադրուեցանք կանկ առնուլ ու չոգիի ուժով ճամբայ բանալ բռնի: Ասկէ զատ նաւն ալ խիստ կարող ձեռքերու մէջ էր. առաւօտ եւ իրիկուն՝ որքան ժամանակ որ դիմացնիս սառահատոր մը երեւցաւ՝ մեր նաւապետը կայմի դիտարանէն չհեռացաւ բնաւ՝ քննալու հարկիս քանի մը ժամ գտնելով:

Ինչպէս յաջախ կ'ըսէր ինձ Պրաուն՝ ամէն բանէ յառաջ հա՛րկ էր Նորվեկիա հասնիլ՝ Ֆրամը դեռ չվնասուած: Այդ պատուական անձը կը մակաբերէր թէ մերիններն ի՞նչ ժեժ յուզման մէջ պիտի իյնային՝ եթէ մեր ընկերք մեզմէ յառաջ հասնէին հայրենիք:

Ուղեւորութիւնը արագ եղաւ ու ախորժ: Պրաուն նաւապետին ստացած նախորդ փորձառութիւնը թեւաւորեց իրեն նախ դէպ ի արեւելեան-հարաւ՝ այսինքն դէպ ի Նոր-Զեմպլեա ճամբայ ընել՝ կարելի եղածին չափ շուտ սառոյցէն դուրս ելլելու ու ազատ ծովը հասնելու համար: Այդ փորձառու նաւորդին կանխատեսութիւնները ճիշտ ելան:

Սառոյցին մէջէն 220 մղոն անցնելէ ետք՝ դէպ ի հիւսիս սառոյցներու միջեւ բացուած երկարաձեւ գոգի մը վերի ծայրըն ազատ ծովը բռնեցինք, եւ բուն լաւ տեղն հասած էինք, քանզի եթէ քիչ մ'աւելի դէպ ի արեւելք կամ արեւմուտք ճամբայ բռնէինք՝ չարաթներով արգիլուած պիտի մնայինք: Արձակ ովկիանոսը հասնելնուս պէս՝ նաւուն քիթը դէպ ի վարտօ դարձուցինք՝ ինչ անդարագիելի զգացում մը համակեց զմեզ այդ անբաւ կապուտակութիւնը տեսնելով:

Առաւ մը ծովը դիտած ատենիս առաջին անգամ նաւու

առագաստ մը կը տեսնենք բանուկ ջուրերու մէջ հասեր ենք վե՛րջապէս։

Օգոստոս 12ին իրիկունը մեր առջեւով խիստ ցած բան մը կը տեսնեմ հորիզոնի ծայրը։ Ի՞նչ է արդեօք։ Աջանի կողմէ այդ ստուերը դէպ ի հարաւ կը տարածուի հեռուն։ Ժամերով կը նայիմ. ցամա՛ք է այն, Նորվեկիոյ երկիրը։ Իբր քնածեալ մէկն եմ. դիչերուան մէկ մասը այդ մթագոյն երկար գծին հայեցողութեան մէջ խորասուզուած կը մնամ. տենդի սարսուռ մը ժարմինս կը ցնցէ։ Հասած ատեններս ի՞նչ լուրեր պիտի առնունք արդեօք։

Միւս առաւօտ եղերքին խիստ մօտ ենք, մերկ երկիր մը. մեր եռեւոյ՝ Սառուցեալ Ովկիանոսի մչուշներուն մէջ թողած երկրէն նուազ յանկուցիչ, այլ Նորվեկիան է այն։ Բազմաթիւ նաւերու կը հանդիպինք եւ դրօշակի բարեւներ կը փոխանակենք։ Ցետոյ մաքսատան նաւուն կը հանդիպինք ու կը կարենք յառաջ կ՚անցնինք, վասն զի այդ վարչութեան հետ գործ մը չունինք։ Շատ չանցած նաւուղիղը կը հասնի։ Զարմանք յայտնելէ ետք թէ ի՞նչպէս անգլիական նաւու մը վրայ Նորվեկերէն կը խօսուի, այլեւս ուշադրութիւն չդնծայեր մեր ներկայութեան՝ մինչեւ որ Պրաուն նաւապետն իմ անունս բաւ անոր։ Այն ժամանակ մարդը պահ մը իբր քարացած մնալէ ետք դէմքն ուրախութեան աննկարագրելի արտայայտութեամբ մը վայլեցաւ։ Ձեռքերս ուժգնակի բռնելով՝ չնորհաւորեց զիս մահուընէ պրծած ըլլալուս, քանզի վաղուց զիս գերեզման իջած կը կարծեն եղեր։

Ցիտամ տակաւին չէ՛ հասած։ Այս լուրն առնելով ծանր բեռ մը թեթեւցածի պէս կ՚ըլլամ. ընտանիքս սոսկալի անձկութենէ մ՚ազատեր էր։

Մինչ այս մինչ այն Վռւայնէվռւարս առանց ուշադրութիւն գրաւելու կը մտնէ Վարտոի նաւահանգիստը, ու տակաւին խարիսխ չնետած՝ ես ու Ժօհանէն մակոյկ մը կը ցառքենք անմիջապէս հեռագրատուն վազելու։ Քանի մը վայրկեանէն քարտին հասած ենք։ Զմեզ ճանչցող չըլլար, քանզի տակաւին ծովահէնի կերպարանք է մերինը. անցորդները առանց մեզ եւրոն խակ նայելու իրենց ճամբան կը շարունակեն։ Այն միակ արարածն՝ որու մաքէն կ՚անցնի կարծես՝ թէ երկու երկրախոյզները վերադարձած են, խելացի կով մ՚է որ գոհին մը մեջտեղը կանգ կ՚առնու զարմանահար զմեզ դիտելու։ Այդ կենդանւոյն տեսքն ամառուան այնչափ ախորժ զգայում մը կուտայ մեզ՝ որ պահ մը մտքէս կ՚անցնի կանգ առնելով զան չոյել. հիմայ իրապէս Նորվեկիա գտնուելու տպաւորութիւնն ունիմ։

Հարիւրի չափ հեռագիրներ կը գաչեմ՝ որոնց մէկ–երկուքը չուրջ հազար բառերէ կազմուած, զորս տեսած ժամանակը հեռագրատան պաշտօնեան ծուռ մը կը նայի երեսս, այլ երբ աչքերը ստորագրութեան կը հանդիպին՝ կեցպարանքը կը փոխուի յանկարծ։ Դէմքը կը ճառագայթէ եւ գալուստս կը չնորհաւորէ ջերմագին։

Գործքերն իսկոյն իրենց թիք–թաքը կ՚սկսին՝ Նորվեկեան բեւեռային արշաւախումբի երկու անդամներուն ժամանումը, ու ամառուան մէջ Ցրաւի հաւանական վերադարձը ծանուցանելով։ Առաջին հեռագիրներս ուղղուած էին կնոջս, Նորվեկիոյ թագաւորին ու Նորվեկեան կառավարութեան։

Մեր հասած ըլլալուն լուրը չուտով կը տարածուի Վարտոյի մէջ. նաւերն ու ատուները կը դրօշազարդուին իսկոյն, եւ բնակիչք ուրախ կեցցէներով մեր գալուստը կը չնորհաւորեն։ Մինչեւնոյն ժամանակ ամէն կողմէ հեռագիրներ կը տեղան մեզ բարի լուրեր աւետելով։ Ա՛լ մեր քաշածները մոռցած ենք. Ցրաւը հասնի՛ չուտով՝ ու մեր ցնծութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ։

Օգոստոս 16ին վռւայնէվռւարսը խարիսխը վե՛ր կ՚առնու զմեզ Համերֆեսդ առաջնորդելով։ Մեր Պրաուն բարեսիրտ նաւապետը կ՚ուզէ բացարձակապէս իր յարգանքները մատուցանել կնոջս՝ որ պիտի դայ գտնէ զիս այդ նաւահանգիստը։ 21ին երկաթ կը նետենք Համերֆեսդի առջեւ՝ որ մեր սիրելի երկրին ամենէ հիւսիսային քաղաքն է եւ ուր եւս խանդավառ ընդունելութիւն կը գտնենք։ Հոն մեծ ուրախութեամբ կը հանդիպիմ Սըր Ճօրճ Պատէն–Բաուէլի՝ նաւահանգիստին մէջ խարսխած Օդարիա զբօսանաւին վրայ։ Այս պատուական բարեկամը որ Նոր–Զեմպլեայէ կը վերադառնար՝ ուր գացեր էր Օգոստոս 9ի արեւու խաւարումը դիտելու, տրամադրութեանս տակ կը դնէ իր հազուստեղէն նաւը։ Իրիկունը ամուսինս կը հասնի եւ՝ Համերֆեսդ քաղաքէն ի պատիւ մեր տրուած խրախճանքէն ետք՝ Օդարիայի վրայ կը հաստատուինք։

Աչխարհի ամէն կողմերէն չնորհաւորական հեռագիրներ անձրեւի նման կը տեղան, այլ սակայն Ցրաւի վրայօք լուր մը չեկաւ բնաւ։ Եթէ որեւէ փորձանքի չէ հանդիպած՝ հիմայ սառոյցէն դուրս գտնուիլ պէտք է, այլ իր յապաղումը կ՚սկսի տարօրինակ երեւալ. եթէ ուշանայ տակաւին՝ մեզ համար ի՞նչ ահռելի անձկութիւն։

Օգոստոս 26ին Սըր Ճօրճ զիս կ՚արթնցնէ յանկարծ. մարդ մը եկեր հետս խօսիլ կուզէ եղեր։ «Հիմայ կը հագուիմ ու կուգամ» կ՚ըսեմ։— Հոգ չէ, եղածնուն պէս եկէ՛ք, կը պատասխանէ բարեկամս։ Փոքր ինչ զարմացած կը հարցնեմ թէ ի՞նչ

կայ։ Ի՞նչ ըլլալը չգիտեր, այլ որեւէ կերպիւ կարեւոր լուր մը պիտի ըլլայ։ Շուտ մը հագուելով սրահ կը հասնի։ Հեռագրական պետն էր եկողը որ հեռագիր մը կը յանձնէ ինձ։ «Ձեզ համար յոյժ շահեկան էր լուրը, այս պատճառաւ ուզեցի անձամբ բերել զայն։» Ի՞նչ կրնայ ըլլալ։ աչխարհի մէջ մէ՛կ բան միայն մտահոգ կ՚ընէ զիս այժմուս, ու դողալով կնիքը կը փրցնեմ ու կը կարդամ.

«Փրիտժոֆ Նանսէ՛ն,

«Քրամը հաստատ անվտանգ. նաւուն մէջ ամէն ինչ լաւ վիճակի մէջ է։ Քանի մը ժամէն ճամբայ կ՚ելլենք Թրոմզօ երթալու։ Ձեր դալուստը կը շնորհաւորեմ։

«ԹՈՐԹՈ ՍՎԵՐՏՐՈՒՓ»

Ցուզմունքիս սահմանը չունէի։ «Ֆրամ հասե՛ր է ուրեմն» կը պոռամ վերջապէս։ Նորէն նորէն կը կարդամ հեռագիրը՝ աչքերուս վկայութեան չհաւատալով։ Այն ժամուն ուրախութիւնը կատարեալ կ՚ըլլայ չէ թէ միայն զբօսանաւին՝ այլ բոլոր քաղաքին մէջ։

Մինչ օրը Թրոմզօ կը մտնենք ուր Ֆրամ խարսխած է արդէն վերջին անգամ որ տեսած էի զայն՝ սառոյցներու տակ թաղուած էր կիսովին հիմայ հայրենեաց ջուրերուն մէջ կը ծիւայ սիգապանծ։ Շտնդալից ուրախ կեցցէ՛ներ կը գոռան, ու Ֆրամի բոլոր նաւորդք Օդարիայի վրայ կը խռնին։ Անկարելի է նկարագրել մեր վերաբերի զիրար գտնելու տեսարանը։

Հիմակ ամէնքս Նորվեկիայի մէջ ենք, ու արշաւանքի իր պաշտօնը կատարած։ Դէպ ի հարաւ ճամբայ կ՚ելլենք։ Աւջեւէն՝ կառավարութենէ վարձուած ձգանաւ մը յետոյ Ֆրամ Օդարիայի ընկերակցութեամբ. ի՛նչ հաճելի տպաւորութիւն որ մենք հանդարտ ու հանգիստ մնանք, եւ ուրիշները մեզի համար ուղի հորդեն։

Մեր ճամբուն վրայ բոլոր բնակչութիւնը կը վազէ դուռնդուռնդ։ Այդ Նորվեկիա պառաւ մայրիկը, մեր տեսած գործէն հպարտացած՝ բուռն գրկախառնութեամբ մը կարծես սեղմել կ՚ուզէ զմեզ՝ մեր վաստակոց համար չնորհակալ ըլլայ։ Եւ սակայն մենք մեր պարտքը միայն կատարած ենք, եւ յօժարակամ առաձնուած պաշտօն մը գլուխ հանած։

Ամէնքս ի կեանս վերադարձած ենք՝ որ լուսափողի եւ յուսալից կը բացուի մեր առջեւ։ Իրիկուն է։ արեգակը կ՚իջնէ կապուտակ ծովուն վրայ, եւ աչնան ընդմուտ մելամաղձութիւնը չրերու սառնին վրայ կը տարածուի։ Շքե՛ղ տեսարան յիրաւի . . . : Այլ այս ամէնը երազ չէ՞ արդեօք։ Ո՛չ, սիրեցեալ կնոջ դիմաստուերը մայրամուտի աղօտ լոյսին վրայ ուժ-

գնակի դուրս ցատքած՝ խաղաղութեան ու կեանքի անդորրութեան զգացումը կը բերէ ինձ։

Նորվեկիոյ ափունքներու քովէն մեր ուղեւորութիւնը յաղթական գնացք մ՚է, ոչ այլ ինչ։

Սեպտեմբեր 5ին, Ֆրամ Քրիստիանայի ծովախորշիկին մէջ կը մտնէ։ Նորվեկիոյ մայրաքաղաքն այնպիսի ընդունելութիւն մը կ՚ընէ մեզ՝ որու համար վեհապետ մը կրնար հպարտանալ։ Թնդանօթը կը գոռայ, ուրախութեան ձայներ օդը կը թնդացնեն, ամէն կողմէ դրօշակներ կը ծածանին օդին մէջ . . . :

Իրիկունը ծովախորշիկի եզերքին վրայ եմ։ Արձագանքները դադրած են, եւ չոճիներու սեւաւուռեր անտառը լռին կը մնայ։ հրուանդաններու վրայ վառուած ուրախութեան խարոյկները կը մարին, ու ոտքիս տակ եկող զարնուող ալիքներու ժըպթանքը կ՚ըսէ ինձ կարծես։ «Հայրենիքդ դարձած ես անա»։ Աչնանային զիշերի մը խոր հանդարտութիւնը օգտակար կերպիւ կ՚իջնէ յոգնած մտքի մը վրայ։

Կը յիշեմ յունիսի անձրեւոտ առաւօտը՝ երբ վերջին անգամ ըլլալով այդ դարափին վրայ կը քալէի։ Այն առաւօտէ իվեր երեք տարիէն աւելի անցած է։ Մենք աչխատեցանք, ցանեցինք, հունձքի ժամանակն հասած է հիմայ։ Ներախտագիտութեամբ եւ բերկրութեամբ համակուած կ՚արտասուեմ սրտիս մէջ։

Սառոյցը եւ բեւեռային գիշերներու լուանկայն ուրիչ աչխարհի մը հեռաւոր երազը կ՚երեւան՝ որ վերջ գտած է հիմայ։ այլ կեանքն ի՞նչ է առանց երազներու։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

ՕՓԹՈ ՕՎԵՐՏՐՈՒՓ ՆԱՒԱՊԵՏԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

1895 ՄԱՐՏ 15 Է Ի ՎԵՐ ՖՐԱՄԻ ԽՈՏՈՐԱՆՔԻՆ ՎՐԱՑ

Ա.

1895 Մարտ 15ին, ուր Տօքթէօր Ֆրիտիօֆ Նանսէն եւ ժօհանսէն տեղակալը բաժնուեցան մեզմէ, Ֆրամ կրինուիչի Հիւս. լայն. 84° 4՛ եւ Ար. երկայն. 102°ի վրայ կը գտնուէր։

Նաւը 8 մեթր թանձրութեամբ խաւի զանգուածէ մը պաշարուած էր, որ մինչեւ ողնուցին տակով կը պարուրէր զայն իսպառ։ Ֆրամի ձախանի բոլոր երկայնքի վրայ լեռնակ մը կը կոթնէր՝ որ նաւուն կեդրոնական մասին մէջ ինչուան ծնօտի երեսը կը բարձրանար։ Արեւմտեան–հիւսիսի կողմը, 13 մէթր հեռաւորութեամբ, կը կանգնէր լայն եւ երկայն կլորաձեւ բլրակ մը՝ Մեծ Սառալեռնակը կոչուած, որու բարձրութիւնը 7 մէթրի կը հասնէր։ Նաւուն ու լեռնակին կէս–ճամբան չուրջ 5 մէթր երկայնութեամբ ջրադարձ մը կը տեսնուէր, մինչդեռ նաւաքթի հեծանէն նոյնպէս 5 մէթր անդին հին ճեղքուած՝ մը կար՝ որ թեպէտ այն ժամանակ ճնշումներով փակուած այլ գարնան մէջ պիտի բացուէր նորէն։

1894 Յունվար 27ի ցնցումներէ ձեւացած Մեծ Սառալեռնակին վրայ՝ նաւուն նայող կողմը՝ պահածոյի տուփերու եւ դադարական կահուկազմածի մթերանոց մը հաստատուած էր։ Նոյնպէս բալխիրներ ու չմուշկներ դրուած էին հոն՝ նաւէն հեռանալ հարկ եղած ատեն գործածուելու համար։ Այդ բլրակին ու Ֆրամի մէջտեղ՝ կէս–ճամբան՝ հաստատուած էր բեղրօլարժ մակոյկը. ետքէն՝ անոր մօտերը նոր ջրադարձ մը բացուելով քիչ մ՛աւելի հեռուն տարուեցաւ։ Վերջապէս դարբնոցը ձախանի վրայ հաստատուած էր՝ ճնշումէ ձեւացած լեռնակին կոթնած՝ որ Ֆրամի կողերուն ճիշտ դիմացով կը գտնուէր։ Այդ հիւղակին տանիքը լեռնակի զառիվարին մէջ մխուած կարգ մը ձողիկներէ կազմուած էր, որոնց վրայ դիզուած էին ձեան հաստատուն խաւով մը պատած սառահատորներ։

Կարեւորագոյն գործն էր նաեւ ազատել սառակոտորներուն այն անագին չեղջակոյտէն՝ զոր ճնշումները բերած դիզած էին ձախանի անմիջապէս կից։ Որքան ժամանակ որ այդ սոսկալի լեռնակը կանգուն մնար՝ այդ կողմէն նոր յարձակումի տեղի ունեցած ժամանակ նաւը գլխիվայր գլորելու վտանգ

ունէր. ուստի Մարտ 19ին այդ սառակոտորները վերցնելու աշխատութեան ձեռնարկեցինք, ու թէ՛ առջեւէն, թէ՛ ետեւէն ու թէ կեդրոնէն բոլոչի բլուրին վրայ իյնալով հազիւ ութ օրուան սոսկալի տաժանք մը ետք կրցանք զայն հիմնայատակ ընել։ Այս միջոցին բարեբախտաբար մնաց—38°ի —40°ի մէջտեղերը, սառերը փոխադրելու այս աշխատութեանց ժամանակ Սքօթ–Նանսէնի ոտքի բթամատը սառեցաւ։

Նանսէնի եւ ժօհանսէնի մեկնելուն հետեւանօք բնակութեանց մէջ ինչ ինչ փոփոխութիւններ կատարուեցան։ Ես արշաւախումբի պետին խցիկին մէջ հաստատուեցայ, ժաքօպսէն ալ իմինիս մէջ։ Ալեանի վրայ չորս անկողիններէն լաքը բռնուած էին միայն։

Այդ միջոցին Ամընսէն աշխատանոցի քարի՛ղ վառոցը կը նորոգէր։ Այս աշխատութիւնը լմնցնելէ ետք՝ նաւուն ամենէ հաճելի մասը եղաւ այդ սենեակը։

Մթերանոցի հաստատութեան համար ուտելիքները փոխադրած ժամանակնիս նաւէն դէպի սառակոյտ անցքը լաւագոյն վիճակի մէջ դնելու հարկն զգալի ըլլալով՝ սառոյցները մաքրել վերցնելէ ետք՝ ձիւնէ ու սառէ լայնկեկ նրբակամուրջ մը կը չինենք՝ որ երթեւեկը պիտի դիւրացնէ։

Ամէն կարելի պատահականութեանց պատրաստ գտնուելու համար՝ նահանջի կատարեալ հանդերձանքներ տեղի կ՛ունենան։ Բալխիրներ ու խայտիներ կը չինուին, պաշարներու համար կողովներ, եւ ուտեստներն ալ կ՛ընտրուին ու կը կշռուին։ Մեենոյն ժամանակ Ամընսէն, Պենդզէն, Մօկատտ եւ Հէնրիքսէն չմուշկներ կը չինեն, որք կը պակսին մեզ։ Իմ կարծիքովս քանատական լագաններ (raquettes) նորվեկիական չմուշկներէ նախընտրելի ըլլալով՝ դարուփոս սառակոյտ մը վրայէ բալխիր քաշելու համար տասն զոյգի չափ չինել տուի՝ պատուիրելով որ ամէնքը վարժուին ատոնցմով քալելու, եւ Մայիս 1է սկսեալ՝ երբ անոնց չինութիւնը լմնցաւ, ամէնօրեայ արշաւներ սարքուեցան վարժութեան համար։

Մարտի վերջերը սառակոյտն անհանդարտութեան նշաններ տուաւ։ Շուրջ քսան մէթր հեռուն՝ նաւուն ու մթերանոցին մէջտեղ ջրմուղ մը բացուեցաւ՝ բոլորտիքը աւելի կամ նուազ լայն բազմաթիւ ճեղքուածներ ձեւանալով։ Ապրիլ 11է մինչեւ Մայիս 1, չատ մը ճնշումներ տեղի ունեցան։ Ապրիլ 11ին ես եւ Սքօթ–Նանսէն այդ բախիւններու սաստկութեան ականատես եղանք։ Նեղ ջրադարձի մը ճամբան բռնած էինք որ առաւելն 60 հարիւրորդամէթր թանձրութեամբ նորակազմ սառոյցով ծածկուած էր, երբ առաջին ճեղքուածին զուգահեռաբար նոր պատռուածք մը բացուեցաւ՝ սառոյցի հոծ

սաւանին մէջ ճնշում մը յառաջ բերելով։ Բախիւնի մէջ ջրադարձի երկու եզերքներն այնպիսի ուժգնութեամբ մ՚իրար զարնուեցան՝ որ սառոյցը քիչ մը ժամանակ բազմաթիւ մէթր խորութեամբ խառոչացաւ։

Ծովու նորակազմ սառոյցը չափազանց կերպընկալ՝ կրնայ առանց խզումի մ՚առնել տալու լայն կոհակներու ձեւով վեր վերցուիլ։

Ապրիլի վերջին մէջ մեր յետակողմը գտնուած գլխաւոր ջրադարձը հեռադետէ բացուելով՝ աչքդ կտրածին չափ տեղ դէպ ի հիւսիս կը տարածուէր ազատ ջուրի սաւանի մը յատուկ եղող մութ սառւերը ձգելով երկնքի երեսը։ Մայիս 1ին ա-նոր լայնութիւնը Ֆրամի մօտ 900 մէթրի կը հասնէր, իսկ աւելի դէպի հիւսիս՝ 1433 մէթրի։ միւս օրն այդ ճեղքուածն յանկարծ փակուեցաւ, եւ եզերային սառոյցները իրար մօտենալով որոտման չռինդով զարնուեցան, 11 մէթրէն աւելի բարձր սառաբլուր մը վեր ցատքեցնելով։

Ապրիլի մէջ Ֆրամ գրեթէ անշարժ մնաց։ Մարտ 15էն մինչեւ ապրիլ չորս՝ չորս մղոն միայն յառաջացանք դէպի հիւսիս։ Եաքէն հոսանքին ժղումը չեչտուեցաւ առանց սակայն նախորդ գարնան արագութիւնն ունենալու։ Թերեւս՝ ինչպէս գրեցի մայիս 23 ի օրագրութեանս մէջ՝ եղանակին յառաջանալուն հետ աւելի արագ դառնայ այն, եւ անցեալ ամառան ընկերակումը չունենանք։ Որեւէ կերպով սառակոյտն այնքան տրոհուած չէ՝ որքան էր անցեալ տարի այս ժամանակները։ Նաւուն մօտերը գտնուող սառոյցի ընդարձակ տախտակները որեւէ հերձ մը չեն ներկայեր հիմայ։

Մայիսի վերջը հովը դարձաւ արեւմտա-հարաւի, յետոյ արեւմուտքի եւ արեւմտեան-հիւսիսի, ու «ամառուան յետախաղաց չարժումը» սկսաւ՝ որ սակայն երկար չտեւեց։ Յունիս 8ին ժամանակները, արեւելեան ամառնային սիւքերու ազդեցութեան տակ՝ դէպ ի արեւմուտք մղուեցանք եւ 22ին կրինուիչի Հիւս.լայն. 84° 31՛ եւ Արեւել. Երկ. 82°58՛ը բռնեցինք։ Ամսոյն վերջին օրերը եւ յուլիսի ամենամեծ մասին մէջ, խոտորանքը չարունակեց այդ ուղղութեամբ։

Մարտ, ապրիլ եւ մայիս ամիսներուն հանդարտ օդերը խիտ յաճախադէպ եղան, եւ հովը ընդհանրապէս արեւելքէն փչեց՝ խիտ տակաւ մինչ։ Այս հանդարտութիւնը մեր կեանքի միօրինակութիւնը կ՚աւելցնէր նաւորդներու բարոյականին վրայ բնականապէս ճնշիչ ազդեցութիւն մ՚իգործ դնելով։ Մայիսի վերջին օրերը արեւմտեան զովաշունչ սիւք մը վրայ հասաւ՝ որ թեպէտ նպաստաւոր չէր անշուշտ՝ այլ զմեզ չբռնջապատող աչխարհին մէջ փոփոխութիւն մը յառաջ կը բերէր։

Յունիս 8ին, օդերեւութաբանական դէպք մը եւս պատահեցաւ այդ օրը Արեւել. Հարաւ – Արեւելեան քուն հով մը փչեց՝ ո-րուն արագութիւնը մանրերկրորդին մինչեւ 10 մէթրի հասաւ։ Այսպիսի զովաշունչ սիւք չէինք տեսած վաղուց։

Տիրել սկսող վհատութեան քաջասրտութիւնն յաջորդեց իսկոյն։ Ամէնքն ուրախ են ու ոգեւորեալ. երգերն ու ծիծաղները կ՚սկսին նորէն, մինչ առջի օրերը խոսակցութիւնք միա-վանկերու փոխանակութեան մը վերածուած էին։ Աչխարհա-գոյց տախտակները կը քննուին, ու ապագային ծրագիրներ կը յօրինուին։ Եթէ արեւելեան հովը ժամանակ մը տեւէ այս ինչ օրը այս ինչ լայնոյթի տակ պիտի գտնուինք եւ 1896ի աշնան մէջ հայրենիք հասած պիտի ըլլանք անկարկաչ։ Ամէն-քը զուարթ եւ յուսալից երազներու մէջ օրօրուելով՝ ներկայ կացութիւնը չը մոռնան։

Եւ սակայն սակաւիւ կերպով միօրինակ է այն. առեն ա-ռջի մ՚այդն ընդունելու զուարթութիւնն անդամ չու-նինք. այդ կենդանիք անհետացած են իսպառ։ Ուստի նաւուն վրայ յուզումը մ՚աւելի մեծ եղաւ՝ երբ մայիս 7ին Ֆրամի քովերը բացուած չրադարձի մը մէջ ամենափոքր փոկ մը տես-նուեցաւ։ Մարտէն ի վեր առաջին անգամ է որ այդ երկակեն-դաղին կը հանդիպինք։ Եաքէն այդ կենդանիներէն մէկ քանի-ներն յաճախ տեսանք նաւու մօտերը գտնուող ճեղքուածքե-րու մէջ, խիտ խրաչան էին անոնք, որով ամառուան մէջ մի-այն յաջողեցանք հատ մը բռնել, ու ան ալ այնքան մանր էր՝ որ հազիւ խորոված մը բաւեց։

Մայիս 14ին սպիտակ ամար մը, քակօֆիլ մը թերեւս, նա-ւուն բոլորտիքը գառնալով կ՚անցնի դէպ ի արեւմուտք ուղ-ղուելով։ 22ին ծիրը (bruyant) կը հասնի առաջին անգամ. այս օրէն սկսեալ գարնան այս աւետաբերներս հետզհետէ աւելի բազմաթիւ կ՚ըլլան։ Յունիս 10 ին, որսորդներն իրենց առա-ջին երէն կը զարնեն, արջային պետրահատ մը եւ եռամատն ամար մը, եւ 20ին ալ՝ երկու բամբուներ։

Ջերմաչափն՝ որ մարտի մէջտեղերը — 4° կը նշանակէր, կամաց կամաց կը բարձրանայ։ Ապրիլի մէջ — 25°ի եւ — 30°ի միջեւ անփոփոխ մնալէ ետք՝ մայիսի մէջ չուտ չուտ վեր կ՚ելլէ։ Յունիս 3ին թեպէտ բարեխառնութիւնը — 3°ի վրայ էր տակաւին՝ նաւուն քովով ընդարձակ ջրահաւան մը կը ձեւանայ։ 5 ին ջերմաչափն առաջին անգամ կը բարձրանայ սառուցման կէտէն վեր × 2°ի։

Ովկիանեան խորութիւններու ուսումնասիրութիւնը մեզ յանձնուած գլխաւոր հետազօտութիւններէն մին էր։ գրժ-բաղդաբար մեր չուանները յոսի վիճակը արգելք եղաւ մեր փափաքածին չափ գործ տեսնելու։

Ապրիլ 24ին եւ 25ին, ինչուան 3000 – 3,200 մէթր կը խորաչափենք՝ առանց յատակին հասնելու։ Յուլիս 22ին մի-եւնոյն արդիւնք 2,500 – 3,0000 մէթրնոց չուաններով։ Հե-տեւեալ օրը 3,800 մէթրնոցով յատակը կը հասնինք։

Յունիս 22ին ութ–տասը միաժանիներ կուգան ձախանի կողմէ բացուած ջրադարձին մէջ խաղալ խայտալու։ Բազ-մաթիւ ապարդիւն հրացաններ պարպելէ ետք կիտորսանա-

ակին մէջ նետուեցայ անոնց հետն իյնալու համար, այլ հասնիլ չկրնալով՝ երեքժանիներ պատրաստել առի առիթը պատահած առեն զանոնք ուսալու համար: Այդ կիտապզիները կը վխտային ջրմուղին մէջ, այլ մակոյկն ծովը իջեցնելնուս պէս՝ կորսուեցան անհետ եղան: Քանի մ՚օր նաք ուրիշ ջրաչեղջի (flaque d'eau) մէջ երեւալով՝ զարձեալ չկրցանք անոնց մօտենալ:

Ատեն ատեն փոկեր (phoca barbata) կ՚երեւէին նաւուն բոլորտիքը, այլ միաժամանակներու նման խրատչան ըլլալնուն՝ չկրցանք մօտենալ: Վերջապէս Օգոստոսի սկիզբները՝ վեց ամիսէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով՝ արջի մ՚այցելութիւնն ընդունեցանք.

Ամառուան մէջ ամէն կողմ չորունակ լայն ճեղքուածներ բացուելով քանի մը ժամ եաք կը գոցուէին եւ գոցուած ատեն սառակոտորներ սաստկութեամբ իրար կը զարնուէին. այս բախումներէն անոնց եզերքը փշրուելով՝ աւելի կամ նուազ խոշոր սառաբլուրներու ձեւով կը կուտակուէին, սառաբլուրներ՝ որք ճնշման զաղրած ժամանակը կը վերչէին իսկոյն: Այս ցնցումներու հետեւանօք Ջրաւը կրող սառակոտորը երթալով ճեղքուեցաւ, եւ յուլիս 14ին ուժգին յարձակումէ մը եաք նաւու կողին վրայ չրպարձ մը բացուեցաւ: Պահ մը կարծեցի թէ նաւը քանի եւ երկու ամէն ի վեր սեղմող սառեղէն չրջանակէն ազատելով իր սալքին մէջ պիտի գտնուէր: Սակայն Ջրաւ ժամանակ մը եւս իր սառակոտորին կառչած մնաց՝ սառակոյտին չարժկուած միջոցին հոս հոն դառնալով:

Յուլիս 27ին սառոյցը բոլորովին արտասովոր սաստկութիւն մը կրեց: Ամէն կողմէ ընդարձակ չրմուղներ կը բացուէին, եւ այն սառահատորը՝ ուր գարբնոցը կը գտնուէր, յորձանքէ բռնուածի պէս չրասանի մը մէջտեղ իր վրայ կը դառնար, մինչդեռ ատեն նաւը արեւելեան հիւսիսէ ՝ի հար. արեւմուտք կը դառնար: Ամէն կողմէ ճաթռտած Ջրամակերը սառակոտորին այլեւս չվստահելով՝ որոշեցի անկէ ազատիլ զմեզ գերի բռնող հատորն երկինք հանելով: Նաւաքթի հեծանէն մէկուկէս մէթր հեռուն՝ սառահատորին տակ դրուած երեքուկէս հազարակրամ վառօդը պայթելով բուռն բախիւն մը պատճառեց բոլոր նաւուն մէջ, ու թեպէտ ի սկզբան սառոյցին վրայ կարծես որ եւ է ազդեցութիւն չէր ունեցած, այլ քիչ մը եաք հատորը քայքայելով՝ Ջրաւ որպէս թէ սահորրոցի (ber) մը վրայէ կամաց կամաց չրին երեսն ելաւ:

Նաւուն կացութիւնը պատուական է հիմայ: Զախանի վրայ սառոյցի ցածկեկ հարթ տախտակ մը կը տեսնուի, իսկ աջանին վրայ 190 մէթր երկայնքով եւ չուրչ 108 մէթր լայնքով չրասանի մը: Չմեռը չուտով հասնէ՛ր եւ սառոյցէ լաւ խաւով մը պատէր այդ աւազանը:

Յունիսի երկրորդ կէսին եւ յուլիս ամսոյ մէջ խոտորանքը ըստ ամենայնի գոհացուցիչ կերպով չարունակուեցաւ: Այդ չրջանին մէջ դէպ ի հիւսիս յառաջխաղացութեան եւ ընկրկման փոխնիփոխութիւններ չունեցանք. մեր գնացքի ուղղութեան մէջ բոլոր փոփոխումները երկաթոյթի կողմէ տեղի ունեցան:

Յունիս 22է մինչեւ 29 արեգօրէն դէպ ի արեւմուտք

մղուելէ եաք՝ յուլիսի սկիզբները վերադարձանք դէպի արեւելք: Խոտորանքն յետոյ սկզբնական ուղղութիւնն առաւ, յետոյ նոր ընկրկում մը յայտնուեցաւ. մինչեւ 12 յուլիս որմէ եաք դէպի արեւմուտք նոր յառաջդիմութիւն մը մինչեւ 22: Այս թուականէս սկսեալ յետսխաղաց ընթացք մը ունեցանք մինչեւ 6 սեպտեմբեր: Այս միջոցին 79° 52՛ի վրայ կը գտնուէինք, այսինքն 29 յունիսի երկայնոյթին վրայ:

Պատահական նահանջի մը համար ամէն պատրաստութիւն տեսնուած էր: Հինգ ամսուան համար հինգ ձեռնաւար ու երկու ալ չնաւար բալիթներ, երկու մարդու համար հինգ քայաք, ու հատ մ՚ալ ինձ համար. ըսել է թէ նաւը կորսուած ատեն՝ սառակոյտը կարելի անցնելու համար փոխադրական ամէն կարելութիւն միջոցներն ունէինք: Հանդերձանքները կատարեալ ընելու համար վերնայարկին վրայ երկու մթերանոցներ պատրաստել տուի, որոնցմէ մէկը եօթանասուն օրուան ուտելիք եւ միւսը վեց ամսուան համար պաշարներ կը պարունակէր:

Օգոստոս 17 կէսօրէ եաք ամենաքուռն ճնշում մը տեղի ունենալով Ջրաւը յարդէ չիւղի մը նման կամաց կամաց յետնամոդմէն վերցուց 3 մ. 50ի բարձրութեան մը եւ առաջակողմէն ալ 3մ 55ի: Միւս օրը սառոյցի թուլացում մը նաեւ չրին երեսն հանեց: 21ին նոր ճնշում. Սառակոյտին վրայ անհանդարտութեան նշաններ տեսնելով՝ կ՚աշխատէինք նաեւ սառոյցի հարուածներէն զերծ պահելու համար անոր տեղը փոխել: Այդ ժամանակները հարաւի փոթորիկներ յաճախակի էին, ու մեր բոլոր ճգերուն հակառակ ատիպ չէինք կրնար Ջրաւը իր տեղէն չարժել: օգոստոս 32ին յայտնեցանք սակայն ընդհատմանց դիմադրելու կարող սառահատորի մը քով բերել քաշել նաւը, այլ սառակոյտի մը թուլանքը մեր բոլոր ուժը սաւերու մեծամեծ կտորներ զիրենց՝ որոնց մերձակայութենէ կրնար վտանգ հետեւիլ: Մինչեւ Սեպտեմբեր 2 ցերտաչունչ սիւք մ՚օրու բուռն չեզտմբրիկներ (grains) կ՚ընկերանային, պարտաւորեց զմեզ այդ դերքին մէջ մնալու: Հոդմայոյզն անցնելէ եաք երկու օրուան կատաղի աշխատութեամբ վերջապէս նաեւ յաջողեցանք խոշոր սառահատորի մը թանձրութեան մէջ խօթել՝ որ պատուական նաւահանգիստ մը կը ձեւացնէր ձմեռուան համար:

Սեպտեմբերի առջի կէսին մէջ օրը խիստ փոփոխական եղաւ: Այդ միջոցին արեւմուտքի եւ արեւմտեան-հարաւի հողմերը տիրեցին յաճախակի անձրեւ ու ձիւներ պատճառելով վերը տիրեցին յաճախակի անձրեւ ու ձիւներ պատճառելով եւ չարժումներ յառաջ բերելով սառոյցին մէջ: Սեպտեմբեր 15ին, սառակոյտի թուլանքի մը հետեւանօք նաեւուն եւ մեծ սառաբլուրին միջեւ պզտիկ ծով մը ձեւացաւ: Հետեւեալ օրերը սառոյցի չարժմանը պատճառաւ գուրսն հաստատուած մթերանոցներն ևս նաւ բերել պարտաւորեցանք:

Նոյնպէս հոկտեմբերին ալ սառակոյտն անընդհատ չարժման մէջ գտնուեցաւ. Ամէն ժամ մերթ մէկ կողմ մերթ ուրիշ կողմ հնչձումներ տեղի կունենային, չատ տնդամներ ալ բուռն ճնշումներ, այլ բարեբաղդաբար իր՚սա տպահով էր մեր խարսխատեղը: Խորչիկին ամէն կողմէն գուրս կարկառուղ երկու հրատանգանները ամէն չարձակողական ձիգեր կը խորտակէին, մինչդեռ աւազանին բերանը գտնուող նորակազմ

սառոյցը վտանգաւոր ճնշում մը չէր կրնար յառաջ բերել։ Սմմնէ սառոյկ յարձակումը հոկտեմբեր 26ին պատահեցաւ, այլ առանց մեծ հետեւանք մ'ունենալու։ Ցուրտ անկէ չա՛ս աւելի մեծ բախտներ կրած է։

Նոյեմբեր 1էն սկսեալ հանդարտութեան շրջանի մը մէջ մտանք։ Ճնշումները գրեթէ խափան դարձեցան, օդը ցրտեց, արեւելեան հովերը սիրեցին, ու ձմեռուան բոլոր մնացեալ մասը դէպի հիւսիս եւ արեւմուտք մեր ճամբան չարունակեցինք խաղաղիկ։

Աչնան մէջ խոտորանքը ծանր փորձութեան մ'ենթարկած էր մեր համբերութիւնը, քանզի արեւմտեան հովերուն սիրելուն պատճառաւ չարունակ դէպ ի արեւելք կը նաւարկէինք։ Ամէն օր հովին փոփոխութիւն կ'ապասէինք, այլ ի զո՛ւր, երբէք տեղի չէր ունենար այն։ Բարեբաղդաբար ընկերութիւնը խիստ դանդաղ էր, ու մէկ–երկու օրուան յաջող հովով մեր կորուսած տեղը կը չահէինք նորէն։

Սեպտեմբեր 22ին, սառակոյտին մէջ մեր մուտքին երկրորդ տարեդարձը փոքր հանդիսաւ կը մը ծանենք։ Այդ երկրորդ տարուան մէջ խոտորանքի հետեւանքները պատուական էին վերջին տասներկու ամիսներուն մէջ առջի տասներկու ամիսներէն գրեթէ կրկնապատիկ աւելի ճամբայ երթած էինք։ Եթէ փոխադրութեան չարժումը միեւնոյն արագութեամբ չարունակուէր՝ գալ տարի այս ժամանակներս անտարակուսելի է մեր ազատումը։

Սեպտեմբեր 22է սկսեալ, կացութիւնն աւելի բարւոքեցաւ։ Այդ թուականէն կանոնաւորապէս մղուեցանք դէպ ի արեւմուտք, եւ մինչեւ յունվարի երկրորդ չաբաթը կրնուիչի արեւելեան Երկայնոյթի 83°5 էն յառաջացանք մինչեւ 41° 41′ արեւելեան Երկայնոյթ։

Ընդհանուր կերպիւ 1895ի վերջին երեք ամիսներուն մէջ պայծառ ու գեղեցիկ օրեր եղաւ՝ սակաւ սիւքերով։ Միայն տասն տասն, ինչպէս հոկտեմբեր 29ին եւ նոյեմբեր 11, 26 եւ 27ին, ամենազով հով մը փչեց՝ որ մանրերկրորդին 14մ, 5ի արագութեան կը հասնէր։

Սեպտեմբերի 6ին, նաւուն մօտ եկող ոատոատող միաժանիները այլ եւս հետացան մեզմէ. քանի մ'օր ետք վերջին թռչուններն՝ աղբահաւերը՝ մեկնեցան։

Սեպտեմբեր 12 արեւը՝ վերջին անգամն ըլլալով՝ կէս–գիշերին հորիզոնին վերեւը երեւցաւ. հոկտեմբեր 8ին բոլորովին անհետ եղած էր։

Հիմակ արջային ամենէ երկար գիշերին պիտի ենթարկուինք, զոր օրեւէ արշաւախումբ մինչեւ հիմայ կրած ըլլայ երբեք։ Հոկտեմբեր 26ին արդէն այնքան կատարեալ է մթութիւնը որ ցօրեկի ու գիշերի միջեւ անկարելի է որեւէ տարբերութիւն հասկնալ։

Ամէն անգամ որ օդը եւ սառակոյտին մակերեւոյթը կը ներկեն՝ նաեւ չրջակաները չմուշկով արշաւներ կը կատարենք։

Հոկտեմբեր 7ին՝ չրջագայութեան մը մէջ մեր ընկերներէն մէկը սառոյցին վրայ չուրջ երկու մէթր երկայնութեամբ ծառի կոճղ մը տեսեր էր՝ արմատները տակաւին վրան, եւ որ

Սիպերիայի անտառներէն եկած էր անտարակոյս։

Մեւնոյն ժամանակ սառակոյտին վրայ քալելու կ'ելլենք առեպ։ Նոյեմբեր 20էն սկսեալ կը պատուիրեմ որ օրը երկու ժամ չարժուձեւներ կատարեն բաց օդի մէջ։

Ամէն պատահականութեանց պէտք է որ պատրաստ ըլլանք։ Թէպէտ մեծապէս վստահ ենք Ցուտի ամրութեան՝ այլ սակայն որեւէ անակնկալի դէմ զմեզ պաշտպանող զգուշութիւն մը ձեռք կառնում եւ այս նպատակով նորանոր որոշումներ կը պատուիրեմ ի դէպ դժբաղդութեան մեր նահանջն ապահովելու համար։ Հոկտեմբեր 8ին Մօկոզատ եւ Սքօդ Հանսէն տեղակալը 89 հազարակրամ ծանրութեամբ բալխիր մը քաշելու վարժութիւնը կ'ընեն։ առաւտան ժամը ինն ու կէսին ճամբայ եւած՝ ժամը տիզին նաւ կը դառնան՝ 8 մղոն արշաւէ մը եւաք։ Սմմոյն վերջերը վեց ամսուան ուտեստ պարունակող երկրորդ մթերանոց մը կը հաստատենք սառոյցին վրայ։

Նոյեմբեր 28ին երկայնոյթի 60°ը կ'անցնինք։ Այս առթիւ հանդէս մը կը սարքուի նաւուն վրայ. սրահը դիւզազարդուած է։ ու ճոխ սեղան մը կը տրուի սուրճով մէկտեղ։ Ընթրիքէ ետք պահածոյ միրգերով աղանդեր։

1896 տարին սքանչելի այլ խիստ ցուրտ օդով մ'սկսաւ։ Լուսինն անսովոր պայծառութեամբ մը կը փողփողէր սառակոյտին վերեւ՝ ամենաջինջ երկնքի մը մէջ. գեղեցի՛կ տեսարան՝ զոր դիտելու համա հարկ էր 43 աստիճան ցուրտի մը դիմագրաւել։

Փետրվարի մէջ սառոյցը՝ որ ամիսէ մ'ի վեր հանդարտ մնացեր էր, սկսաւ նորէն խլրտիլ։ Կին ճնշում մը տեղի ունեցաւ սովորական ահարկու թնդիւններով։ Կէսօրին տակաւին այն աստիճան խոր էր մթութիւնը՝ որ սառակոյտին չարժումները չէինք կարող տեսնել։ 7ին մինչ հարաւակողմ արշաւանք մը կը կատարէինք՝ նաւուն անմիջապէս քովով լայն ճեղք մը բացուեցաւ. որու ձեւացման միջոցին նաեւ ամեքսան մը բացուեցաւ։ Գիշերն ալ նոյնպէս ահարկու բախումն մ'ունեցանք դարձեալ նոյն երեւոյթէն յառաջ եկած։

13ին Հէնրիքսէնը եւ Ամրնգսէնը հետս առած սառակոյտի հարաւային կողմը պտոյտ ընելու համար. այդ մասը բազմաթիւ ջրմուղներով կտրտուած էր։ Մեր չրջագայութեան ժամանակ, ինչպէս նաեւ միւս օրնաւուն քովով պտուտած ջրբաժանը երթալով բացուեցաւ, եւ 16ին ճեղքերուն վրայ ճնշում մը երեւցաւ։ Սառոյցը կը ճարճատէր մռնչիւններով՝ ահագին ջրվէժի մը դղրդիւնն հանելով։

Գրեթէ ամէն օր նորանոր ընդհարումներ կը պատահէին ու ամէն անգամ ճեղքուածներ բացուելով՝ յետոյ կը զոդուէին նորէն։ Ցնցումներու այս երեւոյթին հանդարտութեան չրջան մը յաջորդեց մինչեւ 10 ապրիլ, ուր խլրտուին նորէն սկսաւ, եւ 15ի գիշերը մանաւանդ սոսկալի՝ մեր մթերանոցին ապատնալով՝ պատնէշ նաւուն քովերը բերինք։ 21ին նոյնպէս ապատնալով՝ պատնէշ նաւուն քովերը բերինք։ 21ին առաւտուն, նոր յարձակում ամենասոսկի։ Ահագին սառակոտոր մը՝ նաւուն յետակողման վրայ մղուած՝ քիչ մնաց որ թաւալգլոր իյնար վերնայարկին վրայ։

Մայիս 13ին, Ֆրաւիլ ու դաբրնոցի միջեւ. գանուող ջրադարձն սկսաւ յանկարծ մեծնալ, ու չուրջ 180 մէթր լայնութեան մը հասաւ չուտով։ Երկրորդ չրմուղ մը դէպի արեւելեան–հարաւ. խիստ հեռուն կը տարածուէր, եւ երրորդ մը՝ դէպի արեւելեան–հիւսիս։ Երեկոյեան ժամը 10ին հարաւակողմը աչք կտրածի չափ տեղ՝ մեծ բացուածք մը կը նշմարուէր կայմի գիտանոցէն։ Այս տարօրինակ կացութեան մէջ՝ որոշուի Ֆրաւիլը դուրս քաշել ազատել փորձելու։

Աչակռողմը բացուած վեց ականներու պայթիւնը մեր ահաւեղէն բանան որեւէ կերպիւ չկրցաւ քայքայել։ Նորանոր փորձեր նոյնպէս անյաջող մնալով՝ որոշեցինք նպաստաւոր պարագաներու սպասել։

Յունվարի առջի երկու չաբաթները օդն ամենապարզ եղաւ ու ամենացուրտ. ջերմաչափն իջաւ 40°–50° դերօյէն վար, իսկ 15ին՝ մինչեւ 52° անգամ։ Այդ ամսուան երկրորդ կէսին՝ ցուրտի նուազում մը տեղի ունեցաւ ու հարկն ալ նորէն սաստկացում մը փետրվարի սկիզբները։ Փետրվար 13ին, ջերմաչափը կրկին իջաւ –48°ի, ու ամսոյն վերջերը ասք մը հաստատուեցաւ վերոյիշեալ 12ին, նշանակեցինք –12° ի, 25ին –6°, Համեմատաբար ցուրտ եղաւ ապրիլ, չուրջ –25°. 13ին –34°։ Նոյնպէս մայիսի առաջին եօթնեակն ալ տաք չերթաւ, զի ջերմաչափը այդ միջոցին կը տատանէր –20° եւ –25°ի միջեւ։ Անկէ հարկ օդը մեղմացաւ նորէն, եւ ջերմաչափը –14° նշանակելէ հարկ 21ին՝ տարւոյն մէջ առաջին անգամն ըլլալով բարձրացաւ սառուցման կէտէն վեր (× 0°, 9)։

Այլ եւ այլ ժամանակներ օդի խիստ յանկարծահաս փոփոխութիւններ դիտելու առիթներ ունեցանք։ Փետրվար 21ին առաւօտն, երկինքն ամպամած էր, եւ ցրտագին հով մը կը փչէր արեւելեան–հարաւէն։ Կէս օրէն հարկ մեղմացաւ (արագութիւն՝ մանրերկրորդին 4, մ. 20), արեւմտեան–հարաւ դառնալէ հարկ։ Միեւնոյն ժամանակ ջերմաչափը որ առաւօտուց կը բարձրանար –7°ի, իջաւ –25°ի. հովն դառնալէն քանի մը վայրկեան յառաջ մինչեւ անգամ 6° նշանակած էր։ Այդ երեւոյթին վրայ օրագրութիւնս հետեւեալ հատուածը կը պարունակէ. «Վերնայարկի վրայ ճեմելէ հարկ՝ օրան չիջած՝ գացի յետագոգման կացութիւնը դիտելու։ Նաւաբանէն գլուխս դուրս հանած կէտիս այնպիսի ասք հով մ'եկաւ երեսիս՝ որ կարծեցի թէ նաւուն մէջ հրդեհ կար, այլ այդ ապտաւորութեան դրսի բարձր բարեխառնութենէն յառաջ գալն հասկցայ չուտով։ Նաւավրանին տակ ջերմաչափը կը նշանակէր –19°. իսկ դուրսն՝ ընդհակառակն կը բարձրանար –6°ի։ Ժամանակ մը ճեմելնիս լեռնոտ չնչելով այդ եղկ օդը՝ որ հաճելի կերպիւ մեր դէմքերը կը գգուէր։

Մարտ 8ին ալ բարեխառնութեան այդպիսի յանկարծական փոփոխում մ'ունեցանք։ Առաւ. երկինքն ամպոտ էր՝ արեւելեան – հիւսիսային – արեւելեան զովաշունչ սիւքով մը. ժամը երեքին հովը դադրեցաւ, յետոյ ժամը վերջին հարաւային – արեւելեան – հարաւային կողմէն նորէն սկսաւ թեթեւօրէն։ Միեւնոյն տեղն բարեխառնութիւնը բարձրացաւ –26°էն –8°ի։

Սառակոյտին մէջտեղ մեր անցուցած երրորդ ձմեռուան

մէջ խոտորանքն աքանչելի արդիւնքներ տուաւ, մանաւանդ պէս յունվարին ինչպէս նաեւ փետրվարի սկիզբները։ Այս վեց չաբաթներուն մէջ արեւելեան երկայնոյթի 48°էն յառաջացանք դէպ ի 25°, 84° 50'ի տակ։ Փոխանցուած չարժումը մանաւանդ պէս արագ եղաւ յունվար 28էն ինկուան 3 փետրվար, արեւելեան յարաչունչ ամենազով սիւքի մ'ազդեցութեան տակ՝ որ 2ին մինչեւ իսկ մրրկի ձեւով փչեց։ այդ օրը հովին արագութիւնը հասաւ մանրերկրորդին 17–20 մէթրի, յանկարծական սաստիկ փչումներու ժամանակ աւելի անկին ալ անցնելով։ Մեր բոլոր ուղեւորութեան մէջ մ'այդ հոդմայոյնն ունեցանք միայն։

Փետրվար 5ին, Ֆրաւիլը 84° 20'ի տակ արեւելեան երկայնոյթի 23° 28'ը հասնելէն ետք 29ին դարձաւ 27°ի։ Ցետոյ դէպի արեւմուտք խոտորանքն աւելի զանգաղ եղաւ, այլ ասոր փոխարէն աւելի չեչտուած դէպ ի հարաւ։ Մայիս 16ին, Հիւս. Լայն 83° 45ի եւ Արեւել. Երկայնոյթի 12° 50'ի վրայ կը գտնուէինք։

Փետրվար 28ին երկու արկ զարկինք։ Գրեթէ տասնեւվեց ամիս կար որ թարմ միսէ զուրկ էինք, ու չորս ամիսէ ի վեր հատ մ'ալ չէինք յաջողած զարնելու։

Մարտ 4ին, վերջապէս արեւուն երեսը տեսանք. թեպէտ առջի օրը հորիզոնէն վեր բարձրացեր էր՝ բայց ամպերը թողած չէին որ որոշենք զայն։

Այս նոր ձմեռուան մէջ սովորութիւն եղած գիտական բոլոր զննութիւնները նախորդ տարիներու նման փութով ու ճշտութեամբ կատարուեցան։ Այդ չրջանի մէջ խորաչափութիւններ ի գործ դրինք, այլ 3,000 մէթրնոց չուտանով մը չկրցանք ծովուն յատակն հասնիլ։

Որքան գարունը կը յառաջանար՝ այնքան ձեղքուածներն ալ կը բազմանային նաւուն չուրջ։ Ժամանակ էր ուրեմն որ սառակոյտը բան բուսականի քայքայուելո՛ն պէս պատրաստուէինք մեզ ճամբայ մը բանալու։ Ջմեռուան մէջ քանի մը անգամներ չրմուղներու յանկարծական բացումը զմեզ ստիպած էր մթերանոցներուն տեղը փոխել։ Հիմակ ամէն կողմ բացուող աւելի կամ նուազ լայն հերձերու պատճառաւ որոշեցի նորէն լցարան պարզնել սառոյցի վրայ թողուած մեր նպարեղէնները՝ վախնալով որ վտանգ մը չհասնի անոնց։

Ապրիլ 25 ին գարնան առաջին աւետաբերն հասաւ. ձիւնային ծիտ մը՝ մակոյկներէ մէկուն մէջ բնակութիւն հաստատելով չուտ մը ընտելացաւ մեզ հետ, այլ քիչ ժամանակ ետք անհետ եղաւ՝ ի մեծ ցաւ մեր սրտերու։ Մայիս 3ին երկրորդ ճնճղուկի մ'այդն ընդունեցանք, քանի մ'օր ետքն ալ երկու ուրիչներու։ Ինծի պզտիկ նուագախմբէս մը տուին՝ որ մօտակայ փրկութեան աւետիսի նման բան մ'եղաւ մեզ համար։

Գ

1896 մայիս 17ին Հիւս. Լայն. 83° 45' եւ Արեւել. Երկ. 12° 50'ի վրայ կը գտնուէինք։ Ագգային տօնը նախորդ տարիներու նման կատարուեցաւ մեծ անդրդէս, որմէ ետք այլ եւ այլ աշխատութեանց պատրաստեցանք որպէս զի Ֆրաւիլը նաւար-

կելի վիճակի մէջ գտնենք՝ երբ ազատումի ժամն հասնէր։

Հետեւեալ օրերը դեկն ու մեքենան իրենց տեղերը դրաւեցան. 19ին կրակը վառուեցաւ, եւ 20ին Ամերնասէն կարող եղաւ մեքենան չարժման մէջ դնել։ Ցտեսութեան խոստումնալից քմայքներու ձեռքը այլ եւս խաղալիկ եղած տաշտ մը չէր, խոր թմբրութենէ մը եկած ի կեանս վերադարձած էր մեր պատուական նաւն ու կարծես նա եւս կը գոչէր եռանդագին. Հապա՛ դէպի հարաւ, դէպ ի հայրենի՛ երկիր։

Թեպէտ գարունը մօտ է՝ այլ սառոյցի վիճակն մեզ անմիջական ազատում խոստանալու երեւոյթ չունի բնաւ։ Օդը կը մեղմի, ձիւնը կը հալի չուտով, այլ մենք միշտ անչարժ կը մնանք Հիւս. Լայն. 84°ին վրայ՝ ուր հասած ենք բազմաթիւ աւիսներէ հետէ։ Կայմի գիտաբանէն դէպ ի հարաւ խիտ հեռուներն ընդարձակ ջրադարձ մը կը տարածուի, ու անոր ու մեր մէջտեղը կը գտնուի 180 մէթր լայնութեամբ միապաղաղ սառոյցի գօտի մը՝ խզպատ անանցանելի։

Մայիսի վերջերն արեւելեան ու հիւսիսային զովաչունչ սիւքերու հետեւանօք սառակոյտը կը բացուէր միշտ՝ չարունակելով դէպ ի արեւմտեան–հարաւ քչտիլ։ 29ին, ազատ ջուրի ընդարձակ տարածութիւններ կը տեսնէինք հարաւակողմը. սակէ գատ երկնքի գոյնը այդ ուղղութեամբ համեմատաբար արձակ ծովու մը գոյութիւնը կը յայտնէր, ուստի որոշեցի Ցտեսութիւնը իր սառեղէն բանտէն դուրս հանելու փորձ փորձել։

Առաւանց՝ 52 հազարակրամ վառօդ լեցուած ականի մը կրակ տալով՝ պայթումը յոյժ զոհացուցիչ արդիւնքներ ունեցաւ. Այս առաջին փորձէ ետք կարծեցինք որ նոր ական մը եւս պայթեցնելով՝ պիտի ազատուէինք բոպառ։ Ուստի 3 մէթրը խորութեամբ նոր ծակ մը փորեցինք։ Երկրորդ պայթիւնն առաջինէն ոչ նուազ ահարկու հետեւանքներ ունեցաւ։ Ջրի ու սառոյցի ահագին սիւն մը ցայտեց օդին մէջ, այլ կարող չեղաւ զմեզ սեղմող չրջանակը քայքայել գլխովին։

Հետեւեալ օրը մեր ականահատի աշխատութիւնները վերսկսանք՝ այլ գործնալ չկրցանք Ցտեսութեան 2ին կրակ տուինք նաեւ անմիջապէս մօտիկը բացուած նոր նաւամատակի մ'ուր 330 կրամ հրաբամակ լեցուցեր էինք։ Այս անգամ պատուական էր արդիւնքը, ու նաեւ գրեթէ բոլորովին չրին երեսն ելաւ։ յաջորդ օրը ծովուն կը տիրանար վերջնապէս։

Մայիսի մէջ փոկեր ու կիտապղիներ երեւցան նաեւուն չուրջ։ Յունիսին ու յուլիսին բազմաթիւ այցելուներ ունեցանք ամէն տեսակէ, եւ որոտդդ գոհ եղան լիուլի զարնելով սառուարաթիւ արջային պետրահաւեր, Պրիւննիխի բամբուններ, մանրաւամբուններ, աղրահաւեր, քանի մ'էտէռներ, ու քանի մը մանր բարձրասրուններ անգամ։ Շատ մը մատաղ փոկերու վրայ եւս հրացան պարպեցինք՝ այլ անոնցմէ մեծ մասը չկրցանք ձեռք անցընել, քանզի գարնուելնո՛ւն պէս՝ չրին խորերը կ'իջնէին։

Արջի որսը մանաւանդապէս արդիւնաւոր եղաւ. ամառուան մէջ այդ ներբանագնացներէն զարկածնիս տասնեւեօթի հասաւ. նոյն իսկ արջի ողջ ձագ մը բռնեցինք, զոր ժամանակ մը նա-

ւան մէջ պահելէ ետք՝ ստիպուեցանք սպաննել, քանզի խեղճ կենդանին կ'ուռնար ու տագնապին վայնասուն մը կը հանէր բոլոր օրը։

Յունիսի գիշեր մը՝ Հէնրիքսէն օդևրեւութաբանական ընտրութիւններ կատարելու գացած ատեն յանկարծ արջի մը հետ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ. ընկերս ճամբայ հլլելէ յառաջ ուշով զիտած էր չրջակայ սառակոյտը ու անսովոր բան մը չէր տեսած, այլ գործիքները գտնուած յարկին մօտեցած ատեն՝ ձիշտ քովովը յանկարծ սուլիւն մը լսելով՝ յաղթանասակ արջ մը նշմարեց՝ որ հանդարտիկ կը նայէր իրեն։ Ընկերիս համար հանելի պատահում մը չէր այս՝ քանզի որ եւ է զէնք մը չէր կրեր։ Պատուաւոր նահա՞նջ մը պէտք էր կատարել կամ փախչիլ արշաւասոյր, զայս ինքն իրեն կը հարցնէր Հէնրիքսէն։ Նաեւ հեռուն գտնուելով՝ պէտք էր ամէն կարելի արագութեամբ փախչիլ՝ եթէ կենդանին չար դիտաւորութիւններ ունէը, եւ ընկերս սլացաւ փութանակի։ Անվատնգ նաւ հասնելով՝ հրացանն առաւ ու ետ դարձաւ կռիւ։ Նոյն միջոցին չունեցին երէին հոտն առած՝ անոր ետեւէն ինկած էին։ Արջն ինքզինք չորս կողմէ պաշարուած տեսնելով՝ դիտաւորին տանիքին վրայ ելաւ, վոնմակն ալ ետեւէն։ Այսպիսի բաւուն յարձակման մ'առջեւ կենդանին այնքան չուտով վար ցատքեց ապաստանած տեղէն՝ որ վրան հրացան պարպելու ժամանակ չունեցաւ Հէնրիքսէն, եւ մօտակայ ջրադարձ մը հասնելով ազատուէն՝ հոն անյայտ եղաւ բոլորովին։

Այս որսերուն արդիւնքը լաւ էր ամէն տեսակէտերով։ Նախ մեր մարդիկը՝ որք այս միջոցներուն վհատիլ կ'սկսէին, սիրտ առին, եւ երկրորդ՝ թարմ մսէ առատ կերակուր հայթայթեցին, որու չնորհիւ մեր մէջէն նիհարցողները զարձեալ գիրնալու սկսան։

Օրերը կ'անցնէին, եւ սառոյցի վիճակը բաղձացեալ ազատումը չէր խոստանար մեզ։ Յունիս 8ին եւ 9ին Ցտեսութեան ձնչումներ կրեց, որոնց վերջինը նաւուն յետակողմը ծովու մակերեսէն 1մ. 80 վեր բարձրացուց, եւ առաջակողմն ալ՝ 0մ, 60։ 10ին եւ 11ին եւս նոր ճնշումներ ունեցանք։

Միւս օրը սառակոյտը թուլնալով՝ կրցանք նաւը մրձակայ մեծ ջրասուանի մը մէջ բերել, ուր մնացինք մինչեւ մայիս 14ը։ Այդ թուականին սառոյցը մէկզի քաշուելով՝ եւ արեւմտեան–հարաւակողմը ջրադարձ մը երեւալով՝ որոշեցի ճամբայ ընել դէպ ի այդ կողմ։

Լափտերները կը վառենք եւ ղեկը պատրաստելով Ցտեսութեան վրայ կը խոյացնենք՝ որպէս զի ջրադարձին հասնող նեղ ճեղքուածի մը մէջէ ճամբայ բանանք։ Մեր բոլոր ճգանց հակառակ սառահատորներն բոլորովին անչարժ կը մնան, եւ կը հարկադրուինք եւս դառնալ՝ վախնալով որ սառերու մէջտեղ չմխուինք։

27ին կը կրկնենք նոյն փորձը։ Առաւօտեան ժամը տասնեմէկուկէսին յառաջ կը չարժինք, այլ երկու ժամ ու կէս ետք կը պարտաւորինք խարիսխ նետել, որով երկու մղոն յառաջ գացած եղանք դէպի արեւելեան–հարաւ։ Մինչեւ յուլիս 3՝ ամէն անգք գոցուած է մեր առջեւ, այլ այդ օրը դէպ ի հարաւ–արեւմտեան–հարաւ չրադարձ մը բացուելով մեր դիմաց՝ խո-

կոյն ճամբայ կ'ելլենք եւ այդ կողմէ կարող կ'ըլլանք երեք մղոն յառաջանալ։ Յետոյ նոր դադար։ 6էն 7 գիշերը սառակոյտի թուլանք մը յառաջ գալով՝ անմիջապէս կը վերսկսինք մեր արշաւն. այլ այս անգամ արդիւնքը ոչ այնքան գոհացուցիչ կ'ըլլայ մեր չահածը մղոն մ'էր միայն։

Այս եղանակին հարաւային հովերը կը տիրապետէին՝ սառակոյտն հոծ վիճակի մէջ պահելով։ Մինչ կողմէն՝ յունիսի կէսէն սկսեալ՝ հոսանք մը քսան եւ չորս ժամու մէջ կարգ մը կարգէ կողմնացոյցի ամէն ուղղութիւններով չարժելով՝ կը նպաստէր չրմուղներու փակման՝ սառակոտորները մերթ այս՝ մերթ այն կողմը նետելով՝ սակայն։ Ցուլիս սառոյցներու այս յորձանքին մէջ այնպիսի սառոյկ բախումներ կը կրկրէր՝ որ սեղանին վրայ թողուած ամէն բաները գետին կը գլորէին՝ առագաստները ցնցելով իրենց բոլոր մասերուն մէջ։

Այդ կողմերը ծովը ալ խիստ խորունկ էր։ Ցուլիս 6ին 3000 մէթրով յատակ չգտանք. երկու օր ետք՝ Հիւս. Լայն. 83° 2'ի տակ 3,200 մէթրի խորութիւն գտանք։

Ցուլիս 6ի ցորեկը սոսկալի ձիգերով կը յաջողինք նաւը տեղէ տեղ քաշել։ Սառոյց ու ներհակ հով արգելք կ'ըլլան մեր յառաջխաղացութեան, սակայն եւ այնպէս՝ թէեւ քչիկ քչիկ՝ կը յառաջանանք դէպ ի հարաւ՝ հոդ տանելով որ բացուածք մը ձեւանալուն պէս նաեւ յառաջ քշենք, այլ մեր բոլոր աշխատանքներն ի դերեւ կ'ելլեն, քանզի դանդաղ խոտորանք մը հիմակ զմեզ դէպ ի հիւսիս կը բշէ՝ 83° 12'ի վերադարձնելով։ Այս պայմաններու մէջ անօգուտ էր պայքարը չարունակել, ուստի լաւագոյն կը համարինք սպասել աւելի յաջող պարագաներու։

Ցուլիս 17ի իրիկունը սառոյցը նորէն բացուելով՝ իսկոյն կը վառենք լապտերները, կը յաջողինք սոզոսկիլ մինչեւ անբաւ սառակոտոր մ'որ բազմաթիւ հազարաւէթր երկայնութիւն ունէր, եւ որ երեք մղոն հեռուն կը գտնուէր դէպ ի հարաւ։ Մեր նաւն այդ անհուն լասէին կապելով կ'սպասենք։ Իրիկունը սառակոյտի թուլանք մը տեղի կ'ունենայ, այլ դժբաղդաբար թանձր մշուշի մը պատճառաւ անչարժութեան կը դատապարտուինք։

19ին, կարող կ'ըլլանք մեր արշաւը վերսկսելու, ու ցերեկը 10 մղոն ճամբայ կ'ընենք. Միւս օրը կէս-գիշերին 83° 39'ի կը հասնինք։ Հետեւեալ օրերը մեր յառաջխաղացութիւններն արագ են համեմատաբար։

27ին 81° 33'ը կը բռնենք, այլ անկէ հարաւ քանի մ'օր անկարելի կ'ըլլայ չարժիլ։ Օգոստոս 2ին՝ յուլիս 27ի մեր դիրքին վրայ վեց մղոն միայն չահած ենք։ 3ին՝ երկու մղոն կը յառաջանանք, յետոյ կանգ կ'առնուինք բացարձակապէս անանցանելի սառեղէն զանգուածի մ'առջեւ, եւ 8ին հազիւ կրնանք նորէն ճամբայ ելլել։ Վեց մղոն յառաջացած էինք՝ երբ չրադարձն յանկարծ կը նեղնայ սառոյկ՝ նաւուն ներս մտնելն անկարելի դարձնելով։ Փորձ կը փորձենք սառահատորներն երկինք թռցնել եւ Ֆրաամը դէպ ի յառաջ նետել չոգեմեքենով, այլ զո՛ր. սառահատորներն երեք ցանկէն չա՛տ աւելի տոկունութիւն ունէին. լեռնականներու ամենաթանձր ու ամենահոծ բեկորներէ կազմուած՝ որք ճնշումներէ յառաջ եկած էին, իրենց

սոսկալի խուժութեան պատճառաւ մեծ մասամբ ծովուն մէջ սուզուած են անոնք։ Քրին երեսը այդ սառահատորներուն ցաւագութիւնը տեսնելով՝ իրենց կարեւորութիւնը չէր հասկնար, այլ նաւաքթի հնձանի բախիւններուն կը դիմանան անոնք, եւ իրենց սոսկալի թանձրութեան պատճառաւ ականներէ ալ չեն վախնար։

Ձամբայ բանալու այս պայքարին մէջ Ֆրաամ ահարկու բախիւններ կը կրէ, բախիւններ՝ որք ուրիշ որ եւ է նաւու մը գլուխն փորձանք պիտի բերէին։ Սակայն կը պատահէր որ խոշոր սառահատորներու ծովէ դուրս ցցուած պահուն սոսկալի զարնուի անունդ, կամ սառակոտորներու բախի՝ այն կէտին ուր սանդք դլխիվայր պիտի դառնային. Այդ ահագին սառահատորներ ջուրին մէջ գլորած ատիններին լեռնակուտակ ալիքներ կը բարձրացնէին, ճիշդ մրրիկի ատեն պատահածին նման։

Երկու օր կ'աշխատինք այս դէպքերէ սառահատորներու մէջէ ճամբայ հորդել, այլ մեր բոլոր ճիգերը երկու մղոն յառաջխաղացութեան մը կը յանգչին միայն։

11ին եւ 12ին խիստ յամր դնացք՝ նորանոր խոչընդոտներ մեր դիմաց ելլելով անպակաս։ Պահ մը վախնալէ հաք թէ բոլորովին պիտի պաչարուինք՝ կրնանք մեր ճամբան չարունակել։

Մի չատ սառահատորներու նուազ թանձրութիւնը, կայմի դիտանոցէն հարաւակողմը տեսնուած բազմաթիւ ընդարձակ ջրմուղներու գոյութիւնը, թռչուններու ու փոկերու առատութիւնը արձակ ծովու մերձակայութիւնը կը յայտնեն։ Երեքշաբթի ուրեմն, 12ի կէսօրէն ետք մի չատ ծովածուփ բացառիկ սառակոտորներէ ազատուելով՝ դէպ ի սրեւելեան-հարաւ ճամբայ կ'ընենք, եւ ըստ օրում սառոյցները հետզհետէ կը բարակնային՝ կրնանք բոնի ճամբայ բանալ անոնց մէջ։ Երեկոյեան ժամը հինգուկէսէն ինչուան կէս գիշեր՝ 13 մղոն կը յառաջանանք. յետոյ կը զեկավարենք դէպ ի արեւմտեան-հարաւ, ապա հարաւ եւ արեւելեան-հարաւ։ Ժամը երեքին՝ այդ վերջին ուղղութեան մէջ արձակ ջուրի ընդարձակ տարածութիւն մը կ'երեւայ, եւ՝ ժամը երեքը քառասունուհինգ անցած՝ ջրածուփ վերջին սառոյցներու քովերէն կ'անցնինք։

Երեսուն եւ ութ օրուան մէջ հերքիւլեան ճիգերով յաջողեր էինք 180 մղոն լայնք ունեցող թանձր սառակոյտ մը կոտրել անցնիլ։

Հիմայ ազատ ենք, չորս երեք տարիէ հետ զմեզ սեղմող սառեղէն չրջանակէն դուրս ելած, ժամանակ մը մեր աչքերուն չենք կարող հաւատալ երազի մը խաղալիկ ըլլալու տպաւորութեամբ։ Այլ ո՛չ, այս կապուտակ ջուրը՝ որ նաւաքթի հնձանին դէմ կը ծիծփէ՝ ի՛րապէս գոյութիւն ունի։

Ֆրաամ ազատ էր վերջապէս ու մենք իր հրաժեշտի ողջոյն՝ համաձուռնդ հրացանութիւն մը կը խրկենք սառակոյտին։ Վերջին սառաթուրներու սպիտակ դիմաստուերը մշուշին մէջ կ'անհետանայ չուտով։

Առտուան ժամը եօթին նաւ մը կը տեսնուի, եւ մենք խլկոյն անոր կ'ուղղուինք՝ նանսէնի եւ Ջոհանսէնի վրայօք չուր առնելու համար։ Ֆոյոէր առագաստանաւն է այն՝ Թրոմզոյէն։

Ջայն հասնելու չափ ժօռենալիստ՛ուա պէտ՝ «Նահապետի վրայօք լուր ունի՞ք» կը պօռանք մեր հայրենակիցներուն։ — Ո՛չ, կը պատասխանեն, որու վրայ մեր ամէնուն սիրտը խորունկ տրամութեամբ կը համակուի։

Ակէ եաք պէպ ի Սբիդպերկի արեւմտեան — հիւսիսային ծայրը ճամբայ կ՛ընենք. Պահ մը երկիրը կ՛երեւի՝ գոր 1,041 օրէ իվեր կօրուսած էինք աչքէ. բոլոր այդ ժամանակը առնամանիքէ զատ ուրիշ բան չէինք տեսած։ Օգոստոս 14 առաւուանց Ֆրամ Դանիացւոց կղզւոյն առջեւ կը խարսխէ՝ ուր Անտառէի չուեցական օդանաւորդիկ արշաւախումբը կը գտնենք. ան ալ լուր չունի Նահապետի մասին։

Այս պայմաններու մէջ ամենէ խելացի ճամբան կարելի եղածին չափ չտապկին է. եւ 15ին, առաւօտ ժամը երկրի միջոցները, Նորվեկիոյ ճամբան կը բռնենք՝ Սբիդպերկի արեւմտեան եզերքը քերելով։

Որեւէ լուր մ՛առնել չկրնալնիս թեպէտ մեր վրայ զբաղեցուցած տպաւորութիւնն մը կ՛ընէ, այլ սակայն ձէ քաքնի արշաւախումբին Ֆրանսուա – Ժոզեֆ երկիրը գտնուելն իմանալնէս ի վեր լուրջ երկիւղ մը չունինք մեր ընկերներու մասին։ Հաւանականաբար, Նահապետ եւ Ժօհանսէն Անդրիացիներու հանդիպած՝ Նորվեկիա վերադառնալու համար պարզապէս առիթ մը կ՛սպասեն։ Այլ եթէ ձէ քաքնի արշաւախումբը չեն դտած՝ յայտնի է թէ փոքրանքի հանդիպած էին, ուստի անհրաժեշտ պարագ է չուտով օգնութեան երթալ անոնց։ Հետեւաբար մտքերնիս դրած ենք որ եթէ Թրոմզոյի մէջ արեւ լուր չառնունք՝ իսկոյն դէպ ի Ֆրանսուա – Ժոզեֆ երկիրը ճամբայ ելլենք մեր բարեկամները գտնելու համար։

19ին, առաւօտեան ժամը իննին միջոցները Նորվեկիոյ լեռները կը տեսնուին, եւ 20 ին առաւօտեան ժամը երկուքին Աքժերվոյի դիմացը կը հասնինք, որ պզտիկ կայան մ՛է Թրոմզոյի հիւսիսակողմը։

Ֆրամ խարխս նետելո՛ւն պէս՝ ցամաք իջնելով փութով հեռագրատուն կ՛երթամ որ յայտնի է թէ այս ժամուս գոց պիտի ըլլար։ Կր զարնեմ ուժգին ամէն գուռներուն. գլուխ մը պատուհանէն կ՛երեւայ պօռալով. «Ի՞նչ կայ, այսպիսի աղմուկ մը հանելու ժա՞մ է։» — Թող այնպէս ըլլայ, կր պատասխանեմ իսկոյն։ Միայն թէ հաճեցէ՛ք դուռը բանալ, Ֆրամէն կուգամ։ Պաչտօնեան չուտ մը հագուելով՝ գիս իր սենեակը կ՛ընդունի։ Քանի մը բառով մեր ազատումը կը պատմեմ, ինչպէս նաեւ Սբիդպերկ հասած առենիս՝ Նահապետի վերադարձի լուրը չառնելնուս պատճառաւ մեր զգացած անձկութիւնը։

«Ես Նահապետի վրայօք կրնամ տեղեկութիւն տալ ձեզ, պատասխանեց խօսակիցս Օգոստոս 12ին վարտս հասաւ հիմայ Համմերֆէսդ է եւ անգլիական զբօսանաւով մ՛այսօր հասանօրէն Թրոմզօ պիտի մեկնի։»

— Ի՞նչպէս. Նահապէն վերադարձա՞ծ է ուրեմն, ու մէ՛կ ոստումով դուրս կը ցատքեմ այդ աւետիս ընկերներուս հաղորդելու։

Այդ բարերաստիկ եղելութեան համար հեռառաններ կը պօռանք, հրացաններ կը պարպենք։ Հիմա մեր ուրախութիւնը

կատարեալ է, եւ հրճիւն՝ աննկարագրելի։

Առաւօտեան ժամը տասնին կը մեկնինք, եւ նոյն իրիկուն Թրոմզոյի առջեւ խարխս կը նետենք։ Հետեւեալ օրը, Սբր Ձօրճ Պատէն Բառէլի Օդարիա զբօսանաւը Նահապէնը եւ Ժօհանսէնը կը բերէր, որով արշաւախմբի բոլոր անդամք՝ տասն եւ եօթ ամսուան բաժանումէ մը եաք իրար կը գտնէին նորէն։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ (1)

Այժմուս խիստ հակիրճ ամփոփումի մը միայն պիտի ներկայացնեմ Նորվեկական արկտիկ արշաւանքի սիկզոցաւ ձեռք բերուած արդիւնքներու մասին։ Մեզմէ հետաքրքրուած գիտական գնուռթեանց հետաձգն այնքան առատ է՝ որ մասնագէտներու կողմէ անոնց ուսումնասիրութիւնը պիտի չկրնայ չուտով հրատարակուիլ։

Նախ՝ հաստատեցինք թէ ովկիանոսը որ Բեւեռը կը շրջապատէ եւ որուն՝ մաթեմատիքական այդ կէտը մէջտեղը կը գտնուի, ամենաստատիկ խորութիւն ունի եւ ոչ թէ չուրբ նուրբ չերտով մը ծածկուած աւազան մ՛է՝ ուր ցիրուցան կը գտնուին երկիրներ ու արքիպելագոսներ, ինչպէս մինչեւ հիմայ կը կարծուէր։ Կրօնլանտի եւ Սբիդպերկի միջեւ բացուած Ատլանտեանի ներանդնդային փոսերու չարունակութիւնն է այն։ Այդ ովկիանոսի տարածութիւնը տակաւին այսօր հաստատի կերպով մը չկրնար հաստատուիլ։ Մեր գնուռթեանց համեմատ՝ մինչեւ Ֆրանսուա–Ժոզեֆ երկրի հիւսիսակողմը կ՛երկնայ՝ Նոր–Սիպերիոյ կղզիներուն արեւելեան դին գտնուող ծովը ալ իր մէջ պարունակելով յոյժ հաւանօրէն։ Մինչ ձախ նաեւ՝ քանի կը յառաջանար դէպ ի հիւսիս՝ աւելնամեծ խորութիւններ չէ՞ր գտներ՝ որոնց նմանները երբէք չէր հաստատած իր խորաչափերով։ Զանազան պատճառներ գիս կը մղեն հաստատել թէ ովկիանեան այդ անդունդները նոյնպէս դէպ ի հիւսիս կը տարածուին մեծ ընդարձակութեամբ։ Նախ՝ Ֆրամի վրայ թէ՛ մեր խոտորանքի ժամանակ, թէ մեր արշաւի միջոցին դէպ ի հիւսիս՝ կարեւոր երկրի մը մօտաւորութեան որ եւ է նշան չտեսանք։ Ամէն տեղ, մանաւանդ բեւեռի կողմերը, սառոյցն ազատօրէն չարժելու երեւոյթ ունէր։ երկրորդ՝ մինչդեռ սիւքը դժուարաւ դէպ ի ետ կը մղէր սառակոյտը՝ հարաւային հով փչել սկսելուն պէս խոտորանքի արագութիւնը դէպ ի հիւսիս մեծապէս կը սառականար, եթէ այդ կողմը ցամաք մը գտնուած ըլլար անտարակոյս պիտի կասեցնէր այդ չարժումը։ Վերջապէս Կրօնլանտի ափանց երկարութեամբ դէպ ի հարաւ վազող ջրածուփ սառերու ահագին զանգուածներ գտնուիլն իսկ ենթադրութիւնս կը հաստատէ։ Այս-

(1) Այս հատուածը՝ ինչպէս յայտնի է՝ Նանսէնէ է նորէն։

պիսի տարածութեամբ սառակոյտեր ծրտամի կտրած անցածէն չատ աւելի ընդարձակ ծովէ՛ մը միայն կրնան չատաչ գալ: Եթէ մեր նաւը դէպ ի Սրբցպերկի հիւսիսակողման արձակ ջուրերը դիմելու տեղ չարուներկեր իր խոտորանքն՝ արեւելեան կրծնլանտի զիմաց պիտի հանդիպէր, ուր՝ սառեղէն լայնածաւալ սառանէ մ՛արգիլուած հաւանօրէն չպիտի կրնար եզերքին մօտենալ: Այդ սառոյցը մեր անցած ծովուն հիւսիսակողմը գտնուած ծովէ մը պէտք է չատաչ եկած ըլլայ: Ատոր փոխարէն խիտ հաւանական է որ Բեւեռի միւս կողմէն Ամերիկեան Արքիպելագոսը ծանօթ վերջին երկիրներէն անդին խիտ հեռուները տարածուի դէպի հիւսիս:

Մեր ուղեւորութեան գլխաւոր արգիլքներէ մին եղաւ պիտի այն ուղեգծին՝ որու կը հետեւինք Պերինկի նեղուցէն սկսեալ ընչուան Ատլանտեանը արջային աւազանին մէջէն խոտորող սառակոյտերը: Սառեղէն այն միապաղաղ եւ անչարժ զրակին տեղ՝ զոր աչխարհագիրք Բեւեռի չուրջը կը գնէին, մենք գտանք սառոյցներու չարաչարժ զանգուածներ:

Բեւեռային սառոյցներու խոտորանքը մեծ մասամբ հովերէ չատաչ կուգայ: Սրբցպերկ Արջային Ովկիանոսին մէջ տիրող սիւքերը արեւելեան – հարաւէն ու արեւելքէն կը փչեն, եւ Սրբցպերկի հիւսիսակողմը՝ արեւելեան – հիւսիսէն: Հետեւաբար սառակոյտներու փոխադրութիւնը այդ ուղղութիւններով տեղի կ՛ունենայ: Մեր գննութիւններն ամէն զատ նոյն ուղղութիւնը բռնող տակաւ հոսանքի մը գոյութիւնը կը հաստատեն:

Արչաւախումբին կատարուած չրագրական գննութիւնները զարմանահրաչ արգիլքներու յանդեցան: Մինչեւ հիմայ այսպէս կը կարծուէր թէ Բեւեռային աւազանը չուրչ – 1^0, 5 բարեխառնութեամբ պաղ չուրով ծածկուած ըլլար: Մենք ընդհակառակն վրայի ցուրտ խաւին ներքեւ գտանք համեմատաբար տաքուկ չրի խիտ սառաններ — բարեխառնութիւնը մերթ կը բարձրանայ $+1^0$, — եւ խիտ սաստիկ աղիութիւն մը: Այս չերմ ու լեղի չուրերը յայտնապէս չատաչ կուգան Կուլֆսդրիմ ըսուած Ատլանտեան հոսանքէն՝ որ Նոր - Զեմպլեայի բացերը՝ Սրբցպերկի արեւմտեան ափանց երկարութեամբ դէպ ի հիւսիս ու արեւելեան – հիւսիս կը դիմէ: Այդ երկիրներու մօտերն հասած ժամանակնին՝ մակերեւութական աւելի թեթեւ սառանին տակ սուզուելով կուգան բեւեռային աւազանին խորութիւնները կը լեցնեն: 375 եւ 450 մէթրներու մէջտեղ կը հանդիպես այդ չուրին հասած ամենաբարձր բարեխառնութեան՝ որ որչափ խորութիւնն աւելնայ կանոնաւորապէս կը նուազի, ու չատակին մօտեցած ատեն կը բարձրանայ կրկին: Այդպէս ուրեմն ովկիանեան չրերու չրջաբերութեան մասին մինչեւ հիմայ ընդունուած դրութիւնները մեծապէս կը փոփոխուին:

Ա՛ւ այժմ չեմ կարող մտնել մեր մագնիսական, աստղաբաչխական եւ մետէորաբանական բազմաթիւ գննութեանց բանավէճի մէջ:

Բեւեռային երկիրներու մէջ մի չատ գիտական հարցեր տակաւին իրենց լուծումը գտած չեն, այլ մեր արչաւանքը զանոնք պարուրող մթութեան քողը վեր վերցուցած ըլլալով՝

երկրագունտի ցարդ գաղտնածածուկ մնացած մէկ մասին վրայ ճչգրիտ գաղափար մը կազմել կարելի է հիմայ:

Եղածը ուրուագիծ մ՛է միայն. չահեկան բազմաթիւ հետազօտութիւններ կը մնան տակաւին ընելիք՝ որք երկարամեայ գննութիւններով ու միեւնոյն պայմաններով կատարուած նոր ուղեւորութեամբ մը միայն կրնան լաւ արգիւնքի մը յանգիլ: Ապագայ երկրախոյզները մեր փորձառութենէ առաջնորդուած ծրտամինէն ալ լաւագոյն նաւային հանդերձանքներ կրնան ընտրել, այլ անկարելի է հետազօտութեան մերինէն նախամեծար եղանակ մ՛երեւակայել: Մեր սիրելի ծրտամին նման ամուր ու տակուն նաւու մը վրայ բնապատումով ցամաքային կայանի մը վրայ գտնուածի պէս կրնան հանգստեամբ տեղաւորուիլ, հոն հաստատել իրենց աչխատանոցներն ու իրենց ամենափափուկ գործիքները գործածել:

Կը յուսամ թէ այսպիսի արչաւանք մը սարքուի ի մօտոյ: Եթէ Պերինկի նեղուցէն մեկնելով՝ դէպ ի հիւսիս, կամ մանաւանդ դէպ ի արեւելեան – հիւսիս ուղղուի՝ պիտի զարմանամ մեծապէս եթէ մերիններէն չատ աւելի կարեւոր գննութիւններ իր հետ չբերէ: Այսպիսի ձեռնարկ մը կը կարօտի մեծ երկայնմտութեան: Նոր արչաւ մ՛անտարակոյս մերինէն չատ աւելի երկար տեւողութիւն պիտի ունենայ ու պէտք է ըստ ամենայնի պատրաստուած ըլլայ այդ բանին:

Միւս կողմէ՝ մեր արչաւանքը ցուցուց թէ պզտի միջոցներով կրնայ չատ բան ձեռք բերուիլ: Եթէ սարք ու պիտոյք ըստ ամենայնի պատրաստած աչխարհախոյզներ յօժարին մէկ մէկ էսքիմոսիներ գտնել եւ ճիչտ պէտքացուով գոհանալ՝ հնարին պիտի ըլլայ մեծամեծ հետազոտութիւններ կարել անցնիլ այնպիսի սահմաններու մէջ՝ որք մինչեւ ցայսօր իբր փակ կը նկատուէին մարդու առջեւ. (1):

(1) Այս վերջին գլուխէն ետք բնագրին մէջ բրօֆէսօր Նաճօրսքէ առ Նանսէն ուղղեալ նամակ մը կայ, ի մասին այս վերջնոյն իր հետ բերած բուսական հաւաքածոյին՝ որ ենճ արկուած էր յիշեալ գիտնականին քննութեան. Ակելորդ Ճուեցաւ մեզ Ճարգմանել այս հմտալից ծանուցագրութիւնը՝ որքան ալ հակիրճ ըլլար այն, մասնելով Ճէ անոր պարունակած բազմաճիւ անծանօճ բառերն ու մասնագիտական դիտողութիւնները որեւէ շահեկանութիւն մը չպիտի ընծայէին մերայնոց:

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

ԾԱՌԱՋԱԲԱՆ. — 4
ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ. — 7

ԳԼՈՒԽ Ա. Մեկնում — Բուպարօվա — Բարայի ծովը — Զելուսքին Հրուանդանը — Մուտ սառակոյտին մէջ 18
ԳԼՈՒԽ Բ. — Առաջին ձմեռում 34
ԳԼՈՒԽ Գ. — Գարունն ու աւետը սառակոյտին մէջտեղ 70
ԳԼՈՒԽ Դ. — Երկրորդ աշունը սառակոյտին մէջ 86
ԳԼՈՒԽ Ե. — Երկրորդ ձմեռը սառակոյտին մէջ 101
ԳԼՈՒԽ Զ. — Սառակոյտին մէջէն 113
ԳԼՈՒԽ Է. — Նահանջ Թրանսուա-Ժօզէֆ երկրին վրայ 123
ԳԼՈՒԽ Ը. — Կեանքի պայքար 133
ԳԼՈՒԽ Թ. — Ցաւագր կը տեսնուի 154
ԳԼՈՒԽ Ժ. — Ձմեռում Թրանսուա-Ժօզէֆ երկրին վրայ 177
ԳԼՈՒԽ ԺԱ. Վերադարձ 208
ԳԼՈՒԽ ԺԲ. — 1895 Մարս 15ի ի վեր Ֆրաֆ խոտորակիին վրայ Օրրօ Սվերտրուպի եաւասպեսին տեղեկագիրը 238

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ 256

NL0003919
ցումոնումը ցվիոբեղ էէ Կզգալից զրադարան
NL0003920
ցումոնումը ցվիոբեղ էէ Կզգալից զրադարան
NL0003921
ցումոնումը ցվիոբեղ էէ Կզգալից զրադարան
NL0003922
ցումոնումը ցվիոբեղ էէ Կզգալից զրադարան

0003919
0003920
0003921
0003922
2013

Ч938
Ч939
Ч940
Ч941